Suomen evankelis-luterilaisen kirkon oppikeskustelut ja käytännön ekumenia

Tomi Karttunen

Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 87
Kirkko ja toiminta

Armo avaa yhteyden

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon oppikeskustelut ja käytännön ekumenia

Tomi Karttunen

Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 87
Kirkko ja toiminta

Kirkkohallitus

Helsinki 2020

Armo avaa yhteyden
Suomen evankelis-luterilaisen kirkon oppikeskustelut ja käytännön ekumenia

© Kirkkohallitus

Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 87
Kirkko ja toiminta
Kirkkojen väliset asiakirjat (konsultaatiot, oppineuvottelut)

Asianumero: DKIR/136/06.02/2020

Ulkoasu: Unigrafia / Hanna Sario
Taitto: Emma Martikainen

ISBN 978-951-789-666-5 (nid.)
ISBN 978-951-789-667-2 (PDF, saavutettava)

ISSN 2341-9393 (painettu)
ISSN 2341-9407 (verkkojulkaisu)

Grano
Helsinki 2020

YMPÄRISTÖMERKKI
MILJÖMÄRKT
441 697
Painolaitos

SISÄLLYS

Esipuhe 5

1. Ekumenian tie Suomessa: siilipuolustuksesta aktiiviseksi ekumeeniseksi toimijaksi 9

2. Ekumeeniset suhteet luterilaisen kirkon organisaatiossa ja päätöksenteossa 31

3. Teologiset dialogit ja muu virallinen yhteydenpito 43

3.1. Venäjän ortodoksinen kirkko 1970– 43

3.2. Suomen ortodoksinen kirkko 1989– 51

3.3. Suomen Vapaakirkko 1983–1984 62

3.4. Suomen helluntaiherätys 1987–1989 69

3.5. Neuvottelukuntien ja kolmikantaneuvottelujen työskentely 1984–2019 97

3.6. Yhteys Englannin kirkkoon 1936, Porvoon yhteinen julkilausuma ja julistus 1996 102

3.7. Finlands svenska baptistsamfund ja Suomen Baptistikirkko 1997–... 115

3.8. Suomen metodistikirkko ja Finlands svenska metodistkyrka 2002–2007 ja sopimus 2010 129

3.9. Katolinen kirkko 2002–2010 ja 2013– 154

3.10. Suhteet Euroopan protestanttisten kirkkojen yhteisöön 167

4. Käytännön ekumenia ja sen edistäminen eri tasoilla 185

4.1. Yhteinen todistus evankeliumista ekumeenisena kutsuna 185

4.2. Ohjeita ja suosituksia paikallisen seurakunnan ekumeenista toimintaa varten 191

ESIPUHE

Ekumenia eli kirkkojen ja kristittyjen yhteyspyrkimykset ovat osa kristillistä uskoa ja kirkon olemusta. Onhan kirkko Kristuksen ruumis ja maailmaan lähetettynä kolmiyhteisen Jumalan, Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen kirkko. Osallisuus Jumalan persoonien välisestä yhteydestä luo perustan kirkolle uskon ja rakkauden yhteisönä. Sen tehtävä on julistaa evankeliumia sanoin ja teoin kaikkialla maailmassa. Se on uuden alun, armon ja anteeksiannon viestijä, toivon sanoman välikappale ja merkki.

Kirkon näkyvän ykseyden pirstoutuminen sekä kristittyjen välinen eripura ja epäluottamus kuitenkin vievät uskottavuutta sanomalta ja nakertavat toimintaedellytyksiä. Ekumenia onkin myös kutsu parannukseen ja parantumista jakautumisen haavoista. Sille ei ole oikeastaan vaihtoehtoa, jos pyrimme olemaan uskollisia saadulle kutsulle. Toivo elää ja kantaa eteenpäin.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ekumeenisen toiminnan suunnassa vuoteen 2020 linjataan: ”Ekumenian tavoitteena on kirkon näkyvä ykseys. Ei riitä, että ykseys vallitsee hengellisesti, uskon maailmassa, vaan sen tulee tulla näkyväksi kirkon jumalanpalveluksessa, diakonisessa palvelussa sekä evankeliumin julistuksessa. Toisaalta tämä merkitsee myös erillisyyttä ja itsenäisyyttä. Jumalassa vallitseva ykseys on persoonien keskinäistä yhteyttä, minkä mallin mukaan myös kirkot voivat tehdä ykseytensä todeksi keskinäisenä kommuuniona.”

Näkyvän ykseyden tavoittelussa tarvitaan aina myös yhteyden ja luottamuksen rakentamista. Keskinäinen tuntemus ajatellen niin eri kirkkojen elämän erityispiirteitä kuin ihmisten välistä yleistä vuorovaikutusta ja ystävyyttä on olennainen osa ekumeniaa. Se kuuluu asiaan yhtä lailla kuin uskon sisällön ja siihen liittyvien eri näkökohtien erittely ja sovinnon etsiminen yhteiseen uskonperustaan ja sen rikkauteen syventymisen pohjalta. Rukous, hengellinen ekumenia ja keskinäinen toisiltamme oppiminen kuuluvat yhteyden ja ykseyden rakentamiseen samoin erottamattomasti. Pohjimmiltaanhan on kyse Pyhän Hengen työstä kestävän yhteyden rakentajana rakkaudessa ja totuudessa. Rukous ja työnteko ovat saman asian kaksi eri puolta.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko on käynyt eri kumppanien kanssa oppikeskusteluja eli teologisia dialogeja jo puoli vuosisataa. Ne ovat hedelmöittäneet kirkkomme elämää monin eri tavoin. Luterilaisen näkökulman selittäminen ja selventäminen on edellyttänyt syventymistä luterilaiseen tunnustukseen ja teologiaan, Raamattuun ja jakamattoman kirkon perintöön sekä kirkkojen elämän todellisuuteen tänään. Tämä kaikki on auttanut selventämään omaa luterilaista identiteettiä ja miten se liittyy yhteiseen kristilliseen identiteettiin, niin että yhdessä voimme tehdä kirkon työtä tässä ajassa entistä paremmin.

Ekumeenisia keskusteluja käyvät kirkon valtuuttamat henkilöt. Heidän joukkonsa on luonnollisesti rajallinen, eivätkä työskentelyn hedelmät aina välittömästi aukene muille, koska ne ovat syntyneet osana tietyn ryhmän keskinäistä vuorovaikutusta.

Aikaa myöten kuitenkin teologisia ja keskinäisestä vuorovaikutuksesta sekä yhteistyöhankkeista nousevia hedelmiä riittää kuitenkin jaettavaksi yhä useammalle. Sinapin siemenestä versoo vankka puu, kuten Turun Sinapin leirikeskuksessa v. 1970 käynnistyneiden Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa käytyjen oppikeskustelujen hedelmiä on luonnehdittu. Tällöin on ajateltu etenkin niiden ekumeeniselle Luther-tutkimukselle antamia herätteitä sekä seurakuntateologiaan ja sitä kautta seurakuntien toimintaan ulottuneita vaikutuksia.

Organisoituneen ekumeenisen toiminnan kokonaisuutta ei aina ole kovin helppoa hahmottaa. Niinpä tässä kokoomateoksessa on lähdetty liikkeelle ekumeenisen toiminnan historiallisista vaiheista ja teologisista perusteista sekä avattu myös sitä kehityskulkua, jonka perusteella ekumeeninen teologia ja toiminta osana Kirkkohallituksen ulkoasiain osaston ja piispainkokouksen työtä on jäsentynyt. Tähän kirjaan on ensimmäistä kertaa koottu yhteen kaikkien kirkkomme käymien oppikeskustelujen kokonaissato. Dialogien valtuuskuntien luterilaiset jäsenet ovat saaneet valtuutuksensa ensin kirkon ulkoasiain neuvostolta ja sittemmin piispainkokoukselta ja/tai arkkipiispalta. Puheenjohtajina ovat toimineet joko arkkipiispa tai muut piispat keskinäisen työnjaon mukaisesti.

Kirkkohallituksen ulkoasiain osaston ja sen teologisten asiain yksikön organisoimilla oppikeskusteluilla on näin ollen kokonaiskirkollinen mandaatti. Läheskään aina keskustelut eivät välittömästi johda kirkkojenväliseen sopimukseen. Kirkkojenväliset tai kirkkoyhteisöjen väliset sopimukset edellyttävät sitten ylimmän tason päätöksentekoa eli kirkolliskokouskäsittelyä. Näistä mainittakoon Porvoon sopimus, Yhteinen julistus vanhurskauttamisopista sekä ehtoollisyhteys Suomen metodistien kanssa.

Kirjan viimeisessä luvussa on pohdittu luterilais-katolisen dialogin yhteydessä muotoiltujen viiden ekumeenisen toimintaohjeen laajempaa ekumeenista merkitystä suhteessa eri kirkkoihin ja kristillisiin yhteisöihin myös paikallisseurakuntien näkökulmasta sekä koottu yhteen suosituksia, ohjeita ja vinkkejä käytännön ekumeniaa varten.

Olen saanut toimia kirkkomme käymien oppikeskustelujen sihteerinä, valmistelemassa ja toteuttamassa niitä jo joulukuusta 2008 lähtien. Kirjaa kootessani olen voinut hyödyntää tätä kokemusta. Olen muistanut kiitollisuudella ekumeenisten valtuuskuntien puheenjohtajia ja muita jäseniä. Olemme saaneet tehdä työtä luottamuksen ja avoimuuden hengessä. Olen kiitollinen myös kunnioitetuille edeltäjilleni, jotka ovat osaltaan luoneet perustaa kirkkomme aktiiviselle ekumeeniselle toiminnalle. Tässä

virassa ovat aiemmin toimineet teologisten asiain sihteerit: TT Lorenz Grönvik (1974–1993), dosentti Juhani Forsberg (1994–2002) ja dosentti Matti Repo (2002–2008). Toivon, että teos palvelisi luterilaisen kirkon ja muiden kirkkojen työntekijöitä ja luottamushenkilöitä, opiskelijoita, tutkijoita ja muita kiinnostuneita kokonaiskuvan luomisessa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ekumeenisesta toiminnasta sekä sitä kautta eri toimijoiden välistä vuorovaikutusta ja yhteyttä.

Helsingissä kristittyjen ykseyden rukousviikolla 22.1.2020

Tomi Karttunen
pastori, TT, dos.
johtava asiantuntija, teologia ja ekumenia

1. EKUMENIAN TIE SUOMESSA: SIILIPUOLUSTUKSESTA AKTIIVISEKSI EKUMEENISEKSI TOIMIJAKSI

Ekumeenisuus on nykyisin kristillisyyden valtavirtaa, ja sen piiriin luetaan kaikki vakiintuneet kirkkokunnat ja kristilliset yhteisöt. Ajatuksena on, että kaikkien kristittyjen kanssa pyritään rakentamaan yhteistyötä. Yleisenä lähtökohtana kristittyjen yhteistyölle on Kirkkojen maailmanneuvoston (KMN) peruskirjan mukaisesti usko Kristukseen Jumalana ja Vapahtajana sekä Raamatun auktoriteetin ja kolminaisuusopin hyväksyminen.[1] Asenteellisella tasolla ekumeenisuus eli toisten kristittyjen näkeminen ja kohtelu sisarena ja veljenä on edistynyt isoin askelin. Kattavaan ehtoollisyhteyteen, saati yhteisiin päätöksenteon rakenteisiin on silti matkaa.

Kristittyjen yhteys on ollut alusta lähtien koetuksella. Tästä syystä Jeesuskin rukoili omiensa yhteyden ja ykseyden puolesta (Joh. 17:21), ja esimerkiksi 1. Johanneksen kirje painottaa keskinäistä rakkautta kristittyjen yhteiselämän lähtökohtana: ”Kun Jumala on meitä näin rakastanut, tulee meidänkin rakastaa toisiamme.” (1. Joh. 4:11). Varhaisina vuosisatoina Rooman keisari Theodosiuksen aikana Thessalonikan vuoden 380 ediktin myötä syntyneen valtiokirkon ykseys ei kestänyt kauankaan. Jo Khalkedonin ekumeeninen kirkolliskokous 451 ja sen päätös Kristuksen kahdesta luonnosta yhdistyneenä poliittisiin ja kirkkopoliittisiin tekijöihin aiheutti jakautuman, jonka vasta viime vuosikymmenien oppikeskustelut ovat periaatteellisella tasolla korjanneet. Itä- ja Länsi-Rooman jakautuminen 395 ja Länsi-Rooman hajoaminen 476 ja tuho 493 sekä läntisen paavinvallan ja pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan sekä idän Bysantin vastakkainasettelu yhdessä teologisen ja kulttuuripiirien eriytymisen kanssa johtivat suureen skismaan sekä idän ja lännen kirkon jakautumiseen 1054. Ristiretket kuitenkin lisäsivät idän ja lännen välisiä kontakteja, ja turkkilaisten uhan alla Bysantin keisari etsi kirkollisen yhteyden palauttamista. Laihaan kompromissiin päädyttiinkin Ferraran ja Firenzen kirkolliskokouksissa 1438/39, mutta yhteisymmärrys ei kestänyt, ja 1453 myös Konstantinopoli ja Bysantin keisarikunta kukistuivat.

Lännen kirkon koetuksella ollut yhtenäisyys pirstoutui 1500-luvun reformaation myötä. Luther ja luterilaiset reformaattorit olivat osa lännen kirkon sisällä esiintyneitä uudistusliikkeitä, joiden juuret olivat jo 1300-1400-luvun konsiliaristisessa liikkeessä sekä Raamatun asemaa ja maallikkoutta korostaneissa liikkeissä kuten wycliffiläisyys ja hussilaisuus sekä muutamissa katolisen kirkon sääntökunnissa tehdyissä uudistuksissa. Kyse ei ollut siis vain yksittäisistä ”uskon sankareista”, vaan esimerkiksi renessanssin

1 https://www.oikoumene.org/en/about-us/self-understanding-vision/basis

– antiikin lähteiden tunnetuksi tulemisen ja Raamatun alkukielellä lukemisen – kulttuurivaikutuksesta sekä nominalistisen filosofian voimistamasta yksilöllisyyden korostamisesta ja katolisen kirkon sisäisen kriisin muodostamasta otollisesta maaperästä.

Vastakkainasettelusta yhteyteen -asiakirjassa todetaan: ”Historioitsijat ovat todenneet, että 15. vuosisata oli erikoisen hurskas aikakausi kirkossa. Tuona aikana yhä useammat maallikot saivat hyvän kasvatuksen ja he olivat innokkaita kuulemaan parempaa julistusta ja teologiaa, joka auttaisi heitä elämään kristittyinä. Luther tarttui tällaisiin teologian ja uskonelämän virtauksiin sekä kehitti niitä edelleen… Katolisen tutkimuksen läpimurto syntyi teesinä, jonka mukaan Luther torjui omaksumansa katolisuuden, joka ei ollut täysin katolista… katolisuudessa vaikuttanut kriisi teki monet varsin vakuuttuneiksi Lutherin uskonnollisesta protestista.”[2]

Lutherin 95 teesiä 31.10.1517 oli suunnattu alun perin oppineiden keskusteltavaksi tarkoituksena edistää lännen kirkon sisäistä uudistumista, evankeliumin mukaista Kristus-keskeistä julistusta sekä käytännön lähimmäisenrakkautta. Teesit ja kuohunta levisivät kuitenkin laajalle saksaksi käännettynä ja käynnistivät reformaatioliikkeen, joka lopulta johti protestanttisten kirkkojen syntyyn ja niiden pirstoutumiseen ajan myötä yhä uusiksi liikkeiksi. Virheitä tehtiin puolin ja toisin. Entinen katolisen kirkon uskonopin kongregaation johtaja ja dogmatiikan professori Gerhard kardinaali Müller on todennut: ”On olemassa myös käytännön harhaoppi. Tämä pätee varmasti Tetzelin anekauppaan, joka hänen kirkollisten esimiestensä peittelemänä antoi aiheen kirkon jakautumiseen 1500-luvulla.”[3]

Vasta 1900-luvun ekumeeninen liike on lopullisesti kääntänyt suuntaa yhteyden rakentamisen suuntaan, vaikka myös pirstoutuminen on etenkin protestanttisissa kirkoissa jatkunutkin. Luterilainen reformaatio oli alun perin luonteeltaan pyrkimystä sitoutua aitoon katoliseen tunnustukseen. Tässä valossa painotettiin, että kirkossa tulee julistaa kirkkaasti ja Raamattuun sidotusti evankeliumia Jumalan armosta ja anteeksiantamuksesta Kristuksessa. Se otetaan uskon kautta vastaan sanaa ja sakramentteja välikappaleina käyttäen. Rintamat kuitenkin kärjistyivät niin reformaatioliikkeen sisällä luterilaisten ja reformoitujen kesken kuin suhteessa katoliseen kirkkoon. Vuoden 1577 *Yksimielisyyden ohje* muodosti pohjan luterilaiselle ja reformoidulle traditiolle erillisinä kirkkoina.[4]

Vuonna 1617 luterilaiset ja reformoidut viettivät kuitenkin Saksassa reformaation 100-vuotisjuhlaa harjoittaen yhdessä ankaraa polemiikkia roomalaiskatolista kirkkoa kohtaan ja juhlivat Lutheria vapauttajana Rooman ikeestä.[5] Saksassa kalvinilaisuus eteni 1600-luvun loppuun mennessä poliittisten vallanpitäjien edistämänä sekä pietismin ja alkavan valistusrationalismin tukemana. Kalvinilaisten oli tärkeä päästä Augsburgin tunnustuksen lipun alle, koska vain roomalaiskatolisille ja augustanalaisille oli

2 Vastakkainasettelusta yhteyteen, art. 20–21.

3 Müller 2017, 239.

4 Laasonen 1998, 236.

5 *Vastakkainasettelusta yhteyteen*, art. 6.

virallisesti suotu valtakunnanoikeuden suoja. Kalvinilaiset myös ajattelivat, että luterilainen reformaatio oli jäänyt kesken. Unionien ehdot olivat pääosin kalvinilaiset, ja niiden kautta haettiin lisää pontta rintamalle roomalaiskatolisuuteen päin. Georg Calixt (1586–1656) ja häneltä vaikutteita saanut luterilaisuus kuitenkin haki yhteyksiä roomalaiskatolisuuteen.[6] Alun perin luterilaisuus salli sen säilyttämisen, mikä ei ollut Raamatun vastaista, mutta liturgisesti jyrkemmän kalvinilaisuuden vaikutuksesta albassa messua toimittavaa pappia alettiin 1700-luvun alussa kutsua ”kummitukseksi”.[7]

Vasta 30-vuotisen sodan myötä 1618-48, jota Ruotsi-Suomen sotapropaganda luonnehti ”paavinvastaiseksi uskonsodaksi”, tapahtui kuitenkin varsinainen konfessionalisoituminen eli tunnustusten välisen vastakkainasettelun rintaman vakiintuminen. Tällä oli merkittävä vaikutus mentaliteetteihin sekä käsitykseen katolisuuden ja protestanttisuuden ”perustavasta erosta” ja vastakkaisuudesta. Vielä 1800-luvulla kirjoitetuissa Topeliuksen *Välskärin kertomuksissa* 1600-luvun paavinkirkon ruumiillistuma on jesuiittamunkki Hieronymus, itse pahuus.[8]

1700-luvun valistus ja puritaanisesta kristillisyydestä ja sen tulkinnasta uskonnonvapaudesta ammentanut Yhdysvaltain itsenäisyysjulistus 1776 sekä protestina paitsi kuningasvaltaa myös katolista kirkkoa vastaan syntynyt Ranskan vallankumous 1789 edistivät ideologisoituneen, valistusajattelun kanssa liittoutuneen protestantismin syntyä. Suomessa tämä näkyi 1800-luvulla esimerkiksi termin ”uskonpuhdistus” käyttöönotossa. Saksassa tämä ilmeni etenkin vuoden 1817 reformaation 300-vuotisjuhlassa, kun Preussin kuningas Friedrich Wilhelm III toteutti luterilaisten ja reformoitujen yhdistämisen vanhapreussilaiseen unioniin. Osa tunnustuksellisista luterilaisista muutti tämän vuoksi pakosalle Amerikkaan sekä Australiaan. Myös tunnustuksellisen uusluterilaisuuden synty vauhdittui.

Suomessa kansallisprotestanttinen ajattelu sai tukea 1800-luvun herätysliikkeistä, jotka toimivat syntyvän kansalaisyhteiskunnan airuina. Alettiin puhua ”suomalaisesta kristillisyydestä”. Ruotsin vallan perua luterilainen kirkko oli valtiokirkko, eikä siirtyminen Venäjän ortodoksisen tsaarin alle välittömästi muuttanut perusasetelmaa. Jonkinlaista käytännön ekumeniaa sekä luterilaisen kirkon itsenäistymistä suhteessa valtioon tämä kyllä edisti. Niinpä vuoden 1869 kirkkolaissa luotiin pohja luterilaisen kansankirkon itsenäistymiselle valtiosta. Vuoden 1886 eriuskolaislaki edisti uskonnollista moniarvoisuutta, ja vuoden 1923 uskonnonvapauslaki teki mahdolliseksi myös uskonnollisten yhdyskuntien virallisen rekisteröimisen. Tämä kosketti etenkin niin kutsuttuja vapaita suuntia kuten Suomen Vapaakirkkoa, baptisteja, helluntailaisia ja metodisteja. Valtion tukemana Suomen ortodoksinen kirkko sai luterilaisen kirkon tavoin juridisen erityisaseman ”toisena kansankirkkona”. Myös Katolinen kirkko Suomessa palasi reformaation jälkeen. Vuonna 1920 perustettiin Suomen apostolinen vikaarikunta, ja 1929 katolinen kirkko merkittiin uskonnollisten yhdyskuntien rekisteriin.

---

6 Vrt. Stewart 2015, 143–159.

7 Laasonen 1998, 237–239.

8 Vrt. Pietilä 1930, 137; Laasonen 1998, 103.

Kansallisprotestanttinen ajattelu sekä vanhenevan arkkipiispan Gustaf Johanssonin (1844–1930) kriittisyys ekumeenista liikettä kohtaan jarruttivat osaltaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ekumeenista suuntautumista. Itse asiassa kyse oli yksittäistä henkilöä laajemmasta kontekstista, jossa nationalismi, antikatolisuus ja puolustuspolitiikka jarruttivat yhdessä ekumeenista ja kansainvälistä osallistumista. Nationalistinen henki tuli erityisen selvästi esiin ajan nuorisossa ja Akateemisessa Karjala-seurassa (AKS), jonka kansalliskiihkoiset ajatukset saivat jalansijaa myös Suomen kristillisessä ylioppilasliikkeessä (SKY), joka oli 1890-luvulta lähtien toiminut siltana kansainväliseen vuorovaikutukseen ja ekumeeniseen työhön. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen alettiin pelata katolista ekspansiota, kun katolisen kirkon vaikutus vahvistui Saksassa, Hollannissa ja esimerkiksi uudessa valtiossa Latviassa. Käyty keskustelu katolisuuden vaaroista vahvisti osaltaan luterilaisen kirkon protestanttista ja luterilaista identiteettiä.[9] Tämä tulee hyvin esiin dogmatiikan professorin Antti J. Pietilän teoksessa *Kristillinen dogmatiikka I* (1930), kun se varsin antiekumeenisesti asettaa katolisuuden ja protestantismin vastakkain:

> *Käytännössä kristillisyys on katolisella pohjalla saanut monella taholla niin erikoisia muotoja, että tarvitaan kehittynyttä silmää, jos mieli siinä tuntea samaa uskontoa kuin henkisentyneimmän protestanttisuuden piirissä. Kirkko peittää siellä Kristuksen välittäjänä, sakramentit sanan, ansiot armon, laki evankeliumin, jumalisuuden käytännöllisen harjoittamisen muoto sisällöllisen pyrkimyksen, lojaalisuus kirkkoa kohtaan välittömän uskonsuhteen Jumalaan, hierarkian hallitus Jumalan hallituksen. Nämä nimittäin ovat katolilaisuuden perustuntomerkit: näkyvä, hierarkian johtama kirkkolaitos Jumalan valtakunnan ajallisena olomuotona, erehtymätön opetusvirka Pyhän Hengen johdatuksen muotona, habituaalinen, hyvissä töissä vahvistuva armotila Jumalan työn tuloksena, sakramentit mystillisen yhteyden välittäjinä Jumalan kanssa, kuuliaisuus sielunhoitajaa kohtaan kristillisen sieluntilan merkkinä sekä vihdoin, edellisten ominaisuuksien seurauksena niin pitkälle johdettu kristillisen ajatus- ja pyrkimysmaailman kirkollistuttaminen, että kaikki korkeampi kristillinen itsenäisyys tulee tukahdutetuksi.*
> *Antti J. Pietilä, Kristillinen dogmatiikka I 1930, 143*

Suhde ortodoksiseen kirkkoon oli sekin pitkään värittynyt nationalistisesta perspektiivistä käsin, kun etenkin sortokausien ja Venäjän valtion yhtenäistämispolitiikan jälkimainingeissa nähtiin ortodoksinen kirkko pejoratiivisesti ”ryssän kirkkona”. Tästä on hyvä esimerkki Uno Paunun luonnehdinta ortodoksisesta liturgiasta:

> *Kreikkalaisen kirkon liturgiiassa on useita kauniita rukouksia, ihania kiitosvirsiä, paljon raamatunlukua ja nerokasta symboliikkaa. Mutta näiden hyvien puolien*

9 Lauha 2002, 176–177.

ohessa on siinä yksipuolisuutta [...]. Niin ovat Herran sana ja sakramentti, s.o. Herran lahjat seurakunnalle, tulleet syrjäytetyiksi seurakunnan toimittaman kiitosuhrin rinnalla. [...] Marian ja pyhäin kumartaminen sekä räikeä kuvainpalvelus ovat läpikäyvänä kreikkalaisessa jumalanpalveluksessa. Kansa tuskin ollenkaan saa aktiivisesti ottaa osaa jumalanpalvelukseen, vaan on se yleensä vain mykkänä katselijana ja kuuntelijana. Jumalanpalvelukset pidetään yleensä joko muinaiskreikan tai kirkkoslavonian kielellä, jota yhteisestä kansasta aniharva ymmärtää. Symboolitkin ovat niin hämäriä, että niitä ilman selitystä on mahdoton ymmärtää. Vielä on mainittava kreikkalaisen liturgiian suuri laveus ja yksitoikkoisuus, usein esiintyvät saman asian toistamiset, jotka kaikki ovat omiaan hengellistä harrastusta ja virkeyttä vähentämään, synnyttäen vain tylsyyttä ja välinpitämättömyyttä.
Uno Paunu, Liturgiikan oppikirja 1911, 90–91

Ruotsi-Suomen luterilaisuudessa käytiin pitkään rajankäyntiä kalvinilaisuuden ja roomalaiskatolisuuden välissä. 1640-luvulla paineet alkoivat nousta tunnustuksellisen identiteetin selkeyttämiseksi Strängnäsin piispaksi 1644 tulleen Johannes Matthiaen puhuessa luterilaisten ja reformoitujen unionin puolessa. Samaan aikaan ortodoksiluterilaisuuden tukipylvään Axel Oxenstiernan tähti oli vuodesta 1646 lähtien laskussa ja Matthiaen aatteet saivat uutta kannatusta. Luterilaisen papiston vastarinta terästyi. Preussin Friedrich Wilhelmin politiikka luterilaisia kohtaan herätti vastarintaa myös piispa Matthiaeta kohtaan. Vuoden 1647 valtiopäivillä papisto tuki Yksimielisyyden ohjeen (FC) hyväksymistä Ruotsin luterilaisen kirkon tunnustusperustaksi. Pietari Brahe ja monet muut tulkitsivat pappissäädyn päätöksen käytännössä merkinneen tunnustuksen hyväksymistä. Tukea täysortodoksialle saatiin myös vuoden 1645 aselevon jälkeen avautuneista yhteyksistä Pohjois-Saksan yliopistoihin, Vaali-Saksiin. Kuten Pentti Laasonen on kiteyttänyt: ”[yleisprotestanttisen] tunnustuksellisuuden liuettua ulkopolitiikasta sisäpoliittinen tunnustussidonnaisuus kasvoi”.[10]

Kiista suhteesta kalvinismiin kulminoitui Ruotsi-Suomessa 1660-lukuun. Turun yliopiston teologisen tiedekunnan vaikutusvaltaisin professori Enevaldus Svenonius syytti Turun piispaksi 1659 valitun Johannes Terseruksen katekismusta kalvinilaisuudesta ja käynnisti Terseruksen opetuksen vastaisen taistelun. Sekä Terserus että Matthiae menettivät piispanvirkansa 1664. Kuningas oli sitä ennen julistanut Yksimielisyyden ohjeen Ruotsin kirkon ”selittäväksi tunnustukseksi” 1663.[11] Vuoden 1686 karoliininen kirkkolaki vakiinnutti luterilaisuuden aseman valtionuskontona, eikä siis reformoitu tunnustus ollut sallittu. Tämä muodosti pohjan kriittisyydelle myös myöhempiä unioniyrityksiä kohtaan reformoitujen kanssa, joiden nähtiin vaarantavan luterilaisen identiteetin. 1940-luvulta lähtien ekumeeninen asennoituminen esimerkiksi roomalaiskatolista ja ortodoksista kirkkoa kohtaan eteni, mutta luterilaisen

10 Laasonen 1998, 210–213.

11 Laasonen 1998, 215–216.

identiteetin sisäistäneessä Suomessa eli varovaisuus suhteessa reformoituihin vaikutteisiin. Esimerkiksi tunnettu Luther-tutkija, dogmatiikan professori ja Kuopion piispa Eino Sormunen kirjoitti:

> *Missä lahkohenki pääsee valtaan evankelisessa maailmassa, siellä on aina syytä etsiä reformoitua vaikutusta.*
> *Eino Sormunen, Dogmihistoria 1952, 292*

Antti J. Pietilä tuli tunnetuksi varhaisista kriittisistä arvioistaan ja hyökkäyksistään helluntaiherätystä kohtaan vuosina 1912 ja 1913 ilmestyneissä kirjoituksissaan.[12] Vuonna 1930 hänen ajattelussaan on edelleen havaittavissa kriittisyyttä, mutta hänen asenteensa näyttää myös lientyneen:

> *Uskonpuhdistusajalla oli kasteenkertojansa ja muut 'hurmahenkensä', joiden vaikutus ei kuitenkaan ollut kristillisyyden kannalta katsoen yksinomaan epäedullinen, Englannin kirkolla oli kveekkarinsa, Ranskan hugenoteilla Cevennien profeettansa, myöhäisemmän ajan Saksalla inspiroitunsa, meillä suomalaisilla, samoinkuin useilla muilla nykyajan protestanttisilla mailla, helluntaiherätys j.n.e., mutta useimmat näistäkin ovat aikaa voittaen raitistuneet uskonnollisen elämän vaatimusten mukaan, siitä puhumattakaan, että ne ovat jo alkujaankin usein olleet monella tavalla herättäviä ja arvokkaita uskonnollisia liikkeitä.*
> *Antti J. Pietilä, Kristillinen dogmatiikka I 1930, 146–147*

Pietilän yleinen kriittisyys uskovien kasteeseen tai baptistiseen kastekäsitykseen pitäytyviä liikkeitä kohtaan sekä pejoratiiviset ilmaukset heidän käytännöistään ja uskonelämästään tulevat ilmi tässä. Nimeltä viitataan baptisteihin:

> *Lahkoliikkeessä on olemassa määrätty opillinen järjestelmä, määrätty koulutusjärjestelmä, määrätty tunteenilmausten järjestelmä aina sanoja ja huokauksia myöten, ja ken sen piirissä kerran kasteoppilaaksi antautuu, hän on varsin varmasti käypä tämän kaiken läpi, tunnustava samat 'kokemukset', huokaava samat huokaukset ja saavuttava saman tekemällä tehdyn tai todellisen puhdistuksen ja riemun kuin kaikki muutkin, jotka siinä piirissä ovat kasteensa uudistaneet. Baptistienkin keskuudessa, jossa kastettavat yleensä ovat lapsena kastamattomia, lienevät ennen kastetta seurakunnan edessä annetut tunnustukset, joissa pitää julkisesti julistaa olevansa kääntynyt s.o. käyneensä uudestisyntymisen ja Hengen vuodattamisen läpi, varsin kaavamaisia ja epäpersoonallisia, siitä puhumattakaan, että kasteen arvo armonvälineenä tulee niiden kautta kokonaan kielletyksi.*
> *Antti J. Pietilä, Kristillinen dogmatiikka III 1932, 340–341*

12 Ruohomäki 2018, 29–32.

Vielä jyrkempää ”heresiasta” syyttämistä esiintyy Pietilän käsityksessä esimerkiksi seitsemännen päivän adventisteista, arminiolaisista ja Pelastusarmeijasta:

> *Samantapaista perusheresiain sukulaisuutta kuin mainituissa neljässä kristinuskon liepeillä kulkevassa ryhmäkunnassa [kristillinen tiede, mormonismi, kansainvälinen raamatuntutkijain seura eli russellilaisuus sekä unitarismi] voi todeta monilukuisissa muissa lahkoissa, kuten seitsemännen päivän adventisteilla, svedenborgilaisilla, campbellilaisilla, kristillisillä israelilaisilla, arminiolaisilla, hoffmannilaisilla, n.s. protestanteilla, Pelastusarmeijalla sen opin alkumuodon mukaan sekä monissa muissa, etupäässä Pohjois-Amerikkaan kotiutuneissa lahkoissa.*
> *Antti J. Pietilä, Kristillinen dogmatiikka I 1930, 137*

Asenteellisesti ja rakkauden tai ystävyyden dialogissa sekä tahdossa ymmärtää toisten kristittyjen omasta käsityksestä poikkeavaa opetusta ja etsiä ennen muuta yhteistä pohjaa sekä myös oppia toisilta osana uskon ja Kristuksen kirkon elävän todellisuuden rikkautta on edetty pitkä matka. Totuuskysymystä ei kuitenkaan tule sulkeistaa, vaan se tulee ottaa tosissaan. Tämä merkitsee, että ennen muuta tulee etsiä yhdessä läheisempää yhteyttä Kristukseen, hänen, joka oli ”täynnä armoa ja totuutta” (Joh. 1:14). Vain siten voidaan ottaa todellisia askeleita kristittyjen yhteyden ja ykseyden sekä sitä kautta yhteisen todistuksen ja palvelun vahvistamiseksi – niin kuin on jo otettukin. Seuraavassa vielä yleiskatsaus siihen, miten ekumenia Suomessa on etenkin luterilaisesta näkökulmasta edennyt viimeksi kuluneen sadan vuoden aikana.

Järjestäytyneen ekumeenisen toiminnan alkuvaiheet[13]

Määrätietoinen ekumeeninen liikehdintä kohti kristittyjen yhteyttä ja kirkon näkyvää ykseyttä lähti liikkeelle Suomessa varsin pienen joukon toimintana. Luterilaisen arkkipiispan Gustaf Johanssonin (1844–1930) ekumeniakriittinen asenne, joka kohdistui etenkin ekumeenisen liikkeisiin keskeisiin pioneereihin kuuluneeseen Ruotsin arkkipiispaan Nathan Söderblomiin, oli yksi taustasyy tälle. *Suomen Ekumeenisen Neuvoston* edeltäjä, vuonna 1914 perustetun *World Alliance for Promoting International Friendship through the Churches* -järjestön Suomen kansalliskomitea perustettiin syyskuussa 1917 Nathan Söderblomin esitettyä siitä pyynnön ystävälleen, Helsingin yliopiston Vanhan testamentin eksegetiikan professorille Arthur Hjeltille (1868–1931), joka oli tutustunut Söderblomiin NMKY-liikkeen kokouksessa Amsterdamissa jo 1891.

Pohjoismaisen yhteistyökomitean Suomen osastoon Hjelt kutsui mukaan teologiystävänsä Erkki Kailan, J.A. Mannermaan ja Uno Paunun. Kansalliskomitea käsitteli muun muassa 1924 syntynyttä jännitettä Lounais-Afrikan lähetystyössä brittiläisen lähetysjärjestön alettua työnsä alueella, jossa suomalaiset olivat tehneet työtä jo vuosi-

13 Tämä osio artikkelista perustuu Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisussa *Monien uskontojen ja katsomusten Suomi* 2017, 236–246 julkaistuun artikkeliin Ekumenia Suomessa.

kymmeniä. Toimikunnan sihteeri Aleksi Lehtonen (1921–26) tapasi näissä merkeissä myös Canterburyn arkkipiispan. Myös esimerkiksi Valamon luostarin ajanlaskukiistat olivat asialistalla ortodoksien kirkkokunnan siirryttyä juliaanisesta gregoriaaniseen ajanlaskuun valtioneuvoston päätöksellä 5. lokakuuta 1921. Diakoniset kysymykset nousivat esiin erityisesti 1930-luvun pulavuosina. Rauhan ja aseistariisunnan kysymykset hallitsivat toimikunnan ulkomaisia yhteyksiä. Vuodesta 1925 kansalliskomitean kokoonpanosta tuli ekumeeninen, kun jäseneksi tulivat ortodoksinen arkkipiispa Herman ja Suomen vapaakirkon edustajana Emil Saraoja.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ekumeenista kehitystä ajatellen oli merkittävää silloisen Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian professorin Aleksi Lehtosen tulo toimikunnan puheenjohtajaksi 1932. Häntä voidaan pitää keskeisenä varhaisena vaikuttajana ekumeenisen liikkeen vaikutuksen vähittäisessä ulottamisessa luterilaiseen kirkkoon puheenjohtaja-ajan sekä Tampereen piispana (1934–45) ja arkkipiispana toimimisen (1945–51) myötä. Lehtosen puheenjohtajakaudella kotimaiset ja hänen sydäntään lähellään olleet opilliset kysymykset tulivat aiempaa vahvemmin mukaan kansalliskomitean ohjelmaan.

Gustaf Johansson kuoli heinäkuussa 1930 ja lokakuussa uutena arkkipiispa aloitti Lauri Ingman (1930–34), joka oli toiminut myös kansalliskomitean jäsenenä toukokuusta 1925. Tämä loi osaltaan pohjaa ekumeenisen toiminnan laajentamiselle. Keskeinen ekumeenisen lähentymisen suunta oli anglikaaninen kirkko. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon käymät teologiset dialogit käynnistyivät vuosina 1933 ja 1934 käydyillä neuvotteluille, joissa puheenjohtajana oli suomalaisista ensin piispa Jaakko Gummerus (1870–1933) ja hänen kuoltuaan seuraajansa Tampereen hiippakunnan piispana Aleksi Lehtonen. Nämäkin kohtaamiset olivat Nathan Söderblomin kätilöimiä hänen ehdotettuaan suomalais-englantilaisia keskusteluja sen jälkeen, kun Ruotsin kirkon ja Englannin kirkon välillä oli sovittu ehtoollisyhteydestä. Erilliskysymyksenä neuvotteluissa oli lähetyskenttien tilanne.

Anglikaanien kanssa päästiin sopimukseen rajoitetusta ehtoollisyhteydestä, ja 1884 kolmen piispan liki samanaikaisen kuoleman vuoksi Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa katkennut apostolinen suksessio palautettiin 1934, kun Aleksi Lehtonen vihittiin Tampereen piispaksi, niin että kätten päälle panemiseen osallistui myös Ruotsin arkkipiispa Erling Eidem. Sovittiin, että periaatteellisesti papit vihkisi tästä lähtien piispa – käytäntö, jossa 1800-luvulta alkaen oli ollut jossain määrin horjuvuutta; muutaman kerran oli tuomiorovasti suorittanut pappisvihkimyksen. Suomen evankelis-luterilainen kirkko ilmoitti hyväksyvänsä osaltaan rajoitetun ehtoollisyhteyden arkkipiispa Erkki Kailan kirjeellä Canterburyn arkkipiispalle 10.3.1936.

Kansallisprotestanttisesta kirkosta aktiivisen ekumenian edistäjäksi

Luterilaista valtavirtaa ajatellen niin kutsuttu kansallisprotestanttinen ajattelu oli Suomessa voimissaan aina toiseen maailmansotaan asti. Sen jälkeen tapahtui merkittävä käänne. Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta tuli arkkipiispa Aleksi Lehtosen luot-

saamana perustajajäsen niin Luterilaisessa maailmanliitossa (1947) kuin Kirkkojen Maailmanneuvostossa (1948). Keskeisiä luterilaisia sodanjälkeisen ajan ekumeenisia vaikuttajia olivat Lehtosen ohella Uuden testamentin professori (1933–45) ja sittemmin Tampereen piispa Eelis Gulin (1945–66) sekä Gulinin jälkeen Uuden testamentin professorina Helsingissä (1946–72) toiminut Aimo T. Nikolainen, sittemmin Helsingin hiippakunnan piispa (1972–82).

Aivan eri tasolle ekumeenisen keskustelun ja toiminnan Suomessa nosti kuitenkin Seppo A. Teinonen (1924–1995), joka toimi palkkiotoimisena Yleiskirkollisen toimikunnan pääsihteerinä 1956–66. Hän oli perustamassa Missiologian ja Ekumeniikan seuraa 1955 ja toimi ensin sen sihteerinä ja sittemmin puheenjohtajana. Pitkälti hänen ansiotaan oli myös, että vuoden 1956 alusta Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa aloitti toimintansa ekumenian/ekumeniikan laitos. Sillä oli pitkään keskeinen rooli Yleiskirkollisen toimikunnan ja Ekumeenisen neuvoston toiminnassa. Tämän laitoksen työntekijä oli 1960-luvun loppuun asti samalla toimikunnan/neuvoston pääsihteeri, kun Teinosen jälkeen Tuomo Mannermaa, Juhani Forsberg ja Risto Cantell hoitivat pestiä. Teinonen toimi ensin ekumeniikan ylimääräisenä henkilökohtaisena professorina 1966–70 sekä sen jälkeen dogmatiikan professorina vuoteen 1988. Hän oli Yleiskirkollisen toimikunnan ja sen Faith and Order -jaoston puheenjohtaja 1962–66 sekä vuodesta 1961 Kirkkojen maailmanneuvoston Faith and Order -komission jäsen. Hänen kaudellaan Suomen Yleiskirkollinen toimikunta muutti nimensä Suomen Ekumeeniseksi Neuvostoksi 1963; sen toiminnassa korostuivat tiedotus- ja julkaisutoiminta.

Globaali kirkollinen vuorovaikutus Suomessa vahvistui muutenkin. Keskeisiä vaikuttajia tässä olivat Luterilaisen maailmanliiton yleiskokous Helsingissä v. 1963, Vatikaanin II kirkolliskokous sekä siirtomaiden itsenäistyminen Afrikassa ja muualla niin kutsutussa kolmannessa maailmassa. Tapahtumat nostivat kansainväliset ja ekumeeniset kysymykset esiin. Teologiset dialogit saivat pontta erityisesti roomalaiskatolisen kirkon tulosta mukaan Kirkkojen maailmanneuvoston Faith and Order -komission jäseneksi ja niistä kahdenvälisistä dialogeista, jotka Paavillinen kristittyjen ykseyden edistämisen neuvosto käynnisti – muun muassa luterilaisten kanssa vuonna 1967.

Vuoropuhelun tarvetta lisäsi tarve silloittaa toisen maailmansodan ja kylmän sodan auki repäisemiä kuiluja. Näissä merkeissä perustettiin Euroopan kirkkojen konferenssi 1959 sekä käynnistettiin Saksan evankelisen kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon ekumeeninen dialogi samana vuonna. Osaltaan sodanaikaisiin kokemuksiin Tunnustavassa kirkossa ja yleiseen ekumeeniseen kehitykseen kytkeytyi myös Saksan protestanttien yhdentymiskehitys ja sitä vahvistanut Leuenbergin konkordia vuonna 1973, joka Suomessa torjuttiin sen sisältämien teologisten ongelmien vuoksi. Suomen evankelis-luterilainen kirkko on kuitenkin alkuvaiheista alkaen osallistunut aktiivisesti Leuenbergin kirkkoyhteisön, sittemmin Euroopan protestanttisten kirkkojen yhteisön teologiseen työskentelyyn sekä seurannut yhteisön kehitystä ja vaikutusta ensin tarkkailijana ja sitten ”osallistuvana kirkkona” liittymättä kuitenkaan jäseneksi.

Suomalaiset ovat olleet lukuisissa keskeisissä tehtävissä kansainvälisissä kirkkoliitoissa, ja niin Suomen evankelis-luterilainen kirkko kuin Suomen ortodoksinen kirkko ovat yleensäkin olleet merkittäviä toimijoita niissä. Osaltaan tämä on kertonut siitä, että vaikka maa on väkiluvultaan pieni, etenkin Suomen evankelis-luterilainen kirkko on jäsenmäärältään kuulunut suurehkojen kirkkojen joukkoon. Veronkanto-oikeus ja maan vaurastuminen ovat osaltaan vahvistaneet mahdollisuutta tukea ekumeenista liikettä ja kansainvälisiä kirkkojen välisiä yhteyksiä myös taloudellisesti. Myös suomalaiset lähetys- ja kansainvälisen diakonian järjestöt tekevät merkittävää ekumeenista yhteistyötä, esimerkkinä Suomen lähetysseura, Kirkon ulkomaanapu ja Fida. Tässä yhteydessä tarkastellaan kuitenkin ennen muuta kuitenkin ekumeenisen teologian kehitystä, joka osaltaan heijastuu myös kirkkojen käytännön työhön, niin lähetyksen ja diakonian teologiaan kuin kirkkojen itseymmärrykseen ja käytännön toimintaan laajemminkin.

Teologiset dialogit suomalaisen ekumeenisen toiminnan selkärankana

Teologiset keskustelut Englannin kirkon edustajien kanssa ja sopimus rajoitetusta ehtoollisyhteydestä 1936 saivat jatkoa uusilla yhteyksillä Britanniaan 1950-luvulla. Luterilaisen kirkon ehtoollisyhteys laajeni nyt saarivaltion pohjoisosaan, presbyteeristä traditiota edustavan Skotlannin kirkon suuntaan. Keväällä 1954 sikäläinen kirkkojenvälisten suhteiden toimikunnan puheenjohtaja professori Donald Macpherson Baillie tiedusteli Suomen evankelis-luterilaisen kirkon johdolta mahdollisuutta sopia molemminpuolisesta mahdollisuudesta osallistua toisen ehtoollispöytään (*interkommuunio*). Baillien mukaan Skotlannin kirkko on avannut ehtoollispöytänsä kaikille luterilaisille kirkoille ja saanut jo myönteisen vastauksen Norjasta ja Ruotsista.

Asian valmisteli kirkon ulkomaanasiain toimikunnan päätettäväksi professori Aimo T. Nikolainen. Hän oli selvittänyt asiaa Skotlannin kirkon jumalanpalvelusten kirjan avulla ja käynyt keskusteluja ehtoollisopista professori Thomas F. Torrancen kanssa. Hänen mukaansa sikäläisen kirkon ehtoollisliturgia ”tulee lähelle luterilaisen kirkkomme ehtoollisliturgiaa” eikä se ole ”päästänyt näkyviin kalvinilaisen ehtoollisopin erityiskorostuksia”. Suosituksen mukaisesti todettiin olemassa olevaksi ehtoollisyhteys eikä kaivattu laajempaa pohdintaa ”liturgis-dogmaattiselta kannalta” eikä sen virallisempaa erillistä sopimusta. Perusteluissa viitattiin myös ehtoollisyhteyteen Englannin kirkon kanssa, missä yhteydessä oli jo yhden Brittein saarten kirkon kanssa käyty teologisia keskusteluja ja tehty sopimus tapauskohtaisesta ehtoollisyhteydestä.

Varsinaisesti pitkäjänteinen teologinen keskustelu ekumeenisten kumppanien kanssa alkoi kuitenkin, kun arkkipiispa Martti Simojoen aloitteesta käynnistettiin Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa ensimmäinen kahdenvälinen teologinen dialogi vuonna 1970. Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa käytyyn teologiseen dialogiin on Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa panostettu voimavaroja; se on myös auttanut syventämään tuntemusta ortodoksisesta teologiasta ja sitä kautta laajemmin jakamattoman kirkon perintöä. Kiovan kokouksessa 1977 Tuomo Mannermaa piti paradigmaatti-

seksi osoittautuneen esitelmän ”Pelastus vanhurskauttamisena ja jumalallistamisena”, jossa hän Martti Lutherin Galatalaiskirjeen kommentaarin pohjalta esitti, että Luther pitää vanhurskauttamista Kristuksen läsnäolona meissä ja jumalallisena elämänä ja että tämä tarjoaa leikkauspinnan ortodoksisen jumalallistamisopin kanssa. Myöhemmin Mannermaa kehitti oppilaineen ja työtovereineen ajatusta Lutherin realistisesta ajattelumuodosta eteenpäin ”uskossa läsnä olevan Kristuksen”, ”uskon ja rakkauden teologian” ja ”Kristus-union” teemojen myötä eri yhteyksissä. Arkkipiispa Martti Simojoki antoi tukensa uudelle linjanvedolle, joka ei ensi alkuun saanut omienkaan parissa jakamattoman hyväksyvää vastaanottoa.

Teologisessa dialogissa Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa ja Leuenbergin konkordian ekumeenisen metodin arvioinnissa sekä esimerkiksi 1970-luvun kirkkojärjestyskomitean kirkko-opillisessa työskentelyssä tehty työ loi teologista pohjaa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ekumeeniselle linjalle, joka kiteytyi etenkin 1970–80-luvun kuluessa – keskeisin osin ekumeenisen Luther-tutkimuksen vaikutuksesta. Perusteellinen raamattuteologinen, opillinen ja sosiaalieettinen pohdinta heijastui kirkon itseymmärrykseen ja käytännön teologisiin linjanvetoihin luterilaisen kirkon elämän eri tasoilla. Jo Seppo A. Teinosen kirjassa *Uudistuva kirkko* (1972) esittämä luonnehdinta osoittautui osuvaksi myös suomalaisessa kontekstissa: ”Kuluvalla vuosisadalla … ekumeeniset pyrkimykset ovat muodostuneet niin voimakkaaksi tekijäksi ja ulottaneet vaikutuksensa kirkkojen koko elämään, että ekumeniaa on syystä pidetty koko tähänastisen kirkkohistorian merkittävimpänä reformiliikkeenä.”

Merkittäviä teologisia vaikuttajia luterilaisen kirkon ekumeenisen linjan muotoilussa 1970–80-luvulla olivat juuri Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa käytyyn dialogiin osallistuneet arkkipiispa Martti Simojoki (1908–1999), professori Tuomo Mannermaa (1937–2015), piispa Kalevi Toiviainen (1929–2015) ja arkkipiispa John Vikström (1931) sekä hieman nuoremman polven edustajana dosentti Juha Pihkala (1942), Kirkon koulutuskeskuksen johtaja ja sittemmin Tampereen hiippakunnan piispa sekä Kirkkojen maailmanneuvoston Faith and Order -komission jäsen. Merkittävää taustatyötä tekivät teologisten asiain sihteeri Lorenz Grönvik (1930) ja arkkipiispan sihteeri Risto Cantell (1944). Nämä pohdinnat liittyivät luonnollisesti kansainväliseen kontekstiin ja esimerkiksi kirkkoliittojen tekemään ekumeeniseen työhön.

Viime kädessä Lutherin raamatunselitysten ja niiden vanhakirkollisten liittymäkohtien äärellä 1970–80-luvun taitteessa tehdyt löydöt ovat vaikuttaneet Suomen evankelis-luterilaisen kirkon elämässä paitsi ekumeniassa myös muuten: diakonia, lähetys, jumalanpalveluselämää; sosiaalieettinen, jopa ympäristöteologinen pohdintakin on niistä hedelmöitynyt ja saanut suuntaa.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ekumeeninen toiminta laajeni uuteen suuntaan, kun käytiin teologiset dialogit ensin Suomen Vapaakirkon (1983–84) ja sitten Suomen helluntaiherätyksen kanssa (1987–89). Aloitteen teologisen dialogin käynnistämisestä vapaiden suuntien kanssa teki piispa Yrjö Sariola (1932–2016) Vapaakirkon 100-vuotisjuhlilla kesällä 1979.

Vapaakirkon kanssa käydyssä teologisessa dialogissa pääongelmiin kuului erilainen tunnustustraditio. Suomen evankelis-luterilainen kirkko sitoutuu raamatuntulkinnassaan ekumeenisiin uskontunnustuksiin ja luterilaisiin tunnustuskirjoihin, kun taas Vapaakirkko neuvottelujen mukaan perustaa Raamatun lisäksi apostoliseen uskontunnustukseen ja arvostaa monia 1500-luvun reformaation keskeisiä korostuksia. Keskeinen yhteinen korostus liittyi vanhurskauttamisoppiin: ”Kumpikin osapuoli korosti Jumalan armon suvereenisuutta. Ihminen pelastuu yksin Kristuksen tähden, yksin armosta, yksin uskon kautta. Jumala lähestyy ihmistä Pyhän Hengen työn välityksellä. Ihminen vastaa Jumalan tarjoamaan pelastuksen lahjaan ottamalla sen uskossa vastaan.”

Neuvottelujen päätulokseksi nähtiin luottamuksen ja yhteyden vahvistaminen niin tulevaa yhteydenpitoa kuin käytännön yhteistyötä ajatellen. Jatkokeskustelua edellyttäviksi teologisiksi teemoiksi nostettiin sakramentit, kirkko-oppi, virka ja jäsenyys.

Helluntaiherätyksen kanssa käydyssä dialogissa opittiin samoin tuntemaan paremmin toista osapuolta. Tähdennettiin, että ”teologiset ja hengelliset keskustelut auttoivat osapuolia merkittävästi ymmärtämään toisen uskon perusteita. … Suomen luterilainen kirkko ja helluntaiherätys ovat ajan mittaan monin tavoin vaikuttaneet toisiinsa.” Erityisesti tämän katsottiin tulevan esille helluntailaisuuden pelastuskäsityksessä. Luterilaisia haastettiin ”paneutumaan entistä monipuolisemmin Pyhän Hengen toimintaan ja lahjoihin sekä kastetta koskeviin kysymyksiin.”

Erityisen merkittäväksi dialogin lopputulokseksi molemmille nähtiin ”Raamatun keskeisen aseman ja arvovallan tähdentäminen”. Yhteisesti voitiin myös todeta, että ”apostolinen uskontunnustus ilmaisee kiteytetysti sen, mikä on keskeisintä kristillisessä uskossa. … Usko perustuu kolmiyhteisen Jumalan pelastustyöhön.”

Näiden dialogien jälkeen tapaamisia ja keskusteluja on dialogikumppanien kesken jatkettu puolivuosittain tapaavien neuvottelukuntien piirissä. Myös niin kutsuttuja kolmikantatapaamisia on järjestetty. Neuvottelukunnissa on keskustelujen pääpaino ollut käytännön kysymyksissä, mutta myös teologisia teemoja kuten ehtoollinen, kirkko ja kirkon virka sekä mahdollisuus yhden kristillisen kasteen tunnustamiseen on keskusteluissa esillä.

1980-luvun ekumeeniseen keskusteluun vaikutti myös Suomessa siihenastisen monenkeskisen ekumenian tärkein asiakirja Baptism, Eucharist, Ministry (BEM, Kaste, ehtoollinen, virka 1982). Luterilainen ja ortodoksinen kirkko antoivat siitä lausunnon korkeimmalla tasolla eli kirkolliskokouksen lausuntona. Esimerkiksi ehtoollisrukoukseen, lasten ehtoolliseen ja kirkon virkaan, mutta myös kasteeseen liittyvät kysymykset ovat 1980-luvulta asti saaneet inspiraatiota ja viitanneet BEM:n kokoamiin tuloksiin. Tähän ajanjaksoon sisältyi myös Luterilaisen maailmanliiton Budapestin yleiskokouksen päätös siitä, että maailmanliiton jäsenkirkot ovat keskenään ”alttarin ja saarnatuolin yhteydessä”. Tällä on ollut keskeinen vaikutus luterilaisten kirkkojen välisiin ja ekumeenisiin suhteisiin maailmanlaajana kirkkoyhteisönä.

Vuonna 1989 käynnistettiin arkkipiispa John Vikströmin aloitteesta Suomen luterilaisen kirkon teologinen dialogi Suomen ortodoksisen kirkon kanssa. Arkkipiispa Martti Simojoki oli jo 1970-luvulla tehnyt arkkipiispa Paavalille (1914–88) ehdo-

tuksen kirkkojen välisiin keskusteluihin ryhtymisestä. Syystä tai toisesta teologinen dialogi käynnistyi kuitenkin vasta, kun metropoliitta Johanneksesta (1923–2010) tuli ortodoksisen kirkon arkkipiispa vuonna 1987 ja hän vastasi myönteisesti tehtyyn ehdotukseen. Luterilaistaustaisena sekä ekumeenisesti kouliutuneena ja oppineena hänellä oli erinomaiset valmiudet johtaa ja käydä teologista dialogia luterilaisten kanssa. Keskusteluita on yhtä pitempää taukoa lukuun ottamatta käyty joka toinen vuosi. On käsitelty pastoraalisia ja opillis-teologisia kysymyksiä sekä edistetty näin keskinäistä tuntemusta ja yhteistyötä sekä yhteistä todistusta suomalaisessa yhteiskunnassa.

1980-luvun lopulla käynnistyivät myös teologiset keskustelut anglikaanis-luterilaisesta Porvoon yhteisestä julkilausumasta. Vuosina 1989–92 kokoontuneen dialogiryhmän luonnosryhmään kuuluivat piispa Stephen Sykes Englannin kirkosta, piispa Tord Harlin Ruotsin kirkosta ja teologisten asiain sihteeri Lorenz Grönvik Suomesta. Järvenpäässä 1992 pidetyn viimeisen kokouksen jälkeen pidettiin messu Porvoon tuomiokirkossa. Sen innoittamana asiakirjalle annettiin nimeksi Porvoon yhteinen julkilausuma ja sen pohjalta laaditulle, Pohjoismaiden ja Baltian luterilaisten sekä Ison Britannian ja Irlannin anglikaanisten kirkkojen johtavien piispojen 1996 allekirjoittamalle julistukselle nimi Porvoon julistus. Julkilausuma ja siihen pohjaava julistus loi läheisen kirkollisen yhteyden (kommuunio) osallistujakirkkojen välille. Ratkaisevaa oli BEM-asiakirjan antama apu hankalaksi koetun piispuutta koskevan kysymyksen käsittelyssä. Yhteisymmärrys löytyi sitä kautta, että historiallinen piispuus kytkettiin osaksi koko kirkon apostolisuutta, Kristuksen jatkuvaa läsnäoloa kirkon elämässä viestiväksi ja kohti kirkon ykseyttä yhä uudestaan haastavaksi merkiksi. Keskeinen tunnuslause kuului: ”Yhdessä missiossa ja palveluvirassa”.

Suomalaista, osaltaan Luther-tutkimuksen kasvattamaa ekumeenista pääomaa saatettiin käyttää hyväksi paitsi Porvoon julistukseen huipentuneessa ekumeenisessa prosessissa myös Luterilaisen maailmanliiton ja Paavillisen kristittyjen ykseyden neuvoston organisoiman teologisen dialogin hedelmänä syntyneessä luterilais-katolisessa Yhteisessä julistuksessa vanhurskauttamisopista (1999). 1500-luvun reformaatioajan keskeisen kiistakysymyksen yli pääsemistä merkinneen virstanpylvään laadinnassa suomalaisista olivat keskeisesti mukana entinen dogmatiikan professori, sittemmin Helsingin piispa Eero Huovinen (1944) ja hänen teologinen sihteerinsä Antti Saarelma (1965) sekä dosentti, sittemmin Lapuan Piispa Simo Peura (1957). Suomalaisen Luther-tutkimuksen vaikutus näkyy etenkin julistuksen kohdassa, jossa selitetään luterilaista korostusta liittyen vanhurskauttamiseen uskon kautta ja armosta: ”Vanhurskauttaminen ja uudistuminen kuuluvat yhteen uskossa läsnäolevan Kristuksen kautta.”

Vuonna 1997 käynnistyi Suomen luterilaisten teologinen dialogi Suomen Baptistikirkon ja Finlands svenska baptistsamfundin kanssa. Kolmen vuoden välein käytyjen oppikeskustelujen anti on ollut samansuuntaista kuin dialogissa Vapaakirkon ja helluntaiherätyksen kanssa. Vuonna 2012 julkaistiin käydystä dialogista väliraportti *Jeesuksen Kristuksen kutsumat/Kallade av Jesus Kristus*.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon solmimat ekumeeniset sopimukset lisääntyivät myös sitä kautta, että Saksan evankelisen kirkon (EKD) kanssa ulkosuomalaistyöstä

tehtyyn sopimukseen liitettiin vuonna 2002 yhteisen teologisen pohjan artikuloiva alkuosa. Uuden sopimuksen pohjalta solmittiin ulkosuomalaistyön tarpeiden osaltaan motivoima ehtoollisyhteys EKD:n luterilaisten, unioitujen ja reformoitujen maakirkkojen kanssa. Näin suomalaispapille luotiin edellytykset tehdä niiden alueella luterilaista seurakuntatyötä suomen kielellä maakirkon pappina.

Vuosina 2002–2007 Suomen metodistikirkon ja Finlands svenska metodistkyrkan kanssa käyty teologinen dialogi huipentui raporttiin *Kristuksesta osalliset/Delaktiga i Kristus* sekä sen pohjalta laadittuun ekumeeniseen sopimukseen ehtoollisyhteydestä sekä vihkimysvirkojen vastavuoroisesta tunnustamisesta kirkkojen kesken vuonna 2010.

Teologisen tutkimuksen alalla sekä kansainvälisten dialogien kautta suomalaiset teologit olivat jo aiemmin osallistuneet teologiseen dialogiin myös roomalaiskatolisen kirkon edustajien kanssa. Virallinen alueellinen teologinen dialogi käytiin vuosina 2002-9 Suomen ja Ruotsin luterilaisten kirkkojen sekä Ruotsin ja Suomen katolisten hiippakuntien kesken. Tuloksena oli Yhteisen julistuksen vanhurskauttamisopista avoimiksi jättämiä kysymyksiä työstävä raportti *Vanhurskauttaminen kirkon elämässä* (2010). Sen pohjalta jatkettiin suomalaista dialogia 2014 luterilaisen kirkon ja Katolinen kirkko Suomessa kanssa. Tavoitteena on dialogin myötä antaa suomalainen panos kansainväliseen keskusteluun luterilais-katolisesta Yhteisestä julistuksesta kasteesta, ehtoollisesta ja virasta.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko käy tällä hetkellä teologista dialogia paitsi Venäjän ortodoksisen kirkon ja Suomen ortodoksisen kirkon sekä Helsingin katolisen hiippakunnan kanssa myös suomalaisten baptistien kanssa. Suomen metodistien kanssa on jo saavutettu alttarin ja saarnatuolin yhteys. Suunnitellaan myös jatkokeskustelua käytännöllisistä ja teologisista teemoista. Yksi avoin kysymys on yhden kristillisen kasteen tunnustaminen ajatellen etenkin helluntailaisia, baptisteja ja vapaakirkollisia. Tämän tavoitteen saavuttaminen olisi merkittävä askel eteenpäin.

Suomen Ekumeeninen Neuvosto ja kristittyjen yhteyden tulevaisuuden näkymät

Vuonna 1917 perustetun nykyisen Suomen Ekumeenisen Neuvoston toiminta on kehittynyt entistä selvemmin kirkollisen ekumenian suuntaan. Ekumeniasta on tullut erottamaton osa myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinnon ja piispainkokouksen tehtäväkenttää osana kirkon olemusta ja tehtävää. Vuonna 1955 laajennetun piispainkokouksen yhteyteen perustettiin kirkon ulkomaanasiain toimikunta, ja laajennetun piispainkokouksen siirtäessä tehtäviään Kirkkohallitukselle vuonna 1974 tehtäväkentän hoito siirtyi kirkon ulkomaanasiain keskuksen ja kirkon ulkoasiain neuvoston hoitoon. Vuoden 2016 alusta ekumeenisista asioista päättäminen siirtyi uusimuotoiselle piispainkokoukselle. Hallinnollisesti Kirkkohallituksen ulkoasiain osasto on tosin Kirkkohallituksen alainen. Se on luterilaisen kirkon edustamiseen, ekumeniaan ja kirkon lähetykseen liittyvien asioiden valmistelija ja kirkkojenvälisissä yhteyksissä usein myös toteuttaja ja asiantuntijaelin.

Suomen Ekumeeninen Neuvosto (SEN) on suomalaisen ekumeenisen toiminnan näkyvin foorum, joka yhdessä kirkkojen ekumeenisten toimijoiden kanssa edistää kristittyjen yhteyttä valtakunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti. SEN kokoaa kansainvälisesti ottaen varsin laaja-alaisesti eri kirkkoja saman kirkkojenvälisen ekumeenisen toimielimen yhteyteen. Se on tuonut suomalaisia kristittyinä ja kirkkoina lähemmäs toisiaan ja valmistanut kirkkojen edustajia kahdenvälisiin teologisiin dialogeihin – joskus myös toisin päin, varsinkin silloin, kun ekumenia-termiä vierastettiin enemmän kuin nykyään.

SEN:n ensimmäisen päätoimisen pääsihteerin Risto Cantellin (1971–74) jälkeen saatiin heti jo ensimmäinen naispuolinen pääsihteeri, kansainvälisissä ekumeenisissa tehtävissä ylioppilaiden kristillisen maailmanliiton (WSCF) Afrikan työn sihteerinä 1959–1962, NNKY:n maailmanliiton ekumeenisen työn sihteerinä 1962–1969 sekä Kirkkojen maailmanneuvoston lähetyskasvatussihteerinä 1969–1973 pätevöitynyt Inga-Brita Castrén (1974–1984). Hänen jälkeensä pääsihteerinä toimi dosentti Jaakko Rusama (1984–1993). Ensimmäinen vapaakirkollinen pääsihteeri oli Jan Edström (1993–2006).

Suurimman osan työstä SEN:ssä tekevät jaostot/verkostot ja hallitus – tietynlaisen hermokeskuksen muodostavan, pääsihteerin johtaman toimiston lisäksi. SEN:n kannanotoilla on useinkin ollut paitsi kirkollista myös yhteiskunnallista merkitystä. Baptistipastori Edströmin toimiessa pääsihteerinä esimerkiksi uskonnonvapausasiat olivat esillä ja SEN:n yhteys erityisesti vapaakirkkoihin vahvistui. Euroopan kirkkojen konferenssin pääsihteeriksi siirtyneen ortodoksi-isä Heikki Huttusen pääsihteerikaudella (2006–15) kirkkojen yhteinen ääni näkyi niin turvapaikkakeskustelussa kuin puolustettaessa uskonnonopetuksen paikkaa koulussa sekä uskontojen välisen kohtaamisen asioissa.

Samansuuntaisesti on edennyt pääsihteeri Mari-Anna Auvisen ensimmäinen kausi (2015–20). Uutena painotuksena on ollut yhdenvertaisuusasiat ja lähetysteologia sekä jo Huttusen kaudella aloitettu hanke yhteisestä julistuksesta kristillisestä kasteesta. Ajankohtaisena ekumeenisena haasteena myös Suomessa ovat edelleen maahanmuuttajien kirkollinen tukeminen, jälkitunnustukselliset, uuskarismaattiset ja etniset kristilliset seurakunnat sekä maailman kirkkoja jakava kysymys suhtautumisesta samaa sukupuolta olevien avioliittoon. Nämä kysymykset liittyvät olennaisesti kirkkojen identiteettiin ja tehtävään pluralistisessa yhteiskunnassa ja suhteessa valtioon. Suomen Ekumeeninen Neuvosto toimii vireästi ja laajapohjaisesti. Sen puheenjohtajana on ollut vuorotellen luterilainen, ortodoksi ja katolinen sekä varapuheenjohtajana tai pääsihteerinä myös vapaakirkollisten edustaja. Tärkein tavoite on edelleen kirkon näkyvän ykseyden ja kristittyjen yhteyden edistäminen ja sitä kautta yhteisen todistuksen ja palvelun, kirkon perustehtävän toteuttamisen vahvistaminen.

Historiallisen ekumeenisen yleiskatsauksen jälkeen käyn lävitse ekumeenisen teologian perusteita luterilaisesta näkökulmasta.

Luterilainen ja ekumeeninen

Ekumenia – osa kristillistä uskoa

Ekumenia on sisään rakennettua kristilliseen uskoon, koska uskomme yhteen Jumalaan, joka on ilmoittanut itsensä Isänä ja Poikana ja Pyhänä Henkenä. Pyhän Kolmiyhteyden persoonien ykseys muodostaa perustan myös kirkon ykseydelle. Kirkko pyhien yhteisönä (*communio/koinonia sanctorum*) on läsnä ennakkokuvana jo Pyhän Kolminaisuuden persoonien keskinäisessä elämässä iankaikkisuudessa. Jumala on rakkaus (1. Joh. 4:8) ja rakkaus yhdistää. Ykseyden suuntaan viittaavat myös yhteinen pyhä kirjamme, Raamattu sekä ekumeeniset eli jakamattoman kirkon aikaan palautuvat uskontunnustukset. Nikean uskontunnustus hyväksytään laajalti niin idässä kuin lännessä. Tätä perustaa vasten tulee nähdä myös Jeesuksen ylimmäispapillinen rukous (Joh. 17:21) ekumenian johtotähtenä: ”*Minä rukoilen, että he kaikki olisivat yhtä, niin kuin sinä, Isä, olet minussa ja minä sinussa. Niin tulee heidänkin olla yhtä meidän kanssamme, jotta maailma uskoisi sinun lähettäneen minut*.”

Efesolaiskirjeessä (Ef. 4:1-7) puolestaan todetaan: ”*...kehotan teitä siis elämään saamanne kutsun arvoisesti, aina nöyrinä, lempeinä ja kärsivällisinä. Auttakoon rakkaus teitä tulemaan toimeen keskenänne. Pyrkikää rauhan sitein säilyttämään Hengen luoma ykseys. On vain yksi ruumis ja yksi Henki, niin kuin myös se toivo, johon teidät on kutsuttu, on yksi. Yksi on Herra, yksi usko, yksi kaste! Yksi on Jumala, kaikkien Isä! Hän hallitsee kaikkea, vaikuttaa kaikessa ja on kaikessa. Mutta kukin meistä on saanut oman armolahjansa, sen jonka Kristus on nähnyt hyväksi antaa*.”

Ekumenia on sisään rakennettua myös luterilaisuuteen. Se näkyy jo siinä, että luterilaisten Tunnustuskirjojen alussa ovat ekumeeniset uskontunnustukset. Lisäksi Augsburgin tunnustuksen päätteeksi todetaan, että tunnustuksen laatijat ja heidän edustamansa uudistusliike ei halua tuoda mitään yhteisen kristillisen perinteen ohittavia uutuuksia kirkkoon vaan ainoastaan kiinnittää huomiota tiettyihin epäkohtiin; peruslinjana oli alleviivata liittymistä yhteiseen katoliseen ja apostoliseen kristilliseen uskoon, niin että sen ydin evankeliumista Jeesuksessa Kristuksessa tulee selvästi esiin. Tunnetusti myös Martti Luther kaikesta huolimatta halusi ainoastaan uudistaa kirkkoa, ei perustaa uutta.

Ekumeenisuuden ja samalla kirkon universaalisuuden tai katolisuuden näkemistä on modernina aikana haitannut esimerkiksi se, että kolmikymmenvuotisen sodan jälkeen v. 1648 yhtäältä nationalismi alkoi voimistua, ja toisaalta myös individualismi ja järjen, ration universaalisuuden ajatus vahvistuivat. Vasta lähetyksen ongelmat ja maailmansodat nostivat toden teolla esiin kirkkojen yhteyden vahvistamisen tarpeen kirkkojen työn mutta myös maailman elämän kohtalon kysymyksenä. Onhan evankeliumi tarkoitettu kaikille kansoille, ja jos rauhaa ei ole, ei saada aikaiseksi myöskään ekumeenista yhteyttä eikä täytetä Jeesuksen käskyä lähimmäisenrakkauden toteuttamisesta.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ekumeeninen linja

Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa vuodesta 1970 käytyyn teologiseen dialogiin on kirkossamme panostettu voimavaroja; se on auttanut syventämään tuntemusta ortodoksisesta teologiasta ja sitä kautta myös laajemmin jakamattoman kirkon perintöä. Jo aiemmin ortodoksit olivat vaikuttaneet siihen, että kirkkoisien teologia hedelmöitti ekumeenista vuoropuhelua ja johti ekumeenisessa liikkeessä osaltaan siihen, että painotettiin pyhää Kolminaisuutta kirkon ja sen elämän, yhteyden perustana. Tästä juuresta nousevat paikallisseurakuntaa tai paikalliskirkkoa painottava ortodoksinen nk. eukaristinen ekklesiologia, kirkko-oppi, ja vastaavasti läntisen teologian kommuunio-ekklesiologia. Tietysti taustalla on myös muita tekijöitä, mutta olennaista on juuri se, että on voitu löytää yhteistä pohjaa jakamattoman kirkon teologian pohjalta. Faith and Order -komission v. 2013 julkaisemassa toisessa niin kutsutussa lähentymisasiakirjassa *Kirkko: yhteistä näkyä kohti* tämä kommuunio- tai koinonia -ekklesiologian ajatus on keskeisesti esillä.

Kirkko-asiakirja toteaa heti ensimmäisessä artiklassaan: ”*1. Kristillinen ymmärrys kirkosta ja sen tehtävästä perustuu näkemykseen Jumalan suunnitelmasta koko luomakuntaa varten (ekonomia eli armotalous). Tämä on Jeesuksessa Kristuksessa luvattu ja hänessä ilmi tullut valtakunta. Raamatun mukaan ihminen luotiin Jumalan kuvaksi, mieheksi ja naiseksi (vrt. 1 Moos 1:26–27), ja näin ollen heillä on luontainen kyky yhteyteen (lat communio, kr koinonia) Jumalan ja toisten ihmisten kanssa. Jumalan luomakuntaa koskeva suunnitelma vahingoittui ihmisen synnin ja tottelemattomuuden takia (vrt 1 Moos 3–4; Room 1:18–3:20). Ne rikkoivat Jumalan, ihmisten ja luomisjärjestyksen välistä suhdetta. Ihmisen synnistä ja erheestä huolimatta Jumala pysyi uskollisena. Jumala toimi historiassa dynaamisella tavalla korjatakseen yhteyden (koinonia). Tämän työn lopullinen saavutus on Jeesuksen Kristuksen inkarnaatio ja pääsiäisen salaisuus. Kristuksen ruumiina kirkko toimii Pyhän Hengen voimasta ja jatkaa hänen elämää antavaa työtään profeetallisessa ja myötätuntoa osoittavassa palvelutehtävässään. Näin se osallistuu Jumalan työhön rikkoutuneen maailman parantamiseksi. Yhteys (communio), jonka lähde on Pyhän Kolminaisuuden oma elämä, on sekä lahja, jonka varassa kirkko elää, että lahja, jota Jumala kutsuu kirkkoa tarjoamaan haavoittuneelle ja jakautuneelle ihmiskunnalle, joka toivoo sovitusta ja parantumista.*”

Yksi keskeinen erottelu tässä yhteydessä on Faith and Order-komission piirissä v. 1963 tehty jaottelu Tradition isolla t:llä ja traditioiden pienellä t:llä välillä. Oikeastaan tämä ajatus palautuu jo kirkkoisä Irenaeuksen nk. yksilähdeteoriaan, jonka mukaan Raamattu on lähteiden lähde, mutta tunnustetaan myös tradition ja jatkuvuuden merkitys kristinuskon säilyttämisenä apostolisena, katolisena, pyhänä ja ykseyttä rakentavana evankeliumin sanomana Jeesuksesta Kristuksesta. Traditio isolla T:llä on sanoma Jeesuksesta Kristuksesta. Tästä käsin avautuu myös esimerkiksi luterilais-anglikaaniseen Porvoon julistukseen (1992) kulminoitunut prosessi, jonka yksi huippukohta oli BEM-asiakirja (1982): *Kaste, ehtoollinen, virka* -dokumentti, joka pohjusti ajatusta piispan virasta koko kirkon apostolisuuden palvelijana ja että ensisijaista on

koko kirkon apostolisuus, uskollisuus Jeesuksen Kristuksen evankeliumille ja kirkossa läsnä olevalle Kristukselle.

Niin kutsutun Leuenbergin konkordian katsottiin jo 70-luvulla Suomen evankelis-luterilaisen kirkon valtavirran arvioissa edustavan sisällöllisesti kapeaksi jäävää, uskon tai sanan tapahtumaa painottavaa, modernista teologiasta ja filosofiasta vaikutteita saanutta aktualismia. Oppi kun näyttää siinä tarkoittavan vain historiallista merkitystä omaavia tai sääntelevia lauseita. Lutherin sakramentaaliseen sanakäsitykseen kytkeytyvä ajatus Sanassa ja sakramenteissa läsnä olevasta Kristuksesta ja kolmiyhteisestä Jumalasta opin sisältönä ja ytimenä vaikuttaa konkordiassa puolestaan jäävän taustalle. Osin tätä ongelmaa on korjattu, mutta valuvika menetelmässä näyttäisi säilyneen, mikä jossain määrin näytetään myös myönnettävän. Yhteisön piirissä käydään myös keskustelua tämän ekumeenisen mallin kehittämiseksi, niin että ekumenia myös katolisten, ortodoksien ja anglikaanien suuntaan etenisi. Pulmana on, että jos malli toimiikin monien protestanttien kesken, se ei tällaisenaan toivotulla tavalla edistä ekumeniaa katolisten ja ortodoksien suuntaan, koska kirkon ja sen uskon ”perustan” (*Grund*) ja ”ilmauksen” (*Gestalt*) sekä myös ”näkyvän” ja ”näkymättömän” kirkon välinen suhde jää epäselväksi.

Suomalaisessa ekumeenisessa teologiassa on yleisesti ottaen haluttu alleviivata – myös etenkin venäläisneuvottelujen hedelmöittämän uuden Luther-tutkimuksen avaamien näkymien myötä - uskon luottamuksen (*fides qua*) kytkeytyvän uskon sisällölliseen puoleen (*fides quae*). Viime kädessä tässä sisällössä on kyse uskossa ja sitä kautta kirkossa läsnä olevasta Kristuksesta ja kolmiyhteisestä Jumalasta Luojana, Lunastajana ja Pyhittäjänä, uskon ja rakkauden yhteyden perustana. Tästä lähtökohdasta käsin on haluttu välttää idealistista vastakkainasettelua näkyvän ja näkymättömän kirkon välillä. On tähdennetty empiirisen kirkon olevan tosi kirkko, joka on samalla kertaa näkyvästi ja salatusti Kristuksen ruumis. Tästä myös seuraa, että kirkkojen ykseyden hajoaminen ensin v. 1054 ja sitten 1500-luvulla ja jatkuen edelleen, etenkin protestanttisella puolella, on koettu haavaksi ja jakaumaksi Kristuksen ruumiissa. Se rikkoo Jeesuksen rukouksen henkeä sekä kuvaan Kristuksen ruumiista ja sen erilaisista jäsenistä liittyvää ajatusta ykseydestä erilaisuudessa. Olemme erilaisia, jotta voisimme toimia yhteiseksi parhaaksi eikä siksi, että olisimme ylhäisessä yksinäisyydessä, joka usein kääntyy yksinäisyydeksi ja vihanpidoksi.

Kohtaamisen kirkko – kirkon ekumeeninen toimintalinjaus vuoteen 2020

Aiemmin sanoitetulta luterilaisesta ja ekumeeniselta taustalta ponnistaa myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ekumeeninen toimintalinjaus *Kohtaamisen kirkko*.[14] Teologinen pohja ekumeeniselle linjallemme kiteytyi etenkin 1970–80-luvun kuluessa – keskeisin osin ekumeenisen Luther-tutkimuksen vaikutuksesta. Myös Vatikaanin II kirkolliskokous ja Faith and Order –asiakirjat sekä Luterilaisen maailmanliiton ja

14 https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/ekumenia

sitä lähellä olevan Strasbourgin instituutin ekumeeninen toiminta vaikuttivat toki kokonaisuuteen. Lutherin tekstien äärellä 1970–80-luvun taitteessa tehdyt löydöt, ovat vaikuttaneet kirkkomme elämässä paitsi ekumeniassa myös muuten: diakonia, lähetys, jumalanpalveluselämää; sosiaalieettinen, jopa ympäristöteologinen pohdintakin on siitä hedelmöitynyt ja saanut suuntaa. Ekumeeninen liike on mielikuvissa nähty suuriin instituutioihin kytkeytyväksi, ja tälläkin alalla professionalisoituminen on – esimerkiksi lääketieteen ja politiikan tapaan – usein johtanut siihen, että on päädytty ei-asiantuntijat poissulkevaan kielenkäyttöön. Teologisten dialogien tulokset eivät myöskään aina kovin selvästi ja nopeasti kytkeydy arkiseen elämään.

On noussut esiin myös uusia haasteita, joihin vastauksia vielä etsitään. Kirkkomme ja suomalainen yhteiskunta on ehkä hieman jälkijunassa elänyt läpi Keski-Euroopassa ja etenkin Amerikan Yhdysvalloissa koettua individualisoitumiskehitystä ja konsumeristisen asenteen nousua. Luulen, että suljetusta avoimeen talouteen nopeasti siirtyneessä Suomessa – mutta ehkä aivan erityisesti 90-luvun Itä-Euroopassa - muutoksen nopeus vielä korostui – aina viime vuosien uusnationalistiseen käänteeseen asti. Vieläkin voi sanoa, että olemme menettämässä tajun historian merkityksestä ja opetuksista sekä tähän kytkeytyvää kulttuuri- ja sivistyshistoriallista pääomaa. 2010-luvulla etenkin kysymys homoseksuaalisuudesta on jakanut kirkkoja – maailmalla ja Suomessa. Tämä kaikki on herättänyt myös omia vastareaktioitaan, mistä esimerkiksi yleiseurooppalainen nationalismin ja osin myös uuskonservatismin aalto kertoo. Erityisesti loppukesästä 2015 alkaen saimme Suomessa seurata myös maahanmuuton aivan uusia mittasuhteita. Tämä haastaa osaltaan kehittämään ekumeenista ajattelutapaa ja työmenetelmiä – uskontojen välisen kohtaamisen opettelua unohtamatta.

Ekumeeninen identiteettityöskentely tukee osaltaan myös kirkkolaivan sisäistä kurssin hakemista aallokossa. Ekumeenisessa työskentelyssä tarvitaan itseymmärryksen työstämistä ja arvostamista sekä toisen kuuntelemista. Kuuntelemisen tulisi tapahtua niin, että otetaan huomioon sekä kohdattava ihminen ja hänen lähiyhteisönsä että hänen edustamansa kirkon tradition painotukset. Totuuden ja armon hengessä tulee kohdata toinen omille lähtökohdille ja omalle kutsumukselle uskollisesti mutta ekumeenisesti avoimesti, luterilaisena kristittynä. Vain siten voidaan rakentaa kestävää yhteyttä ja nähdä syvällä tasolla yhteisen kristillisen uskon perusta ja traditioiden väliset erot sekä sovinnon mahdollisuudet.

Tästä kontekstista nousevat Kristuksen kirkon näkyvään ykseyteen ja kristittyjen keskinäiseen yhteyteen rukoillen ja työtä tehden tähtäävän kirkkomme ekumeenisen toimintalinjauksen periaatteet:

1. *Kirkko on olemukseltaan maailmanlaaja, se ei rajoitu kansallisuuksiin tai kirkkokuntiin.*
   Suomen evankelis-luterilainen kirkko on osa maailmanlaajaa Kristuksen kirkkoa. Oman kirkollisen perinteemme puolesta kuulumme Luterilaiseen maailmanliittoon, joka on luterilaisten kirkkojen yhteisö. Myös Suomessa evankelis-luterilainen kirkko tuo yhteen erilaisia perinteitä ja kulttuurisia

taustoja. Jokainen kirkon jäsen ilmentää omilla asenteillaan, puheillaan ja teoillaan kirkkoa, joka ilmenee yhtä aikaa sekä paikallisessa todellisuudessa että maailmanlaajana yhteisönä, ja pyrkii rakentamaan kristittyjen välistä yhteyttä ja kirkon ykseyttä.

2. *Kirkolla on tehtävä maailmassa, kirkko ei ole olemassa itseään varten. Tehtävä on monimuotoinen*
   Jokainen kirkon jäsen on mukana toteuttamassa kirkon tehtävää maailmassa. Kirkon tehtävää toteutetaan myös kirkon organisaatiossa eri tavoilla. Kirkon yhteydessä toimivat järjestöt ovat saaneet erityisen toimeksiannon, jonka perusteella ne toimivat erityisesti kansainvälisessä diakoniassa ja lähetystyössä. Toimijoiden rikkaus antaa mahdollisuuden moni-ilmeiseen ja toisiaan täydentävään kansainväliseen työhön.

3. *Kirkon tehtävä on luonteeltaan palveleva ja todistava. Sen ytimessä on evankeliumi ja siitä nousevat yhteyden rakentaminen, vieraanvaraisuus, jakaminen ja oikeudenmukaisuus.*
   Samalla tavalla kuin kirkko ei ole olemassa itseään varten, ei mikään kirkon toiminta ole olemassa vain itselleen. Jotta me voimme toteuttaa kirkon tehtävää maailmassa, meidän tulee rakentaa sekä keskinäistä yhteyttä että yhteyttä toisiin, kutsua ja palvella sekä jakaa omastamme ja tavoitella oikeudenmukaisuutta.

4. *Kirkolla on aktiivinen rooli uskontojen ja katsomusten välisessä dialogissa.*
   Suomen kulttuuri on kristinuskon läpäisemä. Muut uskonnot ovat vähemmistöjä, ja niiden vaikutus on historiallisesti katsoen lyhyempi ja vaikutukseltaan rajatumpi. Monikulttuuristuvassa Suomessa on evankelis-luterilaisella kirkolla uskon sisällöstä nouseva erityinen vastuu kohdata toisin uskovia kunnioittavalla tavalla sekä siten edistää uskontojen välistä yhteisymmärrystä ja rauhanomaista rinnakkaineloa. Kirkon tulee kehittää seurakuntalaisten valmiuksia vuorovaikutukseen muiden uskontojen ja katsomusten kanssa kuuntelevalla ja niiden pyhiä asioita arvostavalla tavalla.

5. *Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on Suomessa erityinen vastuu enemmistökirkkona.*
   Suomen evankelis-luterilainen kirkko on suurin uskonnollinen yhteisö ja suurin kristillinen kirkkokunta Suomessa. Enemmistöasema asettaa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon erityiseen vastuuseen kirkkojen ja uskontojen välisistä suhteista Suomessa. Enemmistökirkon on oltava aktiivinen yhteistyön luomisessa, toimittava vähemmistöasemassa olevien yhteisöiden tukena.

Erityisesti laajan kansankirkon on syytä voimakkaasti panostaa ruohonjuuritason ekumenian vahvistamiseen. Kirkon organisaation eri tasojen yhteistoiminnan lisäksi tämä merkitsee myös viestinnällistä haastetta. Koko kirkon ekumeenisen toiminnan kehittämiseen kaikilla tasoilla sitoutunut päämäärä sanotaan strategiassa selvästi julki:

> *”Ekumenian tarkoituksena on kirkon uudistuminen. Rukous ja työn tekeminen sen saavuttamiseksi on osa kristittyjen ja kirkkojen tehtävää. Se edellyttää totuudellista ja rakkaudellista asennetta toisia kristittyjä kohtaan.*

Yksittäisen kristityn kohdalla ekumeeninen asenne merkitsee halua ymmärtää toisen kristillisyyttä ja virheellisestä ja yksinkertaistavasta katsantokannasta pidättäytymistä. Se merkitsee halua rakentaa yhteyttä ja yhteistyötä toisten kristittyjen kanssa. Seurakunnat voivat järjestää yhteistä toimintaa alueella olevien muiden kristittyjen kanssa. Seurakunnissa tulee olla valmiita palvelemaan ekumeenisia perheitä kirkollisissa toimituksissa tai tarjoamalla tiloja myös toisten kristittyjen käyttöön.

Kirkkojenvälisissä oppikeskusteluissa ja niihin perustuvissa sopimuksissa kuvataan, missä määrin kirkot tunnustavat yhteisen uskon ja mitä askeleita kirkkojen välisessä yhteydessä sillä perusteella tulee ottaa. Tavoitteena on saavuttaa riittävä opillinen yksimielisyys, jotta kirkkojen jäsenet voivat osallistua rajoituksetta kummankin kirkon elämään ja toisen jäseniä pidetään myös omina jäseninä. Tähän kuuluu muun muassa mahdollisuus yhteiseen ehtoollisen viettoon, mahdollisuus toimia kummina ja mahdollisuus kirkolliseen vihkimiseen tai toimimiseen toisen kirkon virassa.”

Suomen evankelis-luterilainen kirkko ja kirkkoliitot

Kirkkomme on perustajajäsen niin Kirkkojen maailmanliitossa, Luterilaisessa maailmanliitossa, Euroopan kirkkojen konferenssissa kuin Porvoon kirkkoyhteisössäkin. Olemme olleet ja edelleen olemme aktiivinen jäsenkirkko kaikissa näissä. Kohtaamisen kirkko -toimintalinjauksessa on määritelty lähivuosien päämääriä ajatellen toimintaamme myös näissä yhteyksissä. Olemme kiitollisia siitä, että niin talous- kuin osaamisresurssit antavat edelleen mahdollisuuden osallistua monipuolisesti. Näin pyrimme osaltamme toteuttamaan Jeesuksen rukousta, kirkon lähetys- ja palvelutehtävää Suomessa ja maailmanlaajuisesti.

Seuraavaksi selvitän vielä hieman tarkemmin ekumeenisen toiminnan paikkaa kirkon organisaatiossa ja toiminnassa. Tässä yhteydessä tarkastellaan kohdistetusti vielä myös kirkon itseymmärrystä eli sen organisaation ja toiminnan kirkko-opillista viitekehystä.

2. EKUMEENISET SUHTEET LUTERILAISEN KIRKON ORGANISAATIOSSA JA PÄÄTÖKSENTEOSSA

Sanan ja sakramenttien kirkko ja koinonian kirkko-oppi – yhteys, jakaminen, osallisuus

Kirkko on yhteyttä kolmiyhteisessä Jumalassa, joka on kaikkialla läsnä oleva, kaiken Luoja ja Lunastaja, ylläpitäjä ja täydelliseksi tekijä Pyhittäjänä ja Sovittajana. Tästä seuraa, että kirkko on yksi. Se on Kristuksen kirkko. Tämä näky ei ole ainoastaan maailmoja syleilevä vaan myös juureva ja yhteyteen haastava uskossa ja rakkaudessa kaikessa arjen tekemisessä. Jos ja kun seurakunnan perusta on kolmiyhteisen Jumalan läsnäolo ja luova, pelastava toiminta sanassa ja sakramenteissa niitä palvelevan viran ja yhteisen pappeuden kautta, jokainen paikallinen seurakunta on yhtä tärkeä lenkki Kristuksen ruumiissa, Jumalan kansassa ja sellaisena Pyhän Hengen temppeli.[15]

Kirkon luonteeseen liturgisena yhteisönä, joka on lähetetty maailmaan lähelle ja kauaksi todistamaan elämän valosta, ankkuroituvaa kirkko-oppia on – kuten sanottua – totuttu viime vuosikymmeninä kutsumaan Uuden testamentin kreikan termillä ”koinonia” eli yhteys, osallisuus, jakaminen tai latinaksi ”kommuunio”, joka taas viittaa yhteiseksi tekemiseen, jakamiseen sekin. Voidaan myös puhua hieman ortodoksissävyisesti eukaristisesta ekklesiologiasta. Yhteisöllinen koinonia-ajattelu on hedelmällinen tutkittaessa myös sitä, miten kirkon yhteys liittyy ihmisten väliseen yhteyteen.

Kirkko-opillista pohdintaa on aika usein pidetty sisäänpäin kääntyneisyyden osoituksena, mutta oikeastaan se on kohtaamisen edellytys. Ilman riittävän selkeää identiteettiä ja tietoisuutta lähtökohdista ulospäin suuntautuminen muodostuu pinnalliseksi puuhasteluksi tai assimiloitumiseksi kulloinkin vallitseviin virtauksiin, oli kyseessä sitten nationalismi, internationalismi tai jokin muu.[16] Tämä on tunnistettu myös Suomen luterilaisessa kirkossa jo varhain. Kirkon tutkimuskeskus julkaisi vuonna 1973 kirjasen *Suunnittelu ja seurakunnan ainutlaatuisuus: Seurakuntasuunnittelun teologiset lähtökohdat*. Siinä opillinen ja empiirinen lähestymistapa löivät kättä toisilleen. Jos 1970-luku oli suunnittelun, 2020-luku näyttää olevan kehittämisen vuosikymmen.

Kommuunio-ekklesiologisen keskustelun hedelmää on havaittavissa esimerkiksi anglikaanis-luterilaisessa *Porvoon yhteisessä julkilausumassa* (1992), Faith and Order

15 Vrt. Lindqvist 1973, 12–17 ja luterilais-katolinen dialogiraportti *Kasvavaa yhteyttä*, art. 2.

16 Tässä mielessä voidaan kritisoida esimerkiksi Malkavaara 2011, 130–131 havaintoa. Kirkon luonteen ja tehtävän pohdinta voi olla sisäänpäin kääntynyttä, mutta sen ei tarvitse sitä olla. Itse asiassa tilanne voi olla juuri päinvastainenkin.

-komission lähentymisasiakirjassa *Kirkko: yhteistä näkyä kohti* (2013) ja luterilais-katolisessa raportissa *Kasvavaa yhteyttä* (2017). Kirkolliskokouksemme lausunnossa Kirkko-asiakirjasta todettiin myös, että sen edustama kommuunio-ekklesiologia on yhteensopiva luterilaisen sanan ja sakramenttien painottamisen kanssa. Armonvälineet toimivat yhteisössä ja ne luovat yhteisön. Niiden hoitajat ovat kollegiaalisessa yhteydessä keskenään, erityisesti piispat. Strategiaa ja toimintakulttuuria kirkollemme laadittaessa ei ole valinnanvaraista vahvistaa konkreettista ymmärrystä kirkon luonteesta universaalina paikalliskirkkojen yhteisönä, jolla on myös yhteisiä kaitsennan ja yhteistoiminnan rakenteita.[17]

Koinonian kirkko-oppi muodostaa pohjan sellaiselle ajattelulle, jossa hengellinen elämä, erityisesti yhteinen messu antaa hahmon kaikelle muulle kirkon mission voimanlähteenä. Luterilaisessa teologiassa on puhuttu uskon ja rakkauden yhteydestä sekä siitä, että palvelu alkaa alttarilta ja on liitytty vanhoihin kristillisen elämän periaatteisiin, joiden mukaan tulee tehdä työtä ja rukoilla ja että rukouselämä antaa sisällön uskolle ja tekemiselle todistuksen (*martyria*), palvelun (*diakonia*) ja yhteyden (*koinonia*) hoitamisen saralla. Mainitussa julkaisussa ”Seurakuntasuunnittelun teologiset lähtökohdat” todetaan: ”Diakonia ja missio saavat merkityksensä siitä, että Jumala on sanassa ja sakramenteissa läsnä seurakunnassaan.”[18] Ytimeltään opissa on kyse Jumalan armosta ja rakkaudesta Kristuksessa sekä osallisuudesta kolmiyhteisen Jumalan itsensä lahjoittavan rakkauden mysteeristä, joka kirkkaimmin tuli ilmi joulun ja pääsiäisen ihmeissä. Koko todellisuus kaikkineen nähdään tässä valossa kutsumuksen toteuttamisen kenttänä. Muodon sille antavat kontekstuaaliset olosuhteet ja erityiset tehtävät, joita kullakin on. Yhteistä on ottaa vakavasti kukin konkreettinen ihminen ainutkertaisena ja evankeliumin hyvän sanoman piiriin kutsuttuna – lähellä ja kaukana.

Kyse ei ole kaiken hengellistämisestä, vaan inkarnatorisuuden eli hengellisen ja maallisen vuorovaikutuksen todeksi ottamisesta, jotta kirkolla on jotain omaa tarjottavaa – toimia ihmisten ja kolmiyhteisen Jumalan kohtaamisen tukena annetun mandaatin mukaisesti. Muutenhan kirkko menettää olemassaolonsa oikeutuksen. Vuonna 1973 todettiin: ”…kirkon tosiasiallinen asema on muuttunut… se joutuu yhä enemmän

17 Vrt. *Kirkko: yhteistä näkyä kohti* 31: ” E. Paikalliskirkkojen yhteys 31. Kommuunio-ekklesiologia tarjoaa hyödyllisen viitekehyksen paikallisen ja maailmanlaajan kirkon välisen suhteen käsittelemiseen. Useimmat kristityt voivat olla samaa mieltä siitä, että kirkko on “kastettujen uskovien yhteisö, jossa saarnataan Jumalan sanaa, tunnustetaan apostolista uskoa, toimitetaan sakramentteja, todistetaan maailmalle Kristuksen sovittavasta työstä ja jossa piispat tai muut kirkon palvelijat harjoittavat kaitsentavirkaa (episkopē) kirkkoyhteisöä palvellen.”15 Kulttuuri, kieli ja yhteinen historia punoutuvat paikalliskirkossa yhteen. Kukin paikallinen kristillinen yhteisö on samanaikaisesti osallinen muiden paikalliskirkkojen kanssa kaikesta siitä, mikä on oleellista elämälle yhteydessä (communion). Jokainen paikallinen kirkko sisältää kirkkona olemisen täyteyden. Paikalliskirkko on täydesti kirkko, mutta se ei ole koko kirkko. Paikalliskirkot ovat elävässä yhteydessä toisiinsa; niitä ei pitäisi käsitellä erillisinä. Alusta asti paikalliskirkkojen yhteyttä ylläpidettiin kolehdeilla, kirjeenvaihdolla, vierailuilla, ehtoollisvieraanvaraisuudella sekä käytännön yhteisvastuun ilmauksilla (ks. 1. Kor. 16; 2. Kor. 8:1–9; Gal. 2:1–10). Ensimmäisten vuosisatojen aikana paikalliskirkot kokoontuivat ajoittain yhteen neuvottelemaan. Kaikilla näillä tavoilla kirkot ylläpitivät keskinäistä riippuvuutta ja yhteyttä. Paikalliskirkkojen yhteys ei ole valinnainen lisä. Maailmanlaaja kirkko on kaikkien paikalliskirkkojen muodostama yhteisö, jotka uskossa ja jumalanpalveluksessa ovat yhtä… paikalliskirkkojen... osallisuu[s] uskon ja elämän täyteydestä… yhdistää ne osaksi samaa yhteyttä (koinonia).

18 Lindqvist 1973, 16.

nojautumaan sanomansa ainutlaatuisuuteen ja asiallisiin perusteisiin eikä niinkään muodolliseen vaikutusvaltaansa."[19] Kirkon viimeisimmässä nelivuotiskertomuksessa *Erilaistuva kirkko* (2016) puolestaan todetaan – muutettavat muuttaen: "Erilaisten uskontojen, katsomusten ja tapojen läsnäolo edellyttää kirkolta oman identiteetin sanoittamista. Seuraava kertomuskausi pitää sisällään reformaation merkkivuoden 2017. Sekin ohjaa kirkkoa uudistumaan ytimestä käsin ympäristön ja ajan haasteen huomioon ottaen."[20] Ekumeniasta vastaava esimerkki: Paavi Franciscus esittää apostolisessa kehotuskirjeessään *Evankeliumin ilo* haastavan kutsun tarttua kirkon uudistamiseen ytimestä käsin. Hän toteaa: "Toivon, että kaikki yhteisöt toteuttavat tarvittavia keinoja edistyäkseen pastoraalisen ja missionaarisen kääntymyksen tiellä, joka ei voi jättää asioita, niin kuin ne ovat. Nyt ei riitä 'pelkkä hallinto'. Olkamme kaikkialla maailmassa 'pysyvän lähetystyön tilassa'" (GE 25).

Kirkko on Jumalan kansa, jossa kirkon virka ja yhteinen pappeus ovat yhdessä kutsuttuja toteuttamaan kirkon apostolisuutta, ydinsanoman esillä pitoa muuttuvassa maailmassa. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon hallintoa ja rakennetta ajatellen tämä on merkinnyt episkopaalisen eli piispallisen, konsistoriaalisen eli virastorakenteen ja synodaalisuuden eli edustusrakenteen vuorovaikutusta omien mandaattiensa pohjalta. Kulloinkin vallitsevat ideologiat ja esimerkiksi viime vuosikymmenten lisääntynyt talous- ja bisnes-puheen valta ovat tuoneet keskusteluun oman sävynsä, mutta perusasetelma lienee silti kuvattavissa näiden kolmen johtajuuteen liittyvän elementin kautta. Tarkastelen erityisesti kirkkohallituksen roolia tässä tasapainottelussa kirkon tehtävän hoitamiseksi parhaalla mahdollisella tavalla kunkin ajan ymmärryksen mukaan.

Piispallinen, edustuksellinen ja virastopäätöksenteon juonne

Valmisteltaessa kirkkohallituksen syntyä vuosina 1940-41 linjattiin Erkki Kansanahon mukaan, että "…kirkkohallituksen päätehtäviin tulisi kuulumaan kirkon *talouden hoito*. Aikaisemmin suunniteltuja hallinnollisia tehtäviä pidettiin itsestään selvinä, mutta sen sijaan *kirkon hengellisen toiminnan johtoa ei annettu kirkkohallitukselle*. Sen katsottiin kuuluvan piispoille ja tuomiokapituleille… puhtaasta virastolinjasta se poikkesi siinä suhteessa, että se halusi luoda varsinaisen kirkkohallituksen rinnalle huomattavin valtuuksin varustetun *lisätyn kirkkohallituksen*, johon kuuluisivat piispainkokouksen jäsenet ja kaksi kirkolliskokouksen valitsemaa maallikkoa jokaisesta hiippakunnasta… Se avasi lisämahdollisuuksia sekä episkopaalisen että synodisen elementin vaikutukselle. Piispainkokous jäi suunnitelman mukaan alkuperäiseen muotoonsa neuvottelevaksi elimeksi… Päätoimisista olisi yksi kirkkohallituksen presidentti, joka olisi myös kirkolliskokouksen itseoikeutettu jäsen."[21]

19 Lindqvist 1973, 18.

20 *Erilaistuva kirkko*, 51.

21 Kansanaho 1954, 247–248.

Kirkkohallituksen rakenteessa on alusta asti toteutunut se ajatus, että se tukee piispojen ja kirkolliskokouksen työtä taloudellis-hallinnollisissa kysymyksissä. Oli myös pelkoa siitä, että taloudellis-hallinnollinen toimielin tulee kirkon johtoon.[22] Silti kun hiippakuntia on suhteellisen vähän ja rahat seurakunnilla, tarvitaan keskushallintoa tukemaan työtä enemmän kuin silloin, jos hiippakuntia on enemmän ja niillä on enemmän resursseja. Jotkut asiat on viisasta hoitaa keskitetysti, kuten vaikkapa kirkkomme teologiset dialogit.

Konsistoriaalinen eli virastopäätöksenteko, episkopaalinen piispallinen ja edustuksellinen synodaalisuus maallikkojen yhteisen pappeudenkin pohjalta nivoutuvat suomalaisessa rakenteessa yhteen. Kirkkohallituksen johtajan nimike ”presidentti” sekä itseoikeutettu jäsenyys kirkolliskokouksessa viittasivat alun perin rinnasteisuuteen piispanviran kanssa hieman joidenkin protestanttisten ”kirkkopresidenttien” tapaan. Anglikaanisesta kirkosta vaikutteita saanut Tampereen piispa, sittemmin arkkipiispa Aleksi Lehtonen muiden muassa vastusti tällaista protestanttista ajattelua keskusvirastoineen ja kirkkopresidentteineen ja painotti kirkon piispallisen johtamisen perusluonteisuutta. Lehtonen oli tutkinut Ruotsin vallan aikaista kirkko-oikeutta ja vakuuttunut siinä yhteydessä piispallisen perinteen merkityksestä Ruotsi-Suomen luterilaisessa kirkossa.[23] Nyttemmin kansliapäällikköhän ei ole kirkolliskokouksen jäsen, ainoastaan piispat. Toisaalta vaikkapa roomalaiskatolisessa kirkossa on sielläkin oma keskushallintonsa, kuuria.

Taloudellis-hallinnollisen puolen rinnalle kaivattiin kuitenkin myös kirkon hengellisen johdon keskittämistä. Esimerkiksi Aleksi Lehtonen toivoi kirkolle ”yleisesikuntaa”, jonka nimi olisi joko piispainkokous tai ylin kirkkoneuvosto.[24] Sittemmin piispainkokous onkin rakenteellisesti ottanut jokseenkin Lehtosen kaavaileman roolin. Lehtonen esitti myös ”kirkkoylioikeuden” perustamista Saksan evankelisten kirkkojen tai Suomen ortodoksisen kirkon, silloisen kreikkalaiskatolisen kirkon mallin mukaan.[25] Sen aikaisista kirkollisista teologeista huomattavimmat eli Lehtosen ohella Kuopion piispa Eino Sormunen kritisoivat kirkon järjestysmuodon teologisen ja kirkko-oikeudellisen perustelun heiveröisyyttä. Pelättiin kirkon ja valtion suhteiden huonontumista sekä toisaalta synodaalisen ja konsistoriaalisen kirkkojärjestyksen välisen eron hämärtymistä. Sormunen painotti, että kirkkomme järjestelmä on perusmuodoltaan synodaalinen ja episkopaalinen. Erityisesti pelättiin silloinkin hallinnollis-taloudellisten näkökohtien nostamista hengellisten yläpuolelle. Nähtiin uhkana, että Suomeen tulee Saksan mallin mukainen superintendenttien laitos, josta siellä halutaan päästä irti.[26] Looginen seuraus tästä oli kirkon ja erityisesti piispanviran hengellisen luonteen painottaminen luterilaisesta ja yhteisestä ekumeenisesta perinteestä ammentaen sotien jälkeisessä kehityksessä.

22 Kansanaho 1954, 248, 252.

23 Kansanaho 1954, 249.

24 Kansanaho 1954, 253.

25 Kansanaho 1954, 253–254.

26 Kansanaho 1954, 254–256; Murtorinne 1997, 27–29.

Sormunen tähtäsi osaltaan saksalaisen kirkko-oikeudellisen tutkimuksen esittämään malliin, jossa pidettiin parhaana tehtävien jakoa konsistorin eli kirkkohallituksen, synodin eli kirkolliskokouksen ja persoonallisen vallan eli piispuuden välillä.[27] Tämä malli on sittemmin enemmän tai vähemmän viitoittanut kehitystä. Maallikkojohtoisuuden lisäämiseen konsistoriaalisen rakenteen kautta Unkarin mallin mukaan tähtäsi esimerkiksi Paavo Virkkunen.[28] Lopulta päädyttiin kompromissiin, joka merkitsi tietoista kompromissia episkopaalisen suuntauksen hyväksi.[29]

Vuoden 1943 kirkolliskokouksessa yhdistettiin virastolinja ja piispallinen linja siten, että piispainkokous jäi neuvottelevaksi elimeksi ja laajennettu piispainkokous sai tehtäväkseen käsitellä sekä lakisääteisiä että muuten kirkon toimintaa koskevia asioita. Se saattoi myös tehdä henkilövalintoja ja asettaa toimikuntia edistämään toimivaltaansa kuuluvaa työtä. Luonteeltaan se oli pienoiskirkolliskokous, joka käytti strategista ja myös operatiivista toimivaltaa harvakseltaan kokoontuvan kirkolliskokouksen väliaikoina. Kirkkohallitus valmisteli sen asioita, teki esityksiä ja toteutti ne. Sen toimivalta ulottui vain taloudellisiin ja hallinnollisiin asioihin. Laajennettu piispainkokous sai tehtäviä myös toiminnan alalla. Kirkkohallituksen puheenjohtajaksi tuli arkkipiispa. Piispojen hengellisen johtajuuden säilymisestä huolta kantanut piispa Lehtonen oli lopulta tyytyväinen siihen, että oli yhdistetty ”tyydyttävällä tavalla synodinen, episkopaalinen ja konsistoriaalinen aines”. Tavoitteena oli kirkon itsenäisyyden ja vapauden turvaaminen sekä toiminnan yhtenäistäminen ja keskittäminen sodasta toipuvassa jälleenrakennusajan Suomessa.[30]

Laajennetun piispainkokouksen keskeiseksi tehtäväksi muodostui yleiskirkollisen toiminnan käynnistäminen ja ohjaaminen. 1940-luvun lopulta lähtien se muodosti erillisiä toimikuntia. Suomen kirkon seurakuntatoiminnan keskuksen, SKSK:n alaisuudessa olivat perheasiain keskus, kirkon tiedotuspalvelu ja diasporatoimikunta sekä kirkon teollisuustoimikunta, joka sittemmin 1960-luvulla siirtyi laajennetun piispainkokouksen alaisuuteen. 1969 perustettiin mm. kirkon tutkimuskeskus sekä 1970 kirkon koulutuskeskus. Ongelmia syntyi yleiskirkollisen toiminnan ja toimikuntalaitoksen voimakkaasta kasvusta ja hajanaisuudesta sekä irrallisuudesta muusta kirkon toiminnasta. Perustettiin toimikuntien pääsihteerin virka koordinoimaan ja luomaan yhteyksiä kirkon kenttään ja järjestöihin.[31]

Kirkon ulkomaansuhteiden hoito kulki hieman eri latua. Jo vuonna 1933 oli kirkolliskokous määritellyt, että arkkipiispa vastaa Suomen kirkon edustuksesta muiden maiden kirkkoihin nähden. Kirkkojenvälisen toiminnan, etenkin kirkkojenvälisen avun lisääntyminen toisen maailmansodan myötä loivat uuden tilanteen. Vuoden 1953 kirkolliskokous päätti siirtää kirkkojenvälistä toimintaa koskevan päätösvallan

27 Kansanaho 1954, 257.

28 Kansanaho 1954, 258.

29 Murtorinne 1997, 31.

30 Kansanaho 1954, 262–270.

31 Murtorinne 1997, 38–41.

arkkipiispan johdolla toimivalle laajennetulle piispainkokoukselle. Se antoi kertomuksen ulkomaansuhteista kirkolliskokoukselle. 1954 laajennettu piispainkokous asetti nelijäsenisen kirkon ulkomaanasiain toimikunnan neuvottelevaksi elimeksi kirkon ulkomaansuhteita varten, puheenjohtajana arkkipiispa. Se teki myös mm. ehdotuksen Luterilaisen maailmanliiton suomalaisen kansalliskomitean ja v. 1917 perustetun Suomen yleiskirkollisen toimikunnan, myöhemmän Suomen Ekumeenisen Neuvoston jäsenistä. 1960-luvulla kirkkojenvälisen toiminnan laajeneminen johti LML:n kansalliskomitean (avustustoiminta ja teologiset asiat) ja SKSK:n hoitamien asioiden, lähinnä diaspora- eli ulkosuomalaistyö, keskittämiseen uuteen ulkomaanasiain toimikuntaan vuoden 1974 alusta lukien.[32]

Laajennettu piispainkokous oli jo varhain saanut kritiikkiä sen toimivallan korostumisesta kirkolliskokouksen kustannuksella.[33] Niinpä laajennetun kirkolliskokouksen toiminnan päättyessä 1973 kirkolliskokous muuttui samalla jokavuotiseksi ja sille siirtyi suuri osa laajennetun piispainkokouksen tehtävistä.[34]

Nykymuotoisen kirkolliskokouskeskeisen hallintomallin hyväksyminen ei ollut itsestään selvää. Sitä perusteltiin hallinnon keventämisellä ja yksinkertaistamisella, lainsäädäntötyön nopeuttamisella sekä sopimisella ajan kansanvaltaiseen henkeen. Arkkipiispa Martti Simojoki jätti kirkkohallituksen lausuntoon eriävän mielipiteen ja peräsi mm. sen periaatekysymyksen selvittämistä, miten episkopaalinen, synodaalinen ja konsistoriaalinen periaate suhtautuisivat toisiinsa uudessa mallissa. Kun piispa Kansanaho ja muutamat muut kirkolliskokousedustajat vakuuttivat mallin vastaavan kirkon järjestysmuodon periaatteita, arkkipiispa oli valmis sen hyväksymään. Piispainkokouksen asema vahvistui siten, että ”se neuvotteli kirkon julistusta ja työtä koskevista periaatekysymyksistä.” Se sai myös oikeuden ”tehdä esityksiä ja antaa lausuntoja kirkolliskokoukselle ja kirkkohallitukselle kirkon uskoa ja oppia sekä kirkollisia kirjoja koskevissa sekä muissakin piispainkokouksen toimialaa koskevissa kysymyksissä.” Se saattoi myös myöntää suosituksia tuomiokapituleille sekä kirkon toimikunnille toimivaltaansa kuuluvissa asioissa.[35]

Kirkon toimikunnat koettiin toiminnaltaan hajanaisiksi ja ne muuttuivat kirkon keskuksiksi 1984 johtokuntineen, mm. lähetystyön keskus ja ulkoasiain keskus.[36]

---

32 Murtorinne 1997, 41–45.

33 Murtorinne 1997, 64.

34 Kirkon synodaalisesta luonteesta Juva 1976, 9–10, 18–21 ja 219: Kirkon synodaalinen luonne voidaan palauttaa jo Apostolien tekojen 15. luvussa pidettyyn apostolien kokoukseen. Synodit kuitenkin yleistyivät vasta 100-luvun loppupuolella. Niihin osallistui alkuaan sekä papistoa että maallikoita. Jo 200-luvulla kuitenkin alkoi kehitys kohti piispojen ja pappien synodeja. Ruotsi-Suomessa valtiokirkkojärjestelmän muotoutuminen 1500-luvun luterilaisen reformaation myötä merkitsi synodien lakkauttamista. Keskieurooppalaisten, ensin reformoidusta vanhemmisto-ajattelusta ammentavat pappien ja maallikkojen synodien esikuvat saivat perustamaan omat kirkolliskokoukset myös Ruotsiin ja Suomeen. Vuoden 1869 kirkkolaissa aluksi noin kuukauden kerrallaan istuneelle kirkolliskokoukselle asetettiin kymmenen vuoden kokousväli. Kokousväli kuitenkin aleni pian viiteen vuoteen. Lisäksi oli ylimääräisiä kirkolliskokouksia. Vuosittain on kirkolliskokous kokoontunut vuodesta 1974. Kokouksen työjärjestyksen asetti aluksi piispainkokous vuodesta 1908 ja sittemmin 1948 lähtien kirkkohallitus.

35 Murtorinne 1997, 70–75.

36 Murtorinne 1997, 91.

Arkkipiispa Mikko Juvan johdolla hallintoa pyrittiin muuttamaan selkeämmin konsistoriaaliseksi, jolloin kirkkohallituksen toimivalta olisi kasvanut muiden toimielinten kustannuksella. Piispa John Vikström epäili, että periaatteelliset kirkon opetusta ja julistusta koskettelevat kysymykset siirtyisivät toiminnallisen jaoston ratkaisuvaltaan ja että kirkkohallitus saisi valtuudet puhua kirkon puolesta myös uskon ja etiikan kysymyksissä. Ne kuuluivat Vikströmin mukaan kuitenkin kirkolliskokoukselle ja piispainkokoukselle. Esimerkiksi emeritusarkkipiispa Simojoki ja piispa Kansanaho pitivät Juvan ajamaa mallia kirkko-oikeudellisesti kestämättömänä ja byrokraattisena. Kirkon hallinnon erityisluonteeseen ei sopinut selkeästi keskitetty hallintomalli. Hanke kaatui 1981 syksyllä. Piispa Kalevi Toiviaisen johtama komitea käynnisti työn yhden yhtenäisen keskushallintoelimen luomiseksi koordinoimaan yhteistä taloudellista ja toiminnallista päätöksentekoa.[37]

Kirkon keskukset järjestettiin nyt 1994 kahdeksi täysistunnon alaiseksi osastoksi, toiminnalliseksi ja ulkoasiain osastoksi. Keskuksista tuli osastojen jaostoja, sittemmin yksiköitä. Kirkolliskokouksesta tuli entistä selvemmin kirkon ylintä päätösvaltaa käyttävä lainsäädäntö- ja johtoelin. Komitea vältti puuttumasta keskushallinnon ja tuomiokapitulien toimivaltasuhteisiin. Oli tarpeen löytää tasapaino kirkon edustusrakenteen ja virkarakenteen välillä sekä säilyttää kirkon keskusten innovatiivisuus. Piispainkokous säilytti suoran aloiteoikeuden kirkolliskokoukselle. Kirkkohallituksen toiminnallinen mandaatti laajeni.[38]

Vuonna 1984 muodostetulle kirkon ulkoasiain neuvostolle, jonka puheenjohtajana arkkipiispa toimi, tuli merkittävää päätösvaltaa kirkon ekumeenisissa ja kansainvälisissä suhteissa. Vuoden 2016 alusta lähtien ulkoasiain neuvosto lakkasi, ja piispan virkaan ykseyden ja julistuksen edistämisen virkana saumattomasti kuuluvat ekumeeniset ja lähetykseen liittyvät asiat siirtyivät päätettäväksi piispainkokouksessa. Samalla piispainkokouksesta tuli piispojen kokous. Piispainkokous oli virallistamisestaan alkaen 1908 vuoteen 1944 ainut keskushallinnon toimielin, joka toimi kirkolliskokousten väliaikana. Sotien jälkeen sen vaikutusvalta muuttui välilliseksi, laajennetun piispainkokouksen ja kirkkohallituksen kautta toteutuvaksi. Vuodesta 1974 lähtien säädettiin, että piispainkokous ”neuvottelee myös kirkon julistusta ja työtä koskevista periaatekysymyksistä.” Sillä oli nyt myös aloiteoikeus kirkolliskokoukselle. Vuodesta 1994 lähtien sen rooli oli entistä aktiivisempi kirkon julistusta, uskoa ja oppia koskevissa ja niistä nousevissa kysymyksissä. Sen toinen rooli on ollut tarkastella ja ottaa teologisen arvionsa pohjalta kantaa ajan kysymyksiin.[39] Episkopaalisen juonteen vahvistuminen liittyy asioiden selkeyttämiseen, mutta myös hengellisen johtajuuden problematiikkaan, jonka merkitystä on muutenkin haluttu vahvistaa.

37 Murtorinne 1997, 102–112.

38 Murtorinne 1997, 113–120.

39 Nieminen 2008, 294.

Kirkon työn kehittäminen liittyy tässä kokonaisuudessa nähdäkseni ytimeltään siihen, miten kirkossamme voitaisiin paremmin hoitaa sen perustehtävää kiihtyvän muutoksen keskellä. Jatkuva kehittäminen ja uudistuminen on päivän sana yhteiskunnassa. Miten voisimme käyttää niukkenevat resurssit kokonaisvaltaisen kasvun tukemiseen, joka kantaa? Miten episkopaalisen, synodaalisen ja konsistoriaalisen juonteen yhteispeliä tulee kehittää? Byrokraattisesta virastoajattelusta on siirrytty palvelevan ja kehittävän johtamisen painottamiseen. Suunta on vaikkapa koinonia-ajatuksen mukainen, kunhan jumalanpalvelus, julistus ja evankeliumi säilyvät keskiössä, talous, hallinto ja suorittaminen viime kädessä alisteisena niille. Jos kirkko ei ole myös vastakulttuurinen, se ei ole kirkko.Uudistamisen perusta kirkossa on uskollisuus 2000 vuotta vanhalle perustehtävälle. Johannes Paavali II totesi aikanaan varsin reformatorisesti: ”Muotojen uudistaminen on välttämätöntä, jotta evankeliumin sanoma voitaisiin viestittää oman aikamme ihmisille muuttumattomana.” (UUS 19)

Jumalanpalveluselämä-todistus-diakonia ja ykseys-palvelu-todistus

Kirkon ydintehtävään eli evankeliumin julistaminen sanan, sakramenttien eli jumalanpalveluselämän (*leiturgia*), todistuksen (*martyria*) ja diakonian (*diakonia*) kautta viitataan myös kirkkolain 1:2 kohdassa: ”Tunnustuksensa mukaisesti kirkko julistaa Jumalan sanaa ja jakaa sakramentteja sekä toimii muutenkin kristillisen sanoman levittämiseksi ja lähimmäisenrakkauden toteuttamiseksi.”

Jumalanpalveluselämän, todistuksen ja diakonian toteuttaminen edellyttää yhteyden (*koinonia*) ja ykseyden vaalimista, jotta kirkon uskosta todistaminen ja sen mukainen kirkon elämä voi toteutua apostolisuuden, katolisuuden ja pyhyyden pohjalta ponnistaen. Jumalanpalveluselämä on kokoavan toiminnan perusmuoto, julistus puolestaan sekä avaavaa, kokoavaa että kasvattavaa, diakonia yhteyttä synnyttävää ja hoitavaa. Erikseen kirkkojärjestys mainitsee vielä kristillisen kasvatuksen ja opetuksen sekä konfirmaation ja sielunhoidon ja ripin sekä kirkkokurin. Kaikki nämä tehtävät koskettavat kirkon työtä sekä kotimaassa että kansainvälisesti.

Lähetys ja ekumenia osana kirkon perustehtävää Suomessa ja kansainvälisesti

Kirkon mission ytimessä ovat ekumenia ja lähetys, jotka oikeastaan ovat kaksoissisaria evankeliumin asiaa eteenpäin vietäessä niin kotimaassa kuin kansainvälisesti. Ne ovat osa kirkon ydintehtävää, eivät valinnanvaraisia työalueita. Kolmiyhteys kirkon luojana, kuvana ja tehtäväksi antajana on osoittanut, että rakastavassa suhteessa eläminen toiseen on kirkon perusluonteen ja perustehtävän ydintä. Tarvitsemme myös ilosanoman tuojia Suomeen, jotta voimme olla sen viejiä myös tulevaisuudessa. Ehkä vahvistuva yhteisöllisyys ulkosuomalaisena voi vahvistaa myös suomalaisen kristillisyyden yhteisöllisyyttä ja elinvoimaa Suomessa.

On ensiarvoisen tärkeää pitää huolta kirkon eri tasojen, erityisesti johdon, kiinteästä yhteydestä lähetykseen ja ekumeniaan – diakonian ja yleisen julistus- ja kasvatusmandaatin lisäksi. Piispainkokous on nyt entistä lähemmin tekemisissä niiden kanssa. Kirkon perustoimintojen yhteyden tulisi toimia myös Kirkkohallituksen eri osastoihin, täysistuntoon ja kirkolliskokoukseen sekä kehittämistyöstä vastaavien suuntaan. Kirkon tutkimuskeskus voi osaltaan koota todellisuudentajua edistävää tietoa, mutta myös suoria kontakteja arjen seurakuntatyöhön on hyvä olla, tietoista itsensä ja työnsä tunnetuksi tekemistä. Yksi keino esimerkiksi ekumenian näkökulmasta voisi olla tiiviimpi yhteydenpito paikallisten ekumeenisten työryhmien kanssa sen lisäksi, että ekumenia integroidaan saumattomammin osaksi kirkon kansainvälisen työn sihteerien verkostoa, johon Kirkkohallituksen ulkoasian osastosta (KUO) on jo toimiva linkki ja säännölliset tapaamiset.

Ulkosuomalaistyö on kirkon perustehtävän hoitamista kansainvälisessä kontekstissa kotipesää unohtamatta. Kansainvälisessä yhteydessä, toimittaessa monesti vähemmistökirkon asemassa, on hyötyä kansainvälisistä ja ekumeenisista yhteyksistä sekä siitä lähentymisestä, mitä on saavutettu vaikkapa suhteessa roomalaiskatolisiin ja anglikaaneihin tai vaikkapa Saksan evankeliseen kirkkoon. Mahdollisesti ortodoksisuhteita voisi vielä kehittää pitemmälle tästä näkökulmasta. Lähetysjärjestöjen kanssa on luontevaa yhteistyötä ulkosuomalaistyössä, ja Suomen Merimieskirkon kanssa on pitemmälle meneviä integraatiosuunnitelmia.

Kirkollinen tutkimustoiminta ja ekumenia

Päätteeksi vielä muutama sana kirkon tutkimuskeskuksen ja KUO:n välisestä suhteesta. Mikko Malkavaaran *Tutkiva kirkko* -kirjassa nostetaan esiin tähän liittyviä kiintoisia näkökulmia, joita on hyvä pohtia. Esitettiinhän jo 1970-luvun alussa esimerkiksi tutkimuskeskuksen ja koulutuskeskuksen yhdistämistä.

1970-luvun alussa herätti erityistä kriittistä huomiota systemaattisen teologian heikko asema kirkon tutkimuskeskuksen tutkimuspolitiikassa, jossa kirkkososiologia ja sosiaalietiikka painottuivat. Keväällä 1973 asiaa käsitellyt työryhmä jätti muistionsa. Se esitti kirkon julistuksen ja opin tutkimusta varten asetettavaksi kirkollis-teologista jaostoa. Kirkollista teologiaa katsottiin tarvittavan etenkin raamattuteologiassa ja yleensä hermeneutiikassa. Muita teemoja olivat: kirkollisten uudistusten teologinen perusta, kirkkojen välinen teologinen työskentely, sosiaalieettiset kysymykset, ideologiset virtaukset ja maan kulttuuritilanne, kirkon tunnustuksellinen identiteetti ja kysymys empiirisen tutkimuksen luonteesta ja edellytyksistä. Silloinen johtaja Jouko Sihvo piti tärkeänä systemaattisen teologian ja kirkkososiologian vuorovaikutusta, yhteistyötä teorianmuodostuksessa sekä kyvykkäiden tutkijoiden saamista kiinnostumaan kirkon kannalta keskeisistä aiheista. Erillistä jaostoa ei johtokunta katsonut tarvittavan.[40]

40 Malkavaara 2011, 76-77.

Teologisten asiain valiokunnan ja sen päätoimisen sihteerin viran perustaminen 1973 – siis nykyinen johtava asiantuntija, teologia ja ekumenia – oli tutkimuslaitoksen kannalta keskeinen linjapäätös. Sen ei tarvinnut ottaa erityisellä tavalla ekumeenisia teemoja ohjelmaansa. ”Kirkon itseymmärryksen ja sen teologian kannalta tärkein tutkimus, ekumeenisen työskentelyn edellyttämät selvitykset” tulivat nyt ulkoasiain toimikunnan eli KUO:n vastuulle. Toinen rajaus oli sosiaalieettisten ongelmien kartoituksen antaminen kirkon yhteiskunnallisen toimikunnan tehtäväksi. Sihvo ehdotti mainittua opin ja julistuksen valiokuntaa tutkimuskeskukseen, jossa teologisten asiain jaosto ja yhteiskunnallinen toimikunta olisivat edustettuina. Tutkimuskeskuksen työvaliokunta halusi järjestää tutkimuslaitoksen, teologisten asiain jaoston ja yhteiskunnallisten asiain toimikunnan yhteistyön pysyväksi, yhdistävänä tekijänä systemaattisen teologian tutkimus. Alettiin järjestää vuosittaisia tutkimusyhteistyöryhmän kokouksia, joihin myös teologisten tiedekuntien systemaattisen teologian laitosten edustajat osallistuivat. Ryhmästä muodostui 1970-luvulla suomalaisen systemaattisen teologian tutkimuksen tarkkailu- ja koordinaatiopiste. Epäilemättä se osaltaan tuki myös teologisten dialogien jäsentymistä osaksi tutkimuskeskuksen ajattelumaailmaa. Yhteiseksi nimittäjäksi tuli ”kirkon uudistuksen tutkimus”. [41]

Taustalla olivat kansainvälinen ekumenia-aalto kysymyksineen kirkon olemuksesta ja kirkon uudistumisen mahdollisuudesta. Kaivattiin myös aiempaa syvempiä tulkintoja. Toisaalta tutkimuskeskuksen johtokunta penäsi käytännöllisyyttä ja painotti, että kirkko ei ollut perustanut teologista tutkimuslaitosta, vaan että teologisten kysymysten selvittely oli keskitetty kirkon ulkoasiain toimikunnan teologisten asiain valiokuntaan.[42] Usein on tämän jälkeen herätetty oikeutettu kysymys: entäpä teologisten perusteiden selvittäminen vaikkapa toiminnallisella osastolla ja ekumeenisen teologian yhteys tutkimus- ja koulutuskeskukseen? Piispainkokous niveltyy samaan kokonaisuuteen sekin.

Tutkimusyhteistyö kantoi osaltaan hedelmää kirkkojärjestyskomitean vuonna 1979 kirkolliskokoukselle jättämässä mietinnössä, jossa painotettiin kirkon olemukseen ja kirkko-oppiin liittyviä näkökohtia. Kansankirkon tuli vahvistaa missionaarisuuttaan ja samaistua maailmanlaajaan Kristuksen kirkkoon. Tässä on nähtävissä myös puheenjohtaja, piispa, entinen ekumeniikan professori Kalevi Toiviaisen vaikutusta. Kirkon tunnustusperustan katsottiin merkitsevän velvoitusta itsenäiseen vastuuseen kristillisestä opetuksesta ja kasvatuksesta. Kirkkoa tuli myös kehittää kohti tietoisempaa jäsenyyttä ja parempaa yhteisöluonteen toteutumista.[43] Paradoksaalisesti osa piti mietintöä sisäänpäin kääntyneenä. Tämä voi toki olla vaarana, kun kirkko tarkastelee itseään, mutta ehkä osuvampi kuvaus tässä tapauksessa löytyy vaikkapa Dietrich Bonhoefferin ajatuksesta: ”Sisäistä keskittymistä ulospäin suuntautuvaa palvelua varten.”

Heikki Mäkeläisen aikaan vuonna 1980 systemaattisen teologian tutkimusyhteistyöryhmä lopetettiin. Sen oli katsottu onnistuneen tutkimuksen kartoittamisessa, mutta

41 Malkavaara 2011, 78–81.

42 Malkavaara 2011, 137, 142.

43 Vrt. Malkavaara 2011, 181.

koska omassa tutkijakunnassa oli systemaattisen teologian asiantuntemusta ja sen alan tutkijat saivat apurahoja, ei oppiainetta ollut Mäkeläisen mielestä syytä asettaa erityisasemaan. Toimintaa jatkettiin kirkon tutkimustarpeita kartoittavalla kokouksella kerran vuodessa. Enää ei ole ollut tällaista kokousta – ainakaan siten, että teologisten asiain yksikköä olisi kuultu. Uutta kehitettäessä on syytä muistaa myös KUO ja sen yksiköt: teologiset asiat, lähetys ja ulkosuomalaistyö. Osastolla on paitsi kirkko-opillista ja yleistä luterilaisen ja ekumeenisen teologian, missiologian ja uskontojen kohtaamisen osaamista myös tietämystä kehittämishankkeista ja yhteyshenkilöistä eri kirkoissa, kirkkoliitoissa ja lähetysjärjestöissä ympäri maailman. Lisäksi sillä on verkostoja esimerkiksi ulkosuomalaistyön kautta myös valtiollisiin toimijoihin.

On selvää, että kirkolla tulee olla riittävän selkeä luterilainen ja ekumeeninen identiteetti, jotta se voi toimia ja löytää yhteistä pohjaa kaiken eri suuntiin vievän pluralismin ja polarisaation keskellä. Se tarvitsee kokemusta toimimisesta eri kulttuurienvälisissä ja ekumeenisissa sekä uskontojen kohtaamisen konteksteissa. Kyse ei ole vain suomalaisesta luterilaisuudesta vaan kristinuskosta, sen missiosta ja tulevaisuudesta etenkin Euroopassa mutta myös maailmassa. Me emme ole yksin, ja kristinuskon globaalit näkymät ovat hyvät. Meillä on entistä enemmän opittavaa toisiltamme. Pedagogisesti viisasta on kuitenkin liittää opittava jo opittuun eli luterilaiseen viitekehykseen. Yhteyttä tarvitsemme, koinoniaa, jakamista ja osallisuutta. Se vahvistaa uskon, toivon ja rakkauden horisonttia, hyvän ja kestävän kehityksen ja armollisen uudelleen orientoitumisen näköalaa.

Tämän yleisen pohjustuksen jälkeen käyn seuraavaksi yksittäin lävitse Suomen evankelis-luterilaisen kirkon käymät oppikeskustelut eli teologiset dialogit.

3. TEOLOGISET DIALOGIT JA MUU VIRALLINEN YHTEYDENPITO

3.1. Venäjän ortodoksinen kirkko 1970–[44]

Dialogin teologinen lähtökohta

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon ekumeeninen dialogi on vuonna 1970 käynnistyneestä oppikeskustelujen sarjasta alkaen pyrkinyt olemaan perusluonteeltaan teologista ja hengellistä. Toki toimintaympäristöön liittyvä yhteiskunnallinen konteksti on tuonut oman ulottuvuutensa keskusteluihin etenkin sosiaalieettisten ja käytännöllisten teemojen kautta. Niiden kautta on myös osaltaan osoitettu, että muuttumaton usko ja muuttuva konteksti ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Kyse ei ole abstraktista intellektualismista, vaan kirkon uskon ja elämän reflektiosta toisen kirkon ja tradition tarjoaman peilin avulla ja haastamana. Keskeistä on siis kirkon liturgisen elämän, sakramenttien ja Jumalan sanan, siihen perustuvan opin ja uskon, välittämän apostolisen tradition perustaan syventyminen.

Teologia ymmärretään tässä siis Kolmiyhteisen Jumalan kirkolleen ja sitä kautta maailmalle Kristuksessa antaman ilmoituksen rukoilevaksi ja intellektuaaliseksi, mutta myös kirkkojen elämänmuotoihin kohdistuvaksi itsereflektioksi ja tutkimukseksi. Sen harjoittaminen kirkkojenvälisessä keskustelussa kristittyjen yhteyden, todistuksen ja palvelun edistämiseksi ei tyhjene erilaisiin kontekstuaalisiin edellytyksiin.[45] Paikallisten olosuhteiden merkitys on kuitenkin otettu huomioon kristillisessä kirkossa ja sen julistuksessa alusta asti, vaikka samalla on pidetty kiinni apostolisen uskon perinnöstä. Tästä syystähän on pidetty tärkeänä myös paikalliskirkkojen autonomisuutta tai autokefaalisuutta.

Ajan ilmiöt tulee siis kohdata kristillisen uskon edellytyksistä käsin. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon dialogin teologis-hengellinen ydinlähtökohta on kestävä myös kylmän sodan jälkeisessä maailmassa. Cyril Hovorunin lausumaan Kotimaa-lehdessä (30.8.2018) julkaistussa haastattelussa on helppo yhtyä: ”…korkeatasoinen teologia on ainoa tie kohti kirkkojen yhdistymistä… teologia

44 Artikkeli on uudelleen muokattu versio Reseptiossa 2/2018, s. 41–52 ilmestyneestä kirjoituksesta.

45 Myös Hurskainen 2013, 22 toteaa, että ei-valtiollisilla toimijoilla on poliittisen ulottuvuuden ylittävää omaa substanssia, jota ne voivat jakaa ja josta ne voivat keskustella.

on keskustelua, jota käydään ilmoituksesta." Moskovan 2002 arviointikokouksessa todettiin osuvasti: "Alkanut vuosisata ei tule olemaan helppo eikä pilvetön. Jotta voisimme täysin varustautuneina kohdata sen haasteet, meidän pitää olla juurtuneita omiin traditioihimme, osata avata ne nykyajan ihmisille, syvästi analysoida nykyisen yhteiskunnan ongelmia, todistaa omasta uskostamme ja omista arvoistamme vallankäyttäjille ja kaikille ihmisille… Jotta paremmin ymmärtäisimme omia uskonnolliskulttuurisia traditioitamme, on välttämätöntä yhdessä tarkastella kysymystä Pyhästä Raamatusta, traditiosta ja kirkollisesta perinnöstä uskon auktoriteetteina sekä niiden vaikutusta kirkkojemme jäsenten uskoon ja elämään."[46]

Käyn tässä ensin lävitse oppikeskustelujen ja niissä käsiteltyjen pääteemojen historiaa käyttäen hyväksi etenkin Risto Saarisen, Heta Hurskaisen ja Juha Pihkalan tekemiä tutkimuksia, esittelen hieman tuoretta luterilais-katolista dokumenttia *Kasvavaa yhteyttä. Julistus kirkosta, eukaristiasta ja virasta* (2017) sekä pohdin lopuksi teologisen dialogin tulevaisuuden näkymiä.

Oppikeskustelujen sisältö tutkimuksen läpivalaisussa

Risto Saarinen tutki käydyn teologisen dialogin sisältöä reilut kaksikymmentä vuotta sitten tutkimuksessaan *Faith and Holiness. Lutheran-Orthodox Dialogue 1959–1994* (1997). Tuo vuosiluku 1959 viittaa Saksan evankelisen kirkon VOK:n kanssa vuodesta 1959 käymään dialogiin. Suomalaisessa dialogissa käsittelyssä ovat vuosien 1970–1992 yhdeksän oppikeskustelua. Tässä dialogissa lähdettiin liikkeelle eukaristiaa käsittelevistä keskusteluista ja edettiin sitä kautta kysymykseen soteriologiasta, pelastuksesta. Tähän liittyen dialogissa oli Saarisen mukaan "innovatiivinen vaihe" vuosina 1976–1980.

Tutkimuksen mukaan vuoden 1980 keskustelujen jälkeen piispa Mihailin ja dosentti Tuomo Mannermaan muotoilut pelastusopista lähestyvät selvästi toisiaan: "Kun luterilainen paperi hyväksyy rakkaudentekojen todellisuuden antamalla ansion niistä läsnäolevalle Kristukselle, ortodoksinen esitelmä pyrkii esittämään, että myös idän kirkko ottaa vakavasti *sola fide* –näkökulman."[47]

Saarisen mukaan vuosien 1970–71 keskusteluissa tutkittiin keskinäisen vuorovaikutuksen mahdollisuuksia ja rajoja; 1974 dialogi alkaa jo saada tietyn oman hahmonsa. Neljänsissä keskusteluissa 1977 dialogi etenee innovatiiviseen vaiheeseen ja ilmensi merkittävää lähentymistä pelastuskysymyksessä. Viides kierros 1980 pystyi "selventämään lähentymistä edelleen ja määrittelemään uskon, rakkauden ja hyvien tekojen välisen suhteen Jeesuksen Kristuksen pelastavasta läsnäolosta käsin uskossa."[48] Saarisen arvion mukaan vuosien 1983–1989 keskusteluissa fokusoituminen tiettyyn

46 Moskovan teologisen dialogin 2002, tiedonanto, julkaistu Reseptio 2/2002, 6–7.

47 Saarinen 1997, 51.

48 Saarinen 1997, 54. Vanhurskauttamisen teemasta tässä dialogissa ks. myös Eeva Martikainen 2006, 379–395.

teemaan ja sen syventävään käsittelyyn hieman herpaantuu; samalla dialogi ja sen anti fragmentoituu erillisteemojen käsittelyksi aiempaan verrattuna.[49]

Vuonna 1992 Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen oli Saarisen mukaan myös teologisessa dialogissa ilmassa ”Uusia teitä, uusia toiveita”. Tässä yhteydessä käydyissä keskusteluissa mm. Tuomo Mannermaa esitti, että reformaation kirkkojen tulisi käydä perusteellinen keskustelu niiden itseymmärryksestä ottaen erityisesti huomioon patristisen teologian roolin itselleen. Tulee kiinnittää huomiota myös terminologiaan, koska myöskään termi ”vanhurskauttaminen” ei ole suoraan raamatullista terminologiaa, vaikka itse asia – ja termi ”vanhurskas” – onkin Uuden testamentin pelastussanoman ytimessä. Myös luterilaisten tulee ottaa vakavasti perintönsä historiallinen kehitys. On myös syytä yhdessä keskustella enemmän kirkon sakramentaalisesta luonteesta, sen uskosta ja käytännöistä, samoin spiritualiteetista ja rukouksen teologiasta. Myöhemmin listaan lisättiin vielä kristilliseen kasvatukseen ja liturgiaan liittyvät teemat, raamatullinen hermeneutiikka, Lutherin patristinen perintö ja käsitys sakramentista/mysteeristä.[50]

Vuoden 1992 dialogin teema ”apostolinen usko” heijasti näitä toiveita. Osaltaan siihen vaikutti kansainvälinen keskustelu Faith and Order -asiakirjasta *Apostolisen uskon tunnustaminen tänään*. TT Simo Peura kehitti paperissaan *Apostolinen usko kirkon elämässä* senkaltaista sakramentaalista ontologiaa, jota Mannermaa oli ehdottanut 1989. Kalevi Toiviainen painotti, että olennaista ei ole se, miten monta sakramentteja on vaan se, miten ymmärrämme kirkon riittien ja kristillisen elämän sakramentaalisen luonteen yleensä. Painotettiin myös yhteyttä rukouksessa. Saarinen piti Järvenpään suurimpana ansiona dialogin ”normalisoimista” poliittisten turbulenssien jälkeen. Vastattiin tarpeeseen keskustella kirkon sakramentaalisuudesta sekä Peuran paperin kautta reformaation teologian uudesta itseymmärryksestä.[51] Nykynäkökulmasta voi myös havaita näiden kirkon sakramentaalisuutta käsitelleiden pohdintojen luoneen osaltaan pohjaa luterilais-katolisen dialogin kehittymiselle 2000-luvulla, viimeisimpänä suomalainen oppikeskusteluasiakirja *Kasvavaa yhteyttä. Julistus kirkosta, eukaristiasta ja virasta* (2017).

1990-luvulla edelleen jatkunutta teologista dialogia käsittelee sosiaalietiikan näkökulmasta Heta Hurskainen väitöskirjassaan *Ecumenical Social Ethics as the World Changed* (2013). Hän toteaa dialogin käytännön toteutuksen jatkuneen 90-luvulla entisiä muotoja noudattaen, mutta entiseen tapaan ei enää selvästi ollut opillista ja sosiaalieettistä teemaa erikseen. Tämä johtui osittain rauhan-teeman jäämisestä sivuun kylmän sodan jälkeen. Hurskainen kiinnittää huomiota siihen, miten 1992 aluksi käsiteltiin painotetusti kristillistä oppia, mutta sittemmin 1995 ja 1998 huomio siirtyi selvästi sosiaalieettisiin aiheisiin, eivätkä opilliset teemat olleet enää yhtä vahvasti esillä kuin aiemmin. Useimmat esitelmöijät olivat uusia ja osallistuivat vain kerran.

49 Saarinen 1997, 54–69.

50 Saarinen 1997, 71–72.

51 Saarinen 1997, 74–78.

Tarve yhteiskunnallisten teemojen käsittelyyn oli ilmeinen uudessa yhteiskunnallisessa tilanteessa.[52]

Yksittäiset puheenvuorot ja kertaluonteisuus merkitsivät sitä, että pitkäjänteistä työskentelyä tämän dialogin puitteissa ei aiempaan tapaan syntynyt aikavälillä 1990–2008. Tämä edellyttäisi teeman systemaattista käsittelyä ja kehittelyä myös tapaamisten väliaikana, ei vain yhtä satunnaista esitelmää. Kertatapaaminen voi palvella laajempien piirien tutustumista keskusteluun ortodoksien kanssa ja yhteydenpitoa sekä informaationvaihtoa, mutta ei tavoitteellista työskentelyä kohti konkreettisempia tavoitteita. Esimerkki pitkäjänteisemmästä usean tapaamisen käsittelystä on aivan viime vaiheissa vuoden 2011 dialogin jälkeen läpikäyty keskustelu kristillisestä avioliitosta. Yksi tässä yhteydessä jälleen esille noussut kysymys on keskustelu raamatullisesta hermeneutiikasta ja sen suhteesta opillis-teologiseen työskentelyyn kirkon uskon selventämiseksi nykymaailman kysymyksiä kohdattaessa. Tähän tehtäväänhän tarttui osaltaan paavi Benedictus XVI Jeesus-kirjojen trilogiassaan ja sittemmin metropoliitta Hilarion kuusiosaisessa Jeesusta Kristusta käsittelevässä teoksessaan.

Jos aiemmin dialogille olivat antaneet taustamateriaalia niin opillisissa kuin sosiaalieettisissä kysymyksissä Kirkkojen maailmanneuvosto ja Faith and Order -komissio sekä toisaalta Euroopan kirkkojen konferenssi, 1990-luvun muutokset ja sisäiset sekä kansainväliset haasteet merkitsivät etäisyyden ottamista kansainvälisiin ekumeenisiin organisaatioihin ja painopisteen siirtymistä alueellisiin keskusteluihin ja kahdenvälisiin suhteisiin, joihin osaltaan heijastuivat myös kansainvälisessä keskustelussa esillä olleet kysymykset. Keskeiseksi tuli kirkon suhde valtioon ajatellen niin uutta Venäjää kuin Suomen liittymistä Euroopan unioniin 1995 – mitä merkitsee ortodoksisen uskon/luterilaisen uskon ja kulttuurin välinen suhde, mitä kirkon katolisuus/*sobornost*, mitä kirkon ja valtion ”sinfonia” tai luterilaisittain ”maallinen ja hengellinen regimentti”?[53]

Vuonna 2002 Moskovassa arvioitiin käytyjä oppikeskusteluja ja sitä, mistä teemoista tulisi tulevaisuudessa jatkaa keskustelua. Arviointi ei täysin onnistunut, vaikka tärkeitä asioita nostettiinkin esiin, joihin palattiin sitten esimerkiksi 2005 puhuttaessa kristillisestä ihmiskäsityksestä ja siihen liittyen teologisesta synergian teemasta sosiaalietiikan perusteiden yhteydessä. 2008 syvennyttiin ajankohtaiseen kristillisen kasvatuksen ja uskonnonopetuksen teemaan sekä kysymykseen ihmisoikeuksien teologisesta ymmärtämisestä. 2000-luvulla huoli yhteiskunnan arvoista on jatkunut ja syventynyt.

Hurskaisen arvion mukaan teologisessa dialogissa saavutetut tulokset käsityksessä pelastuksesta ovat keskeisiä myös sosiaalietiikan ymmärtämisessä ja vaikuttivat myös keskusteltaessa käsityksestä luomisesta ja kirkko-opista. Pyhtitsan 1989 sosiaalieettisissä teeseissä osoitettiin yhteys luomisen ja lunastuksen välillä; tästä lähtökohdasta käsin tarkasteltiin luomista ja kirkko-oppia. Vuoteen 1986 asti niitä oli tarkasteltu erillisinä teemoina, ja puhuttaessa ”laista” erotettiin toisistaan kristityt ja ei-kristityt.

52 Hurskainen 2013, 336–337.

53 Hurskainen 2013, 339–346.

Hurskainen tulkitsee, että näin perusteltiin luterilaisesta näkökulmasta, miten yhteiskunnan organisointi perustuu järkeen, vaikka ollaan yhä Jumalan hallintavallan alla. Ortodoksisesta näkökulmasta lakia tarvittiin yhteistyön selittämiseksi kaikkien ”hyvän tahdon ihmisten” kanssa.[54]

Turussa 2005 yhteinen käsitys perustui ajatukseen, että ihminen luotiin alkuperäiseen rakkaudenyhteyteen sekä osallisuuteen Kristuksesta ja hänen jumalallisesta rakkaudestaan. Rakkauden sisältö oli sama molemmissa tapauksissa. Rakkauden käsitteen kautta kyettiin ymmärtämään sosiaalietiikka Jumalan johdonmukaiseksi työksi koko luomakunnassa ja kaikkien ihmisten parissa. Tästä näkökulmasta tärkeitä etappeja rakkaudenteologisen ja sakramentaalisen tai ”ikonisen” todellisuuskäsityksen rakentumisessa olivat Kiova 1977, Pyhtitsa 1989 ja Turku 2005.[55] Näyttäisi siis siltä, että Hurskainen antaa suuremman painoarvon Pyhtitsan teologiselle dialogille kuin Saarinen ja sijoittaa sen osaksi paradigmaattisen Luther-tutkimuksen löydön uskossa läsnäolevasta Kristuksesta ja sen implikoiman sakramentaalisen todellisuuskäsityksen avaamista luterilaisen ja ekumeenisen uskonkäsityksen kokonaisuudessa.

Sakramentaalista kirkkokäsitystä ajatellen tärkeäksi osoittautuvat edellä sanotun pohjalta myös Leningradin keskustelut 1983 ja Järvenpään teologinen dialogi 1992. Kirkko ymmärrettiin niissä Kristuksen ruumiiksi, josta kristityt ovat osallisia. Tässä rakkaudenyhteydessä Jumalan rakkaus herättää rakkauden kristittyjen välille sekä heidän keskinäisestä yhteydestään käsin suuntautuu maailmaan rakkautena lähimmäistä kohtaan. Järvenpäähän 1992 asti painotettiin luottamusta kristittyihin heidän toteuttaessaan kutsumustaan maailmassa. Tämän jälkeen painopiste siirtyy kirkon tarpeeseen olla läsnä julkisessa tilassa, näkyä ja osallistua yhteiskunnallisessa todellisuudessa ja keskustelussa eli nykytermein kohti julkista teologiaa. Ei riittänyt enää kirkko-opillinen argumentaatio, vaan tuli ottaa huomioon myös sen suhde maailmaan. Ortodoksista käsitystä yhteiskunnan tehtävästä kuvattiin aiemmin eskatologisesti ”transfiguraation” käsitteen kautta. Nyt puhuttiin enemmän ihmisestä Jumalan kuvana 2005 ja 2008.[56] Tämä näyttäisi liittyvän laajemminkin painopisteen siirtymiseen ekklesiologiasta ihmiskäsitykseen eli antropologiaan ortodoksisessa teologiassa.

Näin ollen aiempi suomalaisten delegaattien sukupolvi tähdensi Hurskaisen mukaan aina vuoteen 1986 asti perinteiseen pohjoismaiseen luterilaiseen tapaan lain positiivista merkitystä. Nuorempi sukupolvi sen sijaan painotti Pyhtitsasta 1989 lähtien osallisuutta Kristukseen, rakkautta, johon ihminen voi olla osallinen uskon kautta Kristukseen. Vastuu toisesta kuuluu silti kaikille ihmisille luomisen perusteella. Ihmiset oli luotu osalliseksi Kolminaisuudesta, vaikka lankeemus oli turmellut tämän yhteyden. Järvenpäässä 1992 tarkennettiin uskon ja rakkauden välistä suhdetta; keskeinen opillinen teema oli, miten ihminen voi seurata Kristusta elämässään. Tästä sitten seuraa, että kirkolla on myös yhteiskunnallinen vastuunsa. Sakramentaalisen kirkkokäsityksen mu-

54 Hurskainen 2013, 444–445.

55 Hurskainen 2013, 446–447.

56 Hurskainen 2013, 447–450.

kaisesti keskusteltiin kirkon institutionaalisesta ja teologisesta ymmärtämisestä yhtenä kokonaisuutena.[57] Hurskainen toteaa kokoavasti: ”…kirkkojen näkökulmasta ulkoinen itä-länsi-jaottelu neuvostoaikana – jolla oli ideologiset, ateistiset puolensa – vahvisti kirkkojen opillista lähentymistä, vaikutus, joka ei kadonnut Neuvostoliiton katoamisen myötä… Uusi aika on tehnyt joistakin kirkkojen välisistä rajoista näkyviä.”[58]

Uskon ja rakkauden tie – yhteisesti jaettu oppi

Jotta saavutettuja tuloksia ja oppikeskustelujen perintöä ei kadotettaisi, on tärkeää, että asiaa on tutkittu ja että dialogista on julkaistu dokumentaatiota eri kielillä. Uusin saavutus näiden keskustelujen annin välittämisessä on oppikeskustelujen veteraanin, emerituspiispa, dosentti Juha Pihkalan kustakin keskustelukierroksesta julkaistujen teologisten teesien kokonaisannin analysoiminen ja kiteyttäminen johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi, tietynlaiseksi ekumeeniseksi katekismukseksi kirjassa *Uskon ja rakkauden tie. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon dialogin pohjalta hahmottuva yhteinen oppi* (2017).

Kirjassaan Pihkala luo ensin katsauksen ekumeenisen liikkeen historiaan otsakkeella ”Miksi ekumenia on kristillinen välttämättömyys”. Sitten hän käy lävitse Suomen luterilaisen ja Venäjän ortodoksisen kirkon väliset keskustelut: lähtökohdat; tavoitteet; käsitellyt aihepiirit; menetelmä; vastaanotto kirkoissa; merkittävimmät tulokset; muu teologinen lähentyminen sekä lyhyesti myös sosiaalieettinen aihepiiri avainsanojen ”usko – rakkaus” kautta.

Osassa ”Yhteinen oppi” Pihkala käsittelee julkaistuihin teologisiin teeseihin nojaten sitä, miten taustalla oleva käsitys eri aihepiireistä voidaan kiteyttää. Yhteinen oppi käsittää seuraavat opinkohdat: uskon auktoritatiivinen perusta; Kolmiyhteinen Jumala; luominen; ihminen; ihmiskäsitys ja ihmisoikeudet; synti; Kristus, Jumalan tahdon täyttäjä, sovittaja ja lunastaja; Kristus, vanhurskauden ja jumalallisen elämän perusta ja lähde; kirkko, Kristuksen ruumis ja Jumalan universaali kansa; kaste, ehtoollinen ja pappisvirka; pelastus vanhurskauttamisen ja jumalallistumisen prosessina; kirkon tehtävä, missio; eskatologia.

Jälkisanoissaan Pihkala toteaa ekumeenisesti varsin merkillepantavasti: ”Venäjän ortodoksien kanssa yhdessä ilmaistu oppi kattaa jokseenkin täydellisesti… [*Augsburgin tunnustuksen*] ensimmäisen osion *Tärkeimmät uskonkohdat* (I–XXI) – tosin hieman eri tavoin jäsenneltynä. Lisäksi siihen sisältyy yhteisiä näkemyksiä myös useista sellaisista asioista, joissa tuon tunnustuksen loppuosio *Poistettuja väärinkäytöksiä koskevat kohdat* (XXII – XXVIII) katsoo luterilaisten kantojen poikkeavan katolisen kirkon silloisista kannoista.”[59]

57 Hurskainen 2013, 450–451.

58 Hurskainen 2013, 458–459.

59 Pihkala 2017, 104.

Pihkalan mukaan vielä on keskustelemista mm. yhdessä hyväksytyn pappisviran edellytyksistä[60]. Jos ortodoksisesta näkökulmasta suhtauduttaisiin vastaanottavasti suomalaisessa luterilais-roomalaiskatolisessa dialogissa *Kasvavaa yhteyttä* saavutettuun yksimielisyyteen uskon perustotuuksista liittyen kirkkoon, eukaristiaan ja virkaan, voitaisiin entistä perustellummin sanoa Pihkalan tavoin: ”suomalainen luterilainen osapuoli saattaisi ehkä katsoa jo nyt saavutettujen tulosten täyttävän Augsburgin tunnustuksen VII artiklan ehdot”:

> Edelleen seurakuntamme opettavat, että yksi, pyhä, kirkko on pysyvä ikuisesti. Kirkko on pyhien yhteisö, jossa evankeliumi puhtaasti julistetaan ja sakramentit oikein toimitetaan. Kirkon todelliseen ykseyteen riittää yksimielisyys evankeliumin opista ja sakramenttien toimittamisesta. Sen sijaan ei ole välttämätöntä, että perityt inhimilliset traditiot, jumalanpalvelusmenot tahi seremoniat, jotka ovat ihmisten säätämiä, ovat kaikkialla samanlaiset. Paavali näet sanoo (Ef. 4:5–6): Yksi usko, yksi kaste, yksi Jumala, joka on kaikkien Isä jne.

Kasvavaa yhteyttä. Julistus kirkosta, eukaristiasta ja virasta

Vuonna 1999 roomalaiskatolisen kirkon ja Luterilaisen maailmanliiton välillä allekirjoitettu *Yhteinen julistus vanhurskauttamisopista* (YJV 1999) oli tärkeä asiakirja etsittäessä sovintoa ja yhteisymmärrystä 1500-luvun reformaation keskeiseen kiistakysymykseen, pelastusoppiin. Läntisen kristikunnan suosiman termin vanhurskauttamisoppi ja idän ortodoksien suosiman termin jumalallistuminen yhtäläisyyksistä oli keskusteltu jo 1970-80-luvulla Venäjän ortodoksisen kirkon ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon dialogissa. Keskeinen löytö oli, että uskon kautta kristittyyn yhdistynyt ja hänessä läsnä oleva Kristus tuo mukanaan pyhän Kolminaisuuden läsnäolon uskovassa uskon kautta ja saattaa hänet siten osalliseksi jumalallisesta elämästä, korjautuneesta ja korjautuvasta Jumalan kuvan kaltaisuudesta. Ortodoksisen teologian kielellä hän jumalallistuu jumalallisten energioiden tuoman osallisuuden kautta. Tämä ajatus vanhurskauttavan Kristuksen läsnäolosta uskovassa uskon ja rakkauden lähteenä edisti osaltaan myös Yhteistä julistusta vanhurskauttamisopista. Sen ovat sittemmin hyväksyneet myös metodistit, anglikaanit ja reformoidut.

Tällä läsnäolon ajatuksella uskovassa sanan ja sakramentin kautta oli merkitystä myös kirkon sakramentaalisuuden, mysteeriluonteen ymmärtämiselle. Vuosina 2002–2010 ruotsalais-suomalainen luterilais-katolinen dialogi jatkoi aiheen käsittelyä ja julkaisi asiakirjan *Vanhurskauttaminen kirkon elämässä* (2010), jossa mm. todettiin: ”Kristuksen todellisen läsnäolon vuoksi kirkko on ’sakramentaalinen’”. Avoimet kysymykset liittyvät siihen, mitä tämä käytännössä tarkoittaa.

60 Pihkala 2017, 104.

Paavillisen kristittyjen ykseyden edistämisen neuvoston puheenjohtaja kardinaali Kurt Koch teki 2011 aloitteen yhteisen julistuksen laatimiseksi kirkosta, ehtoollisesta ja virasta YJV:n mallin mukaan. Se merkitsisi ratkaisevaa askelta kohti läheisempää kirkollista yhteyttä luterilaisten ja katolilaisten välillä. Vuosina 2014–2017 työskennellyt suomalainen dialogikomissio julkisti 30.10.2017 alun perin englanniksi kirjoitetun raportin *Communion in Growth. Declaration on the Church, Eucharist, and Ministry*[61] (suom. *Kasvavaa yhteyttä. Julistus kirkosta, eukaristiasta ja virasta*) palvelemaan myös tätä kansainvälistä keskustelua. Asiakirja on siis työryhmän raportti, eikä sen sisällöstä ole tehty virallista arviota, mutta se on sellaisenakin arvokas puheenvuoro kansainväliseen ekumeeniseen keskusteluun.

Käyttämällä *erot sovittavan yksimielisyyden* menetelmää on asiakirjassa saavutettu laaja yksimielisyys siitä, mitä kirkko yhteytenä Kolmiyhteisessä Jumalassa merkitsee. Sanassa ja sakramenteissa läsnäoleva Kristus on kirkon sakramentaalisuuden perusta. Kristuksesta ”kansojen valona” todistamaan lähetetyn kirkon elämän keskeisiä ulottuvuuksia ovat liturginen elämä, todistus ja palvelu. Kristuksen läsnäolosta käsin paitsi kaste ja ehtoollinen myös muut kirkon pyhät toimitukset kantavat evankeliumin sanomaa ja välittävät Jumalan läsnäolon Jumalan kansan tueksi elämän eri tilanteissa.

Sekä luterilaiset että katolilaiset pitävät kastetta ja ehtoollista pääsakramentteina. He tunnustavat toistensa kasteen. Luterilaisissa tunnustuskirjoissa ja Trenton kirkolliskokouksen päätöksissä on molemminpuolisia ehtoolliseen liittyviä oppituomioita. Saavutetun erot sovittavan yksimielisyyden valossa nuo oppituomiot nähdään kohteeseensa osumattomiksi. Yhdessä voimme pitää Kristuksen ainutkertaista ja riittävää uhria Golgatalla pelastuksemme perustana, joka tulee todellisesti ja olemuksellisesti läsnäolevaksi ehtoollisella. Siksi sanomme: ”Kristuksen ruumis”, ”Kristuksen veri”.

Asiakirjassa voidaan yhdessä liittyä raamatulliseen ja vanhakirkolliseen ajatukseen kirkon virkaan vihkimisestä Pyhän Hengen lahjan välittävänä toimituksena, jonka peruselementit ovat sana, rukous ja kätten päällepaneminen. Piispan, papin tai diakonin vihkiminen on toistamaton; sen toimittaa piispa. Keskeistä apostolisessa jatkuvuudessa on yhteys paikalliskirkkojen ja niiden piispojen kesken sekä apostolisen tradition, apostolisen evankeliumin säilyttäminen. Yhteisymmärrys on lisääntynyt myös paaviudesta kirkon maailmanlaajaa ykseyttä palvelevana ja kristillisen uskon perustavia totuuksia, ennen muuta Kristus-uskoa (Matt. 16:16) puolustavana virkana. Se on perusolemukseltaan piispanvirka. Avoin kysymys on, mitä yhteys paaviin kirkonjohtajana voisi konkreettisesti tarkoittaa. Myös esimerkiksi kysymyksessä naispappeudesta kirkkojen kannat ovat erilaiset.

Kansainvälisessä keskustelussa on aprikoitu ja kysytty, voitaisiinko Augsburgin tunnustuksen 500-vuotisjuhlavuoteen 2030 mennessä saada aikaiseksi luterilais-katolinen yhteinen julistus kirkosta, eukaristiasta ja virasta. Suomalainen oppikeskusteluraportti haluaa edistää tätä tavoitetta.

---

61 Raportti pdf-tiedostona: https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/ekumenia/oppikeskustelut/roomalaiskatolinen-kirkko

Dialogin 50-vuotisjuhla ja oppikeskustelut 2020

Syksyllä 2014 patriarkka Kirillin ja arkkipiispa Kari Mäkisen tapaamisen yhteydessä esille tulleiden avioliittokäsitykseen liittyneiden epäselvyyksien vuoksi keskeytyneen ”Sinappi-dialogin” jälkeen on epäselvyyttä aiheuttaneita aihepiirejä, etenkin kysymystä kristillisestä avioliitosta, käsitelty kirkkojemme välisessä konferenssissa 2016 ja seminaarissa 2017. Syksyllä 2017 nimettiin kirkkojen välinen yhteistyöryhmä, jonka puheenjohtajat ovat keväällä 2020 Pietarin hengellisen akatemian rehtori piispa Silouan ja piispa Seppo Häkkinen, kehittämään kirkkojemme välistä yhteydenpitoa. Keskinäinen luottamus ja ymmärrys ovat kaiken tämän työskentelyn myötä lisääntyneet.

Arkkipiispa Tapio Luoman tapaamisessa patriarkka Kirillin kanssa 5.9.2018 patriarkka esittikin ”täyden teologisen dialogin” eli nk. Sinappi-dialogin jatkamista vuonna 2020, jolloin juhlistetaan kirkkojen välisen teologisen dialogin 50-vuotisjuhlaa Turun kristillisellä opistolla 14.–17.5.2020. Sitä ennen on luvassa patriarkka Kirillin vierailu Suomessa 5.–7.5.2020. Hän on vastannut myöntävästi kirkkomme ja Suomen ortodoksisen kirkon sekä Helsingin katolisen hiippakunnan muutama vuosi sitten esittämään vierailukutsuun.

3.2. Suomen ortodoksinen kirkko 1989–

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon oppikeskustelut käynnistyivät siis vuonna 1970. Oli luontevaa kysyä, tulisiko myös Suomen luterilaisten ja Suomen ortodoksien kesken käydä teologista dialogia. Olihan Suomen ortodoksisen kirkon edustajia ollut mukana tarkkailijoina näissä keskusteluissa venäläisten kanssa ensimmäisestä kokoontumisesta lähtien. Vuonna 1970 Sinapissa oli mukana peräti kolme Suomen ortodoksisen kirkon lähettämää tarkkailijaa: arkkipiispa Paavali, Johannes Rinne ja Niilo Karjomaa.[62] Arkkipiispa Martti Simojoki onkin kertonut ehdottaneensa arkkipiispa Paavalille kotimaisen luterilais-ortodoksisen dialogin käynnistämistä jo 1970-luvulla. Paavali ei torjunut ehdotusta, mutta keskustelut eivät vielä tuolloin käynnistyneet. Luterilaisuuden hyvin tuntevan metropoliitta Johanneksen tultua arkkipiispaksi ja ortodoksisen valtuuskunnan puheenjohtajaksi vuonna 1988 teologinen dialogi käynnistyi heti seuraavana vuonna 1989. Luterilaisena puheenjohtajana toimi vuosien 1989, 1990 ja 1991 kokoontumisissa Mikkelin piispa Kalevi Toiviainen.[63]

Ortodoksinen kirkko on perinteisesti korostanut vuosina 325–787 pidettyjen seitsemän ekumeenisen kirkolliskokouksen eli konsiilin merkitystä apostolisen uskon sanoittamisessa ja apostolisen jatkumon takaamisessa piispanviran, sakramenttien ja Raamatun ohella. Koska ensimmäisessä ekumeenisessa kirkolliskokouksessa Nikeassa

62 Hurskainen 2008, 525.

63 Toiviainen 2016, 7.

325 luotiin pohja vuonna 381 Konstantinopolissa Pyhän Hengen toiminnan osalta täydennetylle Nikean-Konstantinopolin tai Nikean uskontunnukselle, on myös puhuttu nikealaisesta uskosta. Nikean uskontunnustus jo vahvisti uskon kolmiyhteiseen Jumalaan ja Jeesukseen Kristukseen hänen ainosyntyisenä Poikanaan, ”jonka kautta kaikki on luotu” ja joka ”meidän ihmisten ja meidän pelastuksemme tähden tuli alas taivaista”. Muuta ekumeeniset konsiilit ovat oikeastaan vain tämän nikealaisen pelastussanoman selitystä. Siksi koko kristillisestä uskosta voidaan puhua ”nikealaisena uskona”. Olikin luontevaa, että luterilaisten ja ortodoksien välisessä teologisessa dialogissa Suomessa lähdettiin liikkeelle juuri teemasta ”ekumeenisten synodien arvovalta ja merkitys”.

Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa käydyissä keskusteluissa oli vakiintunut käytäntö, jonka mukaan opillisen teeman ohella oli käsitelty käytännöllistä tai ”sosiaalieettistä” teemaa. Jokseenkin samaa kaksijakoa on noudatettu Suomen luterilaisten ja ortodoksien oppikeskusteluissa. Nämä teemat ovat toki myös toisiinsa limittyneet, koska käytännöllisilläkin kirkollisilla teemoilla on teologisia seurauksia ja päinvastoin. Erityiseksi näiden kahden kirkon välisen teologisen dialogin tekee se, että sitä käydään voittopuolisesti luterilaisessa ja läntisessä kontekstissa, johon myös ortodoksisen kirkon on pitänyt ajan saatossa reagoida.

Kehitys on vähitellen edennyt kohti tasavertaista kumppanuutta erityisesti 1960-luvulta lähtien. Vielä 1900-luvun alkupuolella ja erityisesti sotien jälkeen ortodoksista väestöä pyrittiin luterilaistamaan, ja syrjinnän pelossa he joutuivat usein piilottamaan identiteettinsä ja omaksumaan käyttöön luterilaisina pidettyjä tapoja. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon nelivuotiskertomuksessa vuosilta 1937–41 esimerkiksi todetaan, että suhde on ”etäinen, kuten ennenkin. Sanottavaa yhteyttä kirkkojen johtavien piirien välillä ei ollut” ja vuosien 1942–1946 siirtymistä ortodoksisesta kirkosta luterilaiseen kirkkoon kuvataan ”kreikkalaisille papeille raskaaksi”. Pekka Metso onkin kuvannut kehityskulkua seuraavalla otsikolla: ”vieraasta vähemmistöstä tasavertaiseksi kumppaniksi”.[64]

Lainsäädännöllisesti sekä Suomen evankelis-luterilaisella että Suomen ortodoksisella kirkolla on historiallisista ja yhteiskunnallisista syistä ”traditionaalisen” tai ”kansankirkon” asema Suomessa, mikä näkyy julkisoikeudellisessa asemassa sekä veronkantooikeutena. Varsinaisista valtiokirkoista ei ole voinut puhua luterilaisen kirkon osalta vuoden 1869 kirkkolain jälkeen, eikä Suomen ortodoksinen kirkko ole koskaan valtiokirkko ollutkaan toisin kuin Venäjän ortodoksinen kirkko. Joka tapauksessa yhteinen kansankirkollinen todellisuus kirkkojen kokoeroista huolimatta teki perustelluksi käsitellä heti dialogin aluksi kysymystä kansankirkosta teologisesta ja historiallisesta näkökulmasta. Tähän liittyy myös seuraavana vuonna 1990 käsitelty aihe opin ja kanonien suhteesta sekä kanonien ekumeenisesta velvoittavuudesta, kun yhtäältä vedotaan valtion lakiin, toisaalta kirkkolakiin ja kirkon järjestykseen sekä kanoniseen perustaan

64 Metso 2016, 70–74. Lainaus: *Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1937–1941* 1943, 337.

jakamattoman kirkon ajan kirkko-oikeudessa. Suomessa, missä valtaosa ortodokseista on naimisissa luterilaisen kumppanin kanssa, on kysymys seka- tai ekumeenisista avioliitoista ja hyvästä ekumeenisesta ja pastoraalisesta yhteistyöstä polttava ja ortodoksien näkökulmasta hyvin eksistentiaalinen kysymys. Niinpä sekin aihe otettiin käsittelyyn heti dialogin alkupuolella vuonna 1990.

Ortodoksinen liturgia on yhtäältä luterilaisille ”mystisyydellään” ja moniaistisella lähestymistavallaan puoleensavetävä kokonaisuus. Toisaalta luterilaisen huomattavasti pelkistetymmän jumalanpalvelusjärjestyksen näkökulmasta on asiaan perehtymättömän hankala hahmottaa ortodoksisen liturgian perusrakennetta ja sen palautumista jakamattoman kirkon liturgiseen perintöön sekä sitä kautta sen läsnäoloa myös luterilaisessa messussa. Ortodoksinen käsitys teologiasta ja opista kytkeytyy luterilaista selvemmin juuri jumalanpalveluselämään, liturgiaan. Toisaalta myös luterilaiset liittyvät vanhaa *lex orandi*, *lex credendi* -ajatukseen. Olikin tärkeää ottaa esiin kirkon hengellisen elämän keskus eli pyhä liturgia tai messu jo kokoontumisten alkupuolella vuonna 1991. Sitä kautta luotiin perustaa keskinäisen ymmärryksen lisääntymiselle, yhteisen hengellisen perustan näkemiselle ja dialogin syventämiselle yksittäisistä teologisista kysymyksistä. Osapuolet totesivat yhdessä muun muassa näin: ”Jumalanpalveluksessa kirkko on aidoimmillaan kirkko, jossa Jumala kohtaa ihmisen ja ihminen omaksuu hänen lahjoittamansa pelastuksen. Jumalanpalveluksessa läsnä oleva Jumala – Isä, Poika ja Pyhä Henki – synnyttää palvelevan lähimmäisrakkauden. Jumalanpalvelus antaa jo tässä ajassa Jumalan lahjoja ja ilmaisee kristillisen uskon sisällön.”[65]

Järvenpään oppikeskusteluissa 1991 otettiin käsittelyyn myös oppi ihmisestä, kristillinen antropologia nykyajan sosiaalieettisten ja muiden haasteiden kontekstissa. Kirkko-opin ohella antropologia onkin ollut ortodokseille erityisen läheinen ja tärkeä teema teologisissa dialogeissa. Se liittyy nykyajan haasteiden kohtaamiseen kristinuskon ja sen edustaman syvän perinteen valossa. Todettiin ihmiskäsitykseen liittyvät terminologiset erot, jotka ovat luterilaisten ja ortodoksien välisissä keskusteluissa olleet esillä myös pelastuskäsitykseen ja syntioppiin liittyvinä selvittämistä kaipaavina teemoina. Nykyajan haasteista nostettiin esille uususkonnot ja kristittyjen vastuu luomakunnasta.

1990-luvulla käynnistyi uuden uskonnonvapauslain valmistelu Suomessa, ja Suomi alkoi muuttua entistä kansainvälisemmäksi Euroopan unioniin liittymisen ja sosialismin romahtamisen kiihdyttämän globalisaation ja markkinoiden vapautumisen myötä. Vuonna 1993, jolloin alkuvaiheen vuosittaiset tapaamiset olivat muuttuneet joka toinen vuosi pidettäväksi, olikin esillä ”uskonnonvapaus perusoikeutena Suomessa” sekä liturgis-opillisena teemana ”inkarnaatio kirkkojemme liturgisessa perinteessä”. Uutena luterilaisena puheenjohtajana aloitti Mikkelin piispa Voitto Huotari. Uskonnonvapausteeman käsittelyssä korostettiin uskonnonvapauden myönteistä, positiivista puolta eli oikeutta harjoittaa uskontoa. Inkarnaation eli Kristuksen todellisen jumaluuden ja ihmisyyden teeman katsottiin olevan tärkeä molempien kirkkojen jumalanpalveluselä-

65 Järvenpää I 1991 tiedonanto, teesi 3.

mässä. Lisäksi todettiin, että ”Kristuksen lihaksitulemisessa tulee näkyy myös koko luomakunnan arvo. Tästä on seurauksia kirkkojen sosiaali-eettiselle ajattelulle ja toiminnalle, jotka koskevat aikamme ekologisia, taloudellisia ja sosiaalisia kysymyksiä.”[66]

Mielikuvissa ortodoksinen kirkko ja myös luterilainen kirkko näyttäytyvät aika pappiskeskeisinä, vaikka erityisesti luterilaisessa perinteessä on paljon puhuttu ”yleisestä” tai ”yhteisestä pappeudesta”. Tämä teema otettiin esille kolmen vuoden kuluttua Puhjonrannassa Kouvolassa. Toisena aiheena oli ”työ, työttömyys ja ihmisarvo”, kun 1990-luvun alun lama massiivisine työttömyyslukuineen ja ylivelkaantumisineen oli vielä tuoreessa muistissa. Yleisestä pappeudesta kirkot totesivat yhdessä muun muassa: ”Yleinen pappeus merkitsee itsensä antamista ’Jumalalle mieluisaksi uhriksi’ (Room. 12:1). Osallisuus eukaristiasta kutsuu kiitosuhriin, joka toteutuu rakkaudessa käytännön tekoina ja lähimmäisen palveluna.” Toisen puolesta rukoilemisen, hengellisen opettamisen ja sielunhoidon lisäksi painotettiin yleisen pappeuden toteuttamiskenttänä kristityn arkea, perhe-elämää ja yhteiskunnallisia tehtäviä. Murroksen keskellä korostuu toimiminen oikeudenmukaisuuden puolesta sekä elämää suojelevien arvojen esillä pitäminen. ”Yleinen pappeus ja kirkon virka ovat vuorovaikutuksessa keskenään.”[67]

Joensuussa 1999 olivat esillä sakramentit ja pyhät toimitukset. Ortodoksisessa teologiassa pannaan esimerkiksi John D. Zizioulasin mukaan pääpaino eukaristialle, mutta pitäydytään silti myös roomalaiskatolisen teologian tavoin sakramenttien seitsenlukuun.[68] Lisäksi painotetaan kasteen, mirhalla voitelun ja eukaristian yhteenkuuluvaisuutta. Erityisen olennaiseksi nähtiin se, että ”sakramentit ja pyhät toimitukset kuuluvat pelastuksen ja pyhityksen prosessiin, jota ortodoksisessa kirkossa tarkastellaan jumalallistumis (theosis) -käsitteen avulla ja luterilaisessa kirkossa uskossa reaalisesti läsnäolevan Kristuksen kannalta.” Käsiteltiin myös kirkkoja maailman toivona ja todettiin, että kirkko yhtäältä osallistuu maailman hädän kantamiseen käytännön palvelussa, liturgiassa liturgian jälkeen ja että ”Kirkoilla on sanoma iankaikkisuuden läsnäolosta, toivosta, jolla on merkitystä tämän hetken ihmiselle.”[69]

Oulussa 2001 oli sitten edetty perustavaan ekumeeniseen kysymykseen ”kirkon ykseyden edellytyksistä”. Julkilausumassa todetaan: ”Ortodoksiselle kirkolle on olennaista käsitys ’näkyvästä ykseydestä’, joka ilmenee sekä kirkon opissa että sen rakenteissa. Siihen kuuluu myös yhteisesti tunnustettu virka, apostolinen suksessio sekä vihkimyksissä että oppiperinteessä, jotka ovat edellytyksiä sakramentaaliselle ykseydelle. Yhteisen eukaristian toimittaminen ja yhteinen osallistuminen siihen ilmaisevat näkyvällä tavalla kirkon ykseyttä aina ja kaikkialla. Ykseyden edellytyksiin kuuluvat myös seitsemän ekumeenisen synodin oppilausumat ja kaanonit, jotka tukevat kirkon ja sen jäsenten uskoa ja elämää. Kuuliaisuus tätä traditiota kohtaan ei kuitenkaan ole legalistista sitoutumista kirjaimeen, vaan uskollisuutta kerran ilmaistuja tavoitteita ja

66 Iisalmi evakkokeskus 1993 tiedonanto, s. 2–3.

67 Puhjonranta Kouvola 1996 tiedonanto, s. 2.

68 Zizioulas 2008, 138.

69 Joensuu 1999 tiedonanto, s. 1–2.

periaatteita kohtaan. Paikalliset perinteet voivat olla arvokkaita, mutta niiden ja synodien arvovallan välillä on periaatteellinen ero. Muut arvovaltaiset linjaukset, kuten ekumeenisen patriarkaatin kirjeet ja niihin sisältyvät suositukset, ilmaisevat nekin osaltaan yhteyden edellytyksiä, lähinnä yhteyttä valmistelevina ja yhteyttä rakentavina toimenpiteinä." [70]

Ortodoksisessa käsityksessä nostetaan esiin siis kirkon opin ja rakenteen yhteenkuuluvaisuus käsiteltäessä kirkon "konstituutiota", olennaisrakennetta. Tarkemmin eriteltynä todetaan, että näihin edellytyksiin kuuluvat "yhteisesti tunnustettu virka, apostolinen suksessio sekä vihkimyksissä että oppiperinteessä, eukaristia, seitsemän ekumeenisen synodin oppilausumat ja kaanonit". Jälleen etsitään kanonien ja niitä kohtaan osoitetun kuuliaisuuden ydintä: "Kuuliaisuus tätä traditiota kohtaan ei kuitenkaan ole legalistista sitoutumista kirjaimeen, vaan uskollisuutta kerran ilmaistuja tavoitteita ja periaatteita kohtaan."

Luterilaiselta puolelta taas tiedonannossa todetaan: "… Luterilaisen reformaation tarkoituksena ei ollut hajottaa kirkkoa vaan saada lännen katolisessa kirkossa aikaan välttämätön uudistus. Ruotsi-Suomessa uskonpuhdistus ei merkinnyt välirikkoa menneisyyteen eikä katkosta kirkon jatkuvuuteen, jonka keskeisenä sisältönä oli mm. apostolinen suksessio uskon, opin ja viran jatkuvuutena. Vatikaanin II konsiili toteutti suuren osan reformaation uudistusvaatimuksista. Luterilainen kirkko on opillisesti ja historiallisesti Rooman perillinen ja sen tähden luterilaisuuden itseymmärrys edellyttää tämän perinnön ja roomalaiskatolisen teologian tuntemusta.

Luterilaisten tunnustuskirjojen mukaan kirkon ykseys edellyttää tunnustautumista evankeliumin puhtaaseen oppiin ja sakramenttien oikeaan toimittamiseen. Usko elää ja kasvaa Jumalan sanan ja sakramenttien varassa. Pääsakramentit ovat kaste ja ehtoollinen, mutta luterilaiset tunnustuskirjat eivät rajoita sakramentin määrittelyä vain niihin, sillä tietyin edellytyksin voidaan niissä pitää myös esim. rippiä ja pappisvihkimystä sakramentteina. Yhteinen ehtoollinen ilmaisee täydesti olemassa olevan ykseyden, mutta se ei ole väline ykseyden saavuttamiseksi. Kasteen merkitys on perustavaa laatua kirkon ykseydelle. Luterilaisten kirkkojen ykseysmalli on 'sovitettu erilaisuus', jonka mukaan kirkon ykseys edellyttää täyttä yksimielisyyttä uskon ja opin keskeisestä sisällöstä sekä erottavien tekijöiden, erimielisyyksien ja hajaannusta aiheuttavien erilaisuuksien sovittamista. Ykseyden saavuttaminen voidaan siten nähdä myös kasvavana yksimielisyytenä, askeleittain etenevänä prosessina. Tällaista menetelmää on käytetty mm. Porvoon julistuksessa ja Yhteisessä julistuksessa vanhurskauttamisopista, ja se poikkeaa esimerkiksi Leuenbergin konkordian liian kapea-alaisesta mallista."[71]

Ykseyden perusedellytyksiin luetaan siis evankeliumin puhdas oppi ja sakramenttien oikea toimittaminen. Jo Augsburgin tunnustuksessa vakuutetaan reformaation sitoutuneen jatkuvuuteen apostolisessa uskossa, opissa ja virassa. Luterilainen tunnustus

70 Oulu 2001 tiedonanto, s. 2.

71 Oulu 2001 tiedonanto, s. 2.

ei ole aukottomasti sitoutunut ainoastaan kahteen sakramenttiin. On siis keskustelun varaa muiden pyhien toimitusten luonteesta evankeliumin tarjolla pitämisessä ja kirkon jäsenten pastoraalisessa tukemisessa kristillisen sanoman pohjalta. Pidetään myös tärkeänä yksimielisyyttä uskon ja opin keskeisestä sisällöstä sekä erottavien tekijöiden, erimielisyyksien ja hajaannusta aiheuttavien erilaisuuksien sovittamista. Eteneminen on kasvuprosessi, joka kypsyy askeleiden ottamiseksi eteenpäin kohti ykseyttä.

Toisena, käytännöllis-teologisena kysymyksenä vuonna 2001 käsiteltiin ”kirkon diakonista tehtävää yhteiskuntaelämässä”. Yhdessä todettiin, että ”Molemmat kirkot pitävät tärkeänä diakonian, kirkon olemuksen, jumalanpalveluksen ja eukaristian yhteenkuuluvuutta.” Lausuttiin yhdessä myös: ” Molemmissa kirkoissa keskustellaan… siitä, miten diakonian viran katveeseen jääneitä ulottuvuuksia voitaisiin vahvistaa. Molemmat osapuolet näkivät yhteiskunnan pirstoutumisen, ylikorostuneen individualismin ja ihmisten syrjäytymisen haasteena, joka johtaa kirkkoja tutkimaan, miten ne voisivat toimia yhteiskunnassa eheyttävänä voimana ja syrjäytyneiden puolesta puhujina ja toimijoina. Molemmat osapuolet katsoivat, ettei kirkoilla ole edellytyksiä antaa kaikkiin yhteiskunnallisiin ongelmiin yksityiskohtaisia ohjeita tai neuvoja, vaan antaa omista lähtökohdistaan tukea niille asiantuntijoille ja vastuunkantajille, joista useat ovat kirkkojen jäseniä, heidän kutsumustehtävissään.”[72]

Vuonna 2003 pidettäväksi sovitut keskustelut siirtyivät vuoteen 2007, jolloin uutena ortodoksisena puheenjohtajana aloitti metropoliitta Ambrosius. Teemoina olivat edellisellä kerralla sovitusti Joensuun II tapaamisessa ”pyhitys ja kilvoitus” sekä ”väkivalta perheissä ja lähisuhteissa”. Molemmat aiheet olivat kristilliseen elämään ja etenkin jälkimmäinen suomalaisen yhteiskunnan kipupisteisiin liittyvä teema. Ekumeenisella kentällä se liittyi Kirkkojen maailmanneuvoston väkivallan vastaiseen vuosikymmeneen ja sen käsittelyyn Suomessa. Yhteisesti todettiin, että jos luterilaisuudessa saarnan ylikorostuminen on väistynyt eukaristian näkemiseen yhtä keskeisenä messun polttopisteenä, niin vastaavasti ortodoksisessa perinteessä taustalle jäänyt sanan palvelus on saamassa ”sille kuuluvan aseman”. Yhtymäkohtia havaittiin myös pyhyyden läsnäolon havaitsemisessa myös arjen kilvoituksessa, koska ”hengellistä ei voi eristää maallisesta”. Kilvoituksella etsitään elämän eheyttä ja yksinkertaista elämänmuotoa. Molemmissa traditioissa on myös kotona hiljentymisen perinne.[73]

Helsingin Sofiassa 2009 pidetyssä kokouksessa käsiteltiin vuoden 2001 kaksoistorniiskun jälkeen globaalisti uudella tapaa ajankohtaistunutta ”uskontojen kohtaamisen” teemaa sekä siten, millaista uskon kieltä käyttäen kirkko kohtaa nykyihmisen. Uskontojen kohtaamisesta todettiin yhteisesti, että ”uskontojen kohtaamisen perustana voidaan pitää uskoa kolmiyhteisen Jumalan luomistyöhön ja sitä, että Sana (Logos), johon ja jonka kautta kaikki on luotu, tuli lihaksi Jeesuksessa Kristuksessa. Tältä pohjalta kirkko voi tulkita uskontoja myönteisesti: niissä voidaan nähdä totuuden ja pyhyy-

72 Oulu 2001, tiedonanto, s. 3.

73 Joensuu 2007 tiedonanto, s. 2.

den valonsäteitä, kun Kristus itse on aurinko. Rakkaus kutsuu nöyrään ja avoimeen muiden uskontojen kohtaamiseen ystävyyden ja keskinäisen oppimisen hengessä. Tulevaisuudessa Suomeen tulee yhä enemmän maahanmuuttajia. Kirkkojen tulee tarttua mahdollisuuteen nostaa uskonnolliset kysymykset uudella tavalla yhteiskunnalliseen keskusteluun. Näistä yhteisesti todetuista lähtökohdista kirkko toteuttaa myös Kristuksen antamaa lähetystehtävää."[74]

Uskon kielestä ja nykyihmisen kohtaamisesta todettiin yhteisesti, että "kirkkojen pyrkimyksenä on rukous- ja jumalanpalveluselämän sekä uskon sisällön elävä yhteys (lex orandi, lex credendi). Tämä on kirkon ominta kieltä identiteettiään etsivälle ja nykyisen elämäntavan uuvuttamalle ihmiselle. Hänen tarpeisiinsa rakkauden teot vastaavat vaikutusvoimaisimmin."[75]

Sofiassa kokoonnuttiin myös seuraavana vuonna 2010, jolloin uutena luterilaisena puheenjohtajana aloitti seuraava Mikkelin piispa Seppo Häkkinen. Esillä oli ensinnäkin kristinuskon pyhä kirja Raamattu sekä etenkin historialliskriittisen tutkimuksen ja moniarvoisuuden aikakaudella aiempaa visaisemmaksi kysymykseksi noussut "Raamatun tulkinta kirkon opetuksessa". Sekä luterilainen että ortodoksinen osapuoli joutuvat määrittämään, mitkä ovat kirkon omat lähtökohdat raamatuntulkinnassa. Yhteisesti lausuttiin, että "Raamattu on kirkon kirja, kolmiyhteisen Jumalan pelastusteoista annettu ilmoitus, Jumalan sana. Sen merkitys avautuu syvällisesti kolminaisuusopillisesta, uskontunnustuksen tarjoamasta näkökulmasta käsin. Kristus-keskeinen lähestymistapa Raamatun kokonaisuuteen voi tarjota kirkkojen perinteestä nousevan tavan vastata tämän päivän ihmisen ja yhteiskunnan kysymyksiin.

Viimeaikainen Raamattua ja sen tulkintaa koskeva suomalainen keskustelu haastaa kirkkoja selkeyttämään Raamatun merkitystä kristilliselle uskolle. Tämä tarve ei koske vain näiden neuvottelujen osapuolia, vaan kristillisten kirkkojen tulisi laajemminkin käydä raamattuteologista keskustelua ja kiinnittää nykyistä enemmän huomiota raamattuopetukseen. Suomen ekumeenisella neuvostolla voisi olla kokoava rooli tässä työskentelyssä."[76]

Aihepiiristä "ekologisuus ja kohtuullinen elämäntapa", jota sivuttiin jo käsiteltäessä teemaa "pyhitys ja kilvoitus", koottiin yhteen seuraava valtuuskuntien kiteytys: "ekologinen ja kohtuullinen elämäntapa on syvästi hengellinen kysymys. Kirkkojen ja seurakuntien tehtävänä on sekä opetuksessaan että siitä nousevissa konkreettisissa teoissaan toimia nykyistä vastuullisemmin ja profeetallisemmin, etenkin ympäristökysymyksissä. Kirkkojemme tulee ottaa vakavasti myös sellainen hyvinvoinnin kokonaisvaltainen ymmärtäminen, joka nousee hiljentymisestä, rukouksesta ja paastosta. Tehtävämme kirkkoina on rohkaista yhteiskuntaa etsimään sellaisia toimintamalleja,

74 Sofia 2009 tiedonanto, s. 2–3.

75 Sofia 2009 tiedonanto, s. 4.

76 Sofia 2010 tiedonanto, s. 2.

jotka edistävät tasapainoa yksilön, yhteisön ja luomakunnan hyvän välillä myös globaalissa mittakaavassa."[77]

Järvenpäässä 2012 ortodoksinen puheenjohtaja vaihtui: heidän valtuuskuntaansa johti metropoliitta Panteleimon. Käsittelyssä oli ensinnäkin idän ja lännen perinteissä hieman toisistaan poikkeava tapa puhua Jumalasta. Ortodoksisessa lähestymistavassa on läntistä enemmän painottunut mystinen ja apofaattinen, Jumalan olemuksen tavoittamattomuutta korostava teologinen lähestymistapa, kun taas lännessä on enemmän painotettu Jumalan ilmoituksen katafaattista sisältöä, Kristus-ilmoitusta. Yhteistä pohjaa tähänkin löydettiin alustusten ja keskustelujen pohjalta. Molempia näkökulmia tarvitaan: Jumalan salatun ja pyhän puolen nöyrää muistamista sekä hänen ilmoituksensa ja sanansa kuuntelemista ja kuulemista yksittäisinä kristittyinä ja kirkkoina.

Tiedonannossa yhteinen käsitys jumalapuheen perustasta, sisällöstä ja merkityksestä sanoitetaan näin: "kirkkojemme kesken ja niiden omissa traditioissa pyritään ymmärtämään uskon perustotuuksia erilaisia käsitteitä käyttäen. Termien merkitys ei aina ole helposti ymmärrettävissä toisen tradition näkökulmasta. Kirkon yhteinen usko on kuitenkin enemmän kuin yksittäisten teologien näkemykset. Jumalan tuntemisessa ja Jumalasta puhumisessa keskeiseksi nousee kokemus elävästä Jumalasta, joka Jeesuksessa Kristuksessa on tullut ihmiseksi ja ilmoittanut itsensä. Tämä ilmoitus on kirkon julistuksen ja rukouselämän perusta.

Nykyajalle on tunnusomaista merkitysten etsintä ja elämänkatsomuksellinen pohdinta. Usein sitä sävyttää epävarmuus. Kirkkojemme mukaan Jumalasta voidaan puhua. Hänet voidaan oppia tuntemaan ja löytää hänessä vastaus hengelliseen etsintään. Pohjan kirkkojen toiminnalle tässä ajassa luo sanoma Jumalasta, joka on läsnä ja johon voi luottaa myös silloin, kun asiat eivät pysy hallinnassa ja ihminen kokee epäonnistuvansa elämässään."[78]

Yhteisestä kirkkojen tehtävästä ja huolenaiheesta Suomessa, teemasta "Koti kristillisenä kasvattajana" haluttiin yhdessä todeta – ja ottaa samalla kantaa kirkoille yhteiseen haasteeseen eli oman uskonnon opetuksen säilymiseen Suomen kouluissa sekä yhteiskunnan varhaiskasvatuksessa: "käsityksemme kotien kristillisestä kasvatuksesta ja vastuusta ovat yhdensuuntaiset. Ajatus perheestä 'pikku kirkkona' kiteyttää molempien kirkkojen peruslähtökohdan kotien kristilliselle kasvatukselle, joka laajenee kodista seurakunnan jumalanpalveluselämään sekä koko elämän käsittäväksi. Tavoitteena tulee olla vanhempien tukeminen tässä tehtävässä isovanhempia ja kummeja unohtamatta. Luontevat yhteydet seurakuntaan ja eri sukupolvien välillä tuovat perheen elämään laajemman kristillisen kasvatuksen tukiverkoston.

Muuttuneessa yhteiskunnallisessa tilanteessa korostuu perheiden tukemisen merkitys. Yhteiskunnan varhaiskasvatus ja koulujen uskonnonopetus ovat edelleen tärkeitä lapsen ja nuoren identiteetin rakentajia. Identiteetin tukeminen oman uskonnon

77 Sofia 2010 tiedonanto, s. 2.

78 Järvenpää 2012 tiedonanto, s. 2.

opetuksen kautta muodostaa hyvän perustan nuoren kasvulle ja toisten kohtaamiselle yhä monikulttuurisemmassa kontekstissa.

Molemmat kirkot ilmaisivat huolensa siitä, miten lapsen oikeus uskontoon toteutuu maassamme myös tulevaisuudessa. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus ja oman uskonnon opetukseen perustuva koulujen uskonnonopetus luovat pohjaa yksilön tasapainoiselle kehitykselle, toisten kunnioittamiselle ja yhteiskuntarauhan säilymiselle."[79]

Oulun keskusteluissa 2014 palattiin kansankirkon teemaan otsakkeella "kansankirkko teologisena ja käytännöllisenä kysymyksenä". Ortodoksista delegaatiota johti nyt piispa Arseni. Käsitellystä aiheesta todettiin yhdessä ensinnäkin se, ettei ajatus perinteisistä kansankirkoista merkitse toisten sulkemista pois, vaan päinvastoin myönteinen uskonnonvapaus on kaikkien etu: "Suomessa tulee suoda tilaa eri uskonnoille ja vakaumuksille. Ne antavat niin yksilöiden kuin yhteisöjen elämälle merkityksen ja suunnan. Kristittyinä haluamme muistuttaa, että esimerkiksi ihmisoikeusajattelu on paljossa velkaa kristillisen uskon korotukselle jokaisen ihmisen ainutkertaisesta arvosta Jumalan kuvana. Pidämme huolestuttavana uskonnollisen lukutaidottomuuden lisääntymistä ja pinnallista tai propagandistisesti värittynyttä suhtautumista uskontoihin.

Kirkoillamme tulee olla rohkeus ja vapautta toimia uskonsa mukaisesti suomalaisessa yhteiskunnassa ja maailmassa. Samalla kirkkojen tulee olla valmiit avoimeen vuoropuheluun. Maailmanlaajasti kristinusko kasvaa ja on elinvoimainen. Myös tulevaisuudessa kirkot ovat merkittäviä vaikuttajia suomalaisessa yhteiskunnassa.

Katsomme, että kirkkoja ja uskonnollisia yhteisöjä tulee maassamme kohdella tasavertaisesti. Tällöin tulee ottaa huomioon maamme historiallinen ja kulttuurinen perinne sekä sen vaikutus uskonnolliseen identiteettiin. Suomalainen kulttuuri muuttuu muun muassa kansainvälistymisen myötä. Oman tradition tuntemisen ja sisäistämisen kautta opimme kunnioittamaan ja ymmärtämään myös toisia."[80]

Mikkelissä 2016 ortodoksista valtuuskuntaa johti tilapäisesti rovasti Raimo Sissonen. Esillä oli "teologisen dialogimme evaluaatio" sekä "jumalanpalveluselämämme yhteinen perintö". Jo edellisellä kerralla oli palattu dialogin alkuvaiheessa jo käsiteltyyn teemaan, ja tällä kertaa otettiin käsittelyyn koko oppikeskustelujen ketjun arviointi teologisesta näkökulmasta sekä jo aiemminkin esillä ollut jumalanpalveluselämän yhteinen perintö.

Yhteisesti todettiin näistä aihepiireistä kootusti: "Käytyjä oppikeskusteluja arvioivien alustusten ja niistä käydyn keskustelun pohjalta todetaan, että aiemmin oppikeskustelulle asetetut tavoitteet on pitkälti saavutettu. Keskinäisessä tuntemisessa ja ekumeenisen kanssakäymisen taidoissa on edetty niin pitkälle, että myös vaikeista ja haastavista teemoista voidaan keskustella avoimesti. Ehdotammekin, että oppikeskustelujen tavoitteita tarkennetaan ja syvennetään. Jo olemassa olevaa dialogimateriaalia voidaan käyttää hyödyksi käydyn keskustelun syventämisessä tärkeimmiksi havaituista

79 Järvenpää 2012 tiedonanto, s. 3.

80 Oulu 2014 tiedonanto, s. 3.

teologisista ja käytännön kysymyksistä. Näin voitaisiin edistää paikallista ja kansainvälistä reseptiota sekä antaa oma panoksemme laajemminkin luterilais-ortodoksisissa suhteissa haastaviksi koettujen kysymysten ratkaisemiseksi. Toivomme, että dialogin materiaaleja käytetään aiempaa enemmän hyödyksi koulutuksessa ja seurakunnissa. Kansainvälistä ulottuvuutta ajatellen mahdollisesti voitaisiin pyytää dialogia seuraamaan myös Konstantinopolin patriarkaatin edustaja.

Yhdessä voitiin jakaa se raamatullinen ja vanhakirkollinen lähtökohta, että kristillisen jumalanpalveluksen perustana on kolmiyhteisen Jumalan salaisuus ja osallisuus (partisipaatio) Kristukseen. Kristillinen rukous on syvimmiltään Isän rukoilemista 'hengessä ja totuudessa'. Kirkon elämän sydän ja viitekehys on ehtoollisjumalanpalvelus eli liturgia tai messu. Ehtoollisyhteys on kirkollisen yhteyden osoitus ja ekumenian päämäärä, koska se on mahdollista vasta kirkon näkyvän ykseyden toteuduttua. Luterilaiset ja ortodoksit eivät vielä voi osallistua toistensa ehtoolliselle. On myös hyvä ottaa huomioon Suomen Ekumeenisen Neuvoston esittämät näkökohdat ekumeenisen jumalanpalveluksen toteuttamisesta."[81]

Kun edellisellä kerralla oli haastettu tavoitteiden määrittelemiseen uudelleen, piispa Seppo Häkkisen ja metropoliitta Elian johdolla valtuuskunnat totesivat Kajaanissa 2019 pidetyssä teologisen dialogin istunnossa oppikeskustelujen pitkän tähtäimen tiekartasta edettäessä kohti kirkon näkyvää ykseyttä, että seuraavista opillis-teologisista teemoista "kutakin tulisi käsitellä ainakin yhdessä dialogitapaamisessa, niin että tapaamisen pohjalta laadittaisiin yhteinen teksti käsitellystä teemasta. Lisäksi käsiteltäisiin ajankohtaisia teemoja tarpeen mukaan:

1. Nikealainen usko ja apostolinen evankeliumi
2. Oppi pelastumisesta
3. Kaste ja eukaristia, sakramentit kirkon elämässä
4. Kirkon virka ja apostolinen suksessio kirkkojen sakramentaalisessa kommuuniossa
5. Seitsemän ekumeenisen synodin kanonit, kirkko-oikeus ja moraalikysymykset"

Päätettiin ottaa vuoden 2020 keskusteluissa heti käsittelyyn tiekartassa ensimmäisenä esiin nostettu opillinen teema. Otettiin kantaa myös siihen, miten työskentelytapoja tulisi uudistaa, jotta voitaisiin laajemmin ilmaista sitä, mikä meitä yhdistää käsitellyssä aihepiirissä ja miten mahdollisia eroja voidaan mahdollisesti sovittaa yhteen ja miten viestintää keskusteluista voisi kohentaa: "Käytettyä metodia uudistettaisiin siten, että esitelmien kirjoittajat valmistelisivat jo tekstiä siitä näkökulmasta, mitä voisimme asiasta sanoa yhdessä. Ei kuitenkaan pyritä pienimpään yhteiseen nimittäjään vaan sanoittamaan yhteistä pohjaa ja sitä missä kysymyksissä on erilaisia käsityksiä ja voi-

81 Tiedonanto Mikkeli 2016, s. 6.

daanko erot sovittaa keskenään. Kirjoittajat voivat kerätä palautetta myös omalta delegaatioltaan. Dialogin tuloksille on hyvä saada lisää julkisuutta."[82]

SUOMEN EVANKELIS-LUTERILAISEN KIRKON JA SUOMEN ORTODOKSISEN KIRKON VÄLISISSÄ OPPIKESKUSTELUISSA KÄSITELLYT AIHEET:[83]

1. **Mikkeli 1989**
   a. Ekumeenisten synodien arvovalta ja merkitys
   b. Kirkon ja kansan suhde teologisen ja historiallisena kysymyksenä
2. **Uusi Valamo 1990**
   a. Opin ja kanonien suhde sekä kanonien ekumeeninen velvoittavuus
   b. Ortodoksin ja luterilaisen avioliitto pastoraalisena kysymyksenä
3. **Järvenpää I 1991**
   a. Kirkko jumalanpalvelusyhteisönä
   b. Kirkkojemme ihmiskäsitys ja nykyaika
4. **Iisalmen evakkokeskus 1993**
   a. Uskonnonvapaus perusoikeutena Suomessa
   b. Inkarnaatio kirkkojemme liturgisessa perinteessä
5. **Puhjonranta Kouvola 1996**
   a. Yleinen pappeus
   b. Työ, työttömyys ja ihmisarvo
6. **Joensuu I 1999**
   a. Sakramentit ja pyhät toimitukset
   b. Kirkot – maailman toivo
7. **Oulu I 2001**
   a. Kirkon ykseyden edellytykset
   b. Kirkon diakoninen tehtävä yhteiskuntaelämässä
8. **Joensuu II 2007**
   a. Pyhitys ja kilvoitus
   b. Väkivalta perheissä ja lähisuhteissa
9. **Sofia I 2009**
   a. Uskontojen kohtaaminen
   b. Uskon kielet – miten kirkko kohtaa nykyihmisen?

82 Tiedonanto Kajaani 2019, s. 3–4.

83 Tiedonannot oppikeskusteluista löytyvät osoitteesta: https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/ekumenia/oppikeskustelut/ortodoksinen-kirkko/suomen-ortodoksinen-kirkko

10. **Sofia II 2010**
    a. Raamatun tulkinta kirkon opetuksessa
    b. Ekologisuus ja kohtuullinen elämäntapa
11. **Järvenpää II 2012**
    a. Tunnettu ja tuntematon Jumala
    b. Koti kristillisenä kasvattajana
12. **Oulu II 2014**
    a. Kansankirkko teologisena ja käytännöllisenä kysymyksenä
13. **Mikkeli 2016**
    a. Teologisen dialogimme evaluaatio
    b. Jumalanpalveluselämämme yhteinen perintö
14. **Kajaani 2019**
    a. Kirkon näkyvän ykseyden perusehdot

3.3. Suomen Vapaakirkko 1983-1984[84]

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomen Vapaakirkon viralliset neuvottelut 1983–1984[85]: Kohti kirkkojen ”asteittaista lähentymistä”

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomen Vapaakirkon välisen yhteydenpidon tiivistäminen sai alkunsa piispa Yrjö Sariolan Vapaakirkon 100-vuotisjuhlilla 1979 tekemästä aloitteesta. Vuonna 1981 kirkon ulkomaanasiain toimikunta tarttui piispainkokouksen esittämään pyyntöön ja asetti valtuuskunnan ”yhteydenpidon vahvistamiseksi maassamme toimivien vapaakirkkojen kanssa”. Eri yhteyksissä oli jo luotu edellytyksiä yhteydenpidolle, jota haluttiin nyt vahvistaa teologisen dialogin kautta. Sille asetettiin määräaika ja tietyt teologiset ja käytännölliset tavoitteet eli ”yhteydenpidon vahvistaminen”.

84 Julkaistu pääpiirteissään aiemmin julkaisussa: *Yhteistyötä ja yhteistä matkantekoa. Evankelis-luterilaisen kirkon ja vapaakirkkojen ekumeeninen vuorovaikutus Suomessa.* Suomen evankelis-luterilaisen kirkon julkaisuja. Kirkko ja toiminta 36. Helsinki. S. 10–14.

85 Neuvottelujen loppuasiakirja https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/ekumenia/oppikeskustelut/protestanttiset-vahemmistokirkot-suomessa

Keskinäisten suhteiden historia ja "Uusi elämä Kristuksessa" I

Ensimmäisessä neuvottelussa 1983 käsiteltiin keskinäisten suhteiden historiaa sekä aihetta "Uusi elämä Kristuksessa". Yhteisesti todettiin, että yksittäisten kristittyjen yhteydenpito ei riitä vaan tarvitaan kanssakäymistä, jossa "ei sivuuteta opillisia kysymyksiä eikä seurakuntia". Myös tiettyjen käytännön kysymysten säännölliseen yhteiseen käsittelyyn tarvittaisiin sovittu menettelytapa. Opillisen teeman käsittelyssä nousivat esiin vanhurskauttaminen ja pyhitys sekä suhde karismaattiseen liikkeeseen. Suomalaisen Luther-tutkimuksen korostus "uskossa läsnäolevasta Kristuksesta" sekä käsitys pelastuksesta ja pyhityksestä Jumalan lahjana näyttää osaltaan luoneen siltaa. Kysymyksessä saavutettiin varsin pitkälle menevä yksimielisyys: "…vanhurskauttaminen ja pyhitys kuuluvat yhteen. Uusi elämä Kristuksessa on vanhurskauttamisen seurausta. Molemmat osapuolet korostivat, ettei ihminen voi syntien anteeksisaamiseen koskaan mitään lisätä. Niin pelastus kuin pyhityskin on kokonaan Jumalan täydellistä lahjaa."

Ekumeenisen toiminnan tavoitteet, "Uusi elämä Kristuksessa" II ja vähemmistökirkkojen asema

Toisessa neuvottelussa 1983 päädyttiin yhteisesti puoltamaan ekumeenisen työskentelyn päämäärää ja menetelmää ajatellen "asteittaisen lähentymisen mallia, jossa päämäärään edetään välitavoitteiden kautta". Jatkettiin myös teemaa "Uusi elämä Kristuksessa" ja "todettiin yksimielisesti, että uskon syntyminen on yksinomaan Pyhän Hengen työ." Nähtiin myös "eräiden virheellisten käsitysten tulleen oikaistuksi. Vapaakirkon puolella on luterilaista käsitystä usein tulkittu liian sakramenttikeskeiseksi. Luterilaisella puolella korostettiin Sanan ja uskon merkitystä sakramenttien yhteydessä." Painotettiin, että "Pyhän Hengen toiminta eri muodoissaan on seurakuntaa ja koko kristikuntaa rakentava ja kokoava."

Keskustelussa aiheesta "Valtio, kansankirkko, vähemmistökirkko" korostettiin, että on tärkeää kuulla toinen toisensa näkemyksiä kirkon ja valtion suhteita koskevissa kysymyksissä. Tulisi pyrkiä siihen, että kaikkien kristillisten kirkkojen yhteiset edut vaikuttavat lainsäädäntöön ja muihin valtion toimiin.

Seurakuntaoppi ja kaste

Kolmannessa neuvottelussa 1984 käsiteltiin "seurakuntaoppia ja kastetta". Kirkkojen opetuksen todettiin olevan monessa kohden samansuuntaista. "Pyhä yhteinen seurakunta" on maailmanlaajuinen Kristuksen kirkko, pyhien yhteisö. Se on näkyvä, historiallinen yhteisö, jolle on perustavaa Kristuksen läsnäolo. Oltiin yksimielisiä siitä, että kirkko pyhien yhteisönä on samalla "corpus mixtum" ja että yksilön uskon aitouden määritteleminen on vaikeata. Johtopäätökset tästä ovat kuitenkin vapaakirkollisessa ja kansankirkollisessa ajattelussa erilaiset.

Vapaakirkko pitää seurakunnan varsinaisina jäseninä vain tunnustavia jäseniä. Lisäksi on ”perhejäseniä”, jotka saattavat olla kastamattomia jäseniä. Erottelu ”varsinaisiin” ja ”perhejäseniin” on kirkkokunnan sisäinen; juridisesti on vain yksi jäsenkategoria. Tämä saattaa tuottaa pulmia esimerkiksi tutkittaessa kelpoisuutta ekumeeniseen avioliittoon.

Liittyen keskeiseen kirkkoja erottavaan kysymykseen lapsikasteesta ja uskovien kasteesta molemmat olivat yksimielisiä siitä, että ”kaste, usko ja tunnustaminen kuuluvat yhteen”. ”Vapaakirkko korosti omaehtoista uskon julkista tunnustamista kasteen edellytyksenä. Luterilainen osapuoli painotti kastetta Jumalan pelastustekona, joka voidaan ottaa vastaan vain uskolla ja joka edellyttää uskon tunnustamista. Se esitti myös Suomen Vapaakirkolle toivomuksen, ettei luterilaisessa kirkossa kastettuja kastettaisi uudelleen”. Historiallisesti tämä voisi olla perusteltua, koska vuoden 1974 yhdyskuntajärjestykseen asti oli mahdollista ottaa vapaaseurakuntien jäseniksi myös lapsena kastettuja. Ensisijaisenahan pidetään ”sydämen uskoa” ja sen julkista tunnustamista.

Teologis-käytännöllinen ongelmakohta liittyy paikallisesti seurakuntien mahdolliseen kilpailuasetelmaan ja tilanteisiin, joissa ”yhteistoiminta on ollut johtamassa jäsenten siirtymiseen seurakunnasta toiseen. Jos seurakuntaa vaihtaneet ovat olleet toisen seurakunnan aktiivisia jäseniä ja siirtymisen motiivit ovat jääneet selvittämättä, seurauksena on saattanut olla pitkäaikainen suhteitten rikkoutuminen.”

Ehtoollinen ja virka

Teemaa ”ehtoollinen ja virka” käsiteltäessä todettiin samassa neuvottelussa 1984 luterilaisten korostavan reaalipreesenssin, syntien anteeksisaamisen ja uskon erottamatonta yhteenkuuluvaisuutta. Vapaakirkon edustajat taas korostivat ennen muuta uskon, tunnustamisen ja ehtoollisen kuuluvan yhteen. He myös toteuttavat avoimen ehtoollispöydän periaatetta. Keskinäisten erojen toteaminen jäi keskustelutiivistelmässä epäsuoraksi.

Kirkon virasta havaittiin osapuolilla olevan monia yhteisiä näkemyksiä ”seurakunnan kutsusta ja virkaanasettamisesta”. Myös Vapaakirkon mukaan on tärkeää seurakunnan kutsu ja se, että ”pastorit erotetaan tehtäväänsä Raamatun opetuksen mukaan kätten päällepanemisella.”

Kristillinen ihmiskäsitys ja kysymys kasteesta uskontulkinnan kokonaisuudessa

Vuoden 1984 jälkimmäisen ja samalla neljännen neuvottelun pääteemoiksi nousivat perisynti, tahdon vapaus, kristityn uuden elämän luonne ja kaste. Kastekysymyksessä tehtiin seuraava johtopäätös: ”Kirkkojen erilaisen kasteopin ja kastekäytännön todettiin nousevan kummankin perinteen uskontulkinnan kokonaisuudesta. Myöhemmissä mahdollisissa keskusteluissa kastekysymystä olisi käsiteltävä juuri tältä kannalta.” Tätä kysymystä ei kuitenkaan ole vielä tähän mennessä käsitelty sen laajuuden ja perustavuuden edellyttämällä tavalla.

Lähentymistä ja jatkotyöskentelyn tarvetta: sakramentit, kirkko-oppi, virka ja jäsenyys

Neuvottelujen ilmapiiri koettiin luottamukselliseksi ja rehdiksi. Oli päästy kohtaamaan myös vaikeita kysymyksiä ja oikaistu väärinkäsityksiä. Käytännön asioista keskeisin oli Vapaakirkon asemaan vähemmistökirkkona liittyvien epäoikeudenmukaisten piirteiden korjaaminen yhdessä. Tämä olisi asetettavan neuvottelukunnan keskeisiä tehtäviä. Oli syytä järjestää ”kattava ja pysyvä yhteydenpidon järjestelmä, jossa kirkot kohtaavat toisensa kirkkoina”.

Keskustelujen pääongelmiin kuului erilainen tunnustustraditio. Suomen evankelisluterilainen kirkko nojaa raamatuntulkinnassaan ekumeenisiin uskontunnustuksiin ja luterilaisiin tunnustuskirjoihin. Vapaakirkko puolestaan perustautuu Raamatun lisäksi apostoliseen uskontunnustukseen ja arvostaa monia 1500-luvun reformaation keskeisiä korostuksia.

Keskeinen yhteinen korostus liittyy vanhurskauttamisoppiin: ”Kumpikin osapuoli korosti Jumalan armon suvereenisuutta. Ihminen pelastuu yksin Kristuksen tähden, yksin armosta, yksin uskon kautta. Jumala lähestyy ihmistä Pyhän Hengen työn välityksellä. Ihminen vastaa Jumalan tarjoamaan pelastuksen lahjaan ottamalla sen uskossa vastaan.”

Ehtoolliskäsityksessä todettiin selviä liittymäkohtia, mutta myös ”merkittäviä käsityseroja”, vaikka niitä ei loppuasiakirjan lyhennelmässä sen enempää avatakaan. Kaste oli ”odotetusti visainen ongelma”. ”Kastekäsitys ilmentää kummassakin kirkossa laajasti koko uskontulkintaa”. Kysymysten selvittämisessä joka tapauksessa ”päästiin alkuun”. Käydyt keskustelut ”loivat pohjaa mahdollisille jatkokeskusteluille”.

Kirkko-oppi kuuluu koko ekumeenista kenttää ajatellen keskeisimpiin avoimiin kysymyksiin. Se muodostaa kehyksen keskustelulle muista opeista. Niinpä myös tässä dialogissa todettiin, että ”Seurakunnan ja kirkon luonteesta, virasta ja jäsenyydestä tarvitaan vielä lisäkeskusteluja. Näissä kysymyksissä osapuolet eivät kuitenkaan ole joka suhteessa niin kaukana toisistaan kuin yleensä on ajateltu.”

Merkille pantavaa on myös se yhteinen toteamus, että ”kirkkojen on hyödyllistä kuunnella toistensa kritiikkiä”.

Neuvottelujen pohjalta syntyneet suositukset: kunnioitus, neuvottelukunta ja seurakuntayhteydet

Loppuasiakirjasta voidaan nähdä, että keskusteluissa keskeistä oli luottamuksen ja yhteyden vahvistaminen niin tulevaa yhteydenpitoa kuin käytännön yhteistyötä ajatellen. Sanoitettiin ”ekumenian hyviä tapoja” myös paikallisseurakuntatason kohtaamisissa.

Tulevaa yhteydenpitoa hoitamaan suositeltiin perustettavaksi kirkkojen yhteinen neuvottelukunta, jonka tehtävänä on:

– ”seurata kirkkojen välisten suhteitten kehitystä ja tehdä tarvittaessa esityksiä kirkkojensa asianomaisille elimille sekä
– keskustella muista kumpaakin osapuolta kiinnostavista kysymyksistä, esimerkiksi kirkkoja ja uskonnollisia yhdyskuntia koskevasta lainsäädännöstä ja maamme uskonnollisesta tilanteesta. Kumpikin osapuoli saattaa tärkeinä pitämänsä näkökohdat oman kirkkonsa asianomaisten elinten tietoon.”

Kirkko-opillisesti ja ekumeenisen toiminnan perusluonteen mieltämisen kannalta keskeistä raportissa on, että nähtiin tärkeäksi se, että näissä keskusteluissa ja tulevassa yhteydenpidossa ei ole kyse vain yksittäisten kirkkojen jäsenten tilapäisistä yhteyksistä vaan kirkkokuntien ja niiden seurakuntien välisestä yhteydenpidosta.

Neuvottelukunta asetettiin ja se on jatkanut käytännöllisten ja teologisten asioiden käsittelyä sekä huolehtinut ajankohtaisesta informoinnista kasvokkain - tarpeen vaatiessa myös jonkin ajankohtaisen asian taustojen selvittämisestä tarkemmin. Merkittävä teologinen jatkokeskustelu kasteesta käytiin neuvottelukunnan piirissä vuosina 2016–18. Seuraavassa on koottu yhteen keskustelun tulos yhteisestä opillisesta ja hengellisestä pohjasta ja yhteydestä sekä jäljelle jäävistä eroista.

Luterilaisten ja vapaakirkollisten neuvottelukunta kasteesta 18.4.2018

1. Pelastuksen perustana on Jumalan armo Jeesuksessa Kristuksessa, jonka ihminen ottaa uskon kautta vastaan (lut. CA[86] 9). Vapaakirkolliset painottavat kasteessa enemmän kastettavan tietoista uskoa kuin luterilaiset, jotka kastavat enimmäkseen sylilapsia. Molempien mukaan kaste tapahtuu seurakunnan keskellä ja valtuuttamana.

2. Luterilaisille kaste on yksi armonvälineistä, joita ovat Jumalan sana ja sakramentit, ja vapaakirkollisille Kristuksen säätämä seurakunnallinen pyhä toimitus.

   Luterilaisille kaste on vaikuttava pelastuksen lahjojen välittäjä (1 Piet. 3:21). Sen lahja otetaan vastaan Pyhän Hengen sanan ja sakramentin välityksellä herättämän vanhurskauttavan uskon kautta (CA 5).

   Vapaakirkollisille kaste todistaa Kristuksen työn voimasta ja vahvistaa uskossa vastaanotetun pelastuksen lahjan merkityksen. Siitä päästään osalliseksi Jumalan sanan ja Pyhän Hengen vaikuttaman uskon kautta.

3. Kaste perustuu Jeesuksen käskyyn (Matt. 28:18–20).

86 Augsburgin tunnustus, *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjat*: www.tunnustuskirjat.fi/augstunn.html

4. Kaste liittää seurakunnan yhteyteen (KO[87] 35).

   Vapaakirkollisille kaste todistaa uskovan yhteydestä Kristukseen ja hänen ruumiiseensa, seurakuntaan. Se on sydämen uskon julkista tunnustamista, joka on Vapaakirkossa seurakunnan jäsenyyden edellytys. (SVK tunnustus, kohta 3.) Vapaakirkon yhdyskuntajärjestys (28 §) toteaa, että ”varsinaiseksi jäseneksi hyväksyttävältä edellytetään, että hän on täyttänyt 15 vuotta, on uudestisyntynyt kristitty ja tahtoo toteuttaa Vapaakirkon periaatteita.”

5. Kristillinen kaste tulee toimittaa vettä käyttäen Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen (KO 34, Vapaakirkon yhdyskuntajärjestys 47§).

6. Molemmat tähdentävät evankeliumin julistamisen ensisijaisuutta kasteen yhteydessä. Luterilaiset korostavat Jumalan sanan liittymistä aineeseen, kasteen veteen (KO 34), ja vapaakirkolliset Jumalan sanan vaikutusta uskon kautta sydämeen.

7. Vapaakirkossa toimitetaan kaste upotuskasteena, ja se on myös luterilaisille mahdollinen, vaikka yleensä kaste toimitetaan valelukasteena. Esimerkiksi Lutherin aikaan upotuskaste oli kasteen perusmuoto, ja sille on tukea myös varhaiskirkon perinteessä.

8. Kasteen toimittaa luterilaisessa kirkossa pappi, poikkeuksena hätäkaste. Vapaakirkossa kasteen voi toimittaa seurakunnan valtuuttama jäsen yleisen pappeuden mukaisesti.

9. Usko ja kaste kuuluvat yhteen.

   Uskon kautta syntynyt Kristus-yhteys ja kaste liittyvät olennaisesti yhteen. Vapaakirkossa kaste seuraa ihmiselle lahjoitettua uskoa. Vapaakirkollisille usko merkitsee tässä yhteydessä sydämen uskoa Jeesukseen Kristukseen ja sen tunnustamista ihmisten edessä. Uskoa vahvistetaan opettamalla seurakunnan yhteydessä ja esimerkiksi 15-vuotiaille järjestettävällä seurakuntakoululeirillä.

   Luterilaisen kristinopin mukaan ”Pyhä Henki synnyttää meidät uudesti ja lahjoittaa meille uskon, jolla voimme tarttua kasteen lupauksiin” (KO 35). Luterilaisessa kastetoimituksessa uskontunnustus lausutaan yhdessä. Sen lausuvat kummit ja läsnäoleva seurakunta kastettavan puolesta, jos kastettava on vielä sylilapsi. Kastettua vahvistetaan kristillisen kasvatuksen kautta. Erityisesti

87 KO = *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon Katekismus eli kristinoppi* 1999: www.katekismus.fi

konfirmaatiossa seurakunnan jäsenen uskoa vahvistetaan, hänen puolestaan rukoillaan ja siunataan kätten päällepanemisen kautta apostolisella siunauksella.

10. Kaste ei ole vain yksittäiseen hetkeen, kasteen aktiin, liittyvä tapahtuma, vaan se tulee ymmärtää osana kristityn elämän kokonaisuutta, johon liittyvät kristillinen kasvatus, opetus ja julistus sekä ehtoollinen osana seurakunnan yhteydessä elämistä. Kristitty on Kristuksen ruumiin ja Jumalan kansan jäsen sekä Pyhän Hengen temppeli (1. Kor, 12:12; 1 Piet. 2:9–10; 1 Kor. 6:19).

11. Kastettuja kutsutaan elämään Kristusta seuraten ja päivittäisessä parannuksessa. ”Kaste velvoittaa luottamaan yksin Kristukseen ja elämään hänen esimerkkinsä mukaisesti. … Kun turvaudumme kasteen armoon, meidän ei tarvitse omin voimin tehdä parannusta. Pyhä Henki kitkee meistä joka päivä itsekkyyttämme ja herättää meissä uutta uskoa ja rakkautta.” (KO 36)

    Vapaakirkollisen käsityksen mukaan sydämen usko Jeesukseen ja evankeliumi vaikuttavat ja tulevat esiin kaikilla elämän alueilla. Usko perustuu Jumalan armoon Kristuksessa ja se vapauttaa elämään Jumalan lapsena ja Jeesuksen seuraajana.

12. Voimme luterilaisina ja vapaakirkollisina tunnustaa sellaisen kasteen, jonka kristillisen uskonsa tunnustanut on saanut ja joka on toimitettu upotuskasteena Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen.

    Vapaakirkon yhdyskuntajärjestyksen mukaan kirkossa on käytössä uskovien kaste: ”Kristillinen kaste toimitetaan uskoville veteen upottamalla Kristuksen Jeesuksen asetuksen mukaisesti, Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen” (Vapaakirkon yhdyskuntajärjestys 47 §). Luterilaiset pitävät samoin tärkeänä uskoa Jeesukseen Kristukseen, mutta painottavat kasteen ja uskon olevan Jumalan teko ja kasteen liiton olevan tarjolla kaikille, myös vastasyntyneille (Mark. 10:13–16, KO 35). Siksi luterilaiset kastavat myös pieniä lapsia uskontunnustuksen mukaiseen kristilliseen uskoon ja sen lupausten omistamiseen Kristuksen ja hänen kirkkonsa yhteydessä. Vapaakirkolliset puolestaan asettavat pienet lapset rukoillen Jumalan siunauksen varaan ja hänen lupaustensa omistamiseen Kristuksen ja hänen kirkkonsa yhteydessä ja odottavat Jumalan tekojen tulemista esille uskon syntymisen myötä. Myös Vapaakirkko haluaa rohkaista ja tukea lapsen kristillistä kasvatusta.

13. Voimme luterilaisina tunnustaa Vapaakirkon kasteet, jotka on toimitettu vettä käyttäen Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen. Vapaakirkolliset voivat tunnustaa sellaisen luterilaisen kristityksi, joka tunnustaa julkisesti uskonsa Jeesukseen Kristukseen. Tämä tarkoittaa luterilaisesta näkökulmasta myös

hänen kasteensa tunnustamista, koska kaste ja usko kuuluvat yhteen. Vapaakirkon näkökulmasta lapsena kastettu, henkilökohtaisen uskonratkaisun tehnyt tunnustetaan kristityksi hänen sydämen uskonsa perusteella. Käytössä on uskovien kaste. Vapaakirkon mukaan kasteen vastaanottaminen osoittaa uskon kuuliaisuutta. Sen kautta uskova sitoutuu Kristuksen kuoleman ja ylösnousemuksen osallisuuteen. Edellyttäen, että Vapaakirkon opetus uskovien kasteesta on seurakunnan yleisen opetuksen lähtökohta, joissakin Vapaakirkon seurakunnissa on seurakunnan itsenäisen päätöksen perusteella mahdollista hyväksyä lapsena kastettu henkilö jäsenekseen ilman uskovien kastetta sydämen uskon perusteella.

3.4. Suomen helluntaiherätys 1987–1989[88]

Helluntailiikkeen synty Suomessa

Suomen evankelis-luterilainen kirkko oli kansan valtaenemmistön etuoikeutettu kirkko yli 300 vuotta, ja 1600-luvun karoliinisen kirkkolain myötä myös valtiokirkko, ennen kuin ensimmäiset protestanttiset ”eriuskolaisliikkeet” saapuivat Suomeen 1800-luvun lopulla. Tietyn murroksen aiheutti tosin Suomen liittäminen Venäjän keisarikuntaan 1809. Vastaavasti katolinen kirkko oli toiminut Suomessa järjestäytyneesti liki 400 vuotta ennen kuin luterilaisuus reformoi kirkollista elämää.

1800-luvun kansallisromanttisessa mielenmaisemassa evankelis-luterilainen kirkko piti itseään kristillisyyden vaalijana ja suomalaisen kulttuurin luojana. 1800-luvun lopun yhteiskunnalliset muutokset toivat kuitenkin mukanaan uusia aatteita Suomeen; kirkko joutui reagoimaan uusiin haasteisiin. Paineiden keskellä luterilaisen kirkon ylin johto vetäytyi vuosisadan vaihteessa puolustusasemiin ja pitäytyi vanhoissa toimintamalleissa. Tämä merkitsi yleisesti kielteistä suhtautumista uusiin ilmiöihin, kuten vapaisiin suuntiin, allianssikristillisyyteen ja ekumeniaan. Nuorempi sukupolvi papistoa yritti uudistaa seurakuntaelämää ja aloitteli dialogia uusien liikkeiden kanssa. Tähän kontekstiin ajoittui helluntailiikkeen tulo Suomeen.

Maailmanlaajuisesti nykyisen helluntailiikkeen katsotaan muodostuneen vuosien 1886–1906 herätysten myötä Yhdysvalloissa. 1800-luvun ”suuret herätykset” sekä metodistikirkon piirissä syntynyt herätysliikehdintä oli osaltaan muokannut maaperää, ja niin kutsutun pyhitysliikkeen (Holiness) pohjalta muodostui Church of God -kirkko (1886). Kansasin Topekan Bethel College -raamattukoulun toiminta 1900–03 oli tärkeää sekä erityisesti ns. Azusa-kadun herätys Los Angelesissa vuodesta 1906 alkaen. Maailmanlaajuisesti ajatellen etenkin Los Angelesin tapahtumat olivat ratkaisevia ajatellen helluntailiikkeen leviämistä. Vanhalta mantereelta tuli sitä kautta virikkeitä,

88 Alustus luterilais-helluntailaista neuvottelukuntaa varten 30.5.2016, julkaistu Reseptio 2/2018, s. 21–27. Uudistettu versio.

että USA:ssa oli kuultu Walesissa 1904 puhjenneesta herätyksestä ja baptistipastori Joseph Smale vieraili Walesissa vuonna 1905 tutustuen liikehdinnän vaikuttajaan Evan Robertsiin. Smale toi mukanaan omaan seurakuntaansa uusia toimintatapoja, joiden vuoksi hän joutui vaikeuksiin ja perusti uuden seurakunnan, jonka jäsenenä oli muuan Frank Bartleman, jolla oli sitten keskeinen rooli Azusa-kadun herätyksessä. Kaiken kaikkiaan liikkeen alkuperä on siis moninainen ja heterogeeninen, mikä heijastuu myös tämän päivän globaaliin helluntailaisuuteen ja jota kerrannaisvaikutukset ovat kirjavoittaneet entisestään.

Suomessa helluntailiike on vaikuttanut vuodesta 1907 alkaen. Alku liittyy ajan yhteiskunnan suuriin muutoksiin. Herätysliikkeet olivat alkaneet murtaa kirkollista yhtenäiskulttuuria ja helluntailiike jatkoi tätä. Samalla se rakensi omalla tavallaan kansalaisyhteiskuntaa sekä edisti valistuksen ja pietismin individualistista uskonnollisuutta. Tämä tuli näkyviin subjektiivisten, yksilöllisten voimakkaiden uskonkokemusten korostamisessa. Jo varhain liikettä käsiteltiin myös kirjallisuudessa. Tuomiorovasti Aleksander Auvinen kirjoitti teoksen *Nykyaikaiset herätysliikkeet ulkomailla* (1908) ja professori Antti J. Pietilä kriittisen kirjan *Helluntai-liike* (1913). Ensimmäisiin helluntailiikkeen edustajiin Suomessa luetaan ruotsalaiset saarnaajat Greta Anderson ja Anne Blom, jotka tulivat pienen ryhmän kanssa Etelä-Suomeen juuri 1907. Vuoden 1908 alussa he sitten siirtyivät ruotsinkieliselle Pohjanmaalle. Seuraava sysäys tuli New Yorkissa 1906 henkikasteen saaneen ja kielillä puhuneen norjalaisen metodistipastorin Thomas Ball Barratin vierailujen myötä vuonna 1911.

Tietoja Barrattin toiminnasta oli saatu Kotimaa-lehden välityksellä, jonka toiminnasta sittemmin helluntailiikkeeseen siirtynyt päätoimittaja Pekka Brofeldt oli hyvin kiinnostunut. Erityisesti metodistien, joidenkin Suomen lähetysseuran työntekijöiden ja ”narvalaiseen” haaraan kuuluneiden lestadiolaisten parissa osoitettiin kiinnostusta ja vierailtiinkin Oslossa Barrattia kuulemassa jo ennen tämän Suomen-vierailua. Toinen merkittävä norjalainen vaikuttaja Suomessa oli Gerhard Olsen Smidt. Yhdysvaltalaisesta helluntailiikkeestä Suomessa vierailivat J.H. King vuonna 1912 ja Frank Bartleman 1914. Barrattin lehteä Korsets Seier alettiin 1912 julkaista suomeksi nimellä Ristin Voitto. Ensimmäinen maailmansota hidasti leviämistä, mutta sodan jälkeen laajeneminen jatkui. Ennen vuoden 1923 uskonnonvapauslakia liikkeellä oli noin 10 000 kannattajaa. Vuonna 1915 perustettiin Helsinkiin ensimmäinen seurakunta. Alkuvaiheeseen kuuluivat myös liikkeen sisäiset opilliset ristiriidat sekä kiistely seurakunnallisesta järjestäytymisestä.

Eriuskolaislaista uskonnonvapauteen ja kampanjointi kirkosta eroamiseksi

Juha Seppo on tutkimuksessaan *Uskovien yhteisö vai valtionkirkko. Uskonnolliset vähemmistöt ja evankelis-luterilaisesta kirkosta eroaminen Suomessa vuosina 1923–1930* (1983) selvittänyt tilannetta uskonnonvapauden astuttua voimaan. 1800-luvun teollistumisvaiheen yhteydessä Suomeen oli tullut useita angloamerikkalaislähtöisiä kristillisiä

yhteisöjä, joiden toimintavapautta rajoittivat puutteet uskonnonvapaudessa. Baptistit ja metodistit turvasivat toimintansa vuoden 1889 eriuskolaislain pohjalta, mutta katsoivat järjestelyjen jääneen puolitiehen. Uskonnonvapauslain tultua voimaan kirkosta eroajista 9 % on arveltu kuuluneen helluntailiikkeeseen. 54 % kaikista erokeskuksista ja -seurakunnista oli helluntailaisvaikutteisia. Suurin oli sen panos Viipurin läänissä.

Helluntailiikkeen piirissä lähdettiin siitä, että luterilaisesta kirkosta eroaminen oli vain sisäisen kirkosta eroamisen viimeistelyä, laitoskirkon jättämistä. Tällaisen "nimellissuhteen" katkaiseminen ei kuitenkaan sekään osoittautunut helpoksi. Helluntailiike käynnistikin kirkosta eroamispropagandan, jossa saatettiin käyttää irrallisia raamatunjakeita osoittamaan, että kirkosta eroaminen olisi ikään kuin "raamatullinen" välttämättömyys. Eroratkaisun saatettiin myös sanoa olevan jokaiselle "helluntaivaloon" tulleelle moraalinen välttämättömyys. Näin ollen ei aina haluttu kunnioittaa yksilön omantunnonvapautta ja oikeutta itsenäisesti päättää uskontokannastaan. Lisäpontta erovaateille saatiin hautasijakiistoista sekä paikallisiksi helluntaiseurakunniksi organisoitumisesta.

Juha Sepon mukaan helluntailiikkeen kirkosta eroamispropagandan aalto kesti aina vuoden 1925 alkupuolelle asti. Sen jälkeen kysymyksenasettelun painopiste siirtyi kirkosta eronneiden uskonnonvapauden toteutumisen tarkkailuun. Alettiin myös mukautua siihen, etteivät kaikki helluntailiikettä lähellä olevat ja sitä taloudellisesti tukevat henkilöt eronneet luterilaisesta kirkosta. Syntyi kaksoisjäsenyyden ongelma, joka oli keskeisesti esillä myös 1980-luvun oppikeskusteluissa. Monia uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluneita pidättelivät luterilaisen kirkon jäsenyydessä vuosikausien tottumus ja ympäristön sosiaalinen paine sekä halu välttää kirkosta eroamisen aiheuttamat hautasijavaikeudet. 1920-luvun henkisessä ilmastossa valkoinen Suomi myös pyrki kansallisen integraation toteuttamiseen; siinä luterilaisella kirkolla oli oma paikkansa. Vierasperäiseksi koetut vaihtoehdot näyttivät helposti epäilyttäviltä ja vierailta suomalaisessa miljöössä. Tämä vähensi luterilaisen kirkon vastaista asennoitumista.

Yhteisöihin siirtyminen merkitsi kaikkiaan niiden kristillisen peruskatsomuksen ja arvomaailman hyväksymistä. Kuitenkin tiettyjen yhteisöjen ammatillis-yhteiskunnallinen rakenne, yhteiskuntapakoisuus ja kulttuurinen sulkeutuneisuus tuovat niiden profiiliin myös sosiaalisen eristymisen ja vieraantumisen piirteitä. Näille ryhmille luterilainen kirkko ei ollut vain uskonnollisesti, vaan myös kulttuuriltaan ja sosiaaliselta todellisuudeltaan vieras. Asianomainen saattoi löytää uudesta yhteisöstä hengellisen kodin, joka tyydytti häntä uskonnollis-yhteisöllisesti luterilaista kirkkoa paremmin.

Helluntailaisuus luterilaisen kirkon ja sen työntekijöiden arvioimana 1923–1979

Entinen Kirkon tutkimuskeskuksen johtaja Harri Heino (1944–99) käsitteli useaan otteeseen kirkkososiologisesti helluntailiikettä ja karismaattisuutta sekä yleensä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon suhteiden kehittymistä vapaakirkkoihin. Vuonna 1982

hän julkaisi tutkimuksen, jossa käsiteltiin vapaakirkkojen arviointia ev.-lut. kirkossa sen viisi- ja nelivuotiskertomusten valossa vuosina 1923–1979. Kausi alkaa uskonnonvapauslain voimaan tulemisesta vuonna 1923.

Huolta aiheutti tuolloin kehitys luterilaisesta kirkosta eroamisten suhteen uskonnonvapauslain tultua voimaan. Vuosien 1923–27 kertomuksessa todettiin helluntailiikkeestä: ”Liike on jyrkästi kirkonvastainen ja on aiheuttanut lukuisia eroamisia siviilirekisteriin”. Vain yhdessä seurakunnassa on raportin mukaan yritetty pyrkiä yhteistyöhön papiston kanssa.

Vuosien 1928–31 nelivuotiskertomuksessa todetaan, että helluntailiike toimii uskonnollisessa mielessä hajottavasti ja johtaa siveellisessä mielessä hengelliseen ylpeyteen, joka tuo lankeemuksen vaaran. Arvioitiin, että helluntailiike on suurin vaikuttaja muihin ”lahkoihin” nähden, mutta että sillä ei ole enää samaa leviämisvoimaa kuin aiemmin. Vuosilta 1937–41 sitten todettiin, että helluntailiike on valtasuunta ”lahkojen” joukossa, mutta että se on pysähdyksissä kaikkialla muualla kuin Helsingissä.

Sotien aikaiset koettelemukset ja kansan yhdistyminen yhteisen uhan alla näkynevät jossain määrin vuosien 1942–46 raportoinnissa. Helluntailaisuuden arvioitiin omaksuneen baptistisia ja vapaakirkollisia aineksia näiden liikkeiden heikentyessä. Todettiin, että vapaakirkot ovat myös oppineet helluntailaisilta paljon, mutta ”silti osaavat käyttäytyä ja heitä nähdään myös kirkossa”. Osa kirkkoherroista kuitenkin suhtautui helluntailaisiin myönteisesti. Useimpien helluntailaisista kuitenkin kerrotaan suhtautuvan kirkkoon ”vihamielisesti, halveksivasti, epäsuopeasti, kylmästi ja arvostelevasti”. Yhteistyötä ei sallita eikä myöskään seurakuntalaisten käyntiä kirkon järjestämissä tilaisuuksissa. Tilastojen mukaan helluntailiike oli nousussa.

Seuraava arvio on vuosilta 1962–66. Helluntailaisia arvioidaan olevan 40 000, eli se oli suurin luterilaisen kirkon ulkopuolinen ryhmä. Kirkkoon kohdistuva arvostelu oli muuttunut maltillisemmaksi kertomuksen mukaan. Hajaannusta olivat aiheuttaneet toiminnallaan saarnaaja Vilho Soininen sekä amerikkalainen saarnaaja Tommy Hicks.

Vuosien 1976–79 raportissa todetaan, että helluntailaisten toimintaa oli 502 luterilaisen seurakunnan alueella eli 85 %:ssa silloisista seurakunnista. Heidän vaikutuspiirissään olevien seurakuntien määrä oli kuitenkin laskenut. Vain pienet maalaisseurakunnat olivat heidän vaikutuksensa ulkopuolella. Ne helluntaiseurakunnat, jotka ovat aiemminkin olleet aktiivisia, olivat puolestaan jatkaneet kasvuaan. 18 % kirkkoherroista, joiden alueella oli helluntailaisten toimintaa, katsoivat sen aiheuttavan ongelmia. Koko maan kirkkoherroista sama luku on 15 %. Suurimmat ongelma-alueet olivat olleet Pohjois- ja Väli-Suomen alueella, Lapuan, Kuopion ja Oulun hiippakunnissa. Helluntailaisuuden koettiin aiheuttavan eniten ongelmia maaseutuseurakunnissa verrattuna kaupunkiseurakuntiin. Yhteistoimintaa puolestaan oli eniten Mikkelin, Helsingin, Porvoon ja Tampereen hiippakunnissa. Vain Helsingissä ja Porvoossa oli enemmän myönteisiä yhteistyökokemuksia kuin ongelmia.

1960–70-luvun taitteeseen ajoittui myös yhteiskristillisten karismaattisten kokousten pitämisen aloittaminen. Merkittävä käänne tapahtui, kun lapualaislähtöinen helluntaisaarnaaja Niilo Yli-Vainio sai laajaa julkisuutta kokoustoiminnalleen vuo-

desta 1977 alkaen. Hänen kokouksissaan oli selkeitä karismaattisia vaikutteita. Myös luterilaisessa kirkossa alettiin pitää karismaattisia kokouksia etenkin Hengen uudistus kirkossamme -nimellä tunnetun liikkeen piirissä. Yhteiseksi tehtäväksi kristittyjen kesken tuli karismaattisuuden rakentava integroiminen osaksi kirkkojen ja uskonnollisten yhdyskuntien toimintaa. ”Yhteiskristillisen” toiminnan peruslähtökohtana oli vain niistä uskon sisältöön liittyvistä asioista puhuminen, joiden koettiin olevan jokseenkin samoja kaikille osapuolille. Sitä vastoin oppi seurakunnasta ja sakramenteista, erityisesti kasteesta, painui taustalle, koska näistä puhumisen ajateltiin voivan johtaa konfliktiin yhteisön sisällä.

Tämän jälkeen on sitten 1990-luvulta alkaen syntynyt uuskarismaattisia, usein etnisiä seurakuntia, jotka ovat tuoneet mukanaan oman uuden ekumeenisen haasteensa vakiintuneille suomalaisille kirkoille ja uskonnollisille yhdyskunnille.

Summa summarum: lahko-sanaa käytettiin esimerkiksi helluntailaisista Heinon mukaan vielä 1900-luvun jälkipuoliskolle asti varsin yleisesti. Vielä toisen maailmansodan jälkeen tämä näkyy myös luterilaisen kirkon vuosikertomuksissa. Aiempaa myönteisempi suhtautumistapa alkoi näkyä 1950-60-luvun vaihteessa, jolloin luovuttiin kokonaan lahko-sanan käytöstä virallisissa kirkollisissa yhteyksissä. 1980-luvulla aloitettiin yhteistyötä painottavat oppikeskustelut ensin Vapaakirkon kanssa 1983–83 ja 1987–89 helluntaiherätyksen kanssa.

1980-luvun käänne kohti virallista teologista dialogia

Lapuan hiippakunnan piispa Yrjö Sariola oli tehnyt Vapaakirkon 100-vuotiskesäjuhlilla v. 1979 aloitteen teologisten keskustelujen aloittamisesta Vapaakirkon ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon välillä. Vähitellen asia eteni. Vuonna 1981 järjestettiin Oulun Kirkkopäivillä Harri Heinon organisoimana niin sanottu esiseminaari teemalla ”Luterilainen kirkko ja vapaat suunnat”. Esiseminaarin lähtökohtana oli laajempi keskustelu luterilaisen kirkon ja vapaiden suuntien välisistä suhteista ilman, että he edustaisivat virallisesti omia kirkkojaan tai yhteisöjään. Seminaari sisälsi viisi tavoitetta:

1. Kiinnittää huomiota luterilaisen kirkon ja vapaiden suuntien välisten suhteiden kehittämiseen.
2. Tarkastella jo olemassa olevia yhteistyöelimiä ja arvioida niiden toimintaa ja kehittymismahdollisuuksia.
3. Selvitellä eri yhteisöjen edustamia käsityksiä siitä, mitkä tavoitteet ovat realistisia haluttaessa kehittää luterilaisen kirkon ja vapaiden suuntien välisiä suhteita.
4. Löytää niitä kysymyksiä, joissa olisi pyrittävä nykyistä laajempaan yhteistyöhön sekä niitä ongelmia, jotka eri kirkkojen ja kristillisten yhteisöjen piirissä nähdään esteinä yhteistyön kehittymiselle – nämä kysymykset voivat olla luonteeltaan sekä käytännöllisiä että opillisia.
5. Luoda edellytyksiä luterilaisen kirkon ja vapaiden suuntien väliselle keskustelulle sekä valtakunnallisella että paikallisella tasolla.

Harri Heino aloitti selventämällä tilannetta Suomessa eri kirkkokuntien ja yhteisöjen välillä. Hän mainitsi, että Suomessa oli vuoden 1980 alussa 17 uskonnonvapauslain nojalla rekisteröitynyttä uskontokuntaa. Näiden lukujen ohella hän myös totesi, että helluntaiseurakunnat muodostavat käytännössä Suomen toiseksi suurimman tunnuskunnan ohittaen siis ortodoksisen kirkon. Heinon kirkkososiologinen johtopäätös suhteesta vapaisiin suuntiin onkin: ”Pelkästään niiden jäsenmäärät estävät käyttämästä huolimattomasti ja halventavassa merkityksessä aiemmin yleistä ’lahko’-sanaa.”

Heino otti kuitenkin esiin myös Suomen luterilaisen kirkon piirissä esiintyneet yleiset pelot. Niilo Yli-Vainion toiminnan myötä esiin nousseen ja luterilaistenkin kristittyjen parissa kiinnostusta herättäneen karismaattisen liikkeen myötä pelättiin, että helluntailaisuuden erityisopit siirtyisivät kirkon sisälle tai vetäisivät jäseniä mukaan toimintaansa. Kehitys ei kuitenkaan ollut aiheuttanut joukkosiirtymiä eri kirkkojen välillä, vaan kehitys oli ennemminkin johtanut identiteettien selkiintymiseen sekä edesauttanut kirkkojen ja uskonnollisten yhteisöjen keskinäisiä suhteita. Vielä 1982 ei ollut käyty virallisia ”korkean tason neuvotteluita” luterilaisen kirkon ja vapaiden suuntien välillä, mutta yhteistyötä oli jo ollut esimerkiksi Suomen Ekumeenisen Neuvoston jaostoissa ja neuvoston seminaareissa, 1970-luvulla järjestetyissä valtakunnallisissa suurkokouksissa, paikallistason yhteistyössä, tunnuskuntiin sitoutumattomissa järjestöissä, yksittäisten kristittyjen taholta ja erilaisissa tiedotusvälineissä sekä julkaisuissa.

Yksi ongelman tuottaja oli helluntaiherätyksen osalta se, ettei se ollut järjestäytynyt omaksi uskonnolliseksi yhdyskunnaksi. Kaksoisjäsenyys oli ongelma, sillä moni helluntaiseurakuntien jäsenistä oli jäsenenä jossakin kirkossa ja pääasiassa luterilaisessa kirkossa. Toinen ongelmakohta oli vahvasti proselytismi ja sen ehkäisemisen edellyttämät yhteiset pelisäännöt. Proselytismi on laajalti katsottu sopimattomaksi ekumeenisessa liikkeessä. Heino kuitenkin huomautti, että ilmeisesti aktiivisten seurakuntalaisten kalastelu on katsottu laajasti kyseenalaiseksi myös vapaissa suunnissa.

Helluntaiherätyksen puolesta puheenvuoron käyttänyt Valtter Luoto keskittyi poimimaan esille vain yhden ongelmakohdan, jonka hän katsoi keskeiseksi luterilaisten ja helluntailaisten välillä. Luodon mukaan kysymys on erilaisesta seurakuntanäkemyksestä, johon sisältyy vahvasti kysymys kasteesta. Hänen mukaansa ei ole ihme, että yhteistyö hiertää pahasti kirkkojen välillä, kun luterilaisten mielestä tapahtuu uudesti kastaminen, joka nähdään luterilaisessa kirkossa lapsikasteen halveksimisena ja siten syntinä. Luoto mainitsi, että he eivät voi lähteä siitä liikkeelle, että kaikki kastetut ja luterilaiseen kirkkoon kuuluvat olisivat Raamatun sanan mukaisesti uskovia kristittyjä. He kokevat, että evankeliumi voidaan tarjota kaikille suomalaisille, eivätkä voi lähteä valikoimaan kohteiksi vain heitä, jotka eivät kuulu mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan. Tämä näyttäytyy epärealistisena tavoitteena, joka eliminoisi vähemmistökirkkojen työn. Luoto kuitenkin totesi, että työn kohde ei saisi tavoitteellisesti olla luterilaisen seurakunnan aktiivijäsenet. Luoto lopetti puheensa seitsemään täsmälliseen parannuskeinoon. Painotuksena niissä on yhteistyö ja avoimuus seurakuntien välillä.

Yrjö Sariola huomautti, etteivät luterilaiset kristityt ja kirkot voi puhua pelkästään käytännöllisistä kysymyksistä, vaan pitäisi keskustella myös sisällöstä eli evankeliumin

opista. Sariolalle on tärkeää erityisesti kolme seikkaa: 1) ekumeenisen perusoivalluksen välttämättömyys: ilman sitä on turha puhua yhteydestä tai yhteydenpidosta; 2) oivallus siitä, että tämä on jatkuva prosessi, jossa kirkkojen täytyy jatkaa toisiinsa vaikuttamista ja toisistaan oppimista; 3) Sariola yhtyi Luodon mainitsemiin parannuskeinoihin, eli painotti samoin selkeää ja avointa kanssakäymistä. Sariola summaa: ”ettemme puhuisi pahaa toisistamme”.

Sariola aloitti varsinaisten asiakysymysten pohdinnan kaste-kysymyksestä: ”Minä kysyn puolestani, miten me luterilaiset saisimme teidät vapaitten suuntien edustajat vakuuttuneiksi, että myös me opetamme, että kastettu ei voi pelastua ilman uskoa.” Sariolan mukaan vapaissa suunnissa turhennetaan kirkossamme toimitettu kaste kastamalla uudestaan, kun taas luterilaisessa kirkossa kunnioitetaan helluntaiseurakunnassa kastetta pätevänä kristillisenä kasteena, ja näin ollen helluntaiseurakunnasta liittynyttä ei kasteta uudestaan. Omalle luterilaiselle kirkolleen hän halusi korostaa sitä, että pitäisi vahvistaa kasteopetusta kahteen suuntaan: yhtäältä maallistuneille ja toisaalta uskoville jäsenille. Maallistuneille täytyy painostaa uskon välttämättömyyttä pelastumisessa, ja uskoville olisi painotettava kastetta Jumalan armotekona, jota ei tarvitse toistaa. Hänen mukaansa kasteopetuksien selkeytys voisi olla myönteistä myös vapaiden suuntien kannalta.

Seuraavaksi Sariola paneutui kysymykseen kirkkokeskeisyydestä ja yksilökeskeisyydestä. Tässä kysymyksessä pitäisi etsiä tunnustuksen pohjalta yhteinen linja. Hän kyseenalaistaa, voiko olla puhtaaksi viljeltyä kantaa tähän kysymykseen. Lähestymistapoja ei voi katsoa toisiaan poissulkeviksi. Hän viittasi Valtter Luodon pääkirjoitukseen, jossa hän totesi, että tulee samanaikaisesti lähteä omasta uskosta ja tunnustuksesta. Sariola esittikin, että jokaisessa yksilökeskeisessä uskovien yhteydessä on aina mukana oma, jollekin tunnustukselle tavalla tai toisella perustuva yhteisö.

Viimeisenä Sariola puhui maamme erityistilanteesta. Uskonnonvapauden nojalla tehty evankelioimistyö on hiertymäkohta, joka on luterilaiselle kirkolle vaikea asia. Sariola jatkaa puhettaan Suomesta lähetyskenttänä ja kuvaa evankelioimistyön liittyviä tunteita luterilaisten parissa: ”Sitten te tulette ja sieppaatte hyvin pohjustetusta ja lannoitetusta maaperästä hedelmän.” Erityisen vaikeana hän pitää sellaista evankelioimista, joka koskee aktiivisia luterilaisia seurakuntalaisia. Toinen asia, joka on seurakuntalaisten taholta koettu negatiiviseksi, on Sariolan mukaan vapaakirkkojen menestyksen tuoma aggressiivinen ja ehkä jopa ylimielinen suuntautuminen luterilaiseen kirkkoon. Loppuun hän painotti sitä, että luterilaisella kirkolla on paljon sisäistä keskustelua käytävänä monistakin ongelmakohdista ja toivoo, että eri seurakunnat pystyisivät tapaamaan paikallisseurakuntien tasolla paimenten kesken ja Suomen Ekumeenisessa Neuvostossa kansallisella tasolla.

Historiallinen tutkimus ja ”muistojen parantaminen”

Puheet ”lahkolaisista” ja ”laitoskirkosta” sekä uudelleen kastaminen ja nimikristillisyydestä syyttäminen ja toisaalta uskonnollisen kokemuksen ja karismaattisten ilmiöiden arvostuksen mitätöinti sekä näihin molempiin liittyvä kokemus oman uskon ja kristillisyyden turhentamisesta ja huoli sekä kirkosta eroamisista että helluntailiikkeen identiteetin hämärtymisestä uskovien yhteisönä ja helluntaikristittyjen oikeuksista enemmistökirkon paineessa ovat olleet omiaan luomaan epäluulon ja ennakkoluulojen ilmapiiriä. Puolin ja toisin on haavoitettu ja haavoituttu.

Lähempi kanssakäyminen ja kärsivällinen keskustelu sekä halu oppia ymmärtämään toista paremmin ovat kohentaneet tilannetta. Nyt voimme myös yhdessä puhua ja toimia positiivisen uskonnonvapauden puolesta Suomessa ja kansainvälisesti. Yhteisen kristillisen uskon ja rukouksen pohjalta keskusteleminen Raamatusta ja opetuksen sisällöstä sekä hyvän yhteistyön mahdollisuuksista ovat kantaneet myös hyvää hedelmää ja edistäneet kristillisen kirkon ja sen Herran asiaa Suomessa. Tarvitsemme toisiamme todistuksen ja palvelun vahvistamiseksi. Yhdessä uskon salaisuuksien äärellä viipyminen rakentaa molempia osapuolia. ”Jos valtakunta jakautuu ja taistelee itseään vastaan, se ei voi kestää” (Mark. 3:24).

Reformaation merkkivuonna muistamme Lutherin teroittamia vanhurskauttavan Kristus-uskon, armon, rakkauden ja Jumalan sanan valon teemoja. Niissä on meillä paljon ammennettavaa myös ajatellen kirkkojen ja kristittyjen välistä yhteyttä. On visioitu, että voisimme viettää yhteistä Kristus-juhlaa ja näin vahvistaa kristillistä todistusta ja palvelun henkeä maassamme. Tämä sopii myös Suomi 100 vuotta -teemaan ”Yhdessä”. Keskinäinen yhteytemme on syvällisen ja pitkäkestoisen kanssakäymisen myötä vahvistunut olennaisesti. Vielä kuitenkin on myös historian painolastia ja myös uusia haasteita, joiden kohtaamisessa tarvitsemme toisiamme ja totuuden Hengen viisasta ja rakkaudellista johdatusta. Jotta voisimme vahvistaa keskinäistä yhteyttä, on hyvä vielä vahvistaa tietoisuutta siitä, että tunnustamme kuluneen sadan vuoden aikana monesti menetelleemme toisiamme kohtaan kristillisen rakkauden vastaisesti. Haluamme pyytää anteeksi ja vahvistaa näin totuuden ja armon henkeä keskinäisissä suhteissamme.

Hyväksi havaittu keino käsiteltäessä menneisyyden hankauskohtia on kirjoittaa yhdessä mennyttä historiaa ja nostaa esiin totuudellisesti seikkoja, joita on syytä pyytää anteeksi ja kertoa myös hyvistä kehityskuluista, joita on syytä vahvistaa. Vaikka emme ole kaikesta samaa mieltä, toivon mukaan voimme sanoa toisiamme kristityiksi, veljiksi ja sisariksi Jeesuksessa Kristuksessa. Tämän näyn viestimiseksi on hyvä vielä tarkemmin selvitellä yhteistä historiaa täsmällisen ja mahdollisimman puolueettoman historiallisen lähdetutkimuksen ja nykyhetkisen yhteisen näyn ja ekumeenisen keskustelutilanteen pohjalta. Hyvä ohjenuora ja peili on esimerkiksi Suomen Ekumeenisen Neuvoston ”Ekumenian hyvät tavat” -julkaisu vuodelta 2002. Ohessa vielä luetteloa jo nyt olemassa olevasta tutkimuksesta sekä sen käsittelemistä teemoista.

Tutkimusta helluntailiikkeestä ja sen suhteesta luterilaiseen kirkkoon

Alexander Auvinen
1908 Nykyaikaiset herätysliikkeet ulkomailla

Antti J. Pietilä
1913 Helluntailiike

W.A. Schmidt
1935 Die Pfingstbewegung in Finnland

Nils G. Holm
1970 Pingst-rörelsen i Svenskfinland 1908-1935

1976 Tungotal och andedop.

1978 Pingströrelsen. En religionsvetenskaplig studie av pingströrelsen in Svenskfinland.

1984 Pingströrelsen och den karismatiska väckelsen. Rapporter från ett seminarium i Åbo 1983

Harri Heino
1982 Luterilainen kirkko ja vapaat suunnat: Oulun kirkkopäivillä 11.6.1981 pidetyn esiseminaarin alustukset ja pyydetyt puheenvuorot, koonnut Harri Heino

1982 Vapaakirkko ja hellutailaisuus luterilaisen kirkon ja sen työntekijöiden arvioimana

Stig Söderholm
1982 Profeetta, profetoiminen ja kielillä puhuminen helluntailaisuudessa. Uskontoantropologinen tutkimus

Juha Seppo
1983 Uskovien yhteisö vai valtionkirkko. Uskonnolliset vähemmistöt ja evankelis-luterilaisesta kirkosta eroaminen Suomessa vuosina 1923–1930

Eila Helander
1987 Naiset eivät vaienneet. Naisevankelistainstituutio Suomen helluntailiikkeessä

Sari Salmi
2014 Niilo Yli-Vainion uskonnollis-yhteiskunnallinen toiminta helluntailiikkeen ja luterilaisen kirkon näkökulmista 1977–1981. Opinnäyte HY

Jouko Talonen
2015 Lausunto Jouko Ruohomäen väitöskirjasta Suomen helluntailiikkeen synty, leviäminen ja yhteisönmuodostus 1907–1922

Helluntailiikkeen edustajien muisteluita, teologista tutkimusta ja historiankirjoitusta

Pekka Brofeldt
1932 Helluntaiherätys Suomessa

Valtter Luoto
1976 Helluntaiherätys Suomessa

Juhani Kuosmanen
1979 Herätyksen historia

Veli-Matti Kärkkäinen
1998 Spiritus ubi vult spirat. Pneumatology in Roman Catholic-Pentecostal Dialogue (1972-1989)

Klaus Korhonen
2001 Veljeyttä vai veljeilyä? Helsingin Saalem-seurakunnan suhde ekumeniaan 1928-1998. Opinnäyte HY

Petri Mäkilä
2010 Helluntailainen. Klassisen helluntailaisuuden teologinen ihmiskäsitys

Jouko Ruohomäki
2009 Karismaattisuuden kutsu: karismaattisen kristillisyyden historiallinen kehitys helluntailiikkeeksi

Jouko Ruohomäki
2014 Suomen helluntailiikkeen synty, leviäminen ja yhteisönmuodostus 1907–1922

Jouko Ruohomäki, Samuel Ruohomäki, Tapio Sopanen
2012 Yhteyttä sadan vuoden ajan: Ristin voitto -lehti 1912–2012

Luterilais-helluntailainen dialogi Suomessa vuosina 1987–2019

Neuvottelujen tausta

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomen helluntaiherätyksen välillä käytiin viralliset oppikeskustelut vuosina 1987–1989. Vuonna 1981 piispainkokous oli esittänyt pyynnön kirkon ulkomaanasiain toimikunnalle tutkia mahdollisuuksia yhteydenpidon vahvistamiseksi maassamme toimivien vapaakirkkojen kanssa.

Piispainkokous päätti:

1. esittää kirkon ulkomaanasiain toimikunnalle, että se tutkisi mahdollisuuksia yhteydenpidon vahvistamiseksi maassamme toimivien vapaakirkkojen kanssa; tässä tarkoituksessa kirkon ulkomaanasiain toimikunnan tulisi myös

   a. pyytää Suomen Ekumeenista Neuvostoa jatkamaan ja tehostamaan keskustelua ekumeenisen liikkeen piirissä ja sen ulkopuolella toimivien kristillisten ryhmittymien suhteista ja

   b. pyytää Suomen Lähetysneuvostoa käymään vastaavaa keskustelua omassa piirissään;

2. pyytää kirkon ulkomaanasiain toimikuntaa toimittamaan piispainkokoukselle selonteon edellä mainituista tutkimuksista ja keskusteluista, mikäli mahdollista vuoden 1981 loppuun mennessä;

3. sen jälkeen kun on saatu kokemuksia edellä mainituista yhteydenotoista, palata uudelleen asiaan sellaisen piispainkokouksen periaateohjelman luomiseksi, josta olisi apua paikallisseurakuntien omassa ekumeenisessa kanssakäymisessä muiden kirkkojen ja kristillisten yhteisöjen kanssa, samalla voidaan antaa suositus keskustelujen käymisestä paikallistasolla, sekä

4. ongelmista huolimatta korostaa, että kristittyjen tulisi voida antaa yhteinen todistus uskostaan, mitä ei pidä sitoa yksiin oppikeskusteluihin.

Nykyiselle Kirkkohallituksen ulkoasiain osastolle ja sen toimintaa vuoteen 2016 asti johtavalle kirkon ulkoasiain neuvostolle – sittemmin piispainkokous – annettiin tehtäväksi yhteydenpidon mahdollisuuksien vahvistaminen maamme vapaakirkkoihin. On huomionarvoista, että mukaan tähän kokonaisuuteen haluttiin saada myös Suomen Ekumeeninen Neuvosto, jonka tarkkailijajäseneksi Helluntaikirkko liittyi sittemmin vuonna 2009 sekä Suomen lähetysneuvosto, jonka piirissä on yhteistyötä ollut 1940-luvun lopulta alkaen. Pitkäkestoinen suhde Suomen lähetysneuvostoon kuvaa sitä, miten

keskeistä helluntaiherätykselle on ollut lähetystyö. Myös luterilaisten puolelta valmiuksia yhteistyöhön helluntailiikkeen kanssa lienee yleisesti ottaen ollut varsin varhaisesta vaiheesta alkaen juuri niin kutsuttua herätyskristillisyyttä edustaneissa piireissä.

Tammikuusta 1996 alkaen on ollut toiminnassa luterilaisten ja helluntailaisten keskinäinen neuvottelukunta, jossa on käsitelty käytännön yhteistyötä ja vaihdettu ajankohtaista informaatiota, mutta myös pohdittu teologisia kysymyksiä ja keskusteltu kristillisen uskon sisällön ymmärtämisestä. Lisäksi on järjestetty nk. kolmikantatapaamisia Kirkkohallituksen sekä Suomen Vapaakristillisen Neuvoston ja Frikyrklig samverkanin välillä.

Marraskuussa 2010 vietettiin Kirkkohallituksen toimitiloissa Satamakadulla Suomen Vapaakirkon kanssa käytyjen neuvottelujen 30-vuotisjuhlaa. Tuo merkkipaalu laskettiin tässä yhteydessä piispainkokouksen v. 1981 tekemästä pyynnöstä tutkia yhteydenpidon vahvistamista. Tänä vuonna voitaisiin oikeastaan juhlistaa myös luterilais-helluntailaisen dialogin 25-vuotistaivalta, koska viralliset neuvottelut käynnistyivät vuonna 1987. Piispa Sariola muisteli[89] viimevuotisen 30-vuotisjuhlan alussa vähittäistä kypsymistä varsinaisten neuvottelujen aloittamiseen näin: ”Virtain Siekkisjärven rannalla pohdiskelin, mitä sanoisin kirkkoni tervehdyksenä 100-vuotisjuhlaansa viettävälle Suomen Vapaakirkon väelle. Meillä kun oli toimivat yhteydet ortodoksiseen ja katoliseen kirkkoon, mutta suhteet vapaisiin suuntiin olivat sattumanvaraiset. Yhteyksien puute oli monen seurakunnan merkittävin ekumeeninen ongelma”, kertoi piispa Yrjö Sariola kesästä 1979.

Elettiin Niilo Yli-Vainion ja karismaattisen liikkeen aikoja. Yli-Vainion toiminta oli lähtenyt liikkeelle juuri Lapualta, joten Lapuan piispan oli luontevaa paneutua asiaan ja koettaa löytää aiempaa syvempi neuvottelukosketus helluntaiherätykseen, jonka piirissä karismaattiset ilmiöt olivat jo pitempään olleet esillä ja joiden käsittelyyn tarvittiin luottamuksellisia ja avoimia suhteita, jotta kaikki voisi koitua yhteiseksi parhaaksi ja rakennukseksi.

Piispa Sariola päätti esittää tervehdyksessään, että nyt on aika alkaa viralliset keskustelut luterilaisen kirkon ja vapaiden suuntien välillä. Heti syksyllä hän tekikin mainitun aloitteen, että ”piispainkokous ryhtyisi tarpeellisiksi katsomiinsa toimiin oppia koskevien keskustelujen käynnistämiseksi Suomessa toimivien vapaakirkkojen ja –seurakuntien kanssa”. Vastaanotto ei ollut kuitenkaan aluksi innostunut. Sariola jo luuli, ettei mitään tapahdu, mutta 11.2.1981 piispainkokous esitti Suomen Vapaakirkolle neuvottelujen aloittamista. Vapaakirkko otti tarjouksen vastaan ja 1983 voitiin viettää Jyväskylän Vesalan Riihikirkossa neuvottelujen avajaisjumalanpalvelusta. Piispa Jukka Malmivaara saarnasi. Vuosien 1983-1984 keskustelujen tuloksena perustettiin Suomen Vapaakirkon ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon yhteinen neuvottelukunta. Tätä Sariola piti merkittävänä ratkaisuna. Hyvät henkilökohtaiset suhteet tai satunnaiset yhteydet eivät riitä. Tarvitaan yhteyttä ylläpitävää rakennetta.

89 Muistelut kirjasi raporttiin Heikki Jääskeläinen: https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/ekumenia/oppikeskustelut/protestanttiset-vahemmistokirkot-suomessa/suomen-vapaakirkko

”Kun pysytään koko ajan kuuloetäisyydellä, on mahdollista selvittää luottamuksellisessailmapiirissä myös suhteita hiertäviä ongelmia.”

Merkittävää oli, että näistä neuvotteluista avautui keskusteluyhteys myös helluntaiherätykseen. Erkki Verkkonen suositteli helluntaiherätykselle keskustelun aloittamista. Helluntailaisista tähän tarttui erityisesti Valtter Luoto. Luterilaisen kirkon, Suomen Vapaakirkon ja helluntaiherätyksen ensimmäinen kolmikantaneuvottelu pidettiin 1992. Myöhemmin neuvotteluyhteys avautui myös muihin vapaakirkkoihin. Arkkipiispa John Vikströmin aloitteesta käynnistettiin oppikeskustelut myös Suomen baptistien kanssa v. 1997. Taustalla oli myös Jan Edströmin ja Risto Cantellin pohjatyötä. 2000-luvun alussa arkkipiispa Jukka Paarman aikana sitten käynnistettiin dialogi myös Suomen metodistien kanssa, joka päätyi alttarin ja saarnatuolin yhteyden mahdollistavan sopimuksen allekirjoittamiseen keskeisissä uskon perustotuuksissa saavutetun yksimielisyyden pohjalta.

Sariola summasi puheenvuorossaan: ”*Nyt 30 vuotta myöhemmin voi todeta, että ongelmat ja ilon aiheet ovat pitkälti yhteiset. Me tarvitsemme toistemme tukea ja avointa vuorovaikutusta keskenämme. Neuvotteluissa opin, mikä merkitys on sillä että tunnemme toisemme ja meillä on henkilökohtainen yhteys. Miten kiitollisena muistankaan jo Jumalan lasten lepoon päässeitä Verkkosen Erkkiä ja Hyvösen Väinöä.*”

Vuosien 1987–1989 oppikeskustelut – ”usko perustuu kolmiyhteisen Jumalan pelastustyöhön”

Piispainkokouksen vuoden 1981 tehtäväksianto ”yhteydenpidon vahvistamisesta maassamme toimivien vapaakirkkojen kanssa” jatkui oppikeskusteluilla myös Suomen helluntaiherätyksen kanssa vuosina 1987–89. Jo aiemmin oli ollut valtakunnan tason vuorovaikutusta myös luterilaisten ja helluntailaisten kesken. Helluntaiherätys oli kasvanut, ja karismaattinen liike oli osaltaan muuttanut asenneilmapiiriä myönteisemmäksi molemmin puolin. Oli myös aito ekumeeninen tarve oppia tuntemaan toista paremmin ja vahvistaa keskinäistä yhteyttä. Polttavin tarve nousi kuitenkin paikallistason käytännön kohtaamisista. Loppuraportti toteaakin: ”Neuvotteluihin on tunnettu suoranaista tarvetta paikallisseurakunnissa ilmenevien ongelmien ja yhteisten haasteiden takia.”

Helluntaiherätyksen historia ja suhde Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon

Ensimmäisessä neuvottelussa 1987 käsiteltiin helluntaiherätyksen historiaa ja suhdetta Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Nähtiin, että erityisesti liikkeen opetus Pyhän Hengen kasteesta ja sitä seuraavista armolahjoista erottaa helluntaiherätyksen muista vapaista suunnista. Seurakuntakäsitys oli perusteiltaan toisenlainen kuin kansankirkollinen malli. Kastekysymys nähdään erityiseksi opilliseksi erottavaksi tekijäksi kirkon ja helluntaiherätyksen kesken.

Myönteistä muutosta havaittiin tapahtuneen keskinäisissä suhteissa, mikä on edistänyt yhteistyötä. Oikaistiin myös molemminpuolisia väärinkäsityksiä. Tälläkin kertaa korostettiin sitä, että ”suhteiden varsinainen koetinkivi on paikallisella tasolla”. Vaikeuksia keskinäisille suhteille todettiin luterilaisten näkökulmasta tuovan ”helluntailaisten käännytystyö luterilaisen kirkon jäsenten keskuudessa”. Helluntaiherätys korosti haluavansa ”välttää luterilaisten seurakuntien aktiivisiin jäseniin kohdistuvaa proselytismiä”.

Uskonkäsityksen yhteisestä pohjasta todettiin, että luterilaisen reformaation ”keskeiset korostukset Raamatusta uskon ja opin ainoana perustana ja uskonvanhurskaudesta pelastuksen perustana ovat olleet myös helluntaiherätyksessä keskeisiä uskonkohtia”.

Raamattu ja usko

Toisessa neuvottelussa 1987 käsiteltiin aihetta ”Raamattu ja usko”. ”Raamatusta kristillisen opin ja elämän ainoana perustana ja ohjenuorana vallitsi molempien ryhmien kesken yksimielisyys.” Yksimielisiä oltiin myös siitä, että Kristus ja hänen evankeliuminsa on Raamatun keskus, vaikka koko Raamattu on Jumalan sanaa. Molemmat myös torjuivat ”sisäisen sanan” ja korostivat, että ”Raamatun sanoman omaksuminen edellyttää Pyhän Hengen työtä sen vastaanottajan sydämessä”.

”Erilaisia näkökantoja ilmeni kirkollisen tradition ja sakramenttien merkityksen ymmärtämisessä.” Myös helluntailainen osapuoli myönsi, että sillä on oma tulkintaperinne, josta käsin julistusta arvioidaan.

”Yksin uskosta” -periaatteessa havaittiin huomattavaa yksimielisyyttä: ”Pelastus on yksinomaan Jumalan lahja, jonka hän antaa Kristuksen sovitustyön perusteella ilman meidän omia tekojamme. Tämä lahja voidaan ottaa vastaan yksin uskolla. Uskon kilvoitus ja hyvät työt seuraavat tämän Jumalan lahjan vastaanottamista.”

”Kysymyksessä ihmisen tahdon ja ratkaisun osuudesta pelastukseen todettiin sekä yhteisymmärrystä että eroja. …Suurimmat erot ilmenivät perisynnin, sovituksen, kasteen ja uskon keskinäisen suhteen käsittämisessä.”

Kaste

Kolmannessa neuvottelussa 1988 käsiteltiin *kastetta.* Merkittävä yksimielisyys todettiin esimerkiksi seuraavista seikoista: ”Kaste liittää kristilliseen seurakuntaan, joka on Kristuksen ruumis. Kaste on tie ehtoollisyhteyteen. Kaste ja Pyhän Hengen työ liittyvät toisiinsa. Kaste ja usko liittyvät toisiinsa. Kaste ja syntien anteeksiantamus liittyvät toisiinsa. Kun varttunut henkilö kastetaan, häneltä edellytetään henkilökohtaista uskoa. Kaste velvoittaa jokaista kristittyä vaeltamaan uudessa elämässä Jumalan armon antamalla voimalla.”

Eron syvyys tuli kuitenkin ilmi siinä, että ”helluntailainen osapuoli ei tunnusta luterilaista lapsikastetta Uuden testamentin järjestyksen mukaiseksi kasteeksi. Vastaavasti luterilaiset pitävät helluntailaisten toimittamaa kastetta vääränä silloin, kun se toimitetaan henkilölle, joka jo aikaisemmin on kastettu esim. luterilaisessa kirkossa.”

Hyväksyttiin myös yhteisen työryhmän esitys uskontunnustuksen merkityksestä sekä vanhurskauttamisesta ja uudesta elämästä.

Uskontunnustus

Kristitylle ja seurakunnalle nähtiin kolmiyhteisen Jumalan tunnustaminen välttämättömäksi. Näin rajattiin pois unitaarisen helluntailaisuuden linjaukset. Oltiin myös yhtä mieltä siitä, että ”apostolisen uskontunnustuksen sisältö on kaikilta osin raamatullinen. Osapuolet totesivat kuitenkin tulkitsevansa joitakin sen sisältämiä lauseita, esim. seurakuntaoppia, eri tavoin.”

Vanhurskauttaminen ja uusi elämä

Yhteinen pohja on selkeä: ”Vanhurskauttaminen n kokonaan ja yksin Jumalan teko. …Uusi elämä on vanhurskauttamista seuraamuksineen. …Kristitty on samalla kertaa sekä vanhurskas että syntinen.” Eroavuuksia tulee kuitenkin siinä, että luterilaiset korostavat uskon avautuvan armonvälineistä, Sanasta, kasteesta ja ehtoollisesta käsin. Helluntailaiset puolestaan ”korostavat uudestisyntymistä pelkästään Jumalan sanan ja Pyhän Hengen vaikutuksesta ilman sakramentteja. …Pelastustapahtumaan kuuluva kaste tulee tämän jälkeen.”

Seurakunta ja kirkko

Seurakuntakäsityksessä löytyi lukuisia yhteisiä piirteitä. Seurakunnan nähtiin olevan Kristuksen asettama ja Pyhän Hengen sanalla synnyttämä. Kaste on ”portti seurakuntaan” ja ehtoollinen jäsenten vahvistamista. Jumalan seurakunta on universaalinen ja sen ”perustekijät ovat läsnä paikallisseurakunnassa”. Uuden testamentin mukaan seurakunta on Kristuksen ruumis; sen pyhyys on Kristuksen pyhyyttä. Inhimillisenä yhteisönä se tarvitsee katumusta, parannusta ja anteeksiantamusta. Seurakunnassa on ”Jumalan tahdosta ja asetuksesta virkoja” palvelemassa sen perustehtävää, joka on evankeliumin julistus, lähetystyö ja palvelu. Pyhän Hengen seurakunnan rakentumiseksi jakamia armolahjoja tulee ”ohjata ja valvoa niin, että niitä käytetään raittiisti ja Jumalan sanan mukaisesti”.

On toki myös ”selviä eroja”. Helluntailaisen käsityksen mukaan ”Seurakunta muodostuu uudestisyntyneistä ja uskovina kastetuista, jotka elävät Jumalan sanan opetuksessa, jäseniensä keskinäisessä yhteydessä, rukouksissa, viettävät ehtoollista ja palvelevat lähimmäisiään rakkaudessa. Uskonsa kieltäneet voidaan sulkea pois seurakunnan yhteydestä. …Paikallisseurakunnat ovat täysin itsenäisiä… Seurakunnan opetuksen ja elämän keskeisin sanoma on Kristuksen sovitustyö. Sen pohjalta korostetaan helluntaiseurakunnissa Pyhällä Hengellä täyttymistä ja armolahjoja.”

Luterilaisen seurakuntaopin tärkeimmät kohdat on esitetty luterilaisissa tunnustuskirjoissa. Seurakunnan ”perustavat tuntomerkit ovat evankeliumin oikea saarna ja

sakramenttien oikea hoitaminen, joiden välityksellä Pyhä Henki luo seurakunnan, synnyttää uskon ja antaa uutta elämää. …Kirkollinen virka on Jumalan asettama vanhurskauttavan uskon syntymiseksi. …paikallisseurakunta… on osa hiippakuntaa ja kokonaiskirkkoa (paikalliskirkkoa). …Vaikka kirkon kaikki jäsenet eivät ole uskossa eläviä jäseniä eivätkä täytä kristillisen elämän ihannetta, kirkko haluaa pitää sellaisetkin jäsenet yhteydessään voidakseen kutsua heitä Jumalan sanalla parannukseen ja uskoon. …Kansankirkkomuotoon liittyy suuria mahdollisuuksia ja haasteita, mutta myös ongelmia. …Suomen luterilaisessa kansankirkossa pyritään kohden tilannetta, jossa kirkon jäsenyys on tulosta tietoisesta valinnasta. …Kaste velvoittaa kristittyä elämään uskossa ja rakkaudessa, kilvoittelemaan joka päivä syntiä vastaan ja niin olemaan Kristuksen opetuslapsi ja seuraaja."

Kokoavia päätelmiä

Neuvottelujen loppuraportissa tähdennetään sitä, että "teologiset ja hengelliset keskustelut auttoivat osapuolia merkittävästi ymmärtämään toistensa uskon perusteita. …Suomen luterilainen kirkko ja helluntaiherätys ovat ajan mittaan monin tavoin vaikuttaneet toisiinsa." Erityisesti tämä tulee esille helluntailaisuuden pelastuskäsityksessä, vanhurskauttamisen ymmärtämisessä. Luterilaisia puolestaan on haastettu "paneutumaan entistä monipuolisemmin Pyhän Hengen toimintaan ja lahjoihin sekä kastetta koskeviin kysymyksiin".

Erityisen merkittävänä voidaan pitää "Raamatun keskeisen aseman ja arvovallan tähdentämistä". Yhteisesti voitiin myös todeta, että "apostolinen uskontunnustus ilmaisee kiteytetysti sen, mikä on keskeisintä kristillisessä uskossa. … Usko perustuu kolmiyhteisen Jumalan pelastustyöhön." Näin siitä huolimatta, että helluntailaisuus on perinteisesti suhtautunut pidättyvästi kirjoitettuihin tunnustuksiin.

Korostettiin – aivan samoin kuin Vapaakirkon kanssa käydyssä teologisessa dialogissa – oikean kuvan antamista toisesta osapuolesta, toisen uskonvakaumuksen kunnioittamista ja sen avointa ilmaisemista myös niiltä osin kuin se eroaa toisen vakaumuksesta. Totuuden ja rakkauden tulee kulkea käsi kädessä.

Loppuraportin yhteinen julkilausuma tuo esiin yhteisen hengellisen näyn maamme ja kansamme tilasta ja tulevaisuuden toivosta sekä seurakuntien roolista tässä ajassa: "Seurakuntiemme jäsenet ovat kutsutut elämäntavallaan todistamaan kristillisen uskon kantavasta voimasta ja julistamaan evankeliumia vapauttajana myös mammonan orjuudesta. Haluamme rohkaista jokaista pitäytymään Raamattuun Jumalan sanana sekä turvautumaan ristiinnaulittuun ja ylösnousseeseen Herraan Jeesukseen Kristukseen ainoana pelastajana ja voiman lähteenä elämässä ja kuolemassa."

Tilanne on tämän jälkeen monin tavoin muuttunut ajatellen vaikkapa kirkkojen yhteiskunnallista todellisuutta globalisaation ja digitalisaation aikana, vaikka perusasetelma lienee aika samanlainen. Luterilainen kirkko on jatkanut keskusteluja esimerkiksi anglikaanien, ortodoksien ja roomalaiskatolilaisten sekä metodistien ja baptistien kanssa. Helluntaiherätyksen parissa puolestaan on syntynyt helluntaikirkko ja kasvatettu

teologista osaamispääomaa huomattavasti. Osoituksena tästä Suomen helluntaikirkko on – kirjoitettujen tunnustusten vierastamisesta huolimatta – koonnut uskon sisältöjä käsitteleviä teologisia suuntaviivoja julkaisuun *Uskon pääkohdat* (2014).[90] Julkaisussa selitetään laajemmin vuonna 2001 helluntaiherätyksen Talvipäivillä hyväksyttyjä Uskon pääkohtia. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon (SELK) ja helluntaiherätyksen neuvottelukunnassa on käsitelty teologisia ja käytännöllisiä kysymyksiä edelleen.

Kahdenvälinen teologinen vuorovaikutus ja yhteistyön muotojen kehittäminen eri tasoilla huipentui neuvottelukunnan työn piirissä saavutti tähänastisen huippukohtansa lokakuussa 2018 Helsingin Saalem-seurakunnassa helluntailiikkeen Syyspäivillä järjestettyyn niin kutsuttuun sovintotapahtumaan, jonka yhteydessä arkkipiispa Tapio Luoma ja sekä Helluntaikirkon entinen johtaja, pitkän linjan helluntaivaikuttaja Klaus Korhonen pyysivät toisiltaan anteeksi luterilaisten ja helluntailaisten toisilleen osoittamia pahoja sanoja sekä ekumenian hyvien tapojen vastaista toimintaa. Tapahtuma koettiin hyvin myönteisesti todellisena keskinäisten haavojen parantumisen ja sovinnon rakentamisen ilmaisuna sekä tähän asti kuljetun yhteisen matkan kiitollisena ilmentämisenä. Se antoi uutta intoa jatkaa keskusteluja ja yhteistyön kehittämistä yhteyden, todistuksen ja palvelun vahvistamiseksi.

Monenkeskinen dialogi Suomen Ekumeenisen Neuvoston ja Suomen Lähetysneuvoston kautta

Sen jälkeen, kun helluntaiherätyksen piirissä oli järjestäytynyt organisaatio nimeltä Suomen Helluntaikirkko, oli muodolliset edellytykset liittyä myös Suomen Ekumeenisen Neuvoston tarkkailijajäseneksi keväällä 2009. Yhteistyö ja yhteydenpito ei kuitenkaan alkanut vasta tuolloin. Esimerkiksi SEN:n opillisten kysymysten jaostossa oli helluntaiherätyksen tarkkailija jo tätä ennen.

Tähän yhteistyöhön liittyy myös kontakti Suomen Lähetysneuvoston kautta – ja tässäkin on liittymäkohtia SEN:on. Vaikka taustalla olevat tapahtumat ovatkin esitelmän yleisen aikarajauksen ulkopuolella, taustoitan hieman yhteistoiminnan kehittymisen vivahteita vanhemmilla tapahtumilla. Helluntaiherätyksessä oli näet syntynyt jo 1920-luvulla virkeää seurakuntapohjaista lähetystyötä ja perustettiin myös Suomen Vapaa Ulkolähetys, joka oli hetken aikaa myös Suomen Lähetysneuvoston jäsen vuoteen 1930, mutta oli sen jälkeen tauolla vuoteen 1950. Vuodesta 1947 helluntailiikettä edustivat SLN:ssa Saalem-seurakunta ja Filadelfia-församlingen. Tärkeä yhdyshenkilö oli Odin Finell, jonka kuoltua vuonna 1960 esimerkiksi Suomen Vapaan Ulkolähetyksen jäsenyys Suomen Lähetysneuvostossa päättyi sillä erää.

Taustalla ei kuitenkaan ollut vain yhden henkilön pois jääminen. Ensinnäkin Suomen Vapaa Ulkolähetys oli jo helmikuussa 1951 ilmoittanut, että se eroaa SLN:sta, jos se rekisteröityy yhdistykseksi. Ero toteutui kuitenkin vasta sitten, kun SLN integroitui

90 http://www.suomenhelluntaikirkko.fi/tunnustus_ja_opetus_2/uskon_paakohdat.

lähemmäksi synkretistisenä, tämänpuoleisiin eettisiin kysymyksiin keskittymisestä ja kielteisyydestä maailmanlähetystä kohtaan arvosteltua Kirkkojen Maailmanneuvostoa lähellä olevia lähetysjärjestöä. Ratkaisevaa oli se, että KMN:n vuoden 1961 Delhin yleiskokoukseen Kansainvälinen Lähetysneuvosto integroitui osaksi KMN:a ja sen Maailmanlähetystyön ja evankelioimisen komission jaostoa v. 1961. SLN liittyi jaoston jäseneksi v. 1961, mutta suhde ei ollut ongelmaton. Niinpä Suomen Vapaakirkko esitti v. 1969, että SLN eroaisi KMN:n jaoston jäsenyydestä. Samaa esitti myös Suomen baptistiyhdyskunta. Niinpä jäsenyys päättyi v. 1971. SLN palasi kuitenkin KMN:n maailmanlähetyksen ja evankelioinnin komission liitännäisjäseneksi 2019.

Suomesta maailmanlähetystyön ja evankelioimisen komission jaostoon liittyi Suomen Ekumeenisen Neuvoston lähetys- ja evankelioimistyön jaosto. Sen toiminnassa oli mukana myös helluntaiherätyksen lähetystyön edustajia. Yhteistyö säilyi tämän kotimaisen yhteistyöelimen kautta, jossa kirkkojen työnäky oli riittävä yhdistämään eri tahoja. Omalta osaltaan tämä edisti vuorovaikutusta, jossa kukin osapuoli on toiminut vuorollaan antajana ja saajana. Lähetystyön sarallahan helluntaiherätyksen ja yleensä Suomen vapaakristillisen neuvoston jäsenkirkkojen panos on ollut tuntuva ja haastanut myös luterilaisen kirkon toimijoita maassamme myönteisessä mielessä. Myönteisestä ekumeenisesta, kirkkojen yhteyttä vahvistaneesta hengestä tässä toiminnassa lienee hyvä osoitus juuri se, että kun organisaatiomuoto sen teki mahdolliseksi, Helluntaikirkko virallisti osallistumisensa SEN:n työyhteyteen tarkkailijana. Sittemmin SEN siirsi päävastuun lähetysyhteyksistä Suomen Lähetysneuvostolle.

Luterilaisen maailmanliiton dialogi ja KMN:n sekä helluntailiikkeen yhteinen työryhmä

Suomessa käydyt luterilais-helluntailaiset oppikeskustelut ovat maailman mittakaavassa olleet varsin harvinaisia. Niinpä kun Luterilainen maailmanliitto kartoitti luterilais-helluntailaisen dialogin mahdollisuuksia ja kokosi dialogiryhmän työn tuloksista myös kirjasen *Lutherans and Pentecostals in Dialogue* (2010), mukana oli myös suomalaisedustajia: Veli-Matti Kärkkäinen helluntaiherätyksestä ja Matti Repo evankelis-luterilaisesta kirkosta. Veli-Matti Kärkkäinen on muutenkin puhunut suomalaisen Luther-tutkimuksen puolesta, siitä, miten sen avaamat näkymät uskossa läsnä olevasta Kristuksesta uskon ja rakkauden yhdistäjänä sekä avoimuus tasapainoiselle trinitaaris-kristologiselle teologialle ja spiritualiteetille ja sitä kautta myös Pyhän Hengen toiminnan rikkaammalle ymmärtämiselle voivat luoda siltaa myös helluntailaiseen teologiaan päin ja tarjota mahdollisuuden myös molemminpuoliseen ekumeeniseen oppimiseen.

Suomalaisedustaja on ollut vuosia mukana myös Kirkkojen maailmanneuvoston ja helluntailiikkeen yhteisessä työryhmässä. Aluksi mukana oli TL, pastori Tuija Mannström ja sittemmin pastori, jatko-opiskelija Marjut Haapakangas. Molemmat ovat olleet mukana myös kotimaisessa luterilais-helluntailaisessa neuvottelukunnassa. Tämän globaalin keskustelun teemana on ollut kirkko-oppi, ekklesiologia. Teemaa on käsitelty Nikean uskontunnustuksen ekklesiologisten attribuuttien kautta: yksi, pyhä, katolinen

ja apostolinen. Jo tämäkin kertoo jotain siitä, että helluntailiikkeen itseymmärrys on muuttunut jäsentyneempään suuntaan. Myös KMN:a lähellä olevan Global Christian Forumin toiminnassa, jossa kristityt helluntailaisista roomalaiskatolisiin kohtaavat, on suomalaisedustus ollut mukana alusta asti. NNKY:n toiminnanjohtajan Pirjo-Liisa Penttisen panos on ollut tässä vahva.

Nämä kansainväliset viitteet vahvistavat sitä johtopäätöstä, että yksi saavutus keskinäisessä dialogissa on keskinäisen tuntemuksen lisääntymisen ja yhteistyön edellytysten kehittymisen lisäksi se, että olemme oppineet puhumaan aiempaa enemmän yhteistä kieltä, hahmottamaan perintöämme teologian käsittein ja voineet sitä kautta tukea myös kansainvälistä dialogia – vuorovaikutus on monen suuntaista. Johdonmukainen seuraus tästä on myös se, että helluntailiikkeen teologiaa voidaan nykyään hyvin käsitellä myös yliopistokontekstissa. Yliopistoteologia antaa parhaimmillaan välineitä maltilliseen analyyttisyyteen, joka voi olla hyväksi, kun pyritään ymmärtämään historiaa ja nykytilannetta, vaikka tieteen menetelmillä on myös omat rajansa. Siitähän kertoo jo tieteenfilosofinen itsensä korjaamisen ihanne. Keskustelu jatkuu ja etenee – avoimesti ja luottamuksen ilmapiirissä.

Suomessa luterilaisten ja helluntailaisten yhteydenpitoa ja myös teologisia keskusteluja on jatkettu kahdesti vuodessa kokoontuvan neuvottelukunnan puitteissa. Teologisista teemoista on erityisesti syvennytty ehtoolliseen ja kasteeseen. Ohessa yhteenvedot ja tulokset molemmista keskusteluista.

Luterilais-helluntailainen neuvottelukunta ehtoollisesta – yhteenvetoa keskusteluista 2.11.2010 ja 7.3.2011

1. [Silloisen Suomen helluntaiherätyksen valtuuskunnan pj:n ja Saalem-seurakunnan johtajan] Klaus Korhosen mainitsemat seitsemän kohtaa ehtoolliskäsityksestä kuvaavat hyvin viime vuosikymmenten suomalaisessa helluntailaisuudessa tyypillistä käsitystä ehtoollisesta. Muuttuneessa tilanteessa on jouduttu miettimään ehtoolliskäsityksen perusteita enemmän.

2. Ehtoolliskäsityksissämme on ainakin Suomen kontekstissa paljon samaa.

3. Henki ja sana kuuluvat molempien mukaan yhteen. Korostus on kuitenkin siinä, että sana ilman henkeä on kuollut, kun taas luterilaiset alleviivaavat sanan merkitystä. Helluntailaiset korostavat, että kyseessä on sana, johon uskotaan. Pyhän Hengen työ on tärkeätä. Heille on vieras ajatus, että sakramentissa sana liittyy aineeseen. Tulisikin keskustella syventävästi siitä, mitä merkitsee sanan ja sakramentin yhteys.

4. Luterilaisille moni asia palautuu siihen, mitä Kristuksen läsnäolo on ehtoollisella. Sana liittyy yhtäältä muistamiseen, mutta muistamisen kautta Kristus on kokonaisuudessaan läsnä: ristiinnaulittu ja ylösnoussut on koko persoo-

nassaan läsnä. Siksi sanotaan, että myös ruumis on läsnä leivässä ja viinissä. Luterilaisuudessa läsnäolo on kokonaisvaltaista.

5. Helluntailaisuus korostaa ehtoollisen salaisuusluonnetta, mutta niin myös luterilaisuus korostaessaan ilman filosofisia määritelmiä asetussanojen ilmaisemaa ajatusta Kristuksen todellisesta läsnäolosta leivässä ja viinissä. Katekismus toteaa: ”Vaikka emme voi ymmärtää tätä salaisuutta, voimme luottaa Vapahtajan omiin sanoihin, jotka on talletettu pyhään Raamattuun.”

6. Suomalaisessa helluntailaisuudessa ehtoolliskäsitys on luterilaisuuden ja reformoidun perinteen välimaastossa. Baptismissa ehtoollinen on muistoateria, mutta Pohjolassa helluntailaisuus on saanut vaikutteita luterilaisuudesta. Helluntailaisilla on pneumaattinen lähestymistapa; ei käytännössä puhuta sakramenteista ja mysteereistä, mutta pidetään ehtoollista salaisuutena. Pneumaattisesta näkökulmasta voidaan ajatella, että Kristus on ehtoollisella läsnä leivässä ja viinissä salatulla tavalla.

7. Helluntailaiset sijoittuvat maailmalla jonnekin Zwinglin ja Calvinin välimaastoon. Kristuksen luokse nostamista ei kuitenkaan tulkita samalla tavoin kuin Calvin. Pyhän Hengen läsnäolo kertoo juuri Kristuksen läsnäolosta, vaikka asia kuvataan juuri Pyhän Hengen läsnäolona. Voidaan katsoa ylöspäin Kristusta, mutta on myös korostus, että hän on siellä, missä on särkynyt sydän. Pyhän Hengen läsnäolossa myös Kristus on uskovassa, heikossakin uskossa läsnä. Kansainvälisessä helluntailaisuudessa kyse on ennen muuta yhteyden ateriasta, ei armon tarpeen korostuksesta. Ei kuitenkaan korosteta kohoamista ylöspäin vaan Pyhän Hengen läsnäoloa.

8. Kristuksen läsnäolon ja uskon välinen suhde tulkitaan luterilaisuudessa enemmän objektiivisesti, helluntailaisuudessa enemmän subjektista käsin. Luterilaisuudessa ajatellaan Kristuksen olevan reaalisesti läsnä. Pelastava osallisuus hänen läsnäolostaan saadaan kuitenkin vain uskon lahjan kautta. Reformoidussa tai helluntailaisessa traditiossa on painotettu Kristuksen (spirituaalista) läsnäoloa uskon kautta, ei ilman sitä. Luterilaisuudessa objektiiviset armonvälineet korostavat ehtoollisen lahjaluonnetta, mutta vapaissa suunnissa korostuu henkilökohtaisen uskon merkitys, vaikka luterilaisillekin usko on tärkeä. Luterilaiset haluavat painottaa sitä, että emme ole vain yksilön uskon vaan kirkon yhteisen uskon ja sitä kautta Kristuksen varassa.

9. Myös helluntailaiset ajattelevat, että usko ei ole lähtöisin ihmisestä vaan Jumalan lahja. Ihminen ei voi tehdä uskon ratkaisua, jos ei Jumala hänessä sitä vaikuta. Kaikki on alusta lähtien, tahtominen ja tekeminen, Jumalan työtä. Kyse on ”yhteisestä uskosta”, jonka Jumala antaa yksilöille. Sekä helluntailaisuuden

että luterilaisuuden sisällä on painotuseroja ”uskon lahjan” ja ”uskonratkaisun” korostamisen välillä.

10. Janalla ”uskoa synnyttävä” ja ”uskoa vahvistava” ehtoollinen on helluntailaisen käsityksen mukaan vahvasti ”uskoa vahvistavan” puolella. Siksi suhtaudutaan pidättyvästi ajatukseen mennä ehtoolliselle saamaan syntejä anteeksi. Läsnäolo on yhtäältä lupaus Pyhän Hengen läsnäolosta, toisaalta kokemus, joka muuttaa elämää jollakin tavoin. Kokemuksellisuus on liikkeen peruspiirre.

11. Reformaatioaikana luterilaiset korostivat Paavalin kirjeiden opetukseen liittyen, että ehtoollista voi syödä myös turmiokseen. Se ei ole riippuvainen uskosta, vaikka hyödyn saa osakseen vain uskon kautta. Myös nykyisessä Katekismuksessa todetaan: ”Oikean ehtoolliselle osallistumisen edellytys on usko, joka merkitsee Kristuksen sanaan luottamista.”

12. Molemmissa perinteissä korostetaan aiempaa vähemmän sitä, että ehtoollinen on vakavan itsetutkistelun ateria. Aiemmin korostuivat synnintunto ja parannuksenteko. Kiitos ja ylistys ovat tulleet voimakkaammin mukaan. Korostetaan aiempaa enemmän ehtoollista lahjana kaikille.

13. Ehtoollinen on molemmissa perinteissä yhteysateria, mutta tämän yhteyden luonne ymmärretään eri tavoin. Helluntailaisuudessa korostetaan näkyvän uskovien yhteisön keskinäistä yhteyttä, mikä näkyy siinä, että ehtoollinen jaetaan helluntaiseurakunnissa yleensä penkkiin. Malja kiertää seurakuntalaisten keskuudessa ja heitä rohkaistaan julistamaan tätä kautta Kristusta toisille. Välillä ihmisiä on kutsuttu myös eteen ja jaettu ehtoollinen siellä ja korostettu näin sitä, että ehtoollinen voidaan ottaa vastaan lahjana.

14. Luterilaisuudessa painotetaan enemmän ehtoollisen luonnetta syntien anteeksiantamuksen ateriana, mutta helluntailaisuudessakaan tätä ei täysin torjuta. Eroa voitaneen kuvata käsitteiden ”armonväline”, ”armon lupaus” välisellä erottelulla.

15. Luterilaisessa kirkossa vietetään aiempaa huomattavasti useammin messua. Suomalaisessa helluntailiikkeessä ehtoollinen on useimmiten kerran kuussa. Esimerkiksi Britanniassa, anglikaanikontekstissa, jumalanpalvelus saatetaan jäsentää ehtoollisesta käsin. Tässäkin näkyvät helluntailiikkeen erilaiset korostukset eri konteksteissa.

16. Helluntailaisuus on olennaisesti luonteeltaan maallikkoliike. Yleisesti vanhin siunaa ehtoollisen, mutta mukaan voidaan kutsua muitakin. Vanhin ehtoollisen siunaajana ei ole ehdoton sääntö. Yleisesti ottaen ehtoollisen isännöinti

liittyy kuitenkin seurakunnan johtamiseen. Seurakunnan toimivan yhteyden näkökulmasta ei voi lähteä liikkeelle siitä, että kuka tahansa uskova voisi johtaa ehtoollisen. Vanhemmisto voi valtuuttaa ehtoollisen siunaamiseen. Luterilaisuudessa papin tehtävä on siunata, konsekroida ehtoollisaineet. Maallikkojen ottaminen mukaan aiempaa enemmän näkyy siinä, että kirkkoherran luvalla maallikot voivat olla avustamassa ehtoollista jakamassa.

17. Siunaussanoina käytetään luterilaisuudessa vakiintuneita asetussanoja, jotka ovat kooste raamatunkohdista. Helluntailaisuudessa on enemmän vaihtelua, mutta joka tapauksessa luetaan Raamatun kohtia, joissa ehtoollinen asetetaan. Kyseessä ei ole sama kooste raamatunkohdista kuin luterilaisen messun asetussanat. Voidaan käyttää useitakin kohtia sekä Vanhasta että Uudesta testamentista asetussanoina. Isä meidän –rukousta ei käytetä säännönmukaisesti – toisin kuin luterilaisessa messussa.

18. Lutherin teologian ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon *Jumalanpalveluksen oppaan* pohjalta voidaan sanoa, että niin ehtoollisaineiden muuttumisen keston tarkka määrittely kuin sen keston loppumisen rajaaminen pelkkään käyttö-tilanteeseen (*in usu*) ovat spekulatiivisia. Kun ehtoollisaineet on kerran siunattu, konsekroitu, on tapahtunut muutos ja niitä kohdellaan kunnioittavasti. Jumalanpalveluksen oppaassa (s.102) on annettu tarkennetut ohjeet ehtoollisaineiden jälkikäsittelystä: ”Tulee pyrkiä siihen, että siunatut ehtoollisaineet käytetään loppuun ehtoollisen aikana. … Jos elementtejä jää paljon yli, ne voidaan säilyttää eri astiassa myöhempää käyttöä varten.”

19. Viinin ja leivän jälkikäsittelyssä on helluntailaisuudessa erilaisia tulkintoja, mutta ehtoollista ja ehtoollisessa tarjolla ollutta leipää ja viiniä kunnioitetaan. Helluntailaisuudessa ajatellaan, että Pyhä Henki vaikuttaa aineen kautta jotenkin – niin ehtoollisella kuin vaikkapa öljyllä voitelussa. Itse väline ei kuitenkaan ole pyhä.

20. Kirkon yhteinen usko muodostaa luterilaisuudessa perustan sille, että ehtoollista vietetään tietyssä tarkoituksessa, on oikea intentio. Kirkon uskossa on kyse uskon objektiivisesta sisällöstä Raamatussa, uskontunnustuksessa jne. ja viime kädessä Kristuksen uskosta. Myös helluntailaisuudessa yhteinen usko on tietyllä tapaa läsnä, koska yhteinen käsitys ehtoollisesta määrittää, kuka voi ehtoollisen saada. Helluntailaisuudessa on vähemmän kirjoitettuja ohjeita, ja käytännössä määräävää on pitkälti kirkon tai seurakunnan usko ja sen käytännöllis-pastoraalinen soveltaminen.

21. Luterilaisilla on ekumeenisen liikkeen vaikutuksesta vahvistettu ehtoollisrukouksen ja erityisesti niin kutsutun epikleesirukouksen, Pyhän Hengen avuksi

huutamisen asemaa osittain ekumeenisen työskentelyn, esimerkiksi BEM-asiakirjan myötä. Myös helluntailaisuudessa voidaan rukoilla Pyhää Henkeä kirkastamaan Kristusta ja ehtoollisen merkitystä, mutta ei ole erityistä epikleesirukousta.

22. Ympäröivä kristillisyys on vaikuttanut helluntailaiseen ehtoolliskäsitykseen ja sen painotuksiin eri puolilla maailmaa. Suomessa on luonnollista, että luterilaisuus on vaikuttanut. Ortodoksinen vaikutus voi näkyä esimerkiksi siinä, että ortodoksisessa ympäristössä ehtoollisaineet nautitaan loppuun asti ehtoollisenvieton jälkeen. Ortodoksista käsitystä lähelle tulee myös ehtoollisen salaisuusluonteen korostus ja tähän liittyvä vaikeus ymmärtää Hengen toimintaa systemaattisesti.

23. Sairaan ehtoollinen on käytössä molemmissa perinteissä. Tähän liittyy helluntailaisuudessa usein myös öljyllä voitelu. Tällöin voidaan myös helluntailaisesta näkökulmasta uskoa ja kokea, että kokonaisuuteen liittyy syntien anteeksiantaminen. Öljyllä voitelun yhteydessä vapautetaan itsesyytösten ahdistuksesta ja pelosta.

24. Luterilaisuudessa ajatellaan ehtoollisella toteutuvan läsnä olevan Kristuksen kautta yhteys kaikkien aikojen kristittyihin. Messun prefaatiorukouksen päätös ilmaisee asian näin: ”…laulamme sinulle ylistystä enkelien ja kaikkien pyhien kanssa.” Ajatus yhteydestä edesmenneisiin pyhiin perustuu siis yhteyteen Kristukseen ja toisiin hänen ruumiinsa jäseniin. Tämä yhteys ei katkea kuolemaankaan, koska uskossa läsnä olevan Kristuksen kautta saamme osallisuuden Kolmiyhteisen Jumalan iankaikkiseen elämään hänen yhteydessään. Esimerkiksi Luther korostaa ehtoollisen olevan luonteeltaan kommuunio, yhteyttä Kristukseen ja kristittyjen kesken, pyhäin yhteyttä. Luterilaiset liittyvät Augustinuksen ajatukseen, että ikuisuudessa ei ole aikaa. Kyse ei ole siitä, että juuri nyt samaan aikaan aloitettaisiin rajan tuolla puolen ehtoollisen viettoa.

25. Helluntailaisuudessa on kolmenlaista käytäntöä ehtoollisen vietossa:

    1) suljettu ehtoollispöytä (uskovien kaste edellytys), 2) yksipuolinen ehtoollisvieraanvaraisuus (Helsingin Saalem) ja 3) avoin ehtoollispöytä.

26. Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on ehtoollisyhteys LML:n jäsenkirkkojen, Porvoon kirkkoyhteisön kirkkojen, Suomen metodistien, Skotlannin kirkon ja EKD:n jäsenkirkkojen kanssa. Jumalanpalveluksen opas toteaa: ”Ehtoollinen voidaan jakaa muun kristillisen kirkon jäsenelle, jos kirkolliskokous on hyväksynyt tuon kirkon kanssa asiasta tehdyn sopimuksen (KJ 1:4,2). Periaatteessa pappia ei voida estää käyttämästä yksittäistapauksessa pastoraa-

lista harkintaa. Kansainvälisesti on pidettävä yleisenä esimerkiksi käytäntöä, jossa seka-avioliitossa perheen jäsenet voivat osallistua ehtoollispöytään. Koska käytännöt kuitenkin vaihtelevat, papin on tällaisissa tapauksissa selvitettävä huolellisesti myös toisen kirkon kanta. Toisen kirkon jäsenen kohdalla papilla ei ole oikeutta toimia vastoin kyseisen kirkon omille jäsenilleen antamia ohjeita. Silloin kun toisen kirkon jäsen ei voi osallistua ehtoolliselle, hänet voidaan siunata ehtoollispöydässä."

27. Kysymyksenä jäi pohdittavaksi, miten paljon ehtoolliseen voi liittää diakonian ulottuvuutta? Voitaisiinko tätä kautta ehtoolliseen liittää enemmän myös rakkauden ulottuvuutta?

Luterilais-helluntailainen neuvottelukunta kasteesta 16.4.2018

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomen helluntaiherätyksen oppikeskustelujen (1987-89) päätösasiakirjassa todettiin kokoavasti: "Laajasta yhteisestä pohjasta huolimatta osapuolten edustamien yhteisöjen välillä on suuria eroja etenkin toimituksia, sakramentteja sekä kirkko ja seurakuntaoppia koskevissa kysymyksissä. Niiden pelkkä luetteleminen ei kuitenkaan anna oikeaa kuvaa tilanteesta. Kysymyksessä on kaksi erilaista kristillistä tulkintatraditiota, joissa Jumalan toiminta maailmassa nähdään eri tavoin."

Lausuma on totta edelleen. Voidaan kuitenkin havaita myös keskinäisen ymmärryksen vahvistuneen kuluneiden 30 vuoden aikana. Koska keskinäiset erot jo perinteisesti kiteytyvät kastekäsitykseen, on syytä jatkaa keskustelua siitä, miten voisimme vahvistaa toisten näkökohtien yhteistä kristillistä ymmärtämistä. Onhan kaste keskeinen koko kristillisen uskon ja kristityn identiteetin kannalta. Tämä yhteenveto, joka pyrkii ilmaisemaan luterilaisten ja helluntailaisten kastekäsityksen niiden nykyisen opetuksen pohjalta aiempaa kattavammin, perustuu neuvottelukunnan parissa vuosina 2014-2017 käytyihin keskusteluihin.

Luterilaiset ja helluntailaiset yhdessä kristillisestä kasteesta:

1. *Pelastuksen perustana on Jumalan armo Jeesuksessa Kristuksessa, jonka ihminen ottaa uskon kautta vastaan* (hell. UP 7, lut. CA 9).[91] *Kasteen perustana on ylösnousseen Kristuksen kuolema ja ylösnousemus*.[92] Vanhurskauttaminen on Jumalan teko, jossa syyllinen ihminen julistetaan Kristuksen tähden syyttömäksi ja Kristuksen pyhyys ja vanhurskaus luetaan ihmisen hyväksi. Ihminen ottaa

91 UP = *Suomen helluntaiseurakuntien Uskon pääkohdat* 2014 (www.suomenhelluntaikirkko.fi/tunnustus_ja_opetus_2) , CA = Augsburgin tunnustus 1530 (www.tunnustuskirjat.fi/augstunn.html)

92 *Päätösasiakirja. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomen helluntaiherätyksen viralliset oppineuvottelut 1987–1989*, 14 (https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/ekumenia/oppikeskustelut/protestanttiset-vahemmistokirkot-suomessa/suomen-helluntaiheratys)

sen vastaan uskolla, jonka Jumala vaikuttaa.[93] Aitoa uskoa seuraavat hedelmät. Uuden elämän luonne on erityisesti Kristuksessa pysymistä.[94]

Luterilaisille kaste "…on välttämätön pelastukseen ja … Jumalan armo annetaan kasteen välityksellä. Lapset tulee kastaa, jotta heidät kasteen kautta annettaisiin Jumalan huomaan ja näin otettaisiin Jumalan armoon" (CA 9).

Helluntailaisetkin näkevät kasteen liittyvän olennaisesti Uuden testamentin pelastusoppiin (UP 7). Jumala synnyttää uudesti ihmisen tämän otettua evankeliumin uskossa vastaan, minkä jälkeen ihminen voidaan ja hänet tulee kastaa (Ap.t. 10). Helluntailaiset painottavat kasteessa enemmän ihmisen tiedostettua uskoa kuin luterilaiset, jotka kastavat myös sylilapsia. Molempien mukaan kaste tapahtuu seurakunnan keskellä ja valtuuttamana.

2. *Kaste on ylösnousseen Kristuksen asettama toimitus*. (Matt. 28:18–20, lut. KO 34[95], hell. UP 7).

   Luterilaisille kaste on yksi armonvälineistä, joita ovat Jumalan sana ja sakramentit. Kaste on vaikuttava pelastuksen lahjojen välittäjä (1 Piet. 3:21) Pyhän Hengen sanan ja sakramentin kautta herättämän vanhurskauttavan uskon kautta (CA 5). Kaste liittää Kristuksen ja hänen kirkkonsa yhteyteen.

   Helluntailaisille kaste "liittyy olennaisesti Uuden testamentin pelastus- ja seurakuntaoppiin" ja vahvistaa pelastuksen lahjojen merkityksen. Pelastuksesta päästään osalliseksi Jumalan sanan välityksellä uskon, vanhurskauttamisen ja Pyhän Hengen osallisuuden kautta (UP 7).

3. Kristillinen kaste on yksi kerran elämässä suoritettava toimitus eikä oikein toimitettua kastetta ole syytä toistaa.[96] Oikein toimitettu kaste ymmärretään perinteissämme eri tavoin.

4. *Kaste liittää kristityn seurakunnan, Kristuksen ruumiin, yhteyteen ja siinä vaikuttaa Jumala* (KO 35, UP 7, Päätösasiakirja 14–15).

5. *Kristillinen kaste tulee toimittaa vettä käyttäen Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen* (KO 34, UP 7).

---

93 Päätösasiakirja, 20.

94 Päätösasiakirja, 20.

95 KO = *Katekismus, Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kristinoppi* 1999 (www.katekismus.fi).

96 Päätösasiakirja, 14.

6. *Helluntailaiset toimittavat kasteen upotuskasteena* (UP 7)*, ja se on myös luterilaisille mahdollinen, vaikka yleensä kaste toimitetaan valelukasteena.*

7. *Molemmat tähdentävät evankeliumin julistamisen ensisijaisuutta kasteen yhteydessä.*

   Luterilaiset korostavat Jumalan sanan liittymistä aineeseen (KO 34) ja helluntailaiset evankeliumin julistuksen synnyttämän uskon merkitystä (UP 7).

8. *Usko ja kaste kuuluvat yhteen.*

   Helluntailaisille usko merkitsee tässä yhteydessä henkilökohtaista suhdetta Jumalaan: ”Uskon kautta syntynyt Kristus-yhteys ja kaste liittyvät olennaisesti yhteen … kaste seuraa ihmiselle lahjoitettua uskoa”. (UP 7)

   Luterilaiset painottavat sitä, että yksilön usko ja kirkon yhteinen usko kuuluvat yhteen. Kastettu kastetaan apostolisessa uskontunnustuksessa yhteisesti lausuttuun kirkon uskoon kolmiyhteiseen Jumalaan ja hänen pelastustekoihinsa, johon kastettu osaltaan liittyy: ”Pyhä Henki synnyttää meidät uudesti ja lahjoittaa meille uskon, jolla voimme tarttua kasteen lupauksiin” … ”Kirkon yhteinen usko tukee meitä myös silloin, kun oma usko horjuu” (KO 35, KO 12).

9. *Kun varttunut henkilö kastetaan, häneltä edellytetään henkilökohtaista uskoa.*[97]

10. *Kaste ei liity vain yksittäiseen hetkeen, kastetapahtumaan, vaan se tulee ymmärtää osana kristityn elämän kokonaisuutta, osana kristillistä initiaatiota, johon liittyvät kristillinen kasvatus, opetus ja julistus sekä ehtoollinen osana seurakunnan yhteydessä elämistä.*

    Kristitty on Kristuksen ruumiin ja Jumalan kansan jäsen sekä Pyhän Hengen temppeli (1. Kor. 12:12; 1. Piet. 2:9–10; 1. Kor. 6:19).

11. *Kastettuja kutsutaan elämään Kristusta seuraten ja päivittäisessä parannuksessa.*

    Luterilaisen käsityksen mukaan ”Kaste velvoittaa luottamaan yksin Kristukseen ja elämään hänen esimerkkinsä mukaisesti. … Kun turvaudumme kasteen armoon, meidän ei tarvitse omin voimin tehdä parannusta. Pyhä Henki kitkee meistä joka päivä itsekkyyttämme ja herättää meissä uutta uskoa ja rakkautta” (KO 36). Helluntailaiset toteavat, että ”Kaste merkitsee syntisen elämäntavan

97 Päätösasiakirja, 15.

taakse jättämistä, osallistumista kristilliseen kilvoitukseen ja palveluun" (UP 7). Helluntailaiselle kaste julistaa uskoa ja osallisuutta Kristuksen kuolemaan vanhan elämän hautaamisena ja askeleena uuteen elämään.

12. *Voimme luterilaisina ja helluntailaisina yhdessä tunnustaa sellaisen kasteen, jonka kristillisen uskonsa tunnustanut, aiemmin kastamaton on saanut ja joka on toimitettu upotuskasteena Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen.*

Jäljelle jäävät erot:

1. *Helluntailaisen näkemyksen mukaan sylilapsen kaste ei ole oikea kaste, eivätkä luterilaiset hyväksy lapsena kastetun uudelleen kastamista. Luterilaiset hyväksyvät vedellä kolmiyhteisen Jumalan nimeen toimitetun kristillisen kasteen eli myös helluntailaisten toimittaman kasteen.*

   Helluntailaiset eivät tunnusta kastetta, jota ei ole edeltänyt tiedostettu usko, joten he eivät tunnusta sylilapsena luterilaisessa kirkossa valelukasteella kastettuja (UP 7).

   Luterilaiset pitävät tärkeänä tietoista uskoa Jeesukseen Kristukseen, mutta painottavat kasteen ja uskon olevan Jumalan teko ja kasteen liiton olevan tarjolla kaikille, myös vastasyntyneille (Mark. 10:13–16), KO 35). Siksi luterilaiset kastavat myös pieniä lapsia uskontunnustuksen mukaiseen kristilliseen uskoon ja sen lupausten omistamiseen Kristuksen ja hänen kirkkonsa yhteydessä.

   Luterilaiset tulkitsevat Raamatussa kerrottujen "perhekunnan" (Ap.t. 16:15, 16:33, 1. Kor. 1:16) kasteiden merkinneen koko perhekunnan eli myös sylilasten kastamista. Luterilaiset liittyvät jo varhaiskirkossa yleiseen käsitykseen, jonka mukaan pienet lapset, jotka eivät vielä osaa puhua, kastetaan yhdessä aikuisten kristittyjen kanssa. Helluntailaiset taas katsovat uskovien kasteen olleen vallitseva käytäntö Uuden testamentin aikoina ja varhaisessa kirkkohistoriassa.

   Helluntailaiset liittävät lasten evankeliumiin (Mark. 10:13–16) ajatuksen lasten siunaamisesta: Evankeliumeissa kerrotaan, kuinka Jeesus otti lapsia syliin ja siunasi heitä. Tämän esimerkin mukaisesti esimerkiksi seurakunnan pastorit tai vanhimmat siunaavat sylilapset. Näin vanhemmat tunnustavat tarvitsevansa seurakunnan esirukousta ja luovuttavat lapsen Jumalan käsiin.

2. *Luterilaisille kaste on alku kristittynä elämiselle seurakunnan yhteydessä.* Kastetulle lahjoitetaan usko, jolla hän voi ottaa kasteen lahjan vastaan: "herääminen" ja "uskoon tuleminen" ovat paluuta kasteen armoon (KO 35, 36).

Helluntailaisten mielestä Jumalan vaikuttaman henkilökohtaisen uskon tulee edeltää kastetta. ”Kastetut uskovat liitetään paikalliseen uskovien yhteyteen eli seurakuntaan.” (UP 7)

3. *Luterilaisten mielestä kasteessa pestään synnit pois;* se on sakramentti eli armonväline ja pelastukselle välttämätön (KO 35, CA 9).

   Helluntailaisten mukaan anteeksianto ja vanhurskauttaminen kytkeytyvät Jumalan sanan herättämään uskoon, joka edeltää kastetta. ”…kaste itsessään ei pelasta vaan toimii syntyneen uskon tunnustuksena.” (UP 7)

4. *Luterilaisen käsityksen mukaan ihminen on kasteessa passiivinen ja vastaanottavainen; helluntailaisen käsityksen mukaan ihminen on Sanan ja Hengen aktivoima:* kaste on ihmisen vastaus Jumalan tekoon.

5. *Luterilaisten mielestä kasteen sakramentti synnyttää uudesti* (KO 35). *Helluntailaisille kaste Kristuksen asettamana toimituksena on Jeesukseen tunnustautumisen vahvistamista* (UP 7).

6. *Luterilaisuudessa kasteen toimittaa pappi* (KJ 2:13) – pois lukien hätäkaste, jonka voi toimittaa jokainen kirkon jäsen (KJ 2:14). *Helluntailaisuudessa kasteen toimittavat vanhimmat ja pastorit tai heidän valtuuttamansa henkilöt.*

7. Luterilaisesta näkökulmasta kaste ja usko kuuluvat yhteen kristillisessä elämässä. Siksi kristittyjen yhteyden rakentamiseen kuuluu luterilaisen käsityksen mukaan pyrkimys tunnustaa toisen kristityn kaste. Olemme kiitollisia siitä, että yhteistä pohjaa on entistä enemmän saavutettu sitä kautta, että olemme tässä voineet yhdessä tunnustaa uskonsa tunnustaneen ja upotuskasteella kastetun ennen kastamattoman kasteen.

   Tavoitteena on helluntailaisesta näkökulmasta katsottuna ollut ymmärtämisen lisääminen. Kasteen vastavuoroinen tunnustaminen ei ole anabaptistiseen traditioon kuuluvan liikkeen tavoite, koska jos helluntailaisuus hyväksyisi sylilapsen kasteen täysimittaisena kristillisenä kasteena, se luopuisi kasteteologiastaan. *Helluntailaisesta näkökulmasta sylilapsena kastettu luterilainen voi kuitenkin olla todellinen kristitty*. Kristityksi tuleminen on helluntailaisten mielestä Jumalan armoteko vastauksena julistetun evankeliumin uskomiseen.

3.5. Neuvottelukuntien ja kolmikantaneuvottelujen työskentely 1984–2019: ”Tärkeintä keskinäisen avoimuuden ja luottamuksen voimakas kasvu”

Neuvottelukunta Vapaakirkon kanssa 1985–

Vuosina 1983–84 käytyjen oppikeskustelujen jälkeen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomen Vapaakirkon välinen neuvottelukunta aloitti työskentelynsä vuonna 1985 arvioimalla käytyjen teologisten oppikeskustelujen antia ja jatkotyöskentelyn tarvetta. Työskentely on tämän jälkeen jatkunut säännöllisesti kahdesti vuodessa kokoontuvissa neuvottelukunnan kokouksissa. Neuvottelukunnan luterilaisena puheenjohtajana on toiminut piispa. Käsitellyt aiheet aikavälillä 1983–2002 voidaan ryhmitellä seuraavasti (J. Forsberg 2002); suunnilleen sama jaottelu pätee yhä:

a) molemminpuolisen informaation jakaminen
b) keskeiset uskonopilliset kysymykset
c) uskonnonopetukseen ja sielunhoitoon liittyvät kysymykset
d) eettiset kysymykset
e) suhteet yhteiskuntaan ja valtioon
f) ekumeeniset suhteet

Neuvottelukunnan kokousten lisäksi on järjestetty ev.-lut. kirkon ja Vapaakirkon johdon tapaamisia, joista ensimmäinen lienee ollut 3.11.1993 ev.-lut. kirkon toimitalossa pidetty tapaaminen. Järjestettiin myös pastorien yhteinen seminaari Kuortaneen Haapaniemessä 4.–5.4.1989, jossa pohdittiin kirkkojen välisten neuvottelujen merkitystä paikallistason ja paikallisen yhteyden kannalta. Alueellinen yhteistapaaminen pidettiin Hollolan Siikaniemessä 22.10.1996 pyrkimyksenä edistää virallisten dialogien ja keskustelujen sekä seurakuntatason vuorovaikutusta ekumeenisen tietoisuuden vahvistamiseksi ja uusien virikkeiden saamiseksi. Teema oli ”Mitä kirkkojemme välisissä suhteissa on tapahtunut valtakunnallisesti?” Todettiin, että ”informaatiota kirkkojemme välisten suhteiden saavutuksista ja niiden kehittymisestä tarvitaan nykyistä enemmän paikallisella tasolla.”

Varsinaisia teologisia teemoja ei näissä neuvottelukunta- ja muissa tapaamisissa ole yleisesti ottaen käsitelty kovin paljon. On pääosin keskusteltu kirkoille yhteisistä asioista suomalaisessa yhteiskunnassa, yhteistyöstä ja vähemmistökirkkojen aseman parantamisesta. Aihepiirit ovat siis usein kytkeytyneet valtion ja kirkkojen välisiin suhteisiin. Poikkeuksen muodostavat keskustelut kasteesta sekä helluntailaisten kanssa myös ehtoollisesta 2010-luvulla.

Konkreettisia tuloksiakin on saatu aikaan. Esimerkiksi viisivuotiskaudella 1995–1999 neuvottelukunta teki aloitteen, jonka mukaan hautaan siunaamisen voi suorittaa myös toisen kirkkokunnan pappi, kun asiasta sovitaan seurakuntien kesken. Kirkko-

järjestystä muutettiinkin, ja se kuuluu nykyisin näin (KJ 2:22, 2 mom.): ”Poikkeustapauksessa kirkon jäsenen hautaan siunaamisen voi toimittaa muunkin kristillisen kirkon tai siihen rinnastettavan yhteisön pappi, mikäli se perustuu vainajan selvästi ilmaisemaan tahtoon ja siitä sovitaan seurakunnan kirkkoherran kanssa.” Neuvottelukunnan aloitteesta toteutui myös piispainkokouksen suositus ev.-lut. seurakunnille kirkkotilojen luovuttamisesta muille kirkkokunnille ja seurakunnille (1998, päivitetty 11.9.2012).[98]

Vuonna 2002 tärkeimmäksi tulokseksi arvioitiin (Forsberg) ”keskinäisen avoimuuden ja luottamuksen voimakas kasvu. Voimme puhua kaikista mahdollisista asioista yhdessä”. Oli myös vahvistunut periaate, jonka mukaan ”minkään kirkon tai kristillisen yhteisön aseman heikentäminen ei vahvista kristillisyyttä maassamme”. Uskonnonopetuksessa oli päästy molempien osapuolten hyväksymään menettelyyn. Sairaalasielunhoidon koulutuksessa oli päästy koulutussopimukseen.

Oli myös lausuttu toive, että ”valtakunnallisella tasolla saavutettu yhteisymmärrys voisi toteutua myös paikallisella ja alueellisella tasolla. …yhtä tärkeää on myös, että paikalliselta ja alueelliselta tasolta tulee kirkkojen johdon tasolle avointa ja rehellistä tietoa ongelmista ja vaikeuksista, mutta myös todistuksia siitä, että kristillinen rakkaus on johtanut uusiin yhteisymmärryksen ja yhteistyön muotoihin. Olemme suhteissamme lähteneet tielle, jonka päämäärä on saada meidät iloisesti vakuuttuneiksi siitä, että se on Herramme ja Vapahtajamme tahto.”

Vuoden 2002 keväällä järjestettiin jälleen ev.-lut. kirkon ja Vapaakirkon johdon tapaaminen. Siinä käsiteltiin kirkkojen välisiä suhteita 1983–2002, uskonnonvapauslakia ja muita kirkkoja ja uskontokuntia koskevia lakeja sekä kirkkojen paikallista yhteyttä. Paikallista yhteyttä tarkastelleessa esitelmässä pohdittiin myös yhteyden toteuttamisen rajoja. Rajat tulevat vastaan: 1) kun seurakuntalaiset eivät ole vielä kypsiä, 2) kun hengellisen kodin käsite hämärtyy, 3) ”kalastushakuisten” seurakuntien kanssa, 4) yksipuolisia korostuksia suosivien seurakuntien kanssa ja 5) kun työntekijöiden ja seurakuntalaisten voimavarat saavuttavat rajansa.

Teologiset teemat ovat nekin siis olleet esillä. Esimerkiksi vuoden 2002 syksyn kokouksessa keskusteltiin lyhyesti kasteen ja seurakunnan jäsenyyden välisestä suhteesta ja todettiin, että kasteesta ja kirkon jäsenyydestä tulisi keskustella myöhemmin tarkemmin. Syksyn 2003 kokouksessa puolestaan käsiteltiin vuoden 2003 Kirkkopäivien ehtoollisyhteysseminaarin satoa ja todettiin luterilaisena näkemyksenä, että ”kirkkojärjestyksen mukaan ehtoolliselle saa osallistua konfirmoitu kirkon jäsen. Ehtoollisyhteys toisten kirkkojen jäsenten kanssa edellyttää riittävää opillista konsensusta.” Vapaakirkon mukaan taas ”pöytä on aika avoin, siihen saavat tulla Kristukseen uskovat”. Kysymykseen palattiin syksyn 2005 kokouksessa. Todettiin luterilaisesta näkökulmasta: ”Vapaakirkolla on sekä avoin että suljettu ehtoollispöytä; se näyttää olevan avoin vain uskoville. Ei ole avoin meilläkään.” Lisättiin edellisessä kokouksessa

98 https://evl.fi/plus/paatoksenteko/piispainkokous/asiakirjat/kannanotot

todettuun: ”Myös muuhun kristilliseen kirkkoon kuuluva voi sairaana tai hätätilassa saada ehtoollisen kirkossa”.

Luterilaisen kirkon ja Vapaakirkon oppikeskustelujen alkamisen 30-vuotisjuhla järjestettiin 4.11.2010 Kirkkohallituksessa Helsingissä.[99] Juhlan yhteydessä piispa Sariola kiteytti: ”Kun pysytään koko ajan kuuloetäisyydellä, on mahdollista selvittää luottamuksellisessa ilmapiirissä myös suhteita hiertäviä ongelmia.” Dosentti Risto Ahonen totesi, että jos nyt järjestettäisiin uusi neuvottelukierros, ”käsiteltäviin teemoihin pitäisi ottaa maailmanlähetyksen näköalat ja etelän ja pohjoisen kirkkojen uudenlainen kumppanuus.”

Vapaakirkon entinen kirkkokunnanjohtaja Jorma Kuusinen puolestaan arvioi vuosien 1983–84 keskustelujen laajasti vaikuttaneen paikallistason yhteyksien myönteiseen kehitykseen. Organisaatioiden yhteys ei toimi ilman henkilöiden välisiä yhteyksiä, ja lisäksi pysyy ajan tasalla säännöllisen kontaktin kautta. Vapaakirkolle oman opin ja ajattelun tarkempi kirjaaminen antoi itsellekin arvokasta materiaalia. Myös valtiovaltaan päin on voitu esiintyä yhtenäisesti; on myös luotu valmiuksia käsitellä nopeasti yllättäviäkin asioita ja kentällä vallitsevia jännitteitä. Epäluulojakin kuitenkin on ollut. Tulevaisuutta ajatellen on tärkeää saattaa jo annetut suositukset ja ratkaisut tulevien työntekijöiden ja vastuunkantajien tietoon.

Tämän jälkeen on teologisia kysymyksiä käsitelty neuvottelukunnassa ensinnäkin esiteltäessä jäsenyyskysymyksen pohdintaa vapaaseurakunnissa vuonna 2011 siinä yhteydessä, kun Vapaakirkko prosessoi luopumista ”ulkojäsenen” ja ”alaikäisen” jäsenkategoriasta ja korvasi ne yhdellä jäsenluokalla ”perhejäsen”. Nyt puhutaan siis ”varsinaisista” ja ”perhejäsenistä”. On myös käsitelty diakonia- ja lähimmäistyön kehittämistä Vapaakirkossa. Kuten aiempaa Faith and Order -lähentymisasiakirjaa BEM, myös asiakirjaa *Kirkko: yhteistä näkyä kohti* käsiteltiin neuvottelukunnassa 2013 kummankin kirkon näkökulmasta käsin. Kirja on saanut sittemmin käyttöä myös esimerkiksi Vapaakirkon pastorien koulutuksessa. Kastekäsitystä ja mahdollisuutta hyväksyä luterilaisessa kirkossa toimitettu kaste käsiteltiin perusteellisesti 2016–18.

Suomen ev.-lut. kirkon, Vapaakirkon ja helluntaiherätyksen kolmikantaneuvottelut 1992 ja 2001

Luterilaisten, vapaakirkollisten ja helluntailaisten kesken järjestetty myös niin kutsuttuja kolmikantatapaamisia, joiden antia on sitten tarkemmin puitu neuvottelukuntien tapaamisissa. Ensimmäinen tällainen yhteinen neuvottelu järjestettiin Jyväskylän ev.-lut. seurakuntien leirikeskuksessa 5.–8.10.1992.[100] Tavoitteena oli 1) arvioida suhteiden nykytilannetta, 2) kirjata, mistä kysymyksistä on keskusteltu, 3) määritellä yhdessä,

99 Heikki Jääskeläisen raportti 30-vuotisjuhlasta: https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/ekumenia/oppikeskustelut/protestanttiset-vahemmistokirkot-suomessa/suomen-vapaakirkko

100 *Vesalan raportti* 1992: https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/ekumenia/oppikeskustelut/protestanttiset-vahemmistokirkot-suomessa

miten halutaan yhteydenpitoa tulevaisuudessa jatkettavan. Tulisi kirjata myös ne ekumeeniset ja muut kristilliset yhteydet, joissa olemme mukana.

Käsiteltäessä vähemmistökirkkojen asemaa ja oikeuksia haluttiin korostaa, että epäkohtien esille nostaminen ei merkitse halua heikentää Suomen evankelis-luterilaisen kirkon asemaa. Keskusteltiin myös lukuisista käytännöllisluonteisista asioista.[101] Yksimielisiä oltiin siitä, että esiin tulleiden teemojen käsittelyä on syytä jatkaa neuvottelukunnissa kahdenvälisesti sekä näiden kolmen yhteisön yhteisissä neuvotteluissa.

Toinen niin kutsuttu kolmikantaneuvottelu käytiin 26.–27.11.2001 Porin ev.-lut. seurakuntien kurssikeskuksessa Silokalliossa.[102] Neuvottelujen aiheena oli nyt selkeän teologinen: *Uusi elämä Kristuksessa ja armolahjat*. Silokallion kokouksessa keskityttiin näin Vesalan aiheista yhteen: ”evankelikaalisuus ja karismaattinen liike” teeman ”Uusi elämä Kristuksessa ja armolahjat” kautta.

Neuvotteluissa pidettiin aiheesta esitelmiä eri näkökulmista ja julkaistiin tiedonanto. Siinä todetaan muun muassa näin:

> *”Neuvottelun osapuolet olivat yhtä mieltä uskonpuhdistuksen keskeisestä sanomasta, uskonvanhurskaudesta. Yksityiskohdissa havaittiin sekä kirkkokuntien välillä että niiden sisällä eroavuuksia, mutta useassa peruskohdassa löytyi yhteinen pohja. … Myös keskusteltaessa siitä, mitä uusi elämä Kristuksessa on ja miten se ilmenee, todettiin, että kristityn uusi elämä perustuu joka päivä Kristuksen sovitustyöhön ja uskon kautta saatuun lahjavanhurskauteen.*
>
> *… Armolahjoja esiintyy seurakunnissamme, mutta niiden asemaan ja merkitykseen sisältyy erilaisia korostuksia. Olimme yhtä mieltä siitä, että armolahjoja tulee vaalia eikä torjua: ’Älkää sammuttako Henkeä’ (1. Tess. 5:19). Pyhän Hengen lahjat ovat tarkoitetut koko seurakunnan palvelemiseksi eikä vain yksilön hyödyksi. Sen tähden armolahjojen arviointi kuuluu koko seurakunnalle ja sen kaitsennasta vastaaville. Karismaattisuus voi myös vääristyä, ja siksi sen tulee pysyä terveen raamatullisen uskon hallinnassa. …Pyrimme neuvotteluissamme ymmärtämään toistemme näkemyksiä karismaattisuudesta ja etsimään siihen sisältyviä mahdollisuuksia hengellisen elämän uudistamiseksi seurakunnissamme ja kirkoissamme. Käsityksissämme ilmeni erilaisia korostuksia, mutta ilmaisimme tahtomme käydä jatkossakin rakentavia keskusteluja asiasta yhteisen palvelu- ja todistustehtävämme vahvistamiseksi.”*

101 *Ks. Yhteistyötä ja yhteistä matkantekoa* (2016), luku kolme.

102 *Silokallion raportti* 2001: https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/ekumenia/oppikeskustelut/protestanttiset-vahemmistokirkot-suomessa

Kolmikantaneuvottelut Kirkkohallituksen, Suomen vapaakristillisen neuvoston ja Frikyrklig samverkanin kesken 1996–

Vuodesta 1996 on järjestetty kolmikantaneuvotteluja myös toisessa merkityksessä: Kirkkohallituksen, Suomen vapaakristillisen neuvoston ja Frikyrklig samverkanin yhteisiä tapaamisia. Niissä on käsitelty osapuolille merkittäviä teemoja ja yhteistyön kehittämistä sekä jaettu informaatiota. Läsnä ovat olleet luterilaisten, vapaakirkollisten ja helluntaiherätyksen edustajien lisäksi myös baptistit, adventit, metodistit ja Pelastusarmeija sekä Suomen Ekumeenisen Neuvoston edustaja. Tapaamiset ovat yksi osa kokonaisuutta, joka toteuttaa luterilaisen kirkon pyrkimystä hoitaa ja syventää yhteistyösuhteita vapaakirkkoihin. Tapaamisissa on läsnä myös luterilaisen kirkon arkkipiispa.

Neuvottelukunta helluntaiherätyksen kanssa 1996–

Suomen ev.-lut. kirkon ja helluntaiherätyksen neuvottelukunta on kokoontunut samantyyppisesti kuin neuvottelukunta Suomen Vapaakirkon kanssa vuodesta 1996 lukien. Aloitteen tekijänä toimi luterilainen kirkko. Valtter Luoto selosti helluntaiherätyksen puolesta, että ”Rekisteröitymiskeskustelun yhteydessä on todettu olevan paikallaan, että asetetaan toimikunta valmistelemaan yhteyksiä luterilaiseen kirkkoon.” Keskustelut ovat käsitelleet pääosin ajankohtaisia teemoja ja informaatioasioita, mutta myös teologisiin kysymyksiin on paneuduttu – hieman enemmän kuin Vapaakirkon kanssa käydyissä keskusteluissa. Myös eettisiä kysymyksiä on käsitelty. Esimerkiksi parisuhdelain muuttamisesta ja muutoksen aikaansaamasta tilanteesta keskusteltiin jo 1990-luvun lopulta alkaen.

Kaste-teemaan on palattu ajoittain. Ehtoollisyhteys-seminaarista vuoden 2003 Kirkkopäivillä keskusteltiin myös tässä neuvottelukunnassa. Syvällisemmin teemaan palattiin vuosina 2010–11; keskusteluista laadittiin myös yhteenveto (sakasti.evl.fi/oppikeskustelut). Todettiin, että Suomessa helluntailaisuuden ehtoolliskäsitys on saanut vaikutteita luterilaisesta käsityksestä ja on jossain luterilaisen ja reformoidun käsityksen välimaastossa. Kastekysymystä käsiteltiin, kuten sanottua, perusteellisesti vuosina 2016–18.

3.6. Yhteys Englannin kirkkoon 1936, Porvoon yhteinen julkilausuma ja julistus 1996

Pohjolan luterilaisten ja anglikaanien väliset yhteydet – Ruotsin kirkko tienraivaajana

Suomen luterilaisten ja Britannian anglikaanien väliset yhteydet palautuvat jo varhaiseen vaikutushistoriaan.[103] Suomen ensimmäisen piispan Henrikin kerrotaan alun perin olleen kotoisin Englannista. Reformaatio toteutui Pohjoismaissa ja varsinkin Ruotsi-Suomessa maltillisesti verrattuna vaikkapa Keski-Eurooppaan.[104] Niinpä piispanvirka ja sitä kautta historiallinen piispuus säilyi, vaikka katolisesta näkökulmasta tuleekin ongelmia siitä, että yhteys paaviin ja sitä kautta roomalaiskatoliseen kirkkoon särkyi. Vuoden 1571 Laurentius Petrin kirkkojärjestyksessä todetaan, että piispanvirka on peräisin Pyhästä Hengestä, kaikkien hyvien lahjojen antajasta. Se on annettu lahjaksi maailmanlaajalle kirkolle, ja sen nähdään palautuvan Uuteen testamenttiin (Tiitus 1) sekä varhaiskirkkoon. Sen katsotaan koko kristikunnan hyväksyneen aina ja kaikkialla, ja siksi se säilyy maailman loppuun asti. Tämä lähtökohta tuo ruotsalaisen reformaation lähemmäksi englantilaista perinnettä keskieurooppalaiseen traditioon verrattuna.[105]

Anglikaanien ja Pohjoismaiden sekä Baltian luterilaisten kirkkojen ekumeeninen lähestyminen uudella ajalla käynnistyi sitä kautta, että anglikaanisten piispojen Lambeth-konferenssi määritteli vuonna 1888 kirkkoyhteisön ekumeeniset periaatteet ja ekumeenisen työskentelyn perusehdot, niin sanotun Chicago-Lambethin nelikulmion. Kristittyjen yhteyden rakentamisen vähimmäisehdoiksi kiteytyivät seuraavat: 1) Raamattu, joka sisältää kaiken tarpeellisen ihmisen pelastukseksi ja joka on uskon sääntö ja perimmäinen standardi, 2) apostolinen ja Nikean uskontunnustus, jotka ovat ”kristillisen uskon riittävät ilmaisut”, 3) kasteen ja ehtoollisen sakramentit Kristuksen asetussanoja ja hänen asettamiaan elementtejä käyttäen sekä 4) historiallinen piispuus, jota sovelletaan paikallisesti hallinnon järjestämiseksi kansakuntien ja kansojen erilaisia tarpeita varten, jotka Jumala on kutsunut yhdeksi Kirkossaan.[106]

Toinen merkittävä anglikaanien ekumeeninen ohjenuora ja vision antaja on ollut vuoden 1920 Lambeth-konferenssin julkaisema Lambethin vetoomus kristittyjen yhteyden puolesta. Vetoomuksessa hahmotellaan tulevan yhdistyneen kirkon keskinäisesti tunnustettua virkaa. Toivottavana pidetään sitä, että piispuus toteutuisi kaikissa kirkoissa kätten päällepanemisen myötä, mutta sitä ei aseteta yhteyden esteeksi, vaan

103 Anglo-pohjoismaisista tuhatvuotisista yhteyksistä ks. *Österlin* 1995.

104 Kirkkohistoriallisen yleiskatsauksen reformaation historiaan Ruotsissa ja Suomessa antaa luterilais-katolinen dialogiraportti *Vanhurskauttaminen kirkon elämässä* 2010, 31–52.

105 Piispanvirasta Laurentius Petrin kirkkojärjestyksessä ks. Brodd 1988, 123–135 ja 1993, 61. Vrt. myös *Kasvavaa yhteyttä*, art. 219.

106 Rusama 2009, 202–203; http://anglicansonline.org/basics/Chicago_Lambeth.html.

katsotaan, että ei-piispallisissakin kirkoissa virat ovat Pyhän Hengen siunaamia välineitä armon ja evankeliumin sanoman tarjolla pitämisessä.[107]

Nämä julistukset ovat keskeisiä opillisia ja tunnustuksellisestikin tärkeitä asiakirjoja, jotka pitkälti antavat anglikaanisen kirkkoyhteisön ekumeeniselle työskentelylle perusvision ja suuntaviivat. Anglikaaninen kirkko pitää itseään ”katolisena ja reformoituna”, ei ”protestanttisena” jakamattoman kirkon perinteen jatkajana. Esimerkiksi patristisella perinnöllä ja pyhien muistopäivillä on anglikaanisessa traditiossa ollut vankempi jalansija kuin luterilaisessa, vaikka on myös evankelikaalisia ja matalakirkollisia anglikaaneja. Reformoitua identiteettiä ilmentävät erityisesti anglikaanien ”historialliset muotoilut”, jotka ovat edelleenkin kirkko-oikeudellisesti ensisijaisia verrattuna Chicago-Lambethin nelikulmioon ja Lambethin vetoomukseen. Historiallisista tunnustusteksteistä mainittakoon Englannin kirkon 39 uskontoartiklaa, vuoden 1662 Yhteisen rukouksen kirja (*The Book of Common Prayer*, BCP) ja vuoden 1662 käsikirja (*Ordinal*).[108]

Aiempaa selkeämmän muotoilun saanut anglikaanien ekumeeninen identiteetti sai ilmauksen ehtoollisyhteyden luomisessa Englannin kirkon ja Ruotsin kirkon välille vuonna 1922. Ruotsin kirkon piispoja kaavailtiin kutsuttavaksi jo ensimmäiseen Lambeth-konferenssiin vuonna 1867. Asiasta oli puhetta myös vuosien 1888 ja 1897 konferensseissa, ja vuonna 1908 Lambeth-konferenssi asetti anglikaanisen kirkkoyhteisön komission käymään keskusteluja Ruotsin kirkon piispojen ja teologien kanssa. Anglikaanien raportti julkaistiin 1911, ja se esitettiin Lambeth-konferenssille 1920. Nähtiin, että Ruotsin piispojen suksessio ”oli ollut rikkumaton” ja että Ruotsin kirkolla oli ”tosi käsitys piispanvirasta”, joka ”oikein välitti pappisviran”. Suositeltiin, että Ruotsin kirkon jäsenet saisivat osallistua ehtoolliselle Englannin kirkossa, että Ruotsin kirkon papisto saisi saarnata Englannin kirkossa ja että ajoittain olisi vastavuoroista osallistumista piispanvihkimyksiin. Ruotsin kirkon piispat vastasivat vuonna 1922 Lambethin julkilausumaan ja olivat vastavuoroisesti valmiit kutsumaan Englannin kirkon jäsenet ehtoolliselle, antamaan anglikaanipappien saarnata Ruotsin kirkossa ja järjestämään vastavuoroisia piispanvihkimyksiin osallistumisia Upsalan arkkipiispan niin harkitessa. Lausunnossa tähdennettiin silti, ettei Ruotsin kirkko voi tunnustaa jumalallisesti asetettua (*de iure divino*) eroa kaksi- ja kolmisäikeisen viran välillä.[109] Suositukset pantiin välittömästi täytäntöön anglo-ruotsalaisissa suhteissa juridisista kysymyksistä huolimatta.[110]

Ruotsin arkkipiispa ja ekumeenisen liikkeen pioneeri Nathan Söderblom (1866–1931) sovelsi anglikaanista puu ja oksat -teoriaa hahmotellessaan näkyään kirkon ykseydestä. Hän jakoi sen mukaisesti kirkon kolmeen osaan: 1) kreikkalais-katolinen kirkko, 2) roomalais-katolinen kirkko ja 3) evankelis-katolinen kirkko. Ruotsin kirkkoa hän piti hyvänä esimerkkinä evankelisesta katolisuudesta. Reformaatio oli hänen

107 Rusama 2009, 203.

108 Rusama 2009, 202–203.

109 Hill 1993, 53–54.

110 Pajunen 2008, 24.

mukaansa Ruotsissa merkinnyt ”kirkon parantamista” ja ollut ”puhdistumisprosessi”, joka ei johtanut uuden kirkon syntyyn. Ruotsin kirkko oli Söderblomin mukaan onnistunut tuomaan yhteen kirkon keskiaikaisen perinteen ja reformaation aikaan saaman evankeliumin uudelleen löytämisen. Historiallinen piispuus kuului traditiota välittävien elementtien joukkoon. Tällaisena Ruotsin kirkko oli Söderblomin mukaan jopa puhdaslinjaisempi keskitien edustaja (*via media*) kuin anglikaanikirkko. Laajemminkin Söderblom varasi Pohjolan luterilaisille kirkoille merkittävän roolin evankelisen katolisuuden ohjelmassaan.[111] Näkyyn kytkeytyivät osaltaan Baltian luterilaiset kirkot, joihin päin Söderblom halusi vahvistaa yhteyksiä. Tämä lähtökohta muodosti hyvän pohjan sille ekklesiologiselle ja ekumeeniselle näylle, joka osana kansainvälistä kehitystä johti Porvoon yhteisen julkilausuman syntyyn.

Ruotsi-Suomen kirkollinen perintö on osa myös Suomen kirkon historiaa ja identiteettiä. Sen vaikutus on jatkunut myös vuoden 1809 jälkeen, jolloin Suomesta tuli Venäjän suuriruhtinaskunta ja luterilaisten kirkkojen kehitys Pohjanlahden eri puolilla eteni aiempaa enemmän eritahtisesti ja osin eri suuntiin. Käytännöllisen teologian professori ja sittemmin Tampereen piispa ja arkkipiispa Aleksi Lehtonen (1891–1951) oli tutkinut Ruotsin vallan aikaista kirkko-oikeutta ja vakuuttunut siinä yhteydessä piispallisen perinteen merkityksestä Ruotsi-Suomen luterilaisessa kirkossa.[112] Söderblomin tavoin hän näki näin yhteistä pohjaa Ruotsi-Suomen luterilaisessa ja anglikaanisessa perinteessä evankelisen katolisuuden näkökulmasta.

Yhteyden solmiminen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Englannin kirkon välille

Kun Englannin kirkon ja Ruotsin kirkon välille oli solmittu ehtoollisyhteys v. 1922, käynnistyivät keskustelut myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kanssa aluksi epävirallisten kontaktien kautta. Niissä olivat aktiivisia piispa Jaakko Gummerus ja Aleksi Lehtonen. Lehtonen oli vieraillut Englannissa ja tutustunut anglikaanisuuteen; hän kirjoitti tästä Teologisessa aikakauskirjassa artikkelisarjan vuosina 1923–25. Lehtonen oli myötämielinen anglikaanisuuteen päin, mutta suhtautui kriittisesti sellaiseen anglokatoliseen ajatteluun, joka piti poissulkevasti kiinni apostolisesta suksessiosta ja historiallisesta piispuudesta kirkon ykseyden ratkaisevana kriteerinä. Lehtonen piti muita Pohjolan luterilaisia läheisimpänä Suomelle, sitten Saksan luterilaisia ja Englannin kirkkoa. Ensimmäinen virallinen ekumeeninen kontakti oli Gloucesterin piispan Arthur Cayley Headlamin Suomen vierailu 1927, jonka Åbo Akademin opettaja Yngve

111 Brodd 1993, 59; Pajunen 2008, 22. Pajunen 2008, 22 viittaa kuitenkin siihen, että varsinkin menneinä vuosikymmeninä ei Pohjoismaiden luterilaisten kirkkojen evankelista katolisuutta ymmärretty Englannin kirkossa. Hän toteaa Söderblomin evankelisen katolisuuden tangeeranneen etenkin anglikaanisen liberaalikatolisuuden kanssa, joka vieroksui roomalaiskatolisuudessa autoritaarisuutta ja yhdenmuotoisuuden vaatimusta, toisin kuin anglikaaninen anglokatolisuus.

112 Kansanaho 1954, 249.

Brilioth, Nathan Söderblomin vävy, oli järjestänyt piispan Pohjoismaiden vierailun yhteyteen.[113]

Piispa Headlamin vierailun yhteydessä tehtiin tunnusteluja neuvottelujen aloittamisesta Ruotsin kanssa tehdyn sopimuksen ulottamisesta myös Suomeen ja sitten muihin Pohjoismaihin. Arkkipiispa Gustaf Johansson oli edelleen kriittinen tällaista ekumeenista lähestymistä kohtaan. Etenkin Aleksi Lehtonen kuitenkin esitti selkeästi halun edetä kysymyksessä. Piispa Headlam tulkitsi, että Suomessa asenne keskustelujen käynnistämiseen oli kaikkiaan myönteinen, niin että vuoden 1930 Lambeth-konferenssi voisi ehdottaa keskusteluja käynnistettäväksi, kunhan arkkipiispa Johansson olisi saanut seuraajan. Arkkipiispa Nathan Söderblomin tukemana vuoden 1930 Lambeth-konferenssi asettikin komitean tutkimaan yhteyden solmimista Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kanssa. Arkkipiispa Johansson kuoli samana heinäkuisena päivänä kesällä 1930, kun komitea aloitti toimintansa. Seuraavan arkkipiispan Lauri Ingmanin (1868–1934) johdolla keskustelut kirkkojen välillä käynnistyivät vuonna 1933.[114]

Keskusteluja käytiin Lambeth-palatsissa 5.–6.10.1933 ja Kulosaaren Rantahotellissa 17.–18.7.1934. Anglikaanien puheenjohtaja oli piispa Headlam ja suomalaisten aluksi piispa Gummerus, muut jäsenet tri Lehtonen ja tri Uno Paunu. Kulosaaren kokoontumisessa oli luterilaisia jäseniä mukaan enemmän, ja Aleksi Lehtonenkin oli nyt Tampereen piispa sekä Gummeruksen kuoleman jälkeen valtuuskunnan puheenjohtaja. Keskustelujen pohjana oli Lambethin nelikulmio sekä Chicago-Lambethin nelikulmion uudelleen sanoittaminen Lambethin julistuksessa 1920. Oli pian selvää, että keskustelu keskittyisi neljästä pääasiasta – Raamattu, uskontunnustukset, Kristuksen asettamat kaksi sakramenttia, historiallinen piispuus – ”historialliseen piispuuteen”. Pyhään ehtoolliseen liittyvistä kohdista oli keskusteltu kirjeenvaihdossa ennen varsinaista tapaamista.[115] Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kysymyksissä Englannin kirkolle käsiteltiin vanhurskauttamisoppia, sanan ja evankeliumin julistamisen asemaa, 39 artiklan muuttamistarpeita, uskonnonopetusta ja kristillistä kasvatusta sekä Englannin kirkon suhdetta Suomen kirkon lähetystyöhön ja lähetysseurakuntiin.[116]

Itse keskusteluista todettakoon yleisellä tasolla, että tri Lehtonen painotti luterilaisissa tunnustuskirjoissa olevan keskeisintä siihen palaaminen, ”mikä oli olennaisinta alkukirkon uskossa apostolisena aikana”, evankeliumin ytimen paljastaminen uudelleen. Luterilaisille keskeinen kysymys uskonvanhurskaudesta todettiin alustusten pohjalta käydyn keskustelun pohjalta käsitellyksi viittaamalla Englannin kirkon 39 uskonartiklan 11. artiklaan sekä Augsburgin tunnustuksen 4. artiklaan. Englannin kirkon katekismuksessa reaalipreesens-ajatus näytti tulleen luterilaisesta näkökulmasta tyydyttävästi ilmaistuksi, kun siinä todetaan ehtoollisesta, että se on ”Kristuksen ruumis ja veri, jotka uskovainen totisesti ja todella ottaa ja saa Herran Ehtoollisessa.”

113 Pajunen 2008, 23–25.

114 Pajunen 2008, 25–27.

115 Pajunen 2008, 28–30.

116 Pöytäkirja 1933–1934, 10–11.

Gloucesterin piispa Headlam totesi kuitenkin, että ehtoollisliturgiassa Suomen luterilaiset ovat anglikaaneja konservatiivisempia.[117]

Kirkon virkaa käsiteltäessä Uno Paunun esitelmässä todettiin Suomen kirkon edustavan samaa perua ajatellen apostolista suksessiota luterilaisesta näkökulmasta kuin Ruotsin kirkko, mutta vuonna 1884 tämä jatkumo katkesi, kun kolme kirkon piispaa kuolivat samana vuonna. Omasta takaa ei ollut vihkijää, eikä Venäjän vallan alla ollessa ilmeisesti voitu saada ulkopuolelta, esimerkiksi Ruotsista, piispaa vihkimään uusia piispoja. Tätä ei tosin virallisesti yritettykään: ”Varsinaisena syynä siihen on sanottu olevan, ettei Venäjän hallitus olisi sallinut ulkomaisen valtiokirkon piispan sekaantua Suomen kirkon oloihin vihkimällä sille piispan. Turun tuomiokapituli ehdotti sen vuoksi, että täysin palvellut jumaluusopin professori A.F. Granfelt määrättäisiin toimittamaan vihkimys, ja hallitus suostui siihen… Katsoen edellä esitettyihin tosiasioihin osunee oikeaan, kun on sanottu apostolisen perimyksen Suomessa katkenneen ’tapaturmaisesti’.”[118]

Teologisesti Paunun esityksestä on poimittavissa Lutherin, vanhan luterilaisen ja varhaiskirkon ydinajatukset liittyen vihkimyksen ytimeen: rukous, kätten päällepaneminen ja Pyhän Hengen lahja. Lisäksi nähdään Suomen evankelis-luterilaisen kirkon käytännössä merkkejä siitä, että piispanvirka voidaan ymmärtää papinvirasta erilliseksi viraksi: ”Papiksivihkimisliturgian tärkeimmät kohdat ovat rukous ja kätten päällepaneminen… Uskomme, että seurakunnan Herra on siinä saapuvilla ja Pyhän Henkensä kautta vahvistaa vihittäviä heidän palvelukseensa, antaa heille erään armolahjan (kharisma). Ei ketään vihitä, ellei hänellä ole kutsumusta johonkin virkaan – siis ei sine titulo –, mutta vihkimys annetaan elinajaksi, jos kyseessä olevalla henkilöllä vain on toimi kirkossa… Monet liturgian kohdat näyttävät edellyttävän, että pappeus ja piispuus kumpikin oleellisesti ovat yksi virka, eroten toisistaan vain siinä, että kummallakin on eri toimiala ja erilaiset tehtävät. Mutta niiden ohella siinä on toisia kohtia, jotka ovat jätteitä vanhemmasta katsantokannasta, että piispanvirka on periaatteellisesti eri virka. On kuitenkin eräs tosiasia, joka näyttää todistavan, että piispanvihkimyksessä käytännössä on katsottu samallaiseksi vihkimykseksi kuin papiksivihkimys on, eli siis elinajaksi eikä ainoastaan määrättyä hiippakuntaa varten. Kun muutamia kertoja on tapahtunut, että piispa on siirtynyt hiippakunnasta toiseen, ei häntä ole uudestaan vihitty, kun sitä vastoin papin, joka siirtyy seurakunnasta toiseen, asettaa vakinaiseen virkaansa joko piispa taikka hänen sijaisensa.”[119]

1930-luvulla diakonissan virka ymmärrettiin sekä Suomessa että Ruotsissa lähinnä saksalaisen sisarkotijärjestelmän valossa, eikä roomalaiskatolisessa kirkossakaan ollut vielä palautettu pysyvää diakoninvirkaa. Mielenkiintoista on, että Paunu näkee tietyssä mielessä rinnasteiseksi diakoninviran kanssa pyhän viran kolmantena asteena sen, että kukaan ei voi saada Suomen kirkossa vakinaista virkaa, ennen kuin on kaksi vuotta

117 Pöytäkirja 1933–1934, 13, 25, 32.

118 Pöytäkirja 1933–1934, 37.

119 Pöytäkirja 1933–1934, 39–40.

palvellut vakinaisen papin apulaisena tai viransijaisena ja suorittanut tutkinnon piispan ja tuomiokapitulin edessä. Näin siitä huolimatta, että Suomessa ei tässä tarkoituksessa toimitetaan erillistä diakoninvihkimystä.[120]

Anglikaanit totesivat vastauksena suomalaisten kysymykseen sanan asemasta, että Englannin kirkossa vihitään ”sanan ja sakramenttien virkaan”. Vastaavasti anglikaanit totesivat, että Suomen evankelis-luterilaisen kirkon papiksivihkimiskaava sanoo ”aivan selvästi, että Jumala oli Kristuksen kautta asettanut pappisviran”. Tällöin kyseessä oli konstitutiivinen jumalallinen asetus (*iure divino*). Piispa Gummerus korosti, että ”Suomen kirkko antoi suuren arvon piispanviralle parhaana kirkkohallinnon ja sielunhoidollisen ylivalvonnan muotona sekä kirkkojen välisenä ulkonaisena yhdyssiteenä.” Tuomiorovasti Mannermaa taas vakuutti: ”Ei mikään kansankirkko koko maailmassa huolehdi voimassaolevan järjestyksen säilymisestä niin tarkoin kuin Suomen kirkko… tämän kokouksen johdosta tultaisiin yhä enemmän pitämään kiinni siitä periaatteesta, että piispa vihkii papit”. Tri Matti Tarkkanen huipensi keskustelun. Hän ”lausui molempien kirkkojen olevan osallisia vanhan jakamattoman kirkon yhteisestä perinnöstä. Molemmat ne uskoivat kirkollisen viran jatkuvaisuuteen. Molemmilla on historiallinen piispuus.”[121] Vaikka anglikaanit olivat olleet etukäteen kriittisiä sen suhteen, että suomalaiset olivat avoimia papin suorittamille ordinaatioille, keskustelun tulos näytti lopulta tyydyttävän Englannin kirkon valtuuskuntaa riittävästi. Piispa Headlam uskoi, että suomalaiset olivat ainakin epävirallisesti valmiita seuraamaan anglikaanien toivomuksia välttää pappien suorittamia vihkimyksiä ja kutsua piispanvihkimykseen Ruotsin kirkon ja Englannin kirkon edustajia.[122]

Apostolinen vihkimyssuksessio palautettiin Suomeen, kun Ruotsin arkkipiispa Erling Eidem otti osaa Aleksi Lehtosen piispaksivihkimiseen Tampereella 1934. Tätä perusteltiin sillä, että pitkään samaa kirkkoa olleet sisarkirkot halusivat jälleen ilmentää ykseyttään. Anglikaaninen tulkinta oli, että suomalaiset olivat jo alkaneet korjata katkosta apostolisessa suksessiossa tämän vihkimyksen myötä. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Englannin kirkon väliset suhteet järjesteltiin ehdotuksen mukaisesti jokseenkin samaan tapaan kuin Ruotsin kirkon kanssa. Englannin kirkossa oli kuitenkin epäröintiä ja jopa voimakasta kritiikkiä liittyen suksession katkeamiseen 1884. Sopimuksessa, jonka piispa Headlam sai hyväksytyksi viittaamalla kahteen edelliseen Lambeth-konferenssiin, vältettiin termiä ”interkommuunio” ja puhuttiin sen sijaan ”ekonomisesta kommuuniosta”. Sopimus astui voimaan 1936, kun arkkipiispa Erkki Kaila kirjoitti Canterburyn arkkipiispalle Gordon Cosmo Langille painottaen ”perustavaa yksimielisyyttä opissa”, vaikka Suomen kirkko ei pitänytkään historiallista piis-

120 Pöytäkirja 1933–1934, 40.

121 Pöytäkirja 1933–1934, 43–44, 50, 53–54.

122 Vrt. Pajunen 2008, 32–33, 37. Pajunen 2008, 34–35 nostaa esiin anglo-katolisen Englannin kirkon jäsenen Mossin esittämät varaumat liittyen erimielisyyteen konfirmaation ymmärtämisessä, mutta keskitien välittävää linjaa edustanut piispa Headlam ei nähnyt olennaiseksi saavuttaa yksimielisyyttä tässä kysymyksessä.

puutta ennakkoehtona viran pätevyydelle. Vähitellen implementaatio eteni, ja ensimmäinen anglikaanipiispan osallistuminen piispanvihkimykseen Suomessa oli 1951.[123]

Seuraavaksi yhteydet solmittiin Englannin kirkon ja Latvian sekä Viron evankelis-luterilaisten kirkkojen välille. Vuonna 1937 Latvian arkkipiispa ja Viron piispa pyysivät vastaavaa järjestelyä kuin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kanssa Englannin kirkolta. Neuvottelut käynnistettiinkin, ja kahden kokoontumisen jälkeen esitettiin hyväksyttäväksi kristillisen uskon perustavien oppien suhteen jaetun yhteisymmärryksen pohjalta sopimus. Sen esitettiin sisältävän vastavuoroisen osanoton piispanvihkimyksiin, vastavuoroisen osallistumisen ehtoolliselle, Baltian piispojen kutsut Lambeth-konferenssiin sekä kasteen ja avioliiton viettäminen anglikaanipappien johdolla latvialaiselle ja virolaiselle diasporalle ja päinvastoin. Suositus hyväksyttiin toukokuussa 1939. Sodan ja neuvostojärjestelmän voimaan tulon vuoksi ensimmäinen anglikaanipiispan osallistuminen piispanvihkimykseen Baltiassa toteutui vasta 1989 Englannin kirkon Euroopan hiippakunnan piispan osallistuttua Latvian arkkipiispan vihkimykseen.[124]

Vuoden 1948 Lambeth-konferenssi kutsui Canterburyn arkkipiispan nimittämään komitean muodostamaan vastaavat komiteat Norjan, Tanskan ja Islannin kirkkojen kanssa. Yhteinen komitea kokoontui Oslossa 1951. Sovittiin, että nämä kirkot olivat keskenään yksimielisiä kristinuskon perusopeista. Tunnistettiin samankaltaisuuksia pastoraalisessa ja sakramentaalisessa käytännössä sekä eroja konfirmaation ymmärtämisessä. Sovittiin, että vihkimyksiin osallistuminen – interkonsekraatio – ei ollut asianmukaista, koska kirkot eivät tunnustaneet toistensa virkoja. Sovittiin kuitenkin siitä, että toivotetaan toisen kirkon jäsenet tervetulleeksi ehtoolliselle. Sopimus hyväksyttiin Englannin kirkossa 1954. Tanskan kirkko hyväksyi sopimuksen kirkollisasiain ministeriön suostuttua hyväksymään sen 1956. Sopimusta kutsuttiin ”rajoitetuksi interkommuunioksi”. Tuona aikana Englannin kirkon kanssa käydyt sopimukset hyväksyttiin myös muissa anglikaanisen kommuunion kirkoissa.[125] Näin ollen periaatteessa Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on ehtoollisyhteys niiden anglikaanikirkkojen kanssa, jotka olivat tuolloin anglikaanisen kommuunion jäseniä sekä mahdollisuus osallistua myös piispanvihkimykseen, vaikka käytännössä sopimus kattoi lähinnä Britannian ja Irlannin anglikaaniset kirkot eli Porvoon kirkkoyhteisön tulevat jäsenkirkot.

Tie Porvoon yhteiseen julkilausumaan 1992 ja Porvoon julistukseen 1996

Jo arkkipiispa Aleksi Lehtonen oli kirjeessään tunnetulle ekumeeniselle vaikuttajalle Chichesterin piispalle George Bellille 4.6.1946 asettanut tavoitteeksi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Englannin kirkon välisissä suhteissa ”todellisen jälleenyhdisty-

123 Hill 1993, 55; Österlin 1995, 259; Pajunen 2008, 35–42. Vrt. vuosien 1933–34 keskustelujen perusteella laaditut suositukset Pajunen 2008, 34.

124 Hill 1993, 56.

125 Hill 1993, 56–58.

misen" (*real reunion*).[126] Vatikaanin II kirkolliskokouksen annettua yleisen impulssin ekumeenisten kontaktien lisäämiselle 1960-luvulla, niin että monia kahdenvälisiä teologisia dialogeja käynnistettiin, myös anglikaanien ja luterilaisten väliset keskustelut saivat uutta pontta. Vuonna 1968 Englannin kirkon raportissa *Intercommunion Today* suositeltiin, että jo olemassa olevaa sakramentaalista suhdetta Englannin kirkon ja Ruotsin, Suomen, Latvian ja Viron luterilaisten kirkkojen välillä tulisi edelleen selventää. Olisi toivottavaa nostaa uudestaan esille kysymys pyrkimyksestä "täyteen yhteyteen" (*full communion*) sekä kohdata se ongelma, että ensimmäiset piispalliset vihkimykset toteutti Tanskassa reformaatioaikana pappi.[127]

Vuonna 1970 käynnistyi kansainvälinen anglikaanis-luterilainen teologinen dialogi. Niin kutsutussa Pullachin raportissa (1973) suositeltiin, että Englannin kirkon Ruotsin ja Suomen luterilaisten kirkkojen kanssa tekemät järjestelyt tulisi ulottaa kaikkiin Euroopan luterilaisiin kirkkoihin. Raportti sisälsi jatkokeskustelujen kannalta kaksi hyödyllistä käsitettä: *apostolisen suksession* käsitteen aiempaa laajempi ymmärtäminen sekä se, että *historiallista piispuutta* ei pidetty välttämättömänä ehtona kirkkojenvälisille suhteille, vaan "ne luterilaiset kirkot, jotka eivät ole säilyttäneet sitä, ovat vapaita hyväksymään sen, milloin se palvelee kirkon kasvavaa ykseyttä kuuliaisuudessa evankeliumille." Vuonna 1983 Cold Ashin raportti määritteli anglikaanis-luterilaisen dialogin tavoitteeksi "täyden yhteyden", suhteen, joka on kirkkojen teologisen ja toiminnallisen yhteyden kannalta enemmän kuin vain "alttarin ja saarnatuolin yhteys". Vuoden 1988 Lambeth-konferenssi hyväksyi samana vuonna ilmestyneen Niagaran raportin, joka samoin asetti "täyden yhteyden" tavoitteeksi saavutetun apostolisen lähentymisen vauhdittamana.[128] Oman merkittävän lisänsä keskusteluihin toivat myös luterilaisten, anglikaanien ja roomalaiskatolilaisten välillä käydyt teologiset dialogit sekä monenkeskinen lähentymisasiakirja Kaste, ehtoollinen ja virka (BEM) 1982.[129]

Porvoon yhteiseen julkilausumaan johtaneet keskustelut käynnistyivät Sigtunassa Ruotsissa elokuussa 1989. Taustalla olivat 1930-luvun väliaikaisiksi katsotut sopimukset sekä kirkkojenvälinen yhteydenpito paitsi yksittäisten henkilöiden ja kirkonjohtajien kautta myös anglo-skandinaavisten teologisten konferenssin kautta, joita oli pidetty vuodesta 1929 sekä vuodesta 1978 samoin joka toinen vuosi järjestettyjen anglo-skandinaavisten pastoraalikonferenssien kautta.[130] Luterilais-episkopaalinen sopimus USA:ssa vuodelta 1982 sekä Saksan evankelisen kirkon ja Englannin kirkon välinen Meissenin sopimus vuodelta 1988 antoivat tuoreen lähtökohdan Porvoo-prosessille. Monet Englannin kirkon delegaateista olivat olleet mukana Meissen-prosessissa. Sosi-

126 Pajunen 2008, 158–159.

127 Tustin 2002, 3.

128 Tustin 2002, 4.

129 BEM:n merkityksestä Porvoon yhteiselle julkilausumalle ks. Karttunen 2016, 300–311 sekä apostolisen suksession käsitteestä perusteellisesti Erik Eckerdalin väitöskirja *Apostolic Succession in the Porvoo Common Statement* (2017).

130 Konferenssin nimi on nykyään Porvoon kirkkoyhteisön pastoraalikonferenssi. Suomessa sen järjestelyistä kantaa käytännön tasolla päävastuun Pappisliitto.

aaliset ja poliittiset muutokset Euroopassa rautaesiripun murruttua ja Baltian maiden saavutettua uudelleen itsenäisyytensä näyttelivät myös keskeistä roolia tässä pohjoisen läntisen Euroopan kirkkojen yhdentymisprosessissa.[131]

Porvoo-keskusteluissa oli aluksi mukana edustajia ainoastaan kuudesta maasta. Englantilaiset edustivat Irlantia, Skotlantia ja Walesia. Luterilaiset olivat Tanskasta, Virosta, Suomesta, Norjasta ja Ruotsista. Islannin ja Latvian delegaatit liittyivät mukaan hieman myöhemmin: 1991–92 tuli mukaan edustus Liettuasta ja 1992 Irlannista, Skotlannista ja Walesista. Kaikkiaan 12 kirkkoa oli edustettuna, kun Porvoon yhteinen julkilausuma viimeisteltiin Järvenpäässä 9.–13.10. 1992. Kokouksen yhteydessä vietettiin messua Porvoon tuomiokirkossa, minkä johdosta yhteisö sai nimen Porvoon kirkkoyhteisö.[132] Suomalaiset edustajat prosessissa olivat Porvoon piispa Erik Vikström sekä teologisten asiain sihteeri TT Lorenz Grönvik.

Keskeisenä lähtökohtana yhteistä julkilausumaa valmisteltaessa oli yhtäältä korjata hedelmiä aiemmista dialogeista sekä yhdistää niitä uudempiin ekumeenisiin näkemyksiin, jotka voisivat johtaa ekumeeniseen läpimurtoon. Ennen muuta oli tavoitteena edetä dialogista uuteen ja muuttuneeseen keskinäiseen suhteeseen, joka muodostaisi perustan yhteiselle toiminnalle. Tästä tulee myös Porvoon kirkkoyhteisön työtä esittelevän kirjan nimi *Together in Mission and Ministry* (1993). Hyvän pohjan ja viitekehyksen työlle tarjosi Meissenin yhteinen julkilausuma sekä Niagaran raportin kolmas luku yhteisten uskomusten ja käytäntöjen yhteenvetona. Meissenia pitemmälle päätettiin edetä siten, että otettiin mukaan BEM-asiakirjan virkaa käsittelevä luku ja Niagaran raportti kokonaisuudessaan. Lisäksi tuotettiin kaksi paperia ykseyden päämäärästä sekä piispanvirasta. Tarkasteltiin myös kirkko-oppia ja kirkkolakia eri kirkoissa. Vältettiin termiä ”täysi yhteys” käännös- ja muiden terminologisten ongelmien takia sekä erotettiin tietoisesti toisistaan ”kirkon apostolisuus”, ”apostolinen virka” ja ”historiallinen piispallinen suksessio”.[133]

Porvoon yhteinen julkilausuma ja siihen sisältyvä Porvoon julistus esitettiin hyväksyttäväksi keskusteluissa mukana olleille kahdelletoista kirkolle. Julkilausuma ja julistus käännettiin kullekin kielelle, ja varattiin mahdollisuus käydä siitä keskustelua sekä hyväksyä mahdollisimman korkealla tasolla eli käytännössä kirkolliskokouksessa – pois lukien Tanskan kirkko, jolla ei ole omaa kirkolliskokousta, vaan valtionhallinto tekee viralliset sopimukset kirkon puolesta. Perustettiin kirkkoyhteisön yhteydenpitoryhmä, jonka ensimmäiset puheenjohtajat olivat anglikaanien puolelta Grimsbyn piispa David Tustin sekä luterilaiselta puolelta Oslon piispa Andreas Aarflot. Kun kymmenen kirkkoa oli hyväksynyt julkilausuman ja julistuksen, pidettiin julkiset juhlallisuudet julistuksen allekirjoittamisineen kolmessa paikassa: 1. syyskuuta Nidarosin katedraalissa Norjassa, 8. syyskuuta Tallinnan katedraalissa Turussa ja 28. marraskuuta Westminster Abbeyssä Lontoossa.

131 Tustin 2002, 6–7.

132 Tustin 2002, 7.

133 Tustin 2002, 9–10.

Tanskan kirkko allekirjoitti julistuksen vuonna 2010, ja Latvian evankelis-luterilainen kirkko on ollut mukana tarkkailijana ja tekee päätöksen mahdollisesta allekirjoittamisesta ilmeisesti vuoden 2021 kirkolliskokouksessa. Mukaan ovat tulleet Canterburyn arkkipiispan istuimen kautta Portugalin ja Espanjan pienet anglikaaniset kirkot sekä vuodesta 2014 alkaen täysjäseninä Latvian evankelis-luterilainen ulkomaankirkko ja Britannian luterilainen kirkko.

Käytännön toiminnan rungon Porvoon kirkkoyhteisössä muodostaa yhteydenpitoryhmän organisoima toiminta. Suomalaisista ovat yhteydenpitoryhmän puheenjohtajina toimineet Porvoon piispa Erik Vikström sekä vuodesta 2019 Tampereen piispa Matti Repo, joka toimi ennen piispaksi tuloaan yhteisön luterilaisena sihteerinä. Vuodesta 2008 on yhteydenpitoryhmän suomalainen luterilainen jäsen ollut johtava asiantuntija, ekumenia ja teologia Tomi Karttunen. Yhteydenpitoryhmässä on tätä nykyä myös toinen suomalainen, kun Englannin kirkon Euroopan hiippakunnan edustajaksi nimettiin anglikaanikirkon suomalainen kirkkoherra Tuomas Mäkipää.

Yhteydenpitoryhmä organisoi vuosittaisissa kokouksissaan sekä puheenjohtajien ja sihteerien muodostaman johtoryhmän kautta joka neljäs vuosi järjestettävän kirkonjohtajien kokouksen, joka toinen vuosi järjestettävän priimasten ja johtavien piispojen kokouksen, joka neljäs vuosi järjestettävän teologisen konferenssin sekä konsultaatioita eri teemoista.[134] Lisäksi yhteisön jäsenkirkot kutsuvat – Tanskan kirkkoa lukuun ottamatta – sisarkirkkojen piispoja ottamaan osaa kätten päällepanemiseen toisen yhteisön jäsenkirkon piispanvihkimyksessä ykseyden ja yhteisen apostolisen mission merkkinä. Julkaistaan myös vuosittaista Porvoon kirkkoyhteisön rukouskalenteria, jossa rukoillaan vuorollaan eri kirkkojen piispojen puolesta kunakin vuoden viikkona.

Porvoon julistus kirkkojen elämässä: teologiset, missionaariset ja juridiset seuraukset

Kirkkojen elämää ajatellen saavutettu ”läheinen yhteys” on merkinnyt yhteyksien tiivistymistä paikallisesti ja kansainvälisesti. Porvoon yhteisellä julkilausumalla on ollut myös laajempaa merkitystä. Sitä on voitu käyttää esimerkkinä pitkäjänteisen teologisen dialogin tuloksellisuudesta. Sen vaikutukset voidaan piispa Matti Repoa seuraten jakaa 1) juridisiin, 2) teologisiin ja 3) missionaarisiin.[135]

Porvoon yhteinen julkilausuma on lähtökohtaisesti teologinen ja ekumeeninen asiakirja. Sillä ei ole suoria juridisia vaikutuksia, vaan niistä tulee säätää kussakin kirkossa osana julistuksen velvoitteiden täytäntöönpanoa.[136] Kirkon järjestykseen liittyivät

134 Porvoon kirkkoyhteisön eri kokousten satoa vuosilta 1996-2016 on koottu teokseen *Towards Closer Unity: Communion of the Porvoo Churches 20 Years*, toim. Beate Fagerli, Leslie Nathaniel ja Tomi Karttunen 2016. Ks. myös Porvoon yhteisen julkilausuman (1992) 10-vuotisjuhlakirja *Apostolicity and Unity. Essays on the Porvoo Common Statement*. Toim. Ola Tjörhom 2002.

135 Repo 2017, 7.

136 Vrt. Porvoon kirkkoyhteisön lakimiesten kommentaari yhteisen julistuksen juridista implikaatioista teoksessa Towards Closer Unity 2016, 384–387.

myös esimerkiksi Suomessa seikat, jotka otettiin huomioon kirkkokäsikirjaa uudistettaessa. Julistuksen sitoumuksesta ”pitää kaikkien kirkkojemme kastettuja jäseniä myös oman kirkkomme jäseninä” (Porvoo 58b iii) seuraa se, että avautuu mahdollisuus ja oikeastaan sitoumus siitä, että toisen kirkon jäseniä kohdellaan oman kirkon jäseninä. Suomen anglikaaneja ja muita Porvoon kirkkoyhteisön jäsenkirkkoja ajatellen avautui tällä perusteella periaatteellinen mahdollisuus kaksoisjäsenyyteen, jota ei muiden kirkkojen jäsenillä ole, koska kirkkolainsäädännössä on kaksoisjäsenyyden kielto. Kun kohdellaan ”oman kirkon jäseninä”, teologinen perusta on se, että olemme samaa kirkkoyhteisöä eli kommuuniota eli ekklesiaalista, kirkollista rakennetta. Kirkkolaki muuttui tältä osin vuonna 2001, jolloin jäsenyys Suomen evankelis-luterilaisen kirkon lisäksi jossakin sopimuskirkoista tuli mahdolliseksi.[137]

Sitoumus ”toivottaa toistemme jäsenet tervetulleiksi vastaanottamaan sakramentteja ja muista pastoraalisia palveluksia” (Porvoo 58 b ii) merkitsee sitä, että Porvoon kirkkoyhteisön jäsen voi esimerkiksi toimia kummina samoin perustein kuin oman kirkon jäsen. Ilman jäsenyyttä Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa hän ei ole kuitenkaan vaalikelpoinen eikä hänellä ole äänioikeutta, mutta ei myöskään kirkollisverovelvollisuutta.[138]

Kolmas juridinen vaikutus vuoden 2001 kirkkolainsäädännössä sisältyi sitoumukseen toivottaa piispan, papin tai diakonin virkaan vihitty ”tervetulleeksi kutsusta ja kaikkien säädösten mukaan, jotka kunakin aikana ovat voimassa, palvelemaan vastaanottavan kirkon samassa virassa ilman uudelleenvihkimistä” (Porvoo 58b v). Muutoksen jälkeen tuomiokapituli on voinut hakemuksesta myöntää kirkkomme jäsenyydestä ”erivapauden muun kristillisen kirkon tai yhdyskunnan papille, jos kirkolliskokous on hyväksynyt tuon kirkon tai uskonnollisen yhdyskunnan kanssa tehdyn sopimuksen pappisviran vastavuoroisen hoitamisen edellytyksistä” (KL 6:13).[139]

Porvoon julistuksen myötä poistui myös se mahdollisuus, jonka vuoden 1868 kirkkolaki oli avannut, että tuomiorovasti tai tuomiokapitulin asessori olisi voinut suorittaa pappisvihkimyksen piispan poissa ollessa.[140]

Piispa Matti Repo näkee Porvoon yhteisellä julkilausumalla olleen suurta teologista merkitystä ensinnäkin ”oman kirkkomme ekumeenisen linjan ja rohkaistumisen kannalta. Se on auttanut kiinnittämään huomiota keskeisiin opinkohtiin riittävän yksimielisyyden tavoittelemiseksi, mutta se on myös jäsentänyt ekumeenista ykseyskäsitystämme.” Kirkkomme on entistä selkeämmin liittynyt yleiseen opilliseen konsensukseen käsitellä kasteen ja ehtoollisen sakramenttien ohella myös kirkon virkaa käytäessä oppikeskusteluja ekumeenisen yhteyden syventämiseksi. Tämä tuli ilmi esimerkiksi teologisessa dialogissa metodistien, Saksan evankelisen kirkon ja sittemmin Helsingin katolisen hiippakunnan kanssa. Piispa Repo tekee johtopäätöksen: ”Porvoon jälkeen

137 Repo 2017, 7–8.

138 Repo 2017, 8.

139 Repo 2017, 8.

140 Keskustelusta ks. Repo 2017, 9.

tuskin voisimme allekirjoittaa sopimusta, joka sisältää vähemmän yksimielisyyttä keskeisistä kirkko-opin seikoista tai joka pitäisi piispanvirkaa merkityksettömänä."[141]

Yksi keskeinen, käytännöllisekumeeninen sitoumus Porvoon julistuksessa, joka korostaa piispanviran klassista roolia ykseyden vaalimisessa, tähdentää sitoutumista "kutsumaan vastavuoroisesti toistemme piispoja ottamaan normaalisti osaa kätten päälle panemiseen piispanvihkimyksessä merkkinä kirkon ykseydestä ja jatkuvuudesta" (Porvoo 58 b vi). Piispa Revon mukaan BEM-asiakirjan ja Porvoo-yhteyden myötä piispanviran merkitys ykseyden kannalta on kirkossamme nähty uudella tavalla. Tällä hän viitannee myös piispanviran näkemiseen entistä kokonaisvaltaisemmin hengellisen johtamisen virkana, joka ankkuroituu kirkkoon sanan ja sakramenttien sekä evankeliumin kokonaisvaltaisen julistamisen yhteisönä.

Vanhassa valtiokirkkojärjestelmässä piispalle tuli valtion juridiseen ja hallinnolliseen koneistoon liittyviä raskaanpuoleisia julkishallinnollisia velvoitteita, jotka uhkasivat kaventaa näkyä piispanvirasta ennen muuta hengellisen johtajuuden virkana. Nyttemmin piispanviran identiteettiä on kirkastettu ehtoollismessusta ja sen ruumiillistamasta evankeliumista voimansa ammentavan yhteisön kokonaistehtävän (*leiturgia*, *diakonia*, *martyria*) kaitsentatehtävän virkana. Kaiken kaikkiaan kokonaisuus liittyy ekumeeniseen keskusteluun kirkkoa paikalliskirkkojen ja -seurakuntien yhteytenä tarkastelevasta kommuunio-ekklesiologiasta ja sen mukaisesta kirkko-opillisesta ajattelusta. Tähän kytkeytyy kirkon jäsentäminen sen uusitestamentillisista juurista käsin Kristuksen ruumiina, Jumalan kansana ja Pyhän Hengen temppelinä. Tällöin kirkko-opissa sekä kristologia että pneumatologia, Pyhän Hengen toiminta "milloin ja missä haluaa" kytkeytyvät yhteen, jatkuvuus ja dynaamisuus, yksilö ja yhteisö.

Piispa Repo korostaa, että liittyminen BEM:n ja Porvoon yhteisen julkilausuman – koko kirkon apostolisuutta tähdentävään – korostukseen piispanviran hoitamisesta "henkilökohtaisesti, kollegiaalisesti ja yhteisöllisesti" (Porvoo 32 k) merkitsee sitä, että kirkon päätöksenteon eri tasot liittyvät toisiinsa aivan toisella tapaa kirkon olemuksesta nousevalla tavalla kuin jäsennettäessä asioita edustajistoista koottujen hallintoelinten näkökulmasta byrokraattisesti ja organisaatiolähtöisesti. Tältä pohjalta voidaan myös esimerkiksi diakonian virkaa tarkastella orgaanisempana osana kirkkokäsitystä ja kirkon virkarakennetta.

Matti Revon mukaan piispanviran merkityksen vahvistuminen on samalla merkinnyt diakoninviran vahvistumista ja tukea keskustelulle diakonaatista. Porvoon julistuksessa on sitouduttu "pyrkimään yhteiseen näkemykseen diakonin virasta" (Porvoo 58 b vii). Asiaa on käsitelty kolmessa yhteisön järjestämässä konsultaatiossa.[142] Anglikaaneilla diakoninvirka on pitkään ollut niin sanottu transitionaalinen virka eli alin porras tiellä pappisvirkaan tai joskus piispanvirkaan asti. Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen päätös palauttaa pysyvä diakoninvirka merkitsi sitä, että myös anglikaaneilla

141 Repo 2017, 9.

142 Diakoninvirasta Porvoon kirkkoyhteisön keskustelussa ks. Pädam 2011 ja 2016, 151–171.

on joissain kirkoissa pysyväisluonteinen diakoninvirka, jolla on luterilaiseen tapaan vastuuta myös sosiaalityöhön liittyvissä kysymyksissä. Luterilaisella puolella taas on opeteltu diakoninviran kytkeytymistä jumalanpalveluselämään. Tämä lähtökohta on kyllä Suomessa jo varhain tunnistettu, kun on painotettu, että ”diakonia lähtee alttarilta”. Ortodoksit taas ovat alkaneet puhua ”liturgiasta liturgian jälkeen”.

Porvoon sopimus on osaltaan myös vahvistanut kirkkomme liturgista tietoisuutta. Kansainvälisesti anglikaanis-luterilaisen yhteistyön ja vastavuoroisen oppimisen merkitystä alleviivaa esimerkiksi se, että myös anglikaanit hyväksyivät kansainvälisesti luterilais-katolisen Yhteisen julistuksen vanhurskauttamisopista (1999) perustotuudet ja liittyivät näin luterilaisten, katolilaisten, metodistien ja reformoitujen joukkoon niinä kirkkoperheinä, jotka haluavat yhteisen vanhurskauttamisopin perustotuuksien sanoittamisen kautta kirkastaa sitoutumistaan apostolisen evankeliumin tarjolla pitämiseen tänään. Seuraavaksi ovat ilmeisesti baptistit harkitsemassa maailmanliittotasolla liittymistä tähän ekumeeniseen sopimukseen. Ekumenia näyttää ainakin tältä osin etenevän kuin renkaat vedessä.

Porvoon julistuksella on ollut myös käytännön seurakuntatyön kannalta paikoitellen tärkeä merkitys. Se on ollut tuntuva ajatellen etenkin sopimuskirkkojen edustamien perinteiden yhteistyötä yhteisön maista kotoisin olevien, diasporatilanteessa elävien seurakuntalaisten palvelemisessa. Julistuksen ensimmäisessä kohdassa sitoudumme ”elämään yhdessä hoitaessamme palvelutehtäväämme, rukoilemaan toistemme puolesta ja toistemme kanssa sekä jakamaan voimavarojamme” (Porvoo 58 b i). Tätä konkretisoi ja vahvistaa neljäs kohta, jossa sitoudumme ”toivottamaan diasporaseurakunnat tervetulleiksi kotimaisten kirkkojen elämään, jolloin rikastutamme toinen toistamme.” (Porvoo 58 b iv).[143]

Suomessa Kirkkohallituksen ulkoasiain osasto ja Helsingin seurakuntayhtymä ovat jo pitkään avustaneet Anglikaanista kirkkoa Suomessa vuosittaisella määrärahalla. Näin olemme omalta osaltamme halunneet ”jakaa voimavaroja” sekä toivottaa diasporaseurakunnat tervetulleiksi kirkkomme elämään. Yhteistyötä tehdään myös englanninkielisen seurakuntaelämän alueella eri puolilla Suomea. Muutamilla luterilaisilla papeilla on anottu lupa toimittaa anglikaanisia jumalanpalveluksia. Monet ryhmät ja yksittäiset henkilöt ovat käyneet Britanniassa opintomatkalla, useimmiten Lontoossa, mutta myös muualla. Kolmella hiippakunnalla on virallinen ystävyyshiippakuntasuhde anglikaanihiippakunnan kanssa: Tampereella Manchesteriin Englannissa, Espoolla Edinburghiin Skotlannissa ja Helsingillä St. Asaphin hiippakuntaan Walesissa. Lisäksi Porvoon hiippakunnalla on ollut säännöllistä yhteydenpitoa Corkin hiippakunnan kanssa Irlannissa. Esimerkiksi Tampereen ja Manchesterin hiippakuntien välillä on ollut tiivistä yhteistyötä rippikouluasioissa sekä sen tutkimisessa, miten kirkko voi toteuttaa missionaarisuuttaan sekularisoituneessa kaupunkikontekstissa. Kaikkiaan Porvoon kirkkoyhteisö avaa mahdollisuuksia kehittää yhteistyötä monipuolisesti kirk-

143 Porvoon sopimuksen mahdollistaman kirkollisen yhteyden seurauksista suomalaisessa kirkollisessa elämässä ks. Karttunen 2010, 66–77.

kona elämisen ja toimimisen kehittämiseksi entistä missionaarisemmaksi tavalla, joka on uskollinen sekä apostoliselle evankeliumille ja ekumeeniselle uskonperinnölle että kulloisenkin toimintaympäristön asettamille vaatimuksille ja tarpeille.

3.7. Finlands svenska baptistsamfund ja Suomen Baptistikirkko 1997–

Johdanto

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomen baptistien välisiä neuvotteluja käynnistettäessä 1990-luvun loppupuolella Suomen baptistiyhdyskunnan esimies Jorma Lempinen ja silloinen Suomen Ekumeenisen Neuvoston pääsihteeri, pastori Jan Edström Finlands svenska baptistmission'in puolesta lähestyivät kirjeitse Kirkkohallituksen ulkoasiain osastoa ja toivoivat neuvottelujen käynnistämistä luterilaisen kirkon kanssa Luterilaisen Maailmanliiton neuvotteluasiakirjan *Baptists and Lutherans in Conversation* (1990, suom. *Baptistit ja luterilaiset keskustelevat*) pohjalta. Taustalla olivat kirkkoneuvos Risto Cantellin ehdotuksesta käydyt suomen- ja ruotsinkielisten baptistien pohjustavat keskustelut siitä, miten he yhteisen baptistisen uskonkäsityksen pohjalta ymmärtävät sen, miten tulisi elää kristittynä ja baptistiseurakuntana.

Jorma Lempinen totesi mainitussa kirjeessään: "Aikoinaan juuri teologia on erottanut luterilaiset ja baptistit Euroopassa ja erikoisesti Suomessa. Uskomme nyt olevan löytymässä tarvittavaa kypsyyttä asialliseen teologiseen keskusteluun lähtien historiallisesti jokseenkin samanaikaisesta, mutta sitten eriytyvästä kristillisen uskomme ilmaisutavasta." Jan Edström puolestaan kirjoitti: "Efter att ha tagit del av Finlands ev.-luth. kyrkas kommentarer, 'Statement…concerning the document 'Baptists and Lutherans in Conversation', konstaterar jag att det finns många beröringspunkter mellan dessa kommentarer och innehållet i de samtal som forts mellan de båda baptistsamfunden. Som exempel kan nämnas de gammalkyrkliga trosbekännelsernas betydelse, definitionen av begreppet tro, samt de lutherska bekännelseskrifternas fördömanden av anabaptisterna på 1500-talet och relationerna mellan lutheraner och baptister idag. …Med detta initiativ vill vi samverka till en ökad förståelse och varmare gemenskap mellan baptister och lutheraner i vårt land."

Neuvottelut käynnistyivät arkkipiispa John Vikströmin kauden lopulla vuonna 1997 Vaasassa; ensimmäisenä luterilaisena puheenjohtajana toimi piispa Juha Pihkala sekä sihteerinä teologisten asiain sihteeri Juhani Forsberg. Baptistien puolelta vastaavasti Jan Edström vastasi etenkin aluksi käytännön järjestelyistä baptistiyhdyskuntien työvaliokunnan puheenjohtajana. Neuvotteluja on käyty tämän jälkeen kolmen vuoden välein: v. 2000 Kangasalan Ilkko, v. 2003 Tampere, v. 2006 Jyväskylän maalaiskunta, v. 2009 Mustasaaren Österhankmo, v. 2012 Jämsän Särkisaari, v. 2015 Vaajakoski ja v. 2018 Jyväskylä. Neuvotteluista on julkaistu joka kerta tiedonanto.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon puolelta neuvottelujen valtuuskuntiin ovat kuuluneet seuraavat henkilöt:

Juha Pihkala (pj. 1997–2006), Matti Repo (2000–2012, sihteeri 2000–2006), pj. 2009–), Juhani Forsberg (siht. 1997), Tomi Karttunen (siht. 2009–), Outi Klapuri (1997), Gunnar af Hällström (1997), Samuel Salmi (1997), Ingeborg Nyberg (1997), Tor-Erik Store (1997), Gunnar Särs (1997), Tuija Mannström (2000–2006, 2012), Veli-Pekka Järvinen (2000–2012), Pekka Y. Hiltunen (2000), Antti Raunio (2003, 2012), Kati Niemelä (2003), Tiina Peippo (2003, 2009–2012), Bo-Göran Åstrand (2006–2012), Bernice Sundkvist (2006), Päivi Jussila (2006–2009, 2015), Jukka Keskitalo (2006), Hanna Salomäki (2009), Juhani Holma (2015), Mauri Tervonen (2015), Luisa Tast (2015– 2018), Sixten Ekstrand (2018).

Finlands svenska baptistsamfund'in valtuuskuntien jäsenet:

Jan Edström (1997–2003, 2009–, pj. 1997–2003), Sam Pettersson (1997–2000 siht.), Nils-Erik Vikström (2000–2009, pj. 2006– 2009), Peter Sundqvist (1997–2000), Leif Olin (2000), Maj-Britt Vehkaoja (2000–2018), Erik Liljeström (2006), Leif-Erik Holmqvist (2006–2018), Bo-Sanfrid Höglund (2009), Peter Sjöblom (2012–2015), Mikael Kallman (2018), Sara Högberg (2018).

Suomen Baptistikirkon valtuuskuntien jäsenet:

Jorma Lempinen (1997), Jari Portaankorva (2000–, pj. 2003–), Aarno Malin (1997–2015), Tapio Lohikko (1997–2015), Lauri Kotkavuori (1997–2012), Anneli Lohikko (2006–2012, 2018, siht. 2006–2012), Pauli Hyppönen (2015), Maija Latvala (2018).

Neuvottelut ovat pitäneet sisällä sisältörikkaita keskusteluja, keskinäistä oppimista ja kohtaamisia hyvän keskinäisen kanssakäymisen hengessä sekä tuoneet uutta syvyyttä ja sisältöä yhteistyöhön eri tasoilla. Vuoden 2012 neuvottelujen päätökseksi saatoimme todeta neuvottelujen edistäneen "lisääntynyttä ymmärrystä ja lämpimämpää yhteyttä baptistien ja luterilaisten välillä maassamme." Tässä kootaan yhteen sitä, mitä kansainvälisesti luterilaisten ja baptistien keskustelujen valossa sekä näistä kotimaan neuvotteluista julkaistujen yhteisten tiedonantojen pohjalta voimme yhteisesti sanoa kristillisestä uskostamme ja missä käsityksemme eroavat toisistaan.[144] Esimerkiksi *Charta Oecumenica* -asiakirja haastaa meitä muistamaan ja etsimään keinoja toteuttaa seurakuntia ja kirkkoja rakentavasti se mitä meidän on kristittyinä ja kirkkoina mahdollista tehdä yhdessä jo nyt. Suomen Ekumeenisen Neuvoston (www.ekumenia.fi) asiaa konkretisoiva *Ekumenian hyvät tavat* –julkaisu antaa tähän osaltaan hyvät perussuuntaviivat.

144 Tiedonannot löytyvät osoitteesta: https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/ekumenia/oppikeskustelut/protestanttiset-vahemmistokirkot-suomessa/suomen-baptistiyhdyskunnat

Yhdistävä kristillinen usko ja traditioiden väliset erot

I Raamattu ja traditio

1. Raamattu on Jumalan sana ja se todistaa Jumalan pelastavasta ja vapauttavasta toiminnasta ihmiskunnan historiassa. Siksi se on myös kristillisen uskon ja elämän auktoriteetti.

2. Raamatun kaanonin synnyssä kristillinen kirkko näkee Jumalan Hengen johdatusta. Yksin Raamattu-periaate korostaa Raamatun asemaa tradition pysymisessä uskollisena evankeliumille, sanomalle Jeesuksesta Kristuksesta Lunastajana ja Vapahtajana. Tätä uskonpuhdistus tarkoitti sanoessaan: *sola scriptura* (Raamattu yksin, skriften allena), jonka sanonnan niin luterilaiset kuin baptistitkin hyväksyvät. Sanonta on kuitenkin altis väärinkäytöksille ja tarvitsee siksi tulkintaa.

3. Jumalan Henki ja Raamattu osoittavat kolmiyhteiseen Jumalaan ja erityisesti Jeesukseen Kristukseen Raamatun keskuksena ja normina.

4. Jeesus Kristus on Jumalan pelastuslahja ihmiskunnalle ja koko luomakunnalle. Kristuksessa ja Kristuksen kautta meidät sovitetaan Jumalan kanssa, meidän syntimme annetaan anteeksi ja meidät vapautetaan olemaan sovinnon välikappaleita (2. Kor. 5:18–20).

5. Olemme yhtä mieltä Raamatun auktoriteetista ja siitä, että Raamattu näyttää meille Jumalan rakkauden Jeesuksessa Kristuksessa. Voimme kuitenkin erota toisistamme niissä tavoissa, miten käytämme Raamattua kristillisen uskon ja elämän normina.

6. Uskomme, että Raamattu ymmärretään oikein nimenomaan silloin, kun se johtaa meitä Kristuksen luo ja opettaa meille uskon kuuliaisuutta arkipäivän kristillisessä elämässä.[145]

7. Meillä on luterilaisina ja baptisteina kuitenkin myös omat Raamatun tulkinnan traditiomme. Samoja tekstejä saatetaan tulkita eri tavoin. Raamattu osana välitettyä traditiota on teema, jota tulisi käsitellä keskusteluissamme vielä syvemmin.

---

145 *Baptists and Lutheran in Conversation* (BLC, LWF 1990), soveltuvin osin artiklat 2–4, 7, 9–10 ja 15. Jatkossa viittaus sovellettuihin artikloihin ekumeenisista dokumenteista art. ja numerot.

II Kirkkojemme tunnustusperusta

8. Molemmilla kirkkokunnilla on kirjoitettuja uskontunnustuksia ja tunnustuskirjoja. Näillä ei kuitenkaan ole Raamatusta riippumatonta auktoriteettia. Tunnustukset auttavat kirkkoja ja niiden jäseniä tulkitsemaan ja ymmärtämään Raamattua asianmukaisesti. Ne ovat suuntaviittoja, jotka näyttävät Raamatun sanoman keskukseen, jossa me löydämme uskomme perustan ja sisällön, Jeesuksen Kristuksen. Niiden avulla kirkot voivat myös suojata jatkuvuuttaan ajan muutosten keskellä. Ne auttavat ilmaisemaan kirkon itseymmärryksen, selittävät uskoa toisille ja torjuvat epäasianmukaiset perinteet ja käytännöt.

9. Eroamme toisistamme siinä, millaisen merkityksen annamme historiallisille tunnustuksille. Luterilaiset tunnustuskirjat lausuivat julki ne uudistukset, jotka kirjoittajat ja allekirjoittajat halusivat toteuttaa myöhäiskeskiaikaisessa kirkossa. Siksi nämä tunnustuskirjat vahvasti loivat luterilaisuutta ja ovat erottamaton osa luterilaista identiteettiä ja teologiaa.[146] Luterilaiset pastorit lupaavat pappisvihkimyksessä (KJ 5:6): ”…tahdon pysyä Jumalan pyhässä sanassa ja siihen perustuvassa evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuksessa. En julkisesti julista enkä salaisesti edistä tai suosi sitä vastaan sotivia oppeja. Tahdon myös oikein julistaa Jumalan sanaa ja jakaa pyhiä sakramentteja Kristuksen asetuksen mukaan.”

10. Suomen evankelis-luterilainen kirkko sekä Suomen Baptistikirkko ja Finlands svenska baptistsamfund perustavat uskonsa pyhän Raamatun profeetallisiin ja apostolisiin kirjoituksiin. Sekä luterilaiset että baptistit tunnustavat myös vanhakirkollis-ekumeeniset Apostolisen ja Nikean uskontunnustukset, vaikka ne eivät baptisteilla ole yleensä jumalanpalveluskäytössä.

11. Ekumeenisten uskontunnustusten lisäksi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaki ja kirkkojärjestys viittaavat Augsburgin tunnustukseen ja muihin luterilaisen kirkon Yksimielisyyden kirjaan otettuihin tunnustuskirjoihin. Baptistien tunnustuspohjassa ei ole yhtä vastaavasti rajattua yhtä kokoelmaa, mutta esimerkiksi Euroopan baptistiliitto on määritellyt baptistiset peruskäsitykset, joita voidaan pitää varsin yleisesti hyväksyttyinä (www.ebf.org/Statement).

146 BLC, soveltaen art. 19 ja 20.

Yhteinen uskomme kolmiyhteiseen Jumalaan

12. Yhdessä muun kristikunnan kanssa luterilaiset ja baptistit tunnustavat uskoa kolmiyhteiseen Jumalaan. Ekumeenisten uskontunnustusten mukaan Jumala on Isä ja Poika ja Pyhä Henki. Jumala on yksi, mutta hän on ilmoittanut itsensä kolmessa persoonassa. Usko Isään, Poikaan ja Pyhään Henkeen muodostaa yhden kokonaisuuden, jossa Jumalan valmistama pelastus lahjoitetaan meille kunkin persoonan toimissa. Tunnustus ilmaisee uskoa Jumalan pelastavaan työhön Isänä, Poikana ja Pyhänä Henkenä.[147]

13. Meidän aikamme kansainvälinen ekumeeninen liike lausuu kolmiyhteisen Jumalan pelastusteoista:

    ”Kristityt uskovat, että ’yksi tosi Jumala’, joka teki itsensä tunnetuksi Israelille, on ilmoittanut itsensä lopullisesti ’hänessä, jonka olet lähettänyt’, nimittäin Jeesuksessa Kristuksessa (Joh. 17:3). He uskovat myös, että Kristuksessa Jumala teki itse sovinnon maailman kanssa (2.Kor. 5:19) ja että Pyhän Henkensä välityksellä Jumala tuo uuden ja ikuisen elämän kaikille, jotka Kristuksen kautta panevat luottamuksensa häneen.”[148]

Kristittyjen yhteys, kirkon ykseys ja yhteinen todistus

14. Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen keskinäinen yhteys on kirkon ja kirkkojen välisen yhteyden perusta. Uskomme kolmiyhteiseen Jumalaan tekee meidät osallisiksi pelastuksen täyteydestä, jonka Jumala kolmessa persoonassaan meille lahjoittaa. Tunnemme Jumalan rakastavana Isänä hänen Poikansa kautta Pyhässä Hengessä. Uskon kautta me liitymme siihen yhteyteen, joka Jumalan persoonien välillä vallitsee. Niin me tulemme myös osallisiksi kolmiyhteisen Jumalan lähetystehtävästä: Isä lähetti Poikansa, Poika lähettää kirkkonsa ja rukoilee Isää lähettämään Pyhän Henkensä. Kirkon ykseys ja todistajan kutsumus perustuvat siten Kolminaisuuden ykseyteen. Asia voidaan ilmaista esimerkiksi luterilais-anglikaanisen *Porvoon julkilausuman* sanoin:

    Olemme alkaneet nähdä yhä selvemmin, että emme ole toisillemme vieraita, vaan kuulumme ’*Jumalan perheeseen, samaan kansaan kuin pyhät’ ja olemme ’kiviä siinä rakennuksessa, jonka perustuksena ovat apostolit ja profeetat ja jonka*

147 Artiklat 12-15 lainaus *Kristuksesta osalliset*-asiakirjan artikloista 5–8.

148 *Tunnustamme yhden uskon*. Apostolisen uskon ekumeeninen selitys Nikean-Konstantinopolin uskontunnustuksen mukaan (381) mukaan. Kirkkojen maailmanneuvoston Faith and Order -asiakirja n:o 153. Suomentanut ja toimittanut Kari Mikael Räntilä. Suomen ekumeenisen neuvoston opillisten kysymysten jaosto. Suomen ekumeenisen neuvoston julkaisuja LVI. Helsinki 1998, 6.

kulmakivenä on itse Jeesus Kristus' (Ef. 2:19–20). Jumalan armon lahjan kautta meidät on saatettu Jumalan tahdon piiriin, hänen, joka tahtoo sovittaa itsensä kanssa kaiken, mitä hän on luonut ja ylläpitää (2 Kor. 5:17–19). Hän vapauttaa luomakunnan kaikesta orjuudesta (Room. 8:19–22) ja yhdistää kaiken yhdeksi hänen kanssaan (Ef. 1:9–). Jumalan päämääränä ja tarkoituksena Kristuksessa on kaiken hänen luomansa ennalleen saattaminen ja uudistaminen, hänen valtakuntansa tuleminen täyteydessään.

III Usko-kaste-opetuslapseus

Uskosta

15. Neuvotteluissa käsitys uskosta osoittautui huomattavan yhdenmukaiseksi. Molempia osapuolia yhdistää reformaation löytö uskonvanhurskaudesta. Usko on aina yksin Jumalan lahjaa ja vaikutusta. Raamatussa usko on moniulotteinen asia, ja ihmisen elämässä se painottuu eri ikäkausina eri tavoin.

16. Kun uskosta pyritään antamaan järjestelmällinen kokonaiskuva, siinä on kummankin mukaan asioita, jotka jäävät Jumalan salaisuudeksi. Tällaisia ovat luterilaisella taholla käsitys pienen lapsen uskosta, baptistisella taholla sellaisen ihmisen usko, joka ei kykene tekemään henkilökohtaista ratkaisua.

17. Meitä kantaa ajatus, että pelastava usko ei ole koskaan vain minun uskoani Kristukseen, vaan myös Kristuksen uskoa minussa.

18. Luterilaiset korostavat laajemmin uskon sisältöä ja olemusta, baptistit uskon ilmenemistä sekä sen suhdetta seurakuntaan ja yhteiskuntaan. Neuvotteluissa nähtiin näiden näkökulmien täydentävän toisiaan. Havaittiin, että uskosta avautuva arvoperusta on molemmilla pitkälti samanlainen.

Osallisuus Kristukseen ja kristityn kutsumus (opetuslapseus)

19. Meillä on paljon yhteistä näkemyksessämme osallisuudesta Kristukseen sekä käsityksessä kristityn kutsumuksesta.

20. Eroja sen sijaan vallitsee siinä, mitä kasteen ja ehtoollisen nähdään niiden yhteydessä merkitsevän. Luterilainen osapuoli katsoo sakramenttien (kaste ja ehtoollinen) tekevän uskovan osalliseksi Kristuksesta reaalisella tavalla: ne

yhdistävät läsnä olevaan Kristukseen niin, että hänen pelastavat ja uudistavat lahjansa tulevat ihmisen omiksi.

21. Baptistinen ymmärrys Kristuksen kohtaamisesta perustuu käsitykseen yksilön kääntymisestä ja kasteesta (Kol. 2:12–13). Jumalan sanan lukeminen sekä Jumalan armosta saatu kokemus henkilökohtaisesta pelastuksesta uskon ja kasteen kautta luovat pohjan elämälle Kristuksessa sekä kestävälle yhteydelle Jeesukseen Kristukseen rukouksen ja opetuslapseuden kautta.

Kaste

22. Olemme yhtä mieltä siitä, että kaste on merkki Kristuksen ruumiin jäseneksi ottamisesta ja paikallisseurakunnan jäseneksi tulemisesta. Luterilaiset ymmärtävät kasteen vaikuttavana merkkinä, joka lahjoittaa syntien anteeksiantamuksen. ”Pyhä Henki synnyttää meidät uudesti ja lahjoittaa meille uskon, jolla voimme tarttua kasteen lupauksiin” (KO 35). Baptistit ymmärtävät kasteen Jumalan kutsun vastaanottamisena ja merkkinä Jeesuksen opetuslapseksi tunnustautumisesta.

23. Sekä luterilaiset että baptistit yhtyvät ajatukseen kasteen kertakaikkisuudesta ja yhdestä kristillisestä kasteesta. Eroja on siinä, mitä pidetään oikeana kasteena. Luterilaisen käsityksen mukaan oikein kastettu on kastettu vedellä kolmiyhteisen Jumalan nimeen. Baptistisen käsityksen mukaan kaste tapahtuu upottamalla kolmiyhteisen Jumalan nimeen ja on tietoisesti uskovan tunnustautumista Jeesukseen Kristukseen.

24. Vaikka useimmat baptistiyhteisöt eivät hyväksy lapsikastetta, ne eivät kuitenkaan pidä sitä merkityksettömänä matkalla täyteen opetuslapseuteen. Euroopplaisten baptistiyhdyskuntien kesken on suuri kirjavuus kastekäsityksessä, aina funktionalismista sakramentalismiin. Kaste ymmärretään yleensä vertauskuvalliseksi tapahtumaksi ja pääpaino on uuden jäsenen uskontunnustuksessa. Ruotsissa ja Englannissa sekä Saksassa on baptistiseurakuntia, jotka hyväksyvät lapsikasteen kasteeksi. Nämä seurakunnat kuitenkin edellyttävät baptistiseurakuntaan liittyvältä, että uusi jäsen tunnustaa baptistisen seurakuntaopin. Suomessa tällaista kehitystä ei ole baptisteilla näkyvissä.

Kasteen ja uskon välinen suhde

25. Luterilaisten ja baptistien on yleensä nähty eroavan erityisesti käsityksessä uskon ja kasteen suhteesta. Yhdessä voimme kuitenkin todeta, että usko ja kaste kuuluvat yhteen.

26. Luterilaisiin tunnustuskirjoihin kuuluvassa Martti Lutherin Isossa Katekismuksessa todetaan kastetta käsiteltäessä: ”Kysymys… kasteen hyödystä… on kaikkein parhaiten ymmärrettävissä niiden Kristuksen sanojen perusteella, joihin edellä on viitattu: ’Joka uskoo ja kastetaan, se pelastuu.’…Kasteen voima, vaikutus, hyöty, hedelmä ja päämäärä on siinä, että se pelastaa. … On aivan totta, että pelastusta ei mikään muu vaikuta kuin usko… Mutta… uskolla tulee olla kohde, eli jotakin, mistä se voi pitää kiinni ja minkä varassa se voi luottavaisesti seistä. Näin usko siis kiinnittää koko huomion veteen. Se uskoo, että vesi on kaste, täynnä pelkkää pelastusta ja elämää… sen vuoksi, että vesi on yhdistynyt Jumalan sanaan ja asetukseen ja että Jumalan nimi on liittynyt veteen. Kun uskon tämän, en silloin usko mihinkään muuhun kuin Jumalaan, joka on antanut ja istuttanut veteen sanansa ja joka tarjoaa meille tämän ulkonaisen aineen, jotta me siihen tarttumalla voisimme tarttua tuohon aarteeseen.”

27. Baptistisen käsityksen mukaan kristityn uuden elämän lähtökohta on uudestisyntymisessä, jota seuraa kaste. Vain uskonsa tunnustava ja kastetta itse pyytävä voidaan kastaa. Kaste on ulkoinen osoitus siitä, mitä on tapahtunut ihmisen sydämessä uudestisyntymässä.

28. Luterilaiset toivovat ja pitävät tavoitteenaan, että baptistiseurakuntaan liittyvää, kastettua luterilaista tai Suomen Ekumeenisen Neuvoston jäsen- tai tarkkailijakirkon jäsentä ei enää kastettaisi baptistiseurakunnassa vaan kristillisen uskon tunnustaminen riittäisi. Luterilaiset tunnustavat baptistien kristillisen kasteen.

29. Baptistit toivovat, että luterilaiset voisivat ymmärtää ja kunnioittaa ihmisiä, jotka ovat kuuluneet luterilaiseen kirkkoon, mutta jotka ovat vieraantuneet siitä ja löytäneet hengellisen kodin baptistiseurakunnassa tai niitä, jotka edelleen kuuluvat luterilaiseen kirkkoon, mutta osallistuvat säännöllisesti baptistiseurakunnan toimintaan. Baptistit haluavat myös jatkaa keskustelua opetuslapseuden sisällöstä Uuden testamentin opetuksen pohjalta.

30. Yhdymme Suomen Ekumeenisen Neuvoston *Ekumenian hyvät tavat* -julistuksen linjaukseen: ”Evankelioimisen tarkoitus on julistaa pelastusta Jeesuksessa Kristuksessa. Se ei saa pyrkiä heikentämään tai katkaisemaan yksilön siteitä omaan kirkkoonsa tai kristilliseen yhteisöönsä. Tällä tavalla haluamme erottaa evankeliumin julistamisen proselytismistä, pyrkimyksestä toisten kristillisten yhteisöjen jäsenten käännyttämiseen omaan kristilliseen yhteisöömme.”

Ehtoollinen

31. Tunnustamme yhdessä, että Jeesus Kristus asetti ehtoollisen Jumalan ja hänen kansansa uuden liiton ateriaksi. Se ilmentää yhteyttä (*koinonia* 1 Kor 10:16–17) uskovien kesken. Muistamme ehtoollisella Jeesuksen kuolemaa ja ylösnousemusta, tunnustamme ja kohtaamme hänen läsnäolonsa jumalanpalvelusta viettävässä yhteisössä.

32. Luterilaisen käsityksen mukaan osallisuus Kristukseen huipentuu ehtoollisen vietossa, jossa kristityt tulevat osallisiksi myös toinen toisistaan ja jakavat Jumalan lahjat. ”Ehtoollisen leipä ja viini ovat Kristuksen todellinen ruumis ja veri. …Ehtoollisessa muistamme Jeesuksen ristinkuolemaa. …Ehtoollisen lahja, syntien anteeksisaaminen, annetaan meille niissä sanoissa, jotka meille sakramentin saadessamme lausutaan: ’sinun puolestasi annettu’. Kun uskomme nämä sanat ja otamme vastaan leivän ja viinin, nautimme hengellisen aterian, joka uudistaa elämämme ja lisää meissä rakkautta lähimmäisiimme. Ehtoollinen yhdistää meidät Kristukseen ja toisiimme. Sitä vietetään yhdessä taivaan joukon ja kaikkien pyhien kanssa. …Oikean ehtoolliselle osallistumisen edellytys on usko, joka merkitsee Kristuksen sanaan luottamista.” (Suomen ev.-lut. kirkon Katekismus, kohdat 37–39)

33. Osa baptisteista voi yhtyä tähän, vaikka baptistit eivät yleisesti pyri määrittelemään, miten Kristus on läsnä. Baptistit ovat perinteisesti katsoneet ehtoollisen olevan muisto- ja yhteysateria. Ehtoollista vietettäessä muistetaan ristiinnaulittua ja ylösnoussutta Herraa, joka on läsnä Pyhän Hengen kautta. Ekumeenisen liikkeen myötä käsitys ehtoollisesta on laajentunut ja syventynyt. Baptistit korostavat mielellään Kristuksen läsnäoloa hengellisenä kokemuksena. Lähinnä se on salaisuus. Ehtoollisen nauttiminen yhdistää jumalanpalvelusta viettävät toisiinsa sekä tekee heidät osallisiksi Jeesuksen Kristuksen elämästä.

IV Kirkko – pyhäin yhteys

34. Painotamme jokaisen kristityn kuuluvan yhteen muiden uskovien kanssa. Kun kirkon sanotaan olevan ”Kristuksen ruumis”, tarkoitetaan hengellistä yhteisöä, jonka jäseneksi voi tulla konkreettisessa ihmisyhteisössä, mutta joka on laajempi kuin oma tunnustuskunta.

35. Luterilaiset korostavat kirkon olevan uskovien yhteisö, jonka Pyhä Henki kokoaa sanan ja sakramenttien välityksellä. Sen jäseneksi tullaan kasteessa, joka uudestisynnyttää ihmisen. Baptistisessa käsityksessä puolestaan on kes-

keistä Pyhän Hengen vaikuttama uudestisyntyminen ja kaste, joissa liitytään Kristuksen ruumiin ja paikallisen seurakunnan jäseneksi.

Kristittyjen yhteys

36. Toteamme, että yhteisymmärryksemme on syventynyt ja että keskustelua on tarpeen jatkaa. Vielä ei ole saavutettu sellaista opillista yksimielisyyttä kasteesta eikä ehtoollisesta, joka mahdollistaisi yhteisen ehtoollisen viettämisen. Pyrimme tekemään kristittyjen yhteyden entistä näkyvämmäksi vastatessamme tämän ajan haasteisiin.

37. Voimme jo nyt toteuttaa yhteyttä todistuksessa ja palvelussa. Eräissä seurakunnissa on jo toteutettu yhteisiä evankelioimisen ja diakonian hankkeita sekä osallistuttu toinen toisensa rukouselämään ja julistukseen.

V Kirkon erityinen palveluvirka ja yhteinen (yleinen) pappeus

38. Painotamme seurakunnan rakentumisessa tarvittavan sekä yhteistä pappeutta että erityistä virkaa. Viran nähdään olevan sekä sanan julistamista että palvelua varten. Virkaan vihittävällä (lut.) tai erotettavalla (bapt.) tulee olla sekä seurakunnan ulkoinen kutsu että sisäinen kutsumus. Molempien mielestä kirkon erityinen palveluvirka on tarkoitettu johdattamaan Kristuksen luo ja palvelemaan koko seurakuntaa.

39. Baptistinen näkemys virasta korostaa sen toiminnallisuutta ja Pyhän Hengen johdatusta. Virkaan erottaminen on kuitenkin siinä mielessä pysyväisluonteinen, että yleensä erottamista ei toisteta, kun pastori siirtyy toiseen seurakuntaan, vaan virkaan erottamisen katsotaan koskevan myös palvelua toisen baptistiseurakunnan palveluksessa.

40. Luterilaiset korostavat kirkon hengellisen viran olevan jumalallisesti asetettu evankeliumin opettamisen ja sakramenttien jakamisen virka. Virkaan vihkimisessä rukoillaan Pyhän Hengen lahjaa vihittävälle. Luterilaisessa kirkossa virkaan vihkii piispa; baptisteilla virkaan erottamisen kätten päälle panemisella ja rukouksella suorittavat paikallisseurakunnan vanhimmat. Vanhimmat voivat toimittaa erottamisen myös yhdessä yhdyskunnan johtajan kanssa. Baptistikirkon edustaja on usein mukana.

41. Molempien osapuolten mukaan kristityt on kutsuttu palvelemaan Kristusta seurakunnassa ja maailmassa. Pyhä Henki jakaa tätä palvelua varten lahjojaan.

Tarvitaan niin kirkon viran haltijoita/palveluvirkaan erotettuja kuin muita seurakuntalaisia (Ef. 4:11–16). Erityisen viran ja yhteisen (yleisen) pappeuden välistä vuorovaikutusta tarvitaan seurakunnan rakentumiseen. Niiden tulisi palvella toisiaan.

42. Usko ja kaste kuuluvat yhteen. Ne liittävät Kristukseen ja antavat seurakuntalaisille hengellisen kelpoisuuden hoitaa tehtäviä seurakunnassa. Yhteinen pappeus toteutuu arjen jumalanpalveluksessa mutta myös seurakunnan eri palvelutehtävissä.

43. Baptistit korostavat seurakuntaa uskovien yhteisönä ja että paikallisseurakunnasta löytyy tarvittavia hengellisiä lahjoja. Pyhä Henki varustaa tehtävään ja seurakunta kokonaisuutena vastaa virasta.

44. Molemmat pyrkivät edistämään kaikkien seurakuntalaisten vastuunkantoa seurakunnan työssä.

VI 1500-luvun oppituomiot tänään: kohti oikean kuvan antamista toisesta

45. Meidän on pidettävä huoli siitä, että annamme toisistamme sellaisen kuvan, josta kumpikin osapuoli voi tunnistaa itsensä. Molempien on tarpeen arvioida kriittisesti omaa opetustaan toisesta osapuolesta työntekijöidensä koulutuksessa, seurakunnallisessa julistuksessa sekä koulujen uskonnonopetuksessa.

46. Kun arvioidaan luterilaisiin tunnustuskirjoihin sisältyviä ”uudestikastajiin” ja ”hurmahenkiin” kohdistuvia oppituomioita, on otettava huomioon ja informoitava siitä, että nykyiset baptistit eivät tunnista itseään suurimmasta osasta niitä.

47. Kirkkojemme nykytilanteen valossa on todettava, että yhteisymmärryksemme uskon keskeisistä asioista on niin suuri, että historiallisten oppituomioiden ja väärinkäytösten ei saa antaa heikentää sen kantavaa voimaa. Siksi sitoudumme puhumaan totta ja hyvää toinen toisistamme. Edistämme seurakuntien työntekijöiden ja seurakuntalaisten sitoutumista tähän.

VII Kirkko ja valtio/yhteiskunta

48. Kirkon ja valtion suhteessa molemmat painottavat uskonnonvapauden positiivista puolta, vapautta ja oikeutta harjoittaa omaa uskontoa. Valtion tulee pyrkiä katsomusten yhdenvertaisuuteen. Uskonnonvapaus on luonteva seuraus

jo reformaatioajalla 1500-luvulla esiin nostetusta omantunnonvapauden vaatimuksesta. Baptistit ovat olleet pioneereja uskonnonvapauskysymysten esillä pitämisessä kansainvälisesti ja kotimaassa.

49. Luterilaisen kahden regimentin – maallisen ja hengellisen – erottelun mukaan Jumala toimii maallisen regimentin tavalla silloin, kun hän käyttää ulkoisia pakotteita lähimmäisen- rakkauden toteuttamiseksi. Hengellisen regimentin työtä Jumala tekee sanan ja sakramenttien avulla synnyttämällä uskon ja rakkauden. Regimenttien erottelu korosti alkujaan sitä, että kirkon ei tule käyttää pakottavaa maallista valtaa, ellei se ole välttämätöntä. Regimenttien erottelu ei ole sama asia kuin ero valtion ja kirkon välillä.

50. Baptismi on yhtäältä korostanut valtion ja kirkon eroa, mutta etenkin ruotsinkielinen baptismi on ollut aktiivista koulu- ja sivistystyössä sekä myös valtiollisessa rauhantyössä ja uskonnonvapausasioissa. Myös suomenkielinen baptismi on tullut 1990-luvulta alkaen avoimemmaksi yhteiskunnallisen ja kulttuurisen läsnäolon ja vaikuttamisen suhteen. Yhteiskunnallisesta ja poliittisesta osallistumisesta on tullut hyväksyttyä. Baptismi kunnioittaa yhteiskunnan instituutioita, mutta suhtautuu kriittisesti, jos valtion intressit ovat ristiriidassa Jeesuksen kanssa. Baptistit näkevät kirkon rauhanliikkeenä ja valitsevat siksi usein siviilipalveluksen asepalveluksen sijaan.

51. Baptisteilla ei ole regimenttioppia: ”Haluamme pitää kirkon erossa valtiosta. Jumala voi vaikuttaa sekä kirkkonsa että maallisen vallan kautta, jos hän niin haluaa. Meidän tehtävämme on olla kirkko maailmassa. Teemme niin esimerkiksi kunnioittamalla yhteiskunnan instituutioita ja rukoilemalla maan johdon puolesta. Pyrimme olemaan hyviä yhteiskunnan kansalaisia. Toteutamme sen seuraamalla lakia ja tekemällä hyvää. Jos on tarve, suhtaudumme kriittisesti lakeihin ja viranomaisiin, jotka johtavat ihmisiä harhaan. Uskomme, että Jeesus kutsuu meitä olemaan erilainen kansa. Tämä tarkoittaa esimerkiksi pidättäytymistä väkivallasta ja vaikuttamista rauhan ja sovinnon edistämiseksi kaikilla tasoilla. On siksi ongelmallista, jos kansan intressit ovat ristiriidassa Jeesuksen opetuksen sekä varhaisen kirkon väkivaltaan suhtautumisen kanssa. Siitä syystä monet baptistit työskentelevät omasta halustaan rauhan hyväksi ja esimerkiksi valitsevat usein siviilipalveluksen asepalveluksen sijaan. Baptistien mielestä ’tulee totella enemmän Jumalaa kuin ihmistä’ ja seurata omaatuntoaan, jos valtion ja kirkon edut joutuvat keskenään ristiriitaan. Kirkko, joka käyttää väkivaltaa tai sallii väkivallan, on mielestämme luopunut kutsumuksestaan toteuttaa Jumalan valtakunnan hahmoa maailmassa.”

VIII Jumalanpalvelus kirkon itseymmärryksen kuvana

52. Molemmat osapuolet pitävät jo varhaiskirkkoon juontuvaa perintöä jumalanpalveluselämän lähtökohtana myös tänään, vaikka esimerkiksi musiikilliset ilmaisut muuttuvat.

53. Baptistinen jumalanpalveluselämän perinne juontuu yksinkertaisesta rukouksesta ja lyhyistä puheenvuoroista, keskinäisestä läheisyydestä sekä vuoropuheluun kutsuvasta saarnasta.

54. Luterilaisessa kirkossa on viime vuosikymmeninä yleisesti palattu vanhaan perinteeseen viettää ehtoollisjumalanpalvelusta eli messua joka viikko.

55. Sana ja ehtoollinen nähdään luterilaisuudessa Kristuksen todellisen läsnäolon ja armon välittävänä jumalanpalveluksen keskuksena.

56. Baptistit korostavat enemmän sanan ja saarnan merkitystä, mutta viime vuosina on alettu viettää ehtoollista useammin ja otettu paikoin käyttöön esimerkiksi synnintunnustus ja uskontunnustus. Ehtoollisen ymmärtämisessä muisto- ja yhteysateriaksi halutaan antaa tilaa mysteerille. Hengellisessä laulukirjassa on paljonkin yhteistä perustaa myös luterilaisten kanssa. Samoin jumalanpalvelustilassa voi nykyisin olla enemmän symboliikkaa.

IX Seurakunnan jäsenyys ja vapaaehtoistyö

57. Seurakunnan jäsenyydestä ja vapaaehtoistyöstä todettiin, että vapaaehtoistoiminta ei ole erillinen toimintamuoto vaan tapa toteuttaa kristityn kutsumusta seurakunnan jäsenenä. Seurakunta on Kristuksen ruumis, ja jokainen sen jäsen on osa ruumista. Kullakin on oma armolahjansa. Vapaaehtoistoiminnan tehtävä on kutsua ihmisiä osallisuuteen rakkauden ja vastuun yhteisössä ja tarjota jokaiselle mahdollisuus antaa aikaansa ja osaamistaan yhteiseen käyttöön. Näin voidaan vahvistaa Kristuksen opetuslapsena kasvamista, keskinäistä yhteyttä, todistusta ja palvelua.

58. Luterilainen kutsumusajatus ohjaa kristittyjä olemaan arkisella työllään osallisina Jumalan tekoihin maailmassa. Vapaaehtoistoiminta voi olla osa tätä kutsumusta. Kasteen ja uskon kautta meidät on kutsuttu osallisuuteen ja yhteyteen Kristuksen ja toistemme kanssa. Kirkon taloudellisten resurssien supistuminen korostaa vapaaehtoistoiminnan merkitystä ja arvoa. Niin työntekijät kuin seurakuntalaiset haastetaan uudella tapaa toteuttamaan kirkon olemusta ja

seurakuntalaisuutta. Seurakunnan jäsenyyttä ei voi ulkoistaa ammattilaisille. On jo syntynyt monenlaisia uusia vapaaehtoistoiminnan muotoja.

59. Baptisteilla seurakuntaan liitytään oman tahdonilmaisun perusteella uskoontulon ja kasteen jälkeen tai siirtymällä toisesta seurakunnasta. Vapaaehtoistoiminta kytkeytyy jumalanpalveluselämään. Jo seurakuntaan liityttäessä pohditaan henkilön armolahjoja, seurakunnan tarvetta ja henkilön halua sitoutua johonkin tehtävään. Baptistiseurakunnissa on vain hyvin harvoja palkattuja työntekijöitä.

X Rauha ja yhteiskunnallinen sovinto

60. Yhdessä todettiin, että vaikeneminen näyttää pitkään olleen vallitseva suhtautuminen sisällissotaan maassamme. Sodan haavojen parantuminen kestää 3–4 sukupolvea. Kaikilla maamme alueilla ei sota koskettanut ihmisiä samalla tavoin. Tähdennettiin, että tulee antaa foorumi oman tarinan kertomiselle ja dialogille. Se luo yhteyttä ja auttaa ymmärtämään sekä myös antamaan anteeksi. Tasavertainen dialogi ja aito kuunteleminen sekä historiallisten tapahtumien luotettava ja tasapuolinen selvittäminen kuuluvat sovinnon rakentamisen perusedellytyksiin.

XI Kaste, ehtoollinen ja yhteinen todistus

61. Yhdessä todettiin, että ekumeenisissa keskusteluissa tarvitaan erilaisia lähestymistapoja aidon kohtaamisen, yhteyden ja ykseyden edistämiseksi. Henkilökohtainen ja tradition ulottuvuus täydentävät toisiaan. Jumalan läsnäolon tunnustaminen siinä, mitä tapahtuu, edellyttää myös riittävää perspektiiviä historiaan ja nykyisyyteen. Jakamattoman kirkon aika kiinnostaa niin luterilaisia kuin baptisteja hengellisten löytöjen lähteenä. Jakamattomassa kirkossakin oli kuitenkin jo alussa moneutta ja myös hajaannusta skismojen muodossa. Silti voitiin kristinuskon ”syvässä pääuomassa” löytää yhteys yhteisessä uskossa Jeesukseen Kristukseen ja kristillisen uskon pääkohdissa sekä kunnioittaa toista Jeesuksen Kristuksen julistajana.

62. Käytiin keskustelua myös lasten kasteiden vähenemisestä luterilaisessa kirkossa. Todettiin, että yhteiseen todistukseen kristillisestä kasteesta liittyen Suomen Ekumeenisen Neuvoston piirissä on vireillä yhteinen julistus kristillisestä kasteesta. Maahanmuuttajien kasteita ovat myös luterilaiset papit toimittaneet baptistien tiloissa, kun kastettavat ovat halunneet upotuskasteen.

63. Yksittäisten henkilöiden kohdalla baptistien osallistuminen luterilaiselle ehtoolliselle esimerkiksi varusmiespalveluksen yhteydessä lienee lisääntynyt

luterilaisen kirkon piispainkokouksen annettua ohjeen ehtoollisvieraanvaraisuudesta. Baptisteilla on nykyään sekä ruotsin- että suomenkielisellä puolella avoin ehtoollispöytä. Voimme samalla kertaa tavoitella näkyvää ykseyttä ja edetä toisaalta hengellisen ekumenian tietä vuorovaikutuksessamme. Todettiin myös, että on merkitystä, että suomen- ja ruotsinkieliset baptistit sekä suomen- ja ruotsinkieliset luterilaiset voivat tuoda erilaiset kulttuurinsa, myös suomenruotsalaisuuden eri perinteet mukaan vuorovaikutukseen.

3.8. Suomen metodistikirkko ja Finlands svenska metodistkyrka 2002–2007 ja sopimus 2010

Metodismin tausta Suomessa

Metodismi syntyi anglikaanipappi John Wesleyn (1703–91) toiminnan tuloksena 1700-luvun Englannissa. Alun perin oli tarkoituksena toimia herätysliikkeenä anglikaanikirkon sisällä. Integraatio ja uuden toimintakulttuurin kehittäminen eivät edenneet toivottuun suuntaan, ja niinpä Wesleyn kuoleman jälkeen perustettiin oma metodistinen kirkkokuntansa. Vastaava kehitys oli tapahtunut jo aiemmin Amerikassa. Siellä metodismista tuli kuitenkin erotuksena brittiläiseen metodismiin piispallinen kirkko, United Methodist Church. Anglosaksisessa maailmassa metodismi on ollut kaikkiaan varsin merkittävä vaikuttaja. Tunnettuja metodistitaustaisia henkilöitä ovat muiden muassa Nelson Mandela, Kofi Annan, George W. Bush ja Hillary Clinton. Afrikassa on myös ranskankielisiä metodistikirkkoja. Euroopassa sen vaikutus on jäänyt yleisesti ottaen melko vähäiseksi, myös Pohjolassa ja Suomessa.[149]

Metodismi oli yksi niistä vapaakristillisistä liikkeistä, jotka saapuivat Suomeen 1800-luvun loppupuolella. Merenkulku ja siirtolaisuus vaikuttivat tähän. Pohjoismaissa oli metodistisia vaikutteita ollut aiemminkin etenkin Ruotsissa ja Norjassa. Esimerkiksi hovisaarnaaja Carl Magnus Wrangel oli pappina ruotsalaisissa luterilaisissa seurakunnissa Amerikan mantereella 1758–1768 ja oli tutustunut siellä metodistiseen liikkeeseen. Kotimatkalla Ruotsiin hän vieraili lokakuussa 1768 John Wesleyn luona ja vaikuttui niin, että perusti 1771 englantilaisen mallin mukaan ruotsalaisen seuran uskon ja kristinuskon edistämiseksi. Myös Wesley liittyi tämän ruotsalaisen seuran jäseneksi.[150]

Suomeen metodismi rantautui etenkin 1880-luvun aiempaa järjestäytyneemmän lähetystyön myötä. Ruotsista saapui Turkuun ja Vaasaan paikallispastoreita eli maallik-

149 Björklund 2017, 87.

150 Björklund 2017, 87; Björklund 2005, 70–71.

koja, jotka tietyn koulutuksen jälkeen olivat saaneet saarnaluvan, mutta joita ei ollut vihitty papeiksi. Suomen ensimmäinen metodistiseurakunta, ruotsinkielinen Vaasan metodistiseurakunta perustettiin 1881. Pian seurasivat perässä Kristiinankaupunki, Kokkola ja Helsinki. 1880-luvun keskivaiheilta alkaen saarnatoiminta laajeni kaikkiin suurempiin kaupunkeihin. Kaikki saarnaajat olivat aluksi ruotsinkielisiä ja vaikuttivat siksi ruotsinkielisillä seuduilla. Esimerkiksi Gustaf Alfred Hidén perusti suomenkielisten saavuttamiseksi sanomalehden Rauhan Sanomia sekä julkaisi suomenkielisen virsikirjan ja metodistisen kirkkojärjestyksen suomeksi. Vuonna 1888 perustettiinkin ensimmäinen suomenkielinen metodistiseurakunta Poriin. 1890-luvulla perustettiin uusia ruotsinkielisiä seurakuntia muun muassa Viipuriin, Hankoon ja Loviisaan ja suomenkielisiä Helsinkiin, Tampereelle ja Viipuriin. Seurakuntien perustaminen jatkui tästä tasaiseen tahtiin.[151]

Metodismin lähetystyö Suomessa keskittyi klassisen mallin mukaan suurimpiin kaupunkeihin. On sanottu, että ”metodismin vakiintuminen seurasi rautatietä”. Maaseudun vakaissa oloissa uusilla aatteilla ei muutenkaan ollut samanlaista kasvupohjaa kuin kaupungeissa, missä ihmiset olivat monesti jättäneet taakseen perinteisen yhteisönsä, ja siteet myös sukuun olivat väljentyneet. Yhteisöjen ollessa liikkeessä yksilölliset ratkaisut tulivat kaupungistumisen ja teollisuusyhteiskunnan myötä entistä yleisemmiksi. Maaseudulla metodismi ei yleisesti ottaen saanut jalansijaa. Tätä on koetettu selittää metodismin yksilöön keskittyvällä julistuksella. Joka tapauksessa metodismin tulo ja leviäminen Suomeen liittyy keskeisesti ajan suureen siirtolaisuusaaltoon 1800-luvun lopulta ensimmäiseen maailmansotaan asti.[152]

Metodismi on alusta asti ollut kristillis-sosiaalisesti suuntautunut liike, mikä hengellisesti ja teologisesti on sopinut yhteen herätys- ja pyhityskristillisten piirteiden kanssa. Suomessakin metodistit ovat ylläpitäneet lastenkotia, vanhainkoteja ja muita sosiaalisia instituutioita. Pitkäikäisin näistä instituutioista on Karl Hurtigin 1912 Kauniaisiin perustama lastenkoti. Helsingin Kristus-kirkon yhteydessä toimii palveluasumiseen keskittynyt Konkordia-koti. Metodistit ovat olleet aktiivisia myös päihdetyössä, ruokapankkitoiminnassa sekä työssä pakolaisten parissa. Esimerkiksi Helsingin suomenkielinen metodistiseurakunta on saanut lukuisia uusia jäseniä ghanalaisista maahanmuuttajista.[153]

Kaikkiaan metodismi on jäänyt Suomessa varsin pieneksi liikkeeksi. Jäsenten määrä lisääntyi voimakkaimmin pian itsenäistymisen jälkeen ja oli huipussaan 1930-luvun alussa: 2600 jäsentä. 1920-luvun alusta lukien metodistit ovat kielen perusteella jakautuneet ruotsin- ja suomenkielisten vuosikonferensseihin osana Yhdysvalloissa päämajaansa pitävää United Methodist Churchia, jonka piispana Pohjois-Euroopassa on 2010-luvun toiminut Kristian Alsted Kööpenhaminasta. Kaikkiaan suomen- ja ruotsinkielisiä metodisteja on 1381 (31.12.2017). Jäsenten määrä on ollut hienoises-

151 Björklund 2017, 87–88.

152 Björklund 2017, 88.

153 Björklund 2017, 88–89.

sa kasvussa viime vuosina. Pienestä koosta huolimatta eri seurakuntien hengellinen profiili eroaa toisistaan, ja yleisesti ottaen ruotsinkieliset metodistit ovat lähempänä muita vapaita suuntia, ja suomenkieliset metodistit edustavat jokseenkin perinteistä suomalaista pietismiä.[154] Kansainvälisesti metodismissa on matala- ja korkeakirkollista suuntausta. Tunnettu ekumeenisen liturgisen teologian tuntija metodistien parissa on esimerkiksi Geoffrey Wainwright, jonka teoksista keskusteltiin esimerkiksi teologisessa dialogissa Suomen luterilaisten ja metodistien kesken.

Teologinen dialogi Suomessa

Suomen evankelis-luterilainen kirkko sekä Suomen metodistikirkko ja Finlands svenska metodistkyrka kävivät keskinäiset oppikeskustelut vuosina 2002–2007. Niiden tuloksena julkistettiin 13.9.2007 loppuraportti *Kristuksesta osalliset* (*Delaktiga i Kristus*). Evankelis-luterilaisen kirkon delegaatiota johti piispa Samuel Salmi ja muina jäseninä olivat tuomiorovasti Simo S. Salo, dosentti Sammeli Juntunen, TM Minna Hietamäki ja TD Mårten Björkgren sekä sihteerinä teologisten asiain sihteeri, dosentti Matti Repo. Lisäksi neuvotteluihin osallistui Oulun hiippakunnan piispan teologinen sihteeri, pastori Timo Helenius.

Neuvottelujen taustalla olivat Luterilaisen maailmanliiton ja Metodistikirkkojen maailmanneuvoston vuonna 1984 päättyneet neuvottelut, joiden loppuraportissa *The Church: Community of Grace* suositetaan ”askeleita kohti täyttä sanan ja sakramenttien yhteyttä”. Aiempaa syvempi sanan ja sakramenttien yhteys sekä pappisviran tunnustaminen oli kansallisten oppikeskustelujen myötä toteutunut jo esimerkiksi Saksassa (1987), Ruotsissa (1993) ja Norjassa (1997) sekä Yhdysvalloissa (2005). Sittemmin tosin Ruotsin Equmeniakyrkan-kirkon muodostuminen metodisteista, baptisteista ja Missionskyrkanin jäsenistä merkitsi aiemman sopimuksen purkautumista metodistien kanssa. Yhdistyvän kirkon jäsenet eivät enää ole United Methodist Churchin jäseniä. Yhdysvalloissa on hyväksytty Amerikan luterilaisten (ELCA) ”täysi yhteys” (*full communion*) United Methodist Church -kirkon kanssa.

Kansainvälisesti näkemyseroihin vanhurskauttamisesta ja pyhityksestä saatiin uutta yksimielisyyttä myös sitä kautta, että Metodistikirkkojen maailmanneuvosto hyväksyi luterilais-roomalaiskatolisen *Yhteisen julistuksen vanhurskauttamisopista* vuonna 2006. Englannin anglikaaninen kirkko sekä Britannian metodistikirkko solmivat vuonna 2003 liitto-sopimuksen, *Anglican-Methodist Covenant*, joka pyrkii lisäämään kirkkojen yhteistyötä, mutta ei vielä merkitse virkojen keskinäistä tunnustamista. Tätä pitemmälle menevä sopimus anglikaanien ja metodistien välillä on parhaillaan käsittelyssä. Se merkitsisi ilmeisesti vähittäistä piispuuden palauttamista Britannian metodistikirkkoon sekä sitä kautta myös virkojen keskinäistä tunnustamista.

154 Björklund 2017, 89–90.

Suomen luterilaisten ja metodistien yhteistyösopimus valmisteltiin yhteistyössä oppikeskusteluja metodistikirkkojen kanssa käyneen neuvottelukunnan luterilaisen valmisteluryhmän sekä metodistikirkkojen edustajien kanssa. Sopimus rakentuu *Kristuksesta osalliset* – loppuraportin suosituksille, joita on tarkennettu Kirkon ulkoasiain neuvoston antaman lausunnon pohjalta.

Sopimus
Suomen evankelis-luterilaisen kirkon
ja
Suomen metodistikirkon sekä Finlands svenska metodistkyrkan
välillä

1 §
Teologinen perusta

64. Seuraavassa esitetty uskonyhteys pohjautuu Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomen metodistikirkon sekä Finlands svenska metodistkyrkan kesken käytyihin teologisiin neuvotteluihin, joiden tuloksena syntyi loppuraportti *Kristuksesta osalliset* vuonna 2007 (=KO). Näiden oppikeskustelujen pohjalta saavutettu käsitys yhteyden teologisesta perustasta esitetään tässä lyhyesti ja laajemmin kyseisessä loppuraportissa. Saavutettu uskonyhteys tekee mahdolliseksi hyväksyä neuvottelun osapuolten välille saarnatuoli- ja ehtoollisyhteyden sekä toisen kirkon ordinoitujen virkojen tunnustamisen.

a) Suomen evankelis-luterilainen kirkko sekä Suomen metodistikirkko ja Finlands svenska metodistkyrka perustavat uskonsa pyhän Raamatun profeetallisiin ja apostolisiin kirjoituksiin. Sekä luterilaiset että metodistit tunnustavat myös vanhan kirkon ekumeeniset uskontunnustukset (KO, kohta 1).

b) Ekumeenisten tunnustusten lisäksi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaki ja kirkkojärjestys viittaavat *Augsburgin tunnustukseen* ja muihin luterilaisen kirkon *Yksimielisyyden kirjaan* otettuihin tunnustuskirjoihin. Metodistikirkkojen tunnustuspohjassa ei ole vastaavasti rajattua yhtä kokoelmaa, mutta *Book of Discipline* antaa tunnustuskirjan luonteen Englannin kirkon *Articles of Religion* -dokumentista muokatuille uskonkappaleille sekä eräille Wesleyn

kirjoituksille (*Sermons on Several Occasions*, *Explanatory Notes Upon the New Testament*). (KO 3)

c) Yhdessä muun kristikunnan kanssa luterilaiset ja metodistit tunnustavat uskoa kolmiyhteiseen Jumalaan. Vanhan kirkon ekumeenisten tunnustusten mukaan Jumala on Isä ja Poika ja Pyhä Henki. Jumala on yksi, mutta hän on ilmoittanut itsensä kolmessa persoonassa. Usko Isään, Poikaan ja Pyhään Henkeen muodostaa yhden kokonaisuuden, jossa Jumalan valmistama pelastus lahjoitetaan meille kunkin persoonan toimissa. Tunnustus ilmaisee uskoa Jumalan pelastavaan työhön Isänä, Poikana ja Pyhänä Henkenä. (KO 5)

d) Luterilaisilla ja metodisteilla on yhteinen näkemys siitä, että kirkon perustana on kolmiyhteisen Jumalan oma työ hänen eri persoonissaan Luojana, Lunastajana ja Pyhittäjänä. Isä, maailman luoja ja holhooja, on lähettänyt Poikansa ihmiseksi. Poika on ristinkuolemallaan sovittanut maailman synnit ja ylösnousemuksellaan voittanut kuoleman vallan. Pyhä Henki synnyttää uskon ja luo kirkon evankeliumin julistuksen ja sakramenttien toimittamisen välityksellä sekä vahvistaa kristittyjä ja johtaa kirkon sen iankaikkiseen päämäärään. (KO 97 ja 98)

e) Uudessa testamentissa kasteesta puhutaan osallisuutena Kristuksen kuolemaan ja ylösnousemukseen (Room. 6:3–5; Kol. 2:12), syntien pois pesemisenä (1. Kor. 6:11), uudestisyntymisenä (Joh. 3:5), Kristuksen antamana valona (Ef. 5:14), Kristuksen päälle pukemisena (Gal. 3:27), uudistumisena Pyhässä Hengessä (Tit. 3:5), vedenpaisumuksesta pelastumisena (1. Piet. 3:20–21), ulospääsynä vankeudesta (1. Kor. 10:1–2) ja vapautumisena ihmisyyteen, joka ei katso sukupuoleen ja ylittää yhteiskunnan asettamat raja-aidat (Gal. 3:27-28; 1. Kor. 12:13).[155] Yhdessä tunnustamme kasteen merkitsevän kuolemista synnille ja uutta elämää Kristuksessa. Kasteen kautta meidät on Pyhässä Hengessä liitetty Kristukseen, toisiimme ja kaikkina aikoina olemassa olevaan universaaliin Kristuksen kirkkoon. ”Kaste vaikuttaa syntien anteeksi antamisen, elämän ja pelastuksen.”[156] (KO 73)

155 *Kaste, ehtoollinen ja virka* (BEM) II Kasteen merkitys, 2.

156 *Kirkko – armon yhteisö*, 46.

Yhdessä tunnustamme, että kaste on Jumalan lahja ihmisille. Kaste ei vain symboloi vaan tuo pelastuksen yksittäisen ihmisen kohdalle yhdistämällä hänet Kristuksen elämään, kuolemaan ja ylösnousemukseen. Kasteessa lahjoitetaan Pyhä Henki ja ihminen liitetään osaksi Kristuksen ruumista. Tästä syystä kastetta ei voi toistaa. Jumalan kasteessa lahjoittama pelastus on tarkoitettu jokaiselle ihmiselle riippumatta iästä tai muista inhimillisistä ominaisuuksista. (KO 74)

Luterilainen ja metodistinen käsitys kasteesta on olennaisilta osiltaan yhteneväinen. Molemmat kirkot puhuvat kasteen sakramentista merkkinä, joka vaikuttaa Jumalan lupaaman pelastuksen syntien anteeksiantamisena ja uutena elämänä Jumalan yhteydessä. Kirkkojen tavassa opettaa kasteesta on kuitenkin näkökulma- ja painotuseroja. (KO 75) Erojen käsittelyn osalta viittaamme erityisesti Kristuksesta osalliset -raportin kohtiin 76–79.

f) Ehtoollinen on pyhä ateria, jonka Kristus on itse asettanut. Leivässä ja viinissä tulemme osallisiksi siitä, mitä Jumala Kristuksessa meille on tehnyt, tekee jatkuvasti ja tulee tekemään. Ehtoollisessa läsnä oleva elävä Kristus vastaanotetaan pelastukseksi uskossa. Hänen elämänsä, kuolemansa ja ylösnousemuksensa siunaus tulee osaksemme syntien anteeksiantamuksena ja iankaikkisen elämän toivona. Opetamme, että Kristuksen ruumis ja veri ovat pyhitetyissä leivässä ja viinissä todella läsnä elävästi ja persoonallisesti. Ehtoollisen leipä ja viini eivät siksi vain kuvaa tai merkitse Kristuksen ruumista ja verta eivätkä vain viittaa Kristukseen vaan ovat itse Kristuksen ruumis ja veri. ”Me uskomme, että Kristuksen ruumis ja veri ovat todellisesti läsnä, ne jaetaan ja otetaan vastaan viinin ja leivän muodossa *Herran pyhässä ehtoollisessa* (*eukaristiassa*). Tällä tavalla me vastaanotamme ristiinnaulitun ja ylösnousseen Kristuksen ruumiin ja veren, ja hänessä syntien anteeksiantamuksen ja kaikki hänen kärsimyksensä tuottamat lahjat.”[157](KO 89–91)

Erityisenä korostuksena metodismi opettaa Kristuksen todellista läsnäoloa ehtoollisessa, mutta ymmärtää sen hengellisellä tavalla. Luterilaisuus ymmärtää Kristuksen läsnäolon kirjaimellisesti: Kristus sanoo ”tämä on minun ruumiini”. Hänen ruumiinsa on ”leivässä, sen kanssa ja alla”. (KO 92)

157 *Porvoon yhteinen julkilausuma*, 32 h.

g) Kaikki kristityt ovat saaneet Jumalalta lahjoja, joilla he voivat rakentaa kirkkoa. Lahjojen moninaisuus on rikkaus, joka edellyttää niiden yhteen sovittamista. Yhteinen pappeus ja erityinen kirkon virka kuuluvatkin toistensa yhteyteen. Molemmat perustuvat viime kädessä siihen palveluvirkaan, joka Kristuksella itsellään on. Niillä on eri tehtävät, mutta ne palvelevat samaa kokonaisuutta. (KO 111)

h) Sekä luterilaiset että metodistit tähdentävät erityisen viran olevan Jumalan asetus eikä inhimillinen järjestely. Vihkijänä toimii piispa, mutta seurakunta kokonaisuudessaan rukoilee vihittävän puolesta ja tunnustaa hänen virkansa apostolisuuden. (KO 116)

   Metodistikirkossa vihittyjen vanhimpien lisäksi papillisia tehtäviä voi osaksi hoitaa pappisoikeudet jossain tietyssä seurakunnassa saanut paikallispastori. Paikallispastori saa vuodeksi kerrallaan luvan hoitaa seurakuntaa. Hänellä on rajoitettu oikeus sakramenttien toimittamiseen. Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ei ole tätä käytäntöä, eikä ordinaation tunnustaminen ulotu paikallispastoritoimintamallin tunnustamiseen. (KO 123)

   Kumpikin kirkko vihkii myös diakoneja sanan ja palvelun tehtäviin ja niillä molemmilla on piispan virka, johon vihitään. Piispalla on erityinen kaitsentavastuu apostolisen uskon säilyttämisessä ja välittämisessä eteenpäin sekä kirkon ykseyden vaalimisessa. Piispan kutsumus on siten olla merkki kirkon apostolisuudesta ja katolisuudesta. Kaitsennan virkaa (episkopé) hoidetaan ”henkilökohtaisesti, kollegiaalisesti ja yhteisöllisesti”. (KO 122 ja 124)

2 §
Yhteistyö ja yhteys

Suomen evankelis-luterilainen kirkko ja Suomen metodistikirkko sekä Finlands svenska metodistkyrka antavat toistensa osallistua kirkolliseen elämäänsä ja edistävät keskinäistä yhteyttään kulloinkin käytettävissä olevin keinoin.

Tämä tapahtuu erityisesti:

i) viettämällä yhdessä jumalanpalvelusta ja toivottamalla toistemme jäseniä tervetulleiksi ottamaan vastaan ordinoidun papin tai piispan konsekroima ehtoollisen sakramentti (vastavuoroinen admissio);

ii) ottamalla vastaan toisen kirkon virkaan vihitty pappi, diakoni tai piispa ilman uutta vihkimystä, mikäli hän siirtyy vastaavaan virkaan toisen kirkon palvelukseen, kulloinkin voimassa olevien säännösten mukaan.[158]

KL 6:1 §:n mukaan Suomen evankelis-luterilaisen ”kirkon, seurakunnan tai seurakuntayhtymän virassa sekä jumalanpalvelukseen, kirkollisiin toimituksiin, diakoniaan tai opetukseen liittyvässä pysyväisluonteisessa työssä voi olla vain evankelis-luterilaisen kirkon jäsen. Tuomiokapituli voi myöntää tästä kelpoisuusehdosta erivapauden muun kristillisen kirkon tai uskonnollisen yhdyskunnan papille, jos kirkolliskokous on hyväksynyt tuon kirkon tai uskonnollisen yhdyskunnan kanssa tehdyn sopimuksen pappisviran vastavuoroisen hoitamisen edellytyksistä. Erivapaus voidaan myöntää toistaiseksi tai määräajaksi. (28.12.2001/1473)”

iii) kehittämällä muotoja säännöllistä yhteistä neuvonpitoa varten uskon ja elämän kysymyksissä;

iv) luomalla yhteisen todistuksen ja palvelun toimintoja paikallisella tasolla;

v) syventämällä pyrkimystämme Kristuksen kirkon ykseyttä kohti käymällä keskustelua avoimista kysymyksistä, joita vielä on edessämme ennen kirkkojemme täyttä yhteyttä.

3 §
Loppumääräykset

1. Tämä sopimus tehdään suomen ja ruotsin kielellä. Suomenkielinen teksti on tulkinnassa ensisijainen.

158 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaissa ja kirkkojärjestyksessä käsitellään diakonian virkaa luvuissa KL 6 ja KJ 6. Pappis- ja papin virkaa käsitellään luvuissa KL 5 ja KJ 5 sekä KJ 6. Piispasta säädetään luvuissa KL 18 ja KJ 18.

2. Tämä sopimus tulee voimaan sen jälkeen, kun Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous sekä Suomen metodistikirkon ja Finlands svenska metodistkyrkan vuosikonferenssit ovat hyväksyneet sen.

Tämän sopimuksen on hyväksynyt Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous 7.5.2010, Suomen metodistikirkon väliaikainen vuosikonferenssi 25.6.2009 ja Finlands svenska metodistkyrkan vuosikonferenssi 6.6.2009.

Helsingissä 14. joulukuuta 2010

Kari Mäkinen arkkipiispa	Christian Alsted piispa	Reidar Wilkman kirkkohallituksen puheenjohtaja

Johtopäätökset ja suositukset kirkoillemme

33. Olemme tulleet neuvotteluissa tuntemaan toisiamme luterilaisina ja metodisteina. Olemme perehtyneet toistemme kirkkojen opetukseen keskeisissä pelastuksen, sakramenttien ja kirkko-opin kysymyksissä. Niissä olemme tulleet vakuuttuneiksi yhteisestä uskostamme ja yhteisestä kutsumuksestamme. Olemme rukoillen työskennelleet Kristuksen kirkon ykseyden puolesta. Olemme näin kulkeneet kohti keskinäistä yhteyttä ja varustautuneet paremmin yhteiseen todistukseen, jotta Kristuksen oma rukous ”että maailma uskoisi” (Joh. 17:21) saisi täyttyä kirkoissamme.

34. Neuvottelujen tuloksena suosittelemme kirkoillemme askeleiden ottamista lähempään yhteyteen. Se tapahtuu, kun kirkkomme viettävät yhteistä jumalanpalvelusta, jossa Jumalaa rukoillen tullaan yhdessä osallisiksi evankeliumin sanasta ja ehtoollisen sakramentista. Näin kirkkomme astuvat keskinäiseen alttarin ja saarnatuolin yhteyteen, johon sisältyy molemminpuolinen ordinaation tunnustaminen.

35. Suosittelemme kirkoillemme, että ne antavat yhdessä seuraavan julistuksen:

36. Koska meillä on perustava yksimielisyys uskon sisällöstä, vanhurskauttamisen ja pyhityksen opinkohdista, kasteen ja ehtoollisen sakramenteista sekä yhteinen näkemys kirkon olemuksesta ja tarkoituksesta, kristittyjen yhteisestä tehtävästä sekä kirkon virasta, me, Suomen evankelis-luterilainen kirkko, Suomen metodistikirkko ja Finlands svenska metodistkyrka, tunnustamme ja lupaamme seuraavaa:
a) me tunnustamme:

i) että toinen toistemme kirkot kuuluvat yhteen, pyhään, katoliseen ja apostoliseen Jeesuksen Kristuksen kirkkoon ja ovat todellisesti osallisia koko Jumalan kansan tehtävästä;

ii) että kirkkomme tunnustavat samaa apostolista uskoa ja että niissä julistetaan puhtaasti Jumalan sanaa ja toimitetaan kasteen ja ehtoollisen sakramentit oikein;

iii) että toinen toistemme vihityt papin, diakonin ja piispan virat ovat Jumalan lahjoja ja hänen armonsa työvälineitä ja että niihin vihityillä on sekä Hengen sisäinen kutsumus että Kristuksen valtuutus tehtäväänsä hänen ruumiinsa eli kirkon kautta;

iv) että kirkoissamme hoidetaan kaitsentaa (*episkopé*) henkilökohtaisesti, kollegiaalisesti ja yhteisöllisesti apostolisen uskon ja elämän säilyttämiseksi ja eteenpäin välittämiseksi;

v) että piispan virkaa arvostetaan ja säilytetään kirkoissamme näkyvänä merkkinä, joka ilmaisee ja palvelee kirkon ykseyttä ja jatkuvuutta.

b) me sitoudumme:

i) viettämään yhdessä jumalanpalvelusta ja toivottamaan toinen toistemme jäseniä tervetulleiksi ottamaan vastaan ehtoollisen sakramentti;

ii) ottamaan vastaan toisen kirkon virkaan vihitty pappi, diakoni tai piispa ilman uutta vihkimystä mikäli hän siirtyy vastaavaan virkaan toisen kirkon palvelukseen, kulloinkin voimassa olevien säädösten mukaan;

iii) kehittämään muotoja säännöllistä yhteistä neuvonpitoa varten uskon ja elämän kysymyksissä;

iv) luomaan yhteisen todistuksen ja palvelun toimintoja paikallisella tasolla;

v) syventämään pyrkimystämme Kristuksen kirkon ykseyttä kohti käymällä keskustelua avoimista kysymyksistä, joita vielä on edessämme ennen kirkkojemme täyttä yhteyttä.

37. Tultuamme evankeliumin sanassa tuntemaan Jumalan tahdon ja suunnitelman ”yhdistää Kristuksessa yhdeksi kaiken, mitä on taivaassa ja maan päällä” (Ef. 1:9–10), tahdomme kulkea rukoillen tätä päämäärää kohti. Kristus, jonka valtaan ”Jumala on alistanut kaiken” ja joka on asetettu ”kaiken yläpuolelle seurakunnan pääksi” (Ef. 1:22), on lähettänyt meidät kuuluttamaan hänen voittoaan kuolemasta ja elämään hänessä uutta elämää. Hän on ylösnousemuksessaan murtanut raja-aidat ja avannut koko luomakunnalle uuden tulevaisuuden. Hän on läsnä meidän luonamme, mutta hän on myös esirukoilijamme kolminaisessa Jumalassa. Kun rukoilemme taivaallista Isäämme, emme rukoile vain yksin, vaan myös hänen Henkensä huutaa meissä. Tässä uskossa liitymme myös muita kirkkoja ja traditioita edustavien ekumeenisiin pyrkimyksiin. Yhdessä heidän kanssaan olemme luterilaisina ja metodisteina valmiit antamaan itsemme käytettäviksi työvälineinä Jumalan suunnitelmassa pelastaa ja sovittaa koko ihmiskunta ja koko luomakunta.

Kirkolliskokouksen perustevaliokunta laati 2010 mietinnön[159] kirkkohallituksen esityksestä 8/2009 sopimuksesta Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomen metodistikirkon sekä Finlands svenska metodistkyrkan välillä. Mietinnössä luonnehditaan sopimusta seuraavasti:

Perustevaliokunnan kanta

Perustevaliokunnan mielestä neuvottelussa on saavutettu riittävä yksimielisyys esitetyn sopimuksen solmimiseksi. Kirkkohallituksen esityksen perusteluissa kuvataan metodistien kanssa saavutetun yhteyden laatua toteamalla, ettei saavutettu keskinäinen yhteys ole yhtä läheinen kuin Porvoon kirkkoyhteisössä. Valiokunta pitää tätä luonnehdintaa osuvana. Oppikeskusteluja metodistikirkkojen kanssa tulee jatkaa, jotta ykseys

159 Perustevaliokunnan mietintö 1/2010.

vahvistuisi ja jäljellä olevissa kysymyksissä voitaisiin saavuttaa nykyistä suurempi yksimielisyys.

Mietintöön sisältyi perustevaliokunnan jäsenen Lasse Marjokorven eriävä mielipide.

Metodistien vuosikonferenssien hyväksyttyä sopimuksen kesällä 2009 ja kirkolliskokouksen toukokuussa 2010 arkkipiispa Kari Mäkinen ja United Methodist Churchin Pohjoismaiden ja Baltian alueen piispa Kristian Alsted allekirjoittivat sopimuksen juhlamessun yhteydessä Helsingin ruotsinkielisen metodistikirkon Kristuskyrkanissa 14.12.2010. Sopimuksen hyväksymisen jälkeen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon, Suomen metodistikirkon ja Finlands svenska metodistkyrkan yhteistyöryhmässä käsiteltiin vuosina 2011-2014 sen tulkintaan ja käytännön toteuttamiseen liittyviä seikkoja, erityisesti virkojen keskinäistä vaihdettavuutta ja kysymystä kirkon jäsenyydestä. Tämän pohjalta julkaistiin seuraava ohjeistus paikallisen ekumeenisen yhteistyön toteuttamista varten:

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon sekä Suomen metodistikirkon ja Finlands svenska metodistkyrkan ekumeenisen yhteistyön suuntaviivoja

Kirkon ulkoasiain neuvoston asettama teologisten asiain toimikunta 20.3.2014

1. Johdanto

Evankelis-luterilaisella kirkolla on Suomessa kansan suuren enemmistön kirkkona (75 %) ja historiallisista syistä entisenä Ruotsi-Suomen valtionuskontona erityinen asemansa suomalaisessa kulttuurissa ja yhteiskunnassa. Vaikka jo vuoden 1869 kirkkolaki ja vuoden 1922 uskonnonvapauslaki mursivat valtiokirkkoaseman, on Suomessa evankelis-luterilaisella kirkolla ja Suomen ortodoksisella kirkolla, kahdella kansankirkolla, erityinen julkisoikeudellinen asema verrattuna muihin Suomessa toimiviin kristillisiin kirkkoihin ja yhteisöihin. Kehitys on kuitenkin jatkuvasti kulkenut entistä enemmän kohti tasavertaista ekumeenista kumppanuutta muiden kirkkojen kanssa. Kahdenvälisten neuvottelujen lisäksi muun muassa Suomen Ekumeenisella Neuvostolla (SEN) ja Suomen vapaakristillisellä neuvostolla (SVKN) on ollut tässä kehityksessä oma merkittävä roolinsa. SVKN:n ja SEN:n jäsenkirkoista kirkollamme on ekumeeniseen sopimukseen pohjalta ehtoollisyhteys Anglikaanisen kirkon Suomessa lisäksi kahden Suomessa toimivan metodistikirkon kanssa: Suomen metodistikirkko ja Finlands svenska metodistkyrka, jotka molemmat

(yhteensä 1352 jäsentä 31.12.12) ovat osa maailmanlaajaa The United Methodist Church -kirkkokuntaa.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko kävi näiden kahden metodistikirkon kanssa laajat teologiset oppikeskustelut vuosina 2002–2007. Neuvottelujen hedelmänä syntyi kirkkojemme uskonyhteyttä edustavasti kuvaava loppuraportti ”Kristuksesta osalliset”[160]. Lisäksi neuvottelut johtivat keskinäisen ekumeenisen sopimuksen[161] syntyyn, jonka Suomen metodistit hyväksyivät vuosikonferensseissaan kesällä 2009 ja evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous keväällä 2010. Kyseessä on sopimus, joka luo osapuolten välille saarnatuoli- ja ehtoollisyhteyden ja sisältää toisen kirkon vihkimysvirkojen tunnustamisen. Näin syntynyt ekumeeninen yhteys on pääosin verrattavissa alttarin ja saarnatuolin yhteyteen, joka vallitsee luterilaisten kirkkojen kesken (Budapestin yleiskokous 1984). Metodistit ja luterilaiset pitävät solmitun sopimuksen nojalla toisen kirkon vihityn papin, diakonin ja piispan virkaa sekä heidän saamaansa vihkimystä teologisesti oikeana, mutta tästä ei vielä seuraa, että esimerkiksi luterilainen tai metodistinen pappi voisi siirtyä toisen kirkkokunnan palvelukseen hoitamaan papin virkaa ilman kyseisen kirkon jäsenyyttä; kirkkomme voimassa olevan järjestyksen mukaisesti ainoan poikkeuksen muodostavat yksittäiset jumalanpalvelukset ja toimitukset, joiden hoitamisen piispainkokous on sopimuksen nojalla hyväksynyt.

Anglikaanis-luterilaiseen Porvoon yhteiseen julkilausumaan, ja siihen sisältyvään Porvoon julistukseen, liittyneen kirkkoyhteisön piirissä edetään ekumeenisen yhteyden tasossa vielä hieman pitemmälle kuin Suomen metodistien kanssa solmitussa sopimuksessa. Ei ainoastaan pidetä yhteisön kirkkojen papin, diakonin ja piispan virkaan vihkimystä oikeana, vaan lisäksi on ekumeenisen yhteyden laajuuden johdosta sovittu siitä, että pappisviran vastavuoroinen hoitamisen edellytykset toisessa kirkossa voivat toteutua ilman, että papin tulisi liittyä kyseisen kirkon jäseneksi. Jäsenyyskriteeri täyttyy sitä kautta, että Porvoon julistuksessa allekirjoittajat sitoutuvat (b iii): ”pitämään kaikkien kirkkojemme kastettuja jäseniä myös oman kirkkomme jäseninä.”

Näiden suuntaviivojen tarkoituksena on ensinnäkin rohkaista seurakuntia elämään paikallistasolla todeksi sitä yhteyttä, joka on nyt metodistikirkkojemme kanssa tullut mahdolliseksi. Toiseksi pyrkimyksenä on avata

160 Ks. https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/ekumenia/asiakirjat-ja-materiaalia

161 Ks. metodistisopimuksen linkki KKHE_09-8 liite 1.doc, joka löytyy kirkolliskokouksen nettisivulta https://evl.fi/plus/paatoksenteko/kirkolliskokous/asiakirjat

etenkin kirkkoherrojen ja seurakuntiemme pappien näkökulmasta niitä linjauksia ja ohjeita, jotka ekumeenisessa sopimuksessa metodistien kanssa ja Suomen ev.-lut. kirkon piispainkokouksessa on annettu koskien palvelemista toisen kirkkokunnan papillisissa tehtävissä.

2. Suomen metodistikirkko ja Finlands svenska metodistkyrka ja niiden seurakunnat osana UMC-kirkkoa

Suomen metodistikirkot kuuluvat United Methodist Church -kirkon (UMC) Pohjoismaiden ja Baltian alueeseen, jota kaitsee Kööpenhaminasta käsin piispa Christian Alsted (bishop@umc-ne.org). Kirkolla on Suomessa yksitoista Suomen metodistikirkon (www.metodistikirkko.fi) alaista seurakuntaa (Helsinki, Jokilaakso, Kuopio, Lahti, Lappeenranta, Oulu, Pirkkala, Pori, Tampere, Turku ja Vuoksenlaakso) ja Finlands svenska metodistkyrkaan (www.metodistkyrkan.fi) kuuluvat kolmetoista seurakuntaa (Borgå, Ekenäs & Hango, Gamlakarleby, Grankulla, Helsingfors, Ingå, Jakobstad, Kristinestad, Lovisa, Skaftung, Svartså och Tolkis, Vasa och Åbo). Luterilaisista hiippakunnista eniten metodistikontakteja on siten ollen ruotsinkielisellä Porvoon hiippakunnalla, mutta myös Helsingin, Turun arkkihiippakunnan, Tampereen, Mikkelin, Kuopion ja Oulun hiippakuntien alueella on suomenkielisellä metodistikirkolla toimintaa. Ainoastaan siis Espoon ja Lapuan hiippakuntien alueilla ei ole UMC-kirkon alaisia metodistiseurakuntia, vaikka yksittäisiä metodisteja lieneekin.

Suomen metodistikirkon papeista eli vanhimmista, jotka ovat vuosikonferenssin täysjäseniä, viisi on aktiivipalveluksessa ja neljä eläkkeellä. Lisäksi on yksi diakoni, kaksi koejäsentä sekä kuusi paikallispastoria, joita ei ole vihitty papeiksi, mutta jotka voivat tietyssä paikallisessa metodistiseurakunnassa hoitaa, paikallisen papin kaitsennassa, armonvälineitä. Heillä ei ole kuitenkaan sopimuksemme mukaan toimintavaltuuksia luterilaisissa seurakunnissa, koska heitä ei ole vihitty papeiksi. Finlands svenska metodistkyrkan palveluksessa on puolestaan vuosikonferenssin jäsenyyskriteerin täyttäviä pappeja viisitoista: yhdeksän aktiivipalveluksessa olevaa pappia sekä kuusi eläkeläispappia. Lisäksi kirkolla on pappeja Ruotsissa.

3. Paikallisen yhteyden vahvistaminen

Kirkkojemme keskinäisessä sopimuksessa osapuolet toteavat auenneesta yhteydestä ja yhteistyön mahdollisuuksista mm. seuraavaa:

”Suomen evankelis-luterilainen kirkko ja Suomen metodistikirkko sekä Finlands svenska metodistkyrka antavat toistensa osallistua kirkolliseen elämäänsä ja edistävät keskinäistä yhteyttään kulloinkin käytettävissä olevin keinoin.

Tämä tapahtuu erityisesti:

i) viettämällä yhdessä jumalanpalvelusta ja toivottamalla toistemme jäseniä tervetulleiksi ottamaan vastaan ordinoidun papin tai piispan konsekroima ehtoollisen sakramentti (vastavuoroinen admissio);

ii) ottamalla vastaan toisen kirkon virkaan vihitty pappi, diakoni tai piispa ilman uutta vihkimystä, mikäli hän siirtyy vastaavaan virkaan toisen kirkon palvelukseen, kulloinkin voimassa olevien säännösten mukaan.[162]

iii) kehittämällä muotoja säännöllistä yhteistä neuvonpitoa varten uskon ja elämän kysymyksissä;

iv) luomalla yhteisen todistuksen ja palvelun toimintoja paikallisella tasolla;

v) syventämällä pyrkimystämme Kristuksen kirkon ykseyttä kohti käymällä keskustelua avoimista kysymyksistä, joita vielä on edessämme ennen kirkkojemme täyttä yhteyttä.”

Edellä todettu ei ohjaa ainoastaan kokonaiskirkkoa sen hoitaessa ekumeenisia yhteyksiään metodistikirkkoihin, vaan kyseessä on olennaisella tavalla rohkaisu paikallisekumenian harjoittamiseen. Onhan sopimus tarkoitettu käytäntöön sovellettavaksi myös paikallisseurakunnissa. Erityisesti paikkakunnilla, jossa toimii metodistiseurakunta tai asuu suomen- tai ruotsinkielisiä metodisteja, on tärkeää, että ev.-lut. seurakunnat pyrkivät aktiivisen yhteyden luomiseen alueen metodistien kanssa. Näkyvän yksey-

162 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaissa ja kirkkojärjestyksessä käsitellään diakonian virkaa luvuissa KL 6 ja KJ 6. Pappis- ja papin virkaa käsitellään luvuissa KL 5 ja KJ 5 sekä KJ 6. Piispasta säädetään luvuissa KL 18 ja KJ 18.

den merkkinä on erityisesti se, että solmittu sopimus tekee mahdolliseksi vastavuoroisen osallistumisen ehtoolliselle toisen kirkkokunnan jumalanpalveluksessa. Myös sillä on iso merkitys, että samalla alueella toimivat luterilaiset ja metodistiseurakuntaan kuuluvat papit tutustuvat toisiinsa ja pyrkivät kaikin keinoin rakentamaan vahvaa keskinäistä luottamusta. Koska meillä on alttarin ja saarnatuolin yhteys, voidaan hyvin järjestää myös luterilais-metodistisia ekumeenisia jumalanpalveluksia esimerkiksi tammikuisella kristittyjen ykseyden rukousviikolla tai helluntaina.

Sopimus haluaa tarjota myös entistä selkeämmät puitteet yhteisen todistuksen ja palvelun edistämiseen seurakunnan eri työmuodoissa: jumalanpalvelus- ja hartauselämän tai esimerkiksi Raamattu-koulutuksen lisäksi diakoniassa, lähetyksessä, evankelioinnissa, tilojen jakamisessa, tiedotuksessa jne. On hyvä, jos seurakuntien työntekijät tai ainakin papisto voivat säännöllisesti tavata toisensa yhteisen keskustelun ja rukouksen merkeissä. Euroopan kirkkojen konferenssin Charta Oecumenica-julistus ilmaisee tärkeän käytännön ekumenian periaatteen: ”Kaikki mikä voidaan tehdä yhdessä, myös tulee tehdä yhdessä.”

4. Toisen kirkon virkaan vihityn papin, diakonin tai piispan vastaanottaminen ilman uutta vihkimystä

4.1. Pappien palveleminen toisen kirkkokunnan tehtävissä

Ekumeeninen sopimus kirkkojemme välillä on tehnyt tietyin edellytyksin mahdolliseksi pappien palvelemisen toisen kirkkokunnan tehtävissä. Tämä koskee yksittäistilanteita, mukaan lukien yksittäiset jumalanpalvelukset ja kirkolliset toimitukset. Luterilainen pappi voi siis toimittaa metodistiseurakunnassa metodistiperinteen mukaisen jumalanpalveluksen tai kirkollisen toimituksen, mikäli metodistiseurakunta tätä pyytää ja asiasta sovitaan seurakunnan vastaavan paimenen kanssa. Vastaavasti toisin päin: metodistipappi voi palvella luterilaista seurakuntaa toimittamalla luterilaisen messun tai muun jumalanpalveluksen tai hoitamalla jonkin yksittäisen kirkollisen toimituksen. Tässäkin tapauksessa asiasta on sovittava paikallisen luterilaisen seurakunnan kirkkoherran kanssa.

Suomen ev.-lut. kirkon piispainkokous käsitteli sopimusta kevätistunnossaan 2012 ja teki 14.2.2012 päätöksen, jossa Suomen metodistikirkko ja Finlands svenska metodistkyrka liitettiin virallisesti niiden kirkkojen joukkoon, joiden papeilla on oikeus toimittaa jumalanpalveluksia ja kirkollisia toimituksia Suomen ev.-lut. kirkossa. Päätös perustuu kirkko-

järjestykseen, jossa säädetään, että kirkossamme piispainkokous määrää, millä edellytyksillä toisen kristillisen kirkon pappi voi yksittäistapauksissa toimittaa kirkollisia toimituksia luterilaisessa kirkossa (KJ 2:27). Päätöksen mukaan näitä kirkkoja ovat kaiken kaikkiaan seuraavat kirkot (tämänhetkinen tilanne ekumeenisten sopimustemme nojalla, metodistikirkot nyt lisättyinä listaan):

1. Luterilaisen maailmanliiton jäsenkirkot
2. Porvoon kirkkoyhteisön jäsenkirkot (www.porvoocommunion.org)
3. Saksan evankelisen kirkon jäsenkirkot (Evangelische Kirche in Deutschland = EKD)
4. Skotlannin kirkko (Church of Scotland)
5. Suomen metodistikirkko ja Finlands svenska metodistkyrka

Metodistikirkkojen kohdalla piispainkokous on päätöksessään täsmentänyt, että oikeus luterilaisten jumalanpalvelusten ja kirkollisten toimitusten toimittamiseen koskee näiden kirkkojen ”vihittyä pappia, jolla on täydet pappisoikeudet omassa kirkossaan”. Täsmennys on olennainen, sillä metodistikirkkojen järjestys tuntee erilaisia pappeja. Täydet pappisoikeudet ovat vain niillä metodistipapeilla, jotka ovat 1) piispansa vihkimiä ja 2) vuosikonferenssin eli konnektion täysjäseniä (kirkkokunnan päättävä elin, jonka pappisjäseniin kuuluessaan papilla on täydet oikeudet kirkossaan). Heitä voivat olla metodistiseurakuntien vastaavien pappien (ts. vanhimpien) lisäksi myös eläkkeelle jääneet tai virkavapauksien tähden seurakuntatyöstä muihin tehtäviin siirtyneet metodistipapit. Sen sijaan kahteen muuhun metodistipappien kategoriaan kuuluvilla ei ole täysiä pappisoikeuksia kirkossaan, eivätkä he siksi kuulu ekumeenisen sopimuksemme ja piispainkokouksen päätöksen piiriin:

– ”paikallispastorit”, joita ei ole vielä vihitty papiksi ja jotka eivät ole vuosikonferenssin pappisjäseniä. Heidät on valtuutettu palvelemaan omassa seurakunnassaan paimenina ja hoitamaan siellä jumalanpalveluksia ja toimituksia, mutta samalla he vasta kouluttautuvat metodistipapeiksi ja toimivat jonkun vihityn papin alaisuudessa. On huomattava, että oikeutta avioliittoon vihkimiseen heillä ei vielä välttämättä ole. Paikallispastori voidaan ottaa kokeelle vuosikonferenssiin, mutta tämä ei vielä merkitse vuosikonferenssin täysjäsenyyttä ja pappisvihkimystä.

– ”paikallistetut pastorit”, jotka ovat papiksi vihittyjä, mutta joilla ei vuosikonferenssin jäsenyyden puuttumisen johdosta ole täysiä papin oikeuksia metodistikirkossa. Kyse on henkilöistä, joilla ei ole nimitystä seurakuntien vakinaisiksi papeiksi tai muuhun piispan

määräämään erityistehtävään, vaan jotka toimivat muussa työssä. Samalla heidät on kuitenkin ”paikallistettu” palvelemaan avustavana pappina tietyssä seurakunnassa.

Seuraavassa pyritään avaamaan erilaisten esimerkkien kautta sitä, miten metodistipapin, jolla on täydet pappisoikeudet kirkossaan, toimiminen luterilaisessa seurakunnassa tai luterilaiseen kirkkoon kuuluvien seurakuntalaisten elämässä voidaan järjestää.

Jumalanpalvelukset:

Seurakuntien jumalanpalveluselämä on luterilaisessa kirkossa aina kirkkoherran johtamaa (KJ 6:13). Metodistipapin toimiminen liturgina, saarnaajana tai muissa jumalanpalvelustehtävissä palvelevana pappina tapahtuu siten kirkkoherran kanssa asiasta sopien. Tyypillisiä tilanteita voivat olla esimerkiksi seuraavat:

– Seurakunta tarvitsee sijaista ja kirkkoherra kutsuu metodistipapin yksittäiseen jumalanpalvelustehtävään. Näissä tilanteissa seurakunta maksaa luonnollisesti palkkion ja matkakorvauksen.

– Seurakunta järjestää yhdessä metodistiseurakunnan kanssa ekumeenisen tapahtuman, johon kuuluu messu tai muu jumalanpalvelus luterilaisessa kirkossa niin, että molempien seurakuntien papeilla on jumalanpalveluksessa palvelutehtäviä.

Kirkolliset toimitukset:

Myös kirkolliset toimitukset ovat olennainen osa jumalanpalveluselämää ja kuuluvat kirkkoherran johto- ja valvontavastuun piiriin (KJ 6:13). Näin ollen on selvintä, että metodistipappi luterilaista seurakuntaa tai sen jäseniä palvellessaan sopii toimituksista paikallisen kirkkoherran kanssa. Samalla kirkkoherroja tahdotaan rohkaista siihen, että he antaisivat metodistipapeille mahdollisuuden palvella toimituksissa – varsinkin, jos luterilaisen seurakunnan jäsenet sitä toivovat. Monien metodistiseurakuntien toiminnassa on mukana myös luterilaisen kirkon jäseniä, joille voi olla erityisen merkittävää, että tutuksi tullut metodistipappi toimisi heidän elämänpiirissään kasteen, vihkimisen tai hautaan siunaamisen toimittavana pappina. Tämän ekumeeninen sopimus metodistien kanssa

tekee lähtökohdissaan mahdolliseksi.[163] Metodistipapin luterilaisen kirkon jäsenille toimittamassa toimituksessa pappi voi käyttää ”joko Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tai oman kirkkonsa käsikirjaa” – näin riippumatta siitä, missä tiloissa toimitus järjestetään (Suomen kirkon säädöskokoelma, numerot 86 ja 111). Seuraavassa joitakin tyypillisiä esimerkkejä toimituksista:

– Seurakunta tarvitsee sijaista ja kirkkoherra kutsuu metodistipapin yksittäiseen toimitustehtävään. Näissä tilanteissa seurakunta maksaa palkkion ja matkakorvauksen. Palveltavia ihmisiä kohtaan on asianmukaista, että heille kerrotaan papin tulevan metodistiseurakunnasta, mutta että kirkoillamme on ekumeeninen sopimus, jonka nojalla metodistipappi toimii tilanteessa luterilaisen perinteen huomioon ottaen ja luterilaisen seurakunnan jäseniä palvellen.

– Seurakuntalaiset voivat toivoa metodistipappia esim. kastamaan lapsensa, vihkimään avioliittoon tai siunaamaan solmitun liiton tai siunaamaan omaisensa hautaan. Näissä tilanteissa, joissa pappistarve ei tule seurakunnalta vaan perustuu ihmisten toiveeseen, luterilainen seurakunta ei maksa vierailevalle papille palkkiota, (kuten ei luterilaisellekaan papille) eikä hän saa periä sitä myöskään seurakuntalaisilta (KJ 2:26). Kohtuullisen matkakorvauksen seurakuntalaiset voivat kuitenkin pyytämälleen papille antaa. Näissä toimitustilanteissa, joissa seurakuntalaiset ovat pyytämässä metodistipappia toimitustehtävään, on asianmukaista, että luterilaisen seurakunnan kirkkoherraan ollaan ajoissa yhteyksissä ja häneltä varmistetaan, että toivottu menettely sopii. Sopimisen voi hoitaa toimituspyynnön saanut metodistipappi tai alkuperäisen toivomuksen esittänyt seurakuntalainen (paikallisesti seurakunnassa voidaan päättää myös siitä, että noudatetaan jälkimmäistä käytäntöä, jonka positiivinen puoli on siinä, että kirkkoherralle syntyy välitön kuva ihmisten toiveen taustoista). Normaalitilanteessa kirkkoherralla ei ole mitään syytä kieltäytyä toivomuksen toteuttamisesta, mutta periaatteellisella tasolla hänellä on säilyttävä päätösvalta ja vastuu siitä, kuka toimittaa hänen seurakuntalaistensa kirkollisia toimituksia.

Kun kirkkoherra sopii metodistipapin kanssa kirkollisen toimituksen hoitamisesta, on syytä informoida pappia myös toimitukseen liittyvistä

163 Jo aiemmin on ollut voimassa KJ 2:22 mom. 2, jossa todetaan: ”Poikkeustapauksissa kirkon jäsenen hautaan siunaamisen voi toimittaa muunkin kristillisen kirkon tai siihen rinnastettavan yhteisön pappi, mikäli se perustuu vainajan selvästi ilmaisemaan tahtoon ja siitä sovitaan seurakunnan kirkkoherran kanssa.”

juridisista ja hallinnollisista kysymyksistä, kuten niistä lomakkeista, joita kyseisessä kirkollisessa toimituksessa käytetään. Myös kirkkoherranviraston henkilökuntaa tulee informoida tehdystä sopimuksesta.

4.2. Pappien siirtyminen toisen kirkkokunnan palvelukseen

Nykyinen ekumeeninen sopimus luterilaisten ja metodistien välillä ei mahdollista siirtymistä toisen kirkkokunnan palvelukseen muuten kuin yksittäisissä toimitus- tai jumalanpalvelustehtävissä. Määräaikaisten tai vakinaisten papin virkojen hoitaminen toisessa kirkossa on mahdollista vain siirtymällä toisen kirkon jäseneksi ja täyttämällä kirkollisten säädösten edellyttämät, papin viran haltijoilta vaaditut pätevyysvaatimukset. Olennaista on kuitenkin se, että uutta pappisvihkimystä ei kumpikaan kirkko edellytä; toisessa kirkossa kertaalleen tapahtunut pappisvihkimys on tunnustettu oikeaksi myös toisessa kirkkokunnassa.

Vertailu Porvoon sopimuksen hyväksyneisiin kirkkoihin on tässä yhteydessä valaiseva. Kyseinen sopimus luo pidemmälle ulottuvan kirkollisen yhteyden kuin metodistisopimus. Porvoon sopimuksessa toisen kirkkokunnan jäseniä pidetään teologisesti oman kirkon jäseninä, ja lisäksi pappisviran hoitamisen edellytykset on vastavuoroisesti tunnustettu. Näin esimerkiksi Englannin anglikaanisen kirkon papin voidaan katsoa olevan kirkkomme virkoihin hyväksyttävissä oleva pappi ilman, että hän liittyy Suomen ev.-lut. kirkon jäseneksi ja täyttää papilta vaadittavia kaikkia pätevyysvaatimuksia; ts. tuomiokapitulilla on tällöin oikeus myöntää erivapaus pappiin kohdistuvasta vaatimuksesta olla konfirmoitu kirkkomme jäsen (KL 6:13 mom. 3), ja lisäksi on säädetty, että pappeuteen vaadittavien näytteiden antaminen riittää (KJ 5:8 mom. 2). Sen sijaan metodistipapin – kuten monien muidenkin ekumeenisten kumppaniemme – kohdalla edellytetään Suomen ev.-lut. kirkon pappisvirkaan pääsemiseksi, että hän täyttää kirkkolaissamme ja -järjestyksessämme ”kulloinkin voimassa olevat säädökset”, kuten sopimuksemme 2 §:n 2 momentissa todetaan. Kirkkojärjestys toteaa erityisesti seuraavaa; ks. KJ 5:8 sekä edeltävät pykälät, joihin kohdassa viitataan:

> ”Toisen evankelis-luterilaisen kirkon tai muun kristillisen uskonnollisen yhdyskunnan papin oikeuttamisesta toimittamaan pappisvirkaa Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa päättävät piispa ja tuomiokapituli. Hakijan on annettava tämän luvun 4 §:ssä mainitut näytteet ja 6 §:ssä oleva lupaus. Lisäksi on noudatettava, mitä papiksi vihkimisen edellytyksistä on edellä määrätty.

[Ks. 2 §: ”Papiksi vihittävän tulee olla jumalaapelkäävä ja kristillisestä elämästään tunnettu konfirmoitu kirkon jäsen; suorittanut yliopistossa sellaisen teologisen tutkinnon, jonka piispainkokous on hyväksynyt pappisviran kelpoisuusvaatimukseksi; sekä muutoinkin pappisvirkaan soveltuva.”]

[Ks. 5 §, jossa vihkimisen edellytyksiin lisätään seurakunnan tai tiettyjen muiden kirkon hyväksymien työnantajatahojen kutsu papiksi: ”Papiksi voidaan vihkiä henkilö, joka on kutsuttu toimittamaan pappisvirkaa…”]

Jos häntä ei aikaisemmin ole vihitty papiksi evankelis-luterilaisessa tai sellaisessa kirkossa, jolla on ehtoollisyhteys Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kanssa, hänet on vihittävä pappisvirkaan. [Uudelleen vihkimistä ei metodistipapeilta sopimuksemme nojalla siis vaadita].

Jos kirkolliskokous on hyväksynyt muun kristillisen kirkon tai uskonnollisen yhdyskunnan kanssa tehdyn sopimuksen pappisviran vastavuoroisesta hyväksymisestä [kuten Suomen metodistikirkon ja Finlands svenska metodistkyrkan vihitty pappi, joka on vuosikonferenssin jäsen], tuon kirkon tai uskonnollisen yhdyskunnan papin on saadakseen toimittaa pappisvirkaa annettava vain tämän luvun 4 §:ssä tarkoitetut näytteet.”

Lisäksi kirkkolaki linjaa pappien ja tiettyjen muidenkin työntekijäryhmien kelpoisuusvaatimuksista seuraavaa; ks. KL 6:13, mom. 2,3:

”Vain evankelis-luterilaisen kirkon konfirmoitu jäsen on kelpoinen:

1. virkasuhteeseen;
2. työsuhteeseen, joka liittyy kirkon jumalanpalveluselämään, diakoniaan, kasvatukseen, opetukseen tai sielunhoitoon;
3. työsuhteeseen, jossa kirkon jäsenyyden ja konfirmaation edellyttäminen on työtehtävien luonteen vuoksi muutoin perusteltua.

Tuomiokapituli voi myöntää 2 momentissa tarkoitetusta kelpoisuusvaatimuksesta erivapauden muun kristillisen kirkon tai uskonnollisen yhdyskunnan papille, jos kirkolliskokous on hyväksynyt tuon kirkon tai uskonnollisen yhdyskunnan kanssa tehdyn sopimuksen pappisviran vastavuoroisen hoitamisen edellytyksistä [näin ollen erivapauden myöntämismahdollisuus koskee esim. Porvoon kirkkoyhteisön jäsenkirkkojen pappeja, mutta ei metodistipapistoa, koska sopimusta ei

ole viety niin pitkälle, että toisen kirkon jäseniä pidettäisiin omina jäseninä]. Erivapaus voidaan myöntää toistaiseksi tai määräajaksi."

Toisin päin katsottuna tilanne on se, että metodistikirkot eivät vaadi Suomen ev.-lut. kirkon papilta välttämättä kirkkokunnan vaihtamista, jos hänet kutsutaan palvelemaan esimerkiksi määräaikaisesti metodistiseurakunnan vanhimpana; metodistikirkon piispan antama poikkeuslupa ja tiettyjen muiden kriteerien täyttäminen riittää. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon järjestys ei kuitenkaan tee mahdolliseksi sitä, että kirkkomme pappi toimisi toisen kirkkokunnan papin virassa muuten kuin niissä kirkoissa, joiden kanssa on sovittu pappisviran vastavuoroisen hoitamisen edellytyksistä. Kirkossamme on katsottu, että normaalitapauksissa on selvintä olla sen kirkon jäsen, jonka pappina toimii. Luterilaisen papin tulisi siis luopua kirkkomme pappeudesta ja jäsenyydestä siirtyäkseen metodistikirkkoon papin määräaikaisiin tai vakinaisiin tehtäviin. Kuten todettu, vain yksittäisissä jumalanpalvelus- ja toimitustilanteissa palveleminen on toisen kirkon piirissä mahdollista.

4.3. Diakonien siirtyminen toisen kirkkokunnan palvelukseen

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispainkokous on hyväksynyt diakonian virkakelpoisuuden edellytyksenä olevat tutkinnot, jotka myös metodistidiakonin tulisi täyttää siirtyessään kirkkomme palvelukseen. Vihkimys diakonin virkaan on sinällään tunnustettu molemminpuolisesti, mutta tehtävän sisältöihin ja siten myös koulutukseen liittyvät erot tulee käytännössä ottaa huomioon virkakelpoisuutta määriteltäessä. Papin tavoin myös diakonina Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa palvelevan tulee nykysäännösten mukaan olla kirkon konfirmoitu jäsen. Kuten edellä on todettu, ainut poikkeus sääntöön on jonkin toisen Porvoon kirkkoyhteisön kirkon jäsen, joita Porvoon julistuksessa on sitouduttu kohtelemaan oman kirkon jäseniin rinnastettavalla tavalla.

4.4. Piispan vihkimykseen osallistuminen

Sopimuksessa kirkkojemme kesken on tunnustettu myös toistemme piispojen virkaan vihkimykset siitä huolimatta, että piispallisessa UMC-kirkossa piispan virka on määräaikainen. Näin ollen Suomen ev.-lut. kirkon hiippakunnat ja arkkipiispa voivat periaatteessa kutsua mukaan piispan vihkimykseen myös UMC-kirkon Pohjoismaiden ja Baltian alueen piispan. Vastaavasti esimerkiksi Ruotsin arkkipiispa on osallistunut metodistien Pohjoismaiden ja Baltian alueen piispan vihkimyksessä kätten päälle panemiseen.

5. Kummina toimiminen toisen kirkkokunnan jäsenelle

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkojärjestyksessä todetaan (2:16 § (7.5.2010/666):

> ”Kastettavalla tulee olla ainakin kaksi kummia, jotka ovat konfirmoituja evankelis-luterilaista uskoa tunnustavan kirkon jäseniä. Näiden lisäksi voi kummina olla myös muuhun evankelis-luterilaisen kirkon toimittaman kasteen hyväksyvään kristilliseen kirkkoon tai uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluva henkilö.
>
> Erityisestä syystä kaste voidaan toimittaa, vaikka kastettavalla on vain yksi kummi, joka on konfirmoitu evankelis-luterilaista uskoa tunnustavan kirkon jäsen. Päätöksen kasteen toimittamisesta tekee sen seurakunnan kirkkoherra, jonka jäseneksi kastettava liittyy.”

Poikkeuksen tähän tekevät kuitenkin Porvoon kirkkoyhteisön jäsenkirkkojen jäsenet. Tästä todetaan kirkkojärjestyksessä (1:4 §) osana vuonna 2001 kirkkojärjestykseen Porvoon sopimuksen pohjalta tehtyjä tarkistuksia:

> ”Muun kristillisen kirkon tai uskonnollisen yhdyskunnan jäsenellä on oikeus päästä osalliseksi kirkon pyhistä toimituksista ja seurakunnan muusta toiminnasta, toimia kummina sekä saarnata jumalanpalveluksessa ja avustaa ehtoollisen jakamisessa samoin perustein kuin kirkon jäsenellä, jos kirkolliskokous on hyväksynyt tuon kirkon tai uskonnollisen yhdyskunnan kanssa asiasta tehdyn sopimuksen. (11.5.2001/1558)”

Näin ollen konfirmoitu Porvoon kirkkoyhteisön kirkon jäsen voi muun muassa toimia kirkkomme jäsenen kummina samoin perustein kuin oman kirkkomme rippikoulun käynyt ja konfirmoitu jäsen. Suomen metodistikirkkojen jäsen voi olla kahden konfirmoidun evankelis-luterilaista uskoa tunnustavan kirkon jäsenen lisäksi kummina. Erityisistä syistä hän voi toimia kummina yhden konfirmoidun evankelis-luterilaista uskoa tunnustavan kirkon jäsenen lisäksi, jos jäseneksi ottavan seurakunnan kirkkoherra näin harkitsee.

6. Rippikoulu ja konfirmaatio

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkojärjestyksen kolmannessa luvussa todetaan rippikoulusta ja konfirmaatiosta:

3 §

”Seurakunnan tulee pitää rippikoulua, jossa nuoria perehdytetään kirkon yhteiseen uskoon ja ohjataan elämään seurakunnan yhteydessä.

Rippikoulua johtaa pappi tai lehtori. Opettajina toimivat heidän lisäkseen kanttorit, nuorisotyönohjaajat ja muut seurakunnan viranhaltijat siten kuin seurakunnan rippikoulun ohjesäännössä määrätään. Tarvittaessa pidetään rippikoulu yksityisesti.

Seurakunnan rippikoulun ohjesäännön hyväksyy kirkkoneuvosto tai seurakuntaneuvosto. Päätös on alistettava tuomiokapitulin vahvistettavaksi.

4 §

Rippikoulussa annetaan opetusta kirkolliskokouksessa hyväksytyn kristinopin mukaisesti. Käytettävät oppikirjat hyväksyy piispainkokous.

Piispainkokous antaa tarkempia määräyksiä 1 luvun 3 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetusta opetuksesta.

5 §

Konfirmaatioon voivat osallistua ne, jotka rippikoulun perusteella siihen oikeutetaan.

Konfirmaatiossa tunnustaudutaan kirkon uskoon ja saadaan oikeus käydä itsenäisesti ehtoollisella. Konfirmaation toimittaa pappi tai lehtori.”

Näin ollen ainoastaan kirkkomme pappi tai muu työntekijä voi toimia rippikoulun varsinaisena opettajana – ekumeenista kanssakäymistä voi toki myös olla osana opetusta, mutta siitä vastaavat kirkkomme papit ja muut työntekijät rippikoulun ohjesäännössä todetulla tavalla. Koska rippikoulussa tunnustaudutaan kirkon uskoon ja saadaan oikeus käydä

itsenäisesti ehtoollisella sekä täytetään konfirmaation kautta keskeinen kriteeri myös seurakuntavaalien vaalikelpoisuutta tai papiksi vihkimistä varten, tulee rippikoulu käydä kirkkomme järjestyksen mukaisesti, eli Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakunnan tai järjestön rippikoulussa.

Tässäkin tapauksessa poikkeuksena voidaan pitää Porvoon kirkkoyhteisön kirkkoja. On tosin huomattava, että Porvoon kirkkoyhteisön kirkoissa konfirmoinnin suorittaa piispa, eikä ole aina selvää, että luterilainen konfirmaatio sellaisenaan korvaisi anglikaanisen piispan suorittaman konfirmaation esimerkiksi Englannin kirkossa. Asia saattaa tulla eteen esimerkiksi sellaisessa tapauksessa, kun tutkitaan anglikaanikirkossa papiksi vihittävän kelpoisuutta ja piispan suorittamaa konfirmaatiota tämän osana.

Erityisesti luterilaisen enemmistökirkon työntekijöiden on hyvä havaita, että metodistit ovat joissain tapauksissa nähneet ekumenian hyvien tapojen vastaiseksi, että metodistinuorta on kutsuttu osallistumaan luterilaiseen konfirmaatioon. Hän on tämän seurauksena ehkä myös eronnut metodistiseurakunnasta ja liittynyt luterilaisen kirkon jäseneksi. Ensisijaisena periaatteena on kunkin tukeminen oman perinteensä mukaisessa rukous- ja jumalanpalveluselämässä, vaikka ekumenian hyvien tapojen mukaisesti myös iloitsemme siitä, mikä meitä yhdistää ja että voimme käydä yhteiseen ehtoollispöytään luterilaisina ja metodisteina – ennen muuta kuitenkin kristittyinä.

7. Paikallinen yhteistyö ja tulevaisuuden visiot

Ekumeeninen kehitys voi tulevaisuudessa johtaa siihen, että yhteys kirkkojemme kesken Suomessa syventyy ja nykyistä sopimusta esimerkiksi laajennetaan. Tällöin on ajateltavissa, että Suomen evankelis-luterilaisen kirkon näkökulmasta päästäisiin Suomen metodistien kanssa sellaiseen pappisviran hoitamisen vastavuoroisten edellytysten hyväksymiseen, joka Porvoon kirkkoyhteisön jäsenkirkoilla on keskenään. Tämä avaisi ovet palvella toisen kirkon virassa mutkattomammin. Mikäli tilanne muuttuu tähän suuntaan, tulee uusien toimintaohjeiden antaminen ajankohtaiseksi. Tällä hetkellä on olennaista iloita siitä yhteydestä, joka kirkoillamme jo nyt on, ja rohkaistua seurakunnissa hyödyntämään niitä mahdollisuuksia, joita nykyinen sopimus avaa eteemme.

Metodistien kanssa käytännön yhteyksissä toimivien luterilaisten seurakuntien kirkkoherroja pyydetään välittämään hiippakuntansa dekaanille/

kansainvälisen työn sihteerille tiedot toteutuneen yhteistyön muodoista sekä siitä, miten annetut suuntaviivat toteuttavat tarkoitustaan ja miten niitä olisi tarvittaessa hyvä päivittää. Ekumeenisessa yhteistyössä vastaan tuleviin jatkokysymyksiin vastaavat mielellään hiippakuntien asiantuntijat sekä kirkkohallituksen ulkoasiain osaston teologisten asiain yksikkö, joka huolehtii yhteydenpidosta myös Suomen metodistien piirikunnanjohtajiin ja alueen metodistipiispaan.

3.9. Katolinen kirkko 2002–2010 ja 2013–

Tausta

Vaikka luterilaisuus nykynäkökulmasta katsottuna on lähtökohdiltaan ekumeeninen pyrkiessään liittymään jakamattoman kirkon perintöön ja uudistamaan lännen kirkkoa katolisen perinnön valossa, aina tästä ei ole tehty käytännössä kovin ekumeenisia johtopäätöksiä. Myös esimerkiksi Suomen evankelis-luterilainen kirkko on avartunut ekumeenisesti suhteessa roomalaiskatoliseen kirkkoon oikeastaan vasta toisen maailmansodan jälkeen.

Arkkipiispa Jukka Paarman juhlakirjassa *Arkki ja arki* (2002) arkkipiispa emeritus John Vikström kuvaa artikkelissaan *Kirkkomme ekumenia sotien jälkeisenä aikana* Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ekumeenista tietä: ”…kirkkomme ekumeenisen toiminnan alkuvaiheessa painotettiin sen luterilaista luonnetta ja identiteettiä lähinnä defensiivisessä mielessä. Kun lähdettiin solmimaan yhteyksiä ei-luterilaisiin kirkkoihin, oma luterilaisuus oli enemmän vaalittava ja puolustettava arvo kuin motivoiva ja liikkeelle paneva voima…. Kirkkomme ekumeenisen toiminnan ja sen luterilaisen identiteetin välillä katsottiin… olevan jännitys, eräillä tahoilla ne nähtiin jopa vastakohdiksi. Vähitellen kasvoi ja vahvistui kuitenkin tietoisuus siitä, että luterilaiseen identiteettiin kuuluu selvä ekumeeninen ulottuvuus ja velvoite. Havahduttiin näkemään, että kirkkomme omistaa suuren ekumeenisen pääoman, joka mahdollistaa rohkean etenemisen tiellä kohti kirkon näkyvän ykseyden yhä parempaa toteuttamista.”[164]

Vikström lukee kirkkomme ekumeeniseen pääomaan 1) tärkeän, mutta välillä unohdetun historiallisen aineksen eli Lutherin ja hänen työtoveriensa halun vaalia kirkon historiallista jatkuvuutta. Tämä tulee näkyviin myös Augsburgin tunnustuksessa, toivomuksessa, että voitaisiin ”elää yhdessä ja yksimielisinä yhdessä ainoassa kristillisessä kirkossa”. Niinpä kirkkomme on nähnyt piispa Henrikin olevan kirkkomme ensimmäinen piispa. 1955 vietettiin kirkkomme 800-vuotisjuhlaa ja 2005 850-vuotisjuhlaa. 2) Ekumeeninen pääoma sisältää myös opillisen jatkuvuuden. Augsburgin tunnustuksessa

164 Vikström 2002, 182–183.

vakuutetaan, että luterilaisen reformaation seurakunnat ”eivät missään uskonkohdassa poikkea katolisesta kirkosta”. Tunnustuskirjat sisältävätkin kolme vanhan kirkon keskeisintä ja tärkeintä uskontunnustusta. 3) Toisaalta Augustanan 7. artiklassa painotetaan kirkon todellisen ykseyden perustana yksimielisyyttä evankeliumin opista ja sakramenttien toimittamisesta. ”…luterilaisen kirkon ekumeeniseen pääomaan sisältyy sellainen määrätietoinen ja ehdoton kiinnipitäminen klassisesta uskonperinnöstä, joka samalla mahdollistaa ekumeenisen avoimuuden ja liikkuvuuden.”[165]

4) Suhteesta katoliseen kirkkoon Vikström toteaa: ”Historiallisesti ja myös teologisesti katsoen ovat kirkkomme suhteet roomalaiskatoliseen kirkkoon erityisasemassa. Sekä positiivisessa että negatiivisessa mielessä on kirkkomme identiteetti muotoutunut välienselvittelyissä tämän kirkon kanssa. Reformatorisessa perinnössä ilmaistaan mitä kirkko on ja mitä se ei ole erityisesti suhteessa tähän kirkkoon. Yhdessä Suomessa toimivan katolisen kirkon kanssa ollaan täällä jatkamassa yhteistä perintöä.”[166] Esiekumeenisena aikana, etenkin reformaation ensimmäisen vuosisadan aikana, korostettiin vahvasti luterilaisuuden katolisuutta. Melanchthon ja Chemnitz puhuivat arvostaen isien konsensuksesta. Ennen muuta luterilaisuus kuitenkin määritteli katolisuuden Raamatun pohjalta ja vasta toissijaisesti kolmen ekumeenisen uskontunnustuksen ja isien opetusten pohjalta, jotka heijastivat Raamatun sanaa.[167] Ekumeeninen Raamattuun, isiin, keskiajan ja reformaation teologiaan perehtyminen on ollut keskeistä niin suomalaiselle luterilais-katoliselle dialogille kuin laajemminkin koko ekumeeniselle liikkeelle ortodokseista evankelikaaleihin.

Näky siitä, että Augsburgin tunnustus tähtäsi katolisen kirkon reformaatioon apostolisen Kristus-evankeliumin pohjalta ja ettei Luther tähdännyt uuden kirkon syntyyn vaan lännen katolisen kirkon uudistumiseen evankeliumin pohjalta oli vahvistanut ekumeenista asennetta etenkin Vatikaanin II kirkolliskokouksen jälkeen. Kansainvälisesti oli luterilais-roomalaiskatolinen teologinen dialogi käynnistynyt jo vuonna 1967. Osaltaan ekumeenis-teologista linjaa jakamattoman kirkon perintöä välittävästä luterilaisuudesta olivat Suomessa vahvistaneet myös keskustelut Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa sekä 1970-luvun lopulla tässä yhteydessä esiin nousseet herätteet ”uskossa läsnäolevasta Kristuksesta” lähtökohtana ekumeeniselle Luther-tulkinnalle. Ekumeniikan, sittemmin dogmatiikan professori Seppo A. Teinonen sekä ekumeniikan professori Kalevi Toiviainen oppilaineen olivat omalta osaltaan tutustuttaneet suomalaiset teologit Vatikaanin II kirkolliskokouksen ekumeeniseen roomalaiskatolisuuteen sekä rohkaisseet tulkitsemaan myös luterilaista perintöä siinä valossa, että Vatikaanin II kirkolliskokous toteutti monia Lutherin toivomista uudistuksista. Myös katolinen Luther-tutkimus oli vahvistanut tämän tulkinnan. Yhteydet katoliseen Luther-tutkijaan Peter Mannsiin ja Mainzin instituuttiin olivat tässä vaiheessa tärkeitä. Yhteinen pohja ekumenian etenemiselle katoliseen kirkkoon päin oli olennaisesti vahvistunut.

165 Vikström 2002, 183–184.

166 Vikström 2002, 190.

167 Stewart 2015, 198.

Suomalaisen Luther-tutkimuksen painotus uskossa läsnäolevasta Kristuksesta ja yhdistymisestä uskon kautta Kristukseen uskon ja rakkauden yhdistäjänä oli omiaan tukemaan Yhteisen julistuksen vanhurskauttamisopista (YJV) laatimista. Etenkin professori, sittemmin piispa Eero Huovisen sekä dosentti Simo Peuran rooli tämän painotuksen välittämisessä kansainvälisen työryhmän työskentelyyn oli keskeinen. Kaikki tämä vahvisti osaltaan halua antaa suomalainen ekumeenis-teologinen panos myös kansainvälisen luterilais-katolisen teologisen dialogin käyttöön myös tulevaisuudessa. Konkreettisesti tässä lähdettiin liikkeelle suomalais-ruotsalaisen yhteisen luterilais-katolisen oppikeskusteluprosessin kautta. Ruotsissa oli jo kerätty kokemusta luterilais-roomalaiskatolisesta paikallisesta dialogista, ja nyt oli aika pyrkiä yhdistämään voimia. Osaltaan yhteistyötä siivitti myös Porvoon yhteisen julkilausuman (1992) ja Porvoon julistuksen (1996) hyväksyminen, jossa tähtäyspisteenä oli myös laajemman ekumenian edistäminen. Porvoo-prosessissa Ruotsin ja Suomen luterilaisten kirkkojen rooli oli keskeinen.

Vanhurskauttaminen kirkon elämässä

Maltillisen reformaation läpikäyneen aiemman Ruotsi-Suomen valtakunnan historiallisessa kontekstissa muodostui aina Ruotsin kirkon arkkipiispan Nathan Söderblomin (1866–1931) 1920-luvulla tekemästä, kansainvälisestikin merkittävästä pioneerityöstä lähtien vähitellen ekumeenisesti varsin avoin ilmapiiri. Se on ollut monin tavoin otollinen maaperä luterilais-katolisen teologisen dialogin käymiselle ja edistänyt myös kansainvälisiä oppikeskusteluja. Paavi Johannes Paavali II totesi vuoden 1989 ekumeenisen ja pastoraalisen Pohjoismaiden vierailunsa yhteydessä, tultuaan erityisen lämpimästi vastaanotetuksi Ruotsissa ja Suomessa, että ”tämän vierailun seurauksena meillä on Roomassa täysi syy pohtia suhdettamme näihin kirkkoihin”. Lokakuussa 1991 pyhän Birgitan juhlavuoden Rooman vierailun yhteydessä paavi vetosi Ruotsin ja Suomen luterilaisiin arkkipiispoihin ”uusien ekumeenisten teiden” löytämiseksi eteenpäin Pohjoismassa. Vuonna 1993 luterilaisen Upsalan kirkolliskokouksen (1593) merkkivuonna kardinaali Edward Idris Cassidy ehdotti, että luterilaiset kirkot Ruotsissa ja Suomessa kävisivät dialogia kirkosta ja vihkimysvirasta Tukholman ja Helsingin katolisten hiippakuntien kanssa. Arkkipiispa John Vikström vastasi aloitteeseen myönteisesti.[168]

Vuosien 2002–2009 ruotsalais-suomalaisissa oppikeskusteluissa valmisteltiin 2010 julkaistu raportti *Vanhurskauttaminen kirkon elämässä*. Esipuheessa todetaan: ”Toivomme, että tämä luterilaisten ja katolilaisten yhteinen asiakirja ... innostaisi luterilaisia ja katolilaisia kristittyjä ottamaan yhdessä vastaan vanhurskauttamisen Kristuksessa, joka on itse tie Jumalan yhteyteen. ... [ja että se] inspiroisi etsimään alati suurempaa Kris-

168 *Vanhurskauttaminen kirkon elämässä* (VKE), art. 1–2; Kasvavaa yhteyttä (KY), s. 7–8.

tuksen kaltaisuutta elämässämme ja toiminnassamme. ... Keskityimme erityisesti vanhurskauttamisen ymmärtämiseen kirkko-opin, sakramenttien ja viran yhteydessä."[169] Teologisena painopisteenä on lähteä liikkeelle vanhurskauttamisopin pohjasta ja sen toteutumisesta kirkossa ja sen elämässä: "... pohjana on kolmiyhteisen Jumalan tahto pelastaa luomakunta Pojassaan Jeesuksessa Kristuksessa. Kaikki puhe vanhurskauttamisesta kumpuaa tästä lähtökohdasta."[170]

Suomalais-ruotsalaisen dialogin lähtökohtana oli YJV:n esittämien avoimien kysymysten täsmentäminen, jotka liittyivät juuri siihen, mitä trinitaaris-kristologinen kirkon uskon ja opin lähtökohta vanhurskauttamisopin valossa merkitsee kirkon elämässä ja rakenteissa. Keskustelussa saatettiin hyödyntää myös vuonna 2006 julkistettua raporttia *The Apostolicity of the Church*.

Raportin alkupuolella käydään kirkkohistoriallisesti lävitse Ruotsin ja Suomen reformaatiohistoriaa sekä katolisuutta ja luterilaisuutta vähäisten kontaktien jälkeisenä uuden ekumeenisen asenteen aikakautena. Pääluku on luku neljä, jossa käsitellään vanhurskauttamista armona ja lahjana ja kirkon sakramentaalisuutta tästä näkökulmasta. Tämän jälkeen käsitellään kastetta kutsuna näkyvään ykseyteen sekä ehtoollista ykseyden sakramenttina ja jakautumisen merkkinä. Johtopäätös on: "vaaditaan sen yhteistä ja syvempää analysoimista, mitkä näkyvät organisatoriset elementit todella ovat olennaisia, ennen kuin voimme tunnustaa toisemme sisarkirkoiksi."[171]

Kirkon virkaa käsiteltäessä muotoiltiin täsmentäviä kysymyksiä apostolisuuden välttämättömistä tuntomerkeistä ja kirkon viran välttämättömistä merkeistä jatkokeskustelua ajatellen artikloissa 311–312. Pietarinvirasta todettiin ensinnäkin: "Sekä luterilaisilla että katolilaisilla on syytä surra reformaatioaikana harjoitettua mustamaalausta. Tänään yritämme käydä avointa ja nöyrää keskustelua paavin virasta kokonaisuuden ja ykseyden palveluvirkana."[172] Lopputulos on: "Täyden ykseyden palauttamisen kautta Pietarin virasta voisi kuitenkin tulla kaikkien kristittyjen omaisuutta. Reformaattorit olivat valmiita hyväksymään paaviuden sillä edellytyksellä, että hän suostuisi evankeliumin alaiseksi. Samat ehdot toistuvat katolis-luterilaisessa dialogissa, mikä on avannut mahdollisuuden Pietarin viralle koko kirkon näkyvänä merkkinä sillä edellytyksellä, että virka on alisteinen evankeliumin primaatille. Tämä tarkoittaisi kuitenkin paavinviran nykyisen rakenteen muuttamista tai sovittamista. Mahdollinen tehtävä luterilais-katoliselle dialogille voisi olla määritellä lähemmin, mitä evankeliumi tässä yhteydessä vaatii."[173]

Johtopäätöksissä tuodaan esiin pohjoisen maltillisen luterilaisuuden näky kirkon apostolisuudesta: "Luterilaiset ja katolilaiset Ruotsissa ja Suomessa katsovat edustavansa apostolista jatkuvuutta, sekä mitä tulee heidän kirkkoihinsa kokonaisuutena että

169 VKE, s. 8–9.
170 VKE 26.
171 VKE 269.
172 VKE 315.
173 VKE 328.

erityisesti piispuuteen, huolimatta reformaatioaikaisesta kirkkojen jakaantumisesta. -- Ymmärrämme apostolisuuden kirkon uskon, kirkon elämän ja rakenteiden sekä kirkon viran jatkuvuutena. Viran suksessio palvelee kirkon elämän jatkuvuutta Kristuksessa ja tulee siten nähdä sekä kirkon apostolisuuden osana että ilmauksena siitä."[174]

Keskustelukumppanin traditiossa tunnustetaan monia sisäisen ja ulkoisen apostolisuuden elementtejä ja apostolisen evankeliumin tarjolla pitämistä. Tämän pohjalta asetetaan tulevalle dialogille tehtäväksi selvittää, "mitkä olisivat ne jäljellä olevat luterilaisten ja katolilaisten väliset erot, joita täytyy vielä käsitellä, mitä tulee pätevän piispuuden ja pätevän apostolisen suksession kriteereihin, jotta täydellisempi kirkkojemme välinen yhteys voisi toteutua."[175] Katsotaan, että erityisesti vihkimysvirasta ja piispanvirasta on kenties suurempi yksimielisyys kuin olisi ollut mahdollista muualla. Ongelmia nähdään jäljelle jäävän erityisesti kysymyksessä auktoriteetista ja ordinaatiosta sekä paavin virasta maailmanlaajan kirkon palvelijana.[176]

Näiden jäljellä olevien pulmien ratkomista jatkettiin suomalaisessa teologisessa dialogissa luterilaisen kirkon ja Helsingin katolisen hiippakunnan kesken. Mukana olivat myös monsignor Matthias Türk paavillisesta kristittyjen ykseyden edistämisen neuvostosta sekä professori Wolfgang Thönissen ja Dr. Augustinus Sander OSB Johann Adam Möhler -instituutista. Taustalla oli kardinaali Kurt Kochin vuonna 2011 tekemä aloite uuden julistuksen laatimisesta kirkosta, eukaristiasta ja virasta vuonna 1999 allekirjoitetun ja tähän mennessä jo viisi maailmankommuuniota taakseen keränneen Yhteisen julistuksen vanhurskauttamisopista jatkoksi. Ennen suomalaisia olivat aloitteeseen tarttuneet jo Amerikan luterilaiset ja katolilaiset ja julkaisivat vuonna 2015 raportin *Declaration on the Way: Church, Ministry and Eucharist*.

Kasvavaa yhteyttä: asiakirjan rakenne, menetelmä, lähteet ja keskeiset tulokset[177]

Rakenne

Vuosien 2013–2017 oppikeskustelujen tuloksena syntynyt suomalainen dialogiraportti *Kasvavaa yhteyttä. Julistus kirkosta, eukaristiasta ja virasta* jatkaa siis sitä työtä, jota on tehty luterilais-katolisen ekumenian tähänastisen huippusaavutuksen *Yhteinen julistus vanhurskauttamisopista* (YJV 1999) jälkeen. Tuo julistus ja sen reseptio niin metodistien, reformoitujen kuin anglikaanien parissa kertoo, että luterilais-katolisella ekumenialla

174 VKE 361.

175 VKE 362–363.

176 VKE 369.

177 Tämä alaluvun osio perustuu dialogiraporttia *Kasvavaa yhteyttä* käsitelleessä seminaarissa 9.1.2019 pidettyyn esitelmään, julkaistu Reseptio 1/2019, s. 29–35.

ei ole merkitystä vain luterilais-katolisille suhteille vaan myös monenkeskisesti. Se ei enää myöskään ole vain eurooppalainen vaan globaali julistus.

Olennaista suomalaisen raportin tavalle tarkastella YJV:n jälkeisiä avoimeksi jääneitä kysymyksiä on liittyminen valtavirtaekumenian kommuunio-ekklesiologisiin peruslähtökohtiin, joita myös Vatikaanin II kirkolliskokouksen ekklesiologinen asiakirja *Lumen gentium* edustaa. Kyse on yksinkertaisesti paikallisen ehtoollisyhteisön ottamisesta lähtökohdaksi Jumalan ja seurakunnan kohtaamisen ensisijaisena paikkana. Kirkossa on kyse ehtoolliselle kokoontuvasta uskovien ja pyhien yhteisöstä, jonka paikalliskirkot muodostavat. Tällä kirkolla on paikallinen, alueellinen ja maailmanlaaja puolensa. Tuo kirkko on lähetetty maailmaan julistamaan sanoin ja teoin apostolista evankeliumia. Se on osallinen kolmiyhteisen Jumalan lähetyksestä *(missio Dei)*. Tätä kautta avautuu niin eukaristian kuin kirkon viran syvin olemus. Kristus on läsnä kirkossaan ja antaa osallisuuden kirkastetusta ihmisyydestään, lahjansa sanassa ja sakramentissa vastaanottavalle Jumalan kansalle, Pyhän Hengen temppelille, joka on kirkko. Hän kutsuu muutamat erityiseen kirkon virkaan – diakoniksi, papiksi tai piispaksi.

Tämä ajatusketju näkyy rakenteellisesti dialogiraportissa siten, että ensin käsitellään kirkkokäsitystä perustana ja viitekehyksenä, sitten eukaristiaa ja lopuksi virkaa. Eukaristia ja virka ovat läsnä kirkossa kommuuniona, jossa kirkon virka ja koko kirkko apostolisena yhteisönä ovat toisiaan ja maailmaa varten. Myös Lutherin voidaan nähdä edustaneen tämän kanssa yhteen sopivaa ajattelumallia. Raportissa *Kasvavaa yhteyttä* todetaankin: ”Luterilaisessa traditiossa käsitys pyhien yhteydestä (*communio sanctorum*) Kolmiyhteisen Jumalan pelastavan työn välikappaleena on välttämätön myös kirkkokäsityksen kannalta.”[178]

Viime vuosiin asti keskustelua on kuitenkin herättänyt se, voidaanko kirkko kommuunio-ekklesiologian yleisten periaatteiden lisäksi ymmärtää sakramentaalisesti. Voidaanko sanoa, että kirkko on tietyssä mielessä ”ikään kuin sakramentti”? Tämä ”sanan kirkon” ja ”sakramentin kirkon” vastakkainasettelu on pitkään ollut, etenkin 1800-luvulta lähtien, ekumeenisen polemiikin keskeisiä kysymyksiä. Nyt rintamat näyttävät lientyneen. Suomalaisessa, ruotsalaisessa ja ehkä laajemminkin pohjoismaisen luterilaisuuden viitekehyksessä asia ei ole ollut suuri ongelma. Tästä kertoo jo se, että v. 1996 oli mahdollista allekirjoittaa Porvoon julistus ja hyväksyä Porvoon yhteinen julkilausuma, jossa todetaan: ”Kirkossa ruumiillistuu pelastuksen salaisuus, uusi ihmiskunta, joka on sovitettu Jumalan ja toinen toisensa kanssa Jeesuksen Kristuksen kautta (Ef. 2:14, Kol. 1:19–27). Sen palveluviran ja julistuksen kautta se todistaa Jumalan valtakunnan todellisuudesta ja on Pyhän Hengen voimassa osallinen jumalallisesta tehtävästä, jossa Isä lähetti Pojan maailman Vapahtajaksi (1. Joh. 4:14; vrt. Joh. 3:17).”[179] Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous pitikin lausunnossaan asiakirjasta *Kirkko: yhteistä näkyä kohti* (2013) oikeutettuna kutsua kirkkoa instrumentiksi ja sakramen-

178 Kasvavaa yhteyttä, 4.

179 Porvoon yhteinen julkilausuma (PYJ) II A 18.

tiksi, koska Uudessa testamentissa kutsutaan kirkkoa mysteeriksi ja salaisuudeksi (Ef. 5:32). Vaikka keskeistä on sydämen vanhurskaus, ”hengellistä todellisuutta ei… voida erottaa ulkonaisesta kirkosta (CA VI & VIII; Apo. VII & VIII).”[180]

Oikeastaan kyse on siis kirkkokäsityksen ankkuroitumisesta vanhan kirkon keskeisiin dogmeihin: oppi Kristuksesta ja oppi Kolminaisuudesta. Kun kirkko ymmärretään kolmiyhteisen Jumalan Kirkkona, jossa Kristus on inkarnatorisesti läsnä sanan ja sakramenttien ja niitä palvelevan viran kautta, ei ole ongelma ymmärtää kirkko sakramentaalisesti.

Lutherkin toteaa kirkon inhimillisen ja jumalallisen puolen välisestä suhteesta, että näkyvä ja näkymätön – tai salattu – kirkko ovat yksi, kuten ruumis ja sielu ovat yksi. Kirkon inhimillisen ja hengellisen välinen suhde on analoginen Kristuksen kahden luonnon kanssa. Silmin havaittava kirkko on tosi kirkko, ei vain doketistisesti eli näennäisesti vaan todellisesti – kaikesta inhimillisestä puutteellisuudestaan huolimatta. Se on Jumalan mission työväline jumalanpalveluksen, todistuksen ja palvelun kautta. Raportissa korostetaan myös sitä, että matkalla oleva, pyhiinvaeltava tai taisteleva seurakunta ei ole vielä perille päässyt, vaan on alituisesti puhdistumisen tarpeessa ja sekoittunut ruumis. Luterilaisina ja katolilaisina voimme tunnustaa toistemme kasteet Kristuksen ruumiin perussakramenttina. Meillä on yhteinen toivo eskatologisesta täyttymyksestä riemuitsevassa seurakunnassa.

Menetelmä

Vuonna 1977 Luterilaisen maailmanliiton Dar es Salaamin yleiskokouksessa suhtauduttiin myönteisesti Strasbourgin ekumeenisessa instituutissa kehiteltyyn ”sovitettu erilaisuus ykseydessä” -malliin menetelmänä ja tavoitteena vahvistettaessa keskinäistä yhteyttä siltä pohjalta, että meillä on enemmän sitä, mikä meitä yhdistää kuin sitä, mikä meitä erottaa. Ensimmäisessä kansainvälisen luterilais-katolisen dialogin julkaisussa, ns. Maltan raportissa (1972) käytettiin aluksi ”evankeliumin keskus” -menetelmästä vaikutteita saanutta metodia, mutta sittemmin kehiteltiin menetelmää enemmän konsensus-ekumenian suuntaan. Vuoden 1985 luterilais-katolisen dialogin asiakirjassa *Facing Unity* kävi viimeistään ilmeiseksi, että ehtoollisyhteys edellyttää vihkimysvirkojen keskinäistä tunnustamista ja toisen tunnustamista osaksi Kristuksen kirkkoa. Viime vaiheen rakenteellisen kirkollisen ykseyden edellytyksenä on yhteys yhden apostolisen uskon tunnustamisessa ja sakramenttien vastavuoroinen tunnustaminen.[181] Ensimmäistä kertaa dialogisarjassa käytetään nyt ilmausta ”kirkkoa jakavat” ja ”ei kirkkoa jakavat” erot. Konsensus apostolisessa uskossa ymmärretään yksimielisyydeksi, joka sisältää myös virallisen päätöksen teologisesta konsensuksesta, jonka tekee auktoritatiivinen kirkon

180 Kasvavaa yhteyttä, 21.

181 Työrinoja 1994, 168–170.

opetusviran edustaja.[182] Alettiin puhua ”sovitetun erilaisuuden” sijaan enemmän ”differentioidusta konsensuksesta”, jota sovellettiin etenkin luterilais-katolisessa *Yhteisessä julistuksessa vanhurskauttamisopista* (1999), mutta myös monissa muissa ekumeenisissa dialogeissa tämän jälkeen.

Jo varhain vaikutti siltä, että luterilaisten on vaikeata kohdata kirkon näkyvä ykseys historiallis-kulttuurisista syistä. Paikallisuus painottuu vahvasti, vaikka maailmanlaaja ulottuvuus jotenkin kyllä tiedostetaan. Luterilaisuuden yhteinen ääni jää hahmottumattomaksi. Vääjäämättä nousee esiin konkreettinen kysymys myös maailmanlaajojen rakenteiden tarpeellisuudesta asian edistämiseksi. Entinen Strasbourgin instituutin johtaja Harding Meyer onkin todennut hieman sarkastisesti: ”Jos haluaisi luonnehtia kuvattuja ristiriitaisuuksia kiteytetysti, voisi ne koota hieman kärjistetyksi muotoiluksi: rakenteellista yhteyttä, kyllä, mutta ilman yhteisiä rakenteita.”[183]

”Differentioitu” tai ”differentioiva” konsensus, joka raportin suomennoksessa on käännetty itsessään abstraktia käsitettä selittävällä suomennoksella ”erot sovittavaksi yksimielisyydeksi”, ja joka liittyy ”ykseys sovitetussa erilaisuudessa” -malliin, voidaan nähdä sekä menetelmänä että päämääränä, jota kohti pyritään muitakin menetelmiä käyttäen kuin konsensusmuotoiluja kehitellen. Yhtäkaikki tarvitaan konsensuksen luomista uskon perustotuuksista, ennen kuin voidaan julistaa oppituomiot kumotuksi ja tehdä tästä virallinen kirkon päätös. Lähtökohtana on luonnollisesti myös, ettei ole mitään kuilumaista ”peruseroa”, jos meidät on kasteessa liitetty Kristuksen ja hänen kirkkonsa yhteyteen. Asiakirja *Kasvavaa yhteyttä* pyrkii jatkamaan YJV:n viitoittamalla tiellä soveltamalla tämän menetelmää. Lisäksi on annettu tilaa rukousyhteydelle, hengelliselle ekumenialle ja oltu avoimia myös oppimaan toinen toiseltamme eli reseptiiviselle ekumenialle.

”Differentioidun konsensuksen” perusajatus on, että kristillisestä opista puhuttaessa sanotaan ensin yhdessä yhteisellä kielellä ne ”perustotuudet”, jotka ovat keskeisiä sekä kyseisen opin sisällön ja tarkoituksen ilmaisemiseksi että aiemmin kiistanalaisen kysymyksen tai kysymysten ratkaisemiseksi positiivisesta sisällöstä käsin. Tämän jälkeen selvennetään saavutetun konsensuksen merkitystä eri tunnustusperinteiden omalla kielellä, niin että erityiskorostukset ja painotukset voidaan tuoda esiin. Jos saavutettu konsensus ei perustotuuksien valossa rikkoudu, vaan erilaisten traditioiden merkitys voidaan selostaa ollen avoin toiselle, voidaan uskottavasti todeta, että erilaiset korostukset voidaan sallia, kunhan pidetään yhdessä sanotusta kiinni. Päätteeksi sanotaan selvästi myös ne asiat, jotka mahdollisesti tarvitsevat lisäselvitystä konsensuksen lisäämiseksi ja vahvistamiseksi, niin että voitaisiin ottaa yhä konkreettisempia askeleita kohti kirkon näkyvää ykseyttä. On siis olemassa perustaso, joka muodostaa pohjan konsensukselle olematta yleinen, väljä sopimus tai kompromissi vaan aito opin ja uskon ilmaus. Toisella tasolla on jäljelle jääviä eroja, jotka ovat kyllä todellisia ja vakavasti

182 Hietamäki 2008, 50–51.

183 Työrinoja 1994, 206–207. Työrinoja 1994, 207, alaviite 178 Meyerin huomio.

otettavia sekä mahdollista jatkotyöskentelyä vaativia, mutta niiden arvioidaan olevan oikeutettuja katsottaessa ensimmäisen tason konsensusta uskon perustotuuksista.[184]

Strasbourgin ekumeenisen instituutin 1977 Dar es Salaamin yleiskokousta varten laaditun raportin "Luterilainen identiteetti" vuoden 2017 Windhoekin yleiskokousta varten laaditussa päivityksessä todetaan: "92. §5 Differentioiva konsensus vastaa ykseyttä sovitetussa erilaisuudessa.

93. Ekumeeninen tutkimus, joka tutkii oppiriitoja, voi onnistua vain, jos se saavuttaa yhteisen käsityksen konsensuksesta, joka osoittaa yksimielisyyden ja sallii erot. Ekumeenisen teologian tulisi siksi tuoda esiin kohdat, joissa yksimielisyys on luovuttamatonta, missä erot ovat oikeutettuja ja miten nämä kaksi sopivat yhteen. Sellaista yksimielisyyttä kutsutaan usein 'differentioiduksi konsensukseksi', mutta on hyödyllisempää puhua 'differentioivasta konsensuksesta'. Se on differentioiva, koska se tekee aktiivisesti eron perustotuuksien sisällön (missä täysi yksimielisyys on välttämätön) ja tämän sisällön ilmaisemisen välillä (missä eroja voi jäädä). Nämä ilmaisut sisältävät erilaisia käsitteitä, erilaisia erotteluja ja erilaisia ajattelutapoja. Sellaiset erottelut vastaavat sitä tosiasiaa, että ihmiset ja myös kirkot elävät tietyssä historian hetkessä ja tietyssä kontekstissa. Ne sallivat erilaisten kysymysten tunnistamisen ja erilaisten kontekstien kokemukset. Sellainen erilaisuus tulee esiin jo raamatullisissa teksteissä, jotka todistavat eri tavoin yhdestä evankeliumista. Kun differentioitu konsensus on saavutettu, jäljelle jäävät erot voidaan tunnustaa oikeutetuiksi niiden erilaisuudessa. Ne voidaan jopa ymmärtää rikastuttavina. 'Ykseys sovitetussa erilaisuudessa' edellyttää differentioivaa konsensusta."[185]

Sitten menetelmän soveltamiseen *Kasvavaa yhteyttä* -raporissa. Kirkko-opin perustotuuksista ei yleisellä tasolla ollut sovitettavaa eikä oppituomioita, joten yhteisen ekklesiologisen viitekehyksen ja pohjan sanoittaminen yhdessä riitti. Tässä kokonaisuudessa ei kuitenkaan vielä puhuttu yksityiskohtaisesti eukaristiasta ja vihkimysvirasta – jotka nekin kuuluvat kirkkokäsitykseen laajasti ottaen. Eukaristiaan liittyy voimassa olevia oppituomioita sekä luterilaisissa tunnustuskirjoissa että Trenton kirkolliskokouksen asiakirjoissa. Ne liittyvät etenkin 1) uhriajatukseen, 2) transsubstantiaatioon Kristuksen reaalisen läsnäolon ilmauksena sekä 3) ehtoollisen jakamiseen molemmissa muodoissa. Yhdessä tunnustetaan Kristuksen ainutkertaisen uhrin reaalinen läsnäolo ehtoollisella. Saavutetun ehtoollisoppiin liittyvän yksimielisyyden valossa käsitellään perinteisesti ristiriitoja aiheuttaneita opinkohtia ja erilaisia korostuksia ja saatetaan todeta, että oppituomiot näin ymmärrettynä eivät osu kohteeseensa. On saavutettu

184 Karttunen 2017b, 16.

185 *Lutheran Identity*, 21 (https://www.strasbourginstitute.org/wp-content/uploads/2017/04/LutheranIdentity-ENG_fin.pdf) Vrt. Luterilaisen maailmanliiton 2018 hyväksytyssä ekumeenisessa strategiassa on kuitenkin päädytty käyttämään ilmaisua differentioitu konsensus, differentioivan konsensuksen sijaan. Näyttää siltä, että Strasbourgin ekumeenisen instituutin eläkkeelle siirtynyt johtaja on ollut terminologisen modifikaation "differentioiva konsensus" pääarkkitehti ja sen käytön puolestapuhuja. Kaikille ei termien välinen ero kuitenkaan vaikuta kovin relevantilta.

erot sovittava yksimielisyys. Erilaiset tunnustukselliset painotukset eivät hämärrä yksimielisyyttä opin tarkoittamasta pääasiasta.

Myös sakramentteihin yleensä liittyy oppituomioita, joten ennen kuin päästiin käsittelemään itse eukaristiaa, käytiin samalla tavoin lävitse perustava yksimielisyys liittyen sakramentteihin yleensä lähtien liikkeelle siitä, että Kristus on alkusakramentti, ja sakramentaalisen kirkkokäsityksen valossa kirkon pyhät toimitukset ovat sakramentaalisia evankeliumin sanoman välittäjiä. Niiden perusta on näet Jumalan sanan julistus, Kristuksen läsnäolo seurakuntansa keskellä, sekä pohjaaminen molempien traditioiden pääsakramentteina pitämiin kasteeseen ja ehtoolliseen pelastuksen kannalta keskeisinä armon välikappaleina.

Vihkimysvirkaa käsitellään samoin kuin eukaristiaa, koska Vatikaanin II kirkolliskokouksessa todettiin, että luterilaiseen vihkimysvirkaan liittyy ”ordinaation sakramentin defekti”. ”Defekti” on puolestaan ekumeenisessa teologiassa käsitetty nykyään yleensä epätäydelliseksi ilmaukseksi, ei täydelliseksi puuttumiseksi.

Saavutettu yksimielisyys kootaan luvussa neljä yhteen ja päätteeksi vielä kiteytetään kokoaviksi johtopäätöksiksi. Osana kokonaisuutta hyödynnetään myös liturgista materiaalia, eukaristisia rukouksia molemmista perinteistä sekä historiallisia ja nykyisiä vihkimyskaavoja. Näin oppi ja käytäntö, *lex orandi, lex credendi* sidotaan yhteen.

Lähteet

Dialogissa otettiin vakavasti kansainvälisessä *Vastakkainasettelusta yhteyteen* -asiakirjassa (2013) ilmaistu periaate ekumeenisia jatkokeskusteluja ajatellen: ”Tulevan keskustelun täytyy ottaa huomioon merkittävä työ, joka on tehty näissä ja muissa tärkeissä dokumenteissa.”[186] Niinpä otimme huomioon niin *Yhteisen julistuksen vanhurskauttamisopista* kuin sitä edeltävät puolivuosisataisen kansainvälisen luterilais-katolisen yksyskomission raportit kuin suomalais-ruotsalaisen dialogiraportin *Vanhurskauttaminen kirkon elämässä* (2010) pohjatöineen sekä mainitun kansainvälisen koosteraportin *Vastakkainasettelusta yhteyteen*. Myös amerikkalainen dokumentti *Declaration on the Way* (2015), joka konsensussisällöltään ja intentioltaan on pitkälti suomalaisen raportin kaltainen, vaikka eroaa metodiltaan, oli käsittelyssä.

Tämän lisäksi otettiin huomioon Faith and Order -komission monenkeskiset lähentymisasiakirjat BEM (1982) ja *Kirkko: yhteistä näkyä kohti* (2013). Molemmista on käytettävissä myös kirkolliskokouksen antamat lausunnot. Oppikeskusteluista, joissa kirkkomme on ollut mukana, keskeinen oli myös *Porvoon yhteinen julkilausuma* (1992), joka osaltaan hyödyntää luterilais-katolisen ja anglikaanis-katolisen dialogin tuloksia. Pidimme silmämme auki myös muille katolisen kirkon käymille teologisille

186 VY 218.

dialogeille esimerkiksi vanhakatolisten ja ortodoksien kanssa. Onhan vaikkapa kysymys paaviudesta yhteinen ekumeeninen keskustelukysymys.

Koska tarkoitus on ilmaista kirkon opetus sen tunnustuksen ja opetusviran voimassa olevan opetuksen pohjalta, oli perustava lähtökohta rakentaa kanta tunnustuksellisten, kanonisten ja opetusviran dokumenttien valossa. Luterilaiselta kannalta keskeiseen oppiperustaan kuuluvat 1500-luvun tunnustuskirjat. Katolisen kirkon tuoreimmat yhtä auktoritatiiviset asiakirjat ovat puolestaan Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen dokumentit 1960-luvulta, mikä tuo oman haasteensa eri aikana syntyneiden tekstien intentioiden vertaamiseen. Tämä edellyttää tietoisuutta historiallisesta tilanteesta, systemaattisista perusajatuksista sekä ekumeenisen ja teologisen kehityksen huomioon ottamista, niin että uskollisuus intentioille säilyy. Tätä helpottaa se, että luterilaisen teologian kannalta keskeisestä kriteriologisesta opista eli vanhurskauttamisopista on yhteinen julistus globaalilla tasolla annettuna – siitä huolimatta, että se jätti jälkeensä mainittuja jatkotyöskentelyä edellyttäviä kysymyksiä.

Klassisia ja reformaatioajan teologisia tekstejä hyödynnetään luonnollisesti historiallisen jatkuvuuden ja muutoksen hahmottamiseksi sekä riittävien taustatietojen saamiseksi. Ekumeenista kehitystä ja keskustelua voidaan sanoittaa ja löytää tukea tietyille tulkinnoille oppiperustasta ottamalla mukaan myös nykyajan teologiaa, modernin ekumeenisen liikkeen ja etenkin viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana kansainvälisen luterilais-katolisen teologisen dialogin aikana syntyneitä tekstejä.

Keskeiset tulokset

Dialogidokumentti itse asettaa tavoitteekseen: ”…pyrimme tuomaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja katolisen kirkon Suomessa lähemmäs toisiaan, ja toivomme, että tämä voi palvella suomalaisena panoksena ja lahjana luterilais-roomalaiskatolisen ykseyskomission tulevan työskentelyn hahmottelussa.”

Dialogiryhmän sisällä oli selkeästi havaittavissa yhteisymmärryksen yllättävääkin kasvamista: näinkö lähellä me tosiaan olemme toisiamme? Rukous ja työnteko kantoivat hedelmää. Dialogilla oli myös laajemmin myönteistä käytännöllistä vaikutusta ekumeeniselle ilmapiirille ja yhteistyölle luterilaisten ja katolilaisten välillä Suomessa. Dialogi tuki näin omalta osaltaan myös reformaation 500-vuotismerkkivuoden yhteistä muistamista. Lokakuussa Saksan kirkkojen neuvoston kokouksessa lausuttiinkin asiakirjaa esiteltäessä julki ihmetys, miten juuri Suomesta tulee näin intensiivinen dialogidokumentti.

Katolisen kirkon keskeinen ekumeeninen asiantuntija professori Wolfgang Thönissen on pitänyt lopputulosta merkityksellisimpänä pöydällä olevana asiakirjana ajatellen luterilais-katolisen teologisen dialogin tulevia keskusteluja kirkosta, eukaristiasta ja virasta. Erot sovittava yksimielisyys on sen verran syvällisesti ja perusteellisesti käsitelty, vaikka kysymykset paavin asemasta ja naispappeudesta jäävätkin vielä odottamaan jatkokäsittelyä. Yhteisen julistuksen ainekset ovat kuitenkin periaatteessa koossa aja-

tellen itse piispallista, kirkon kommuunion osana toteutettavaa vihkimystoimitusta instrumentaalisena, Pyhän Hengen lahjan sanan, kätten päällepanemisen ja rukouksen kautta välittävänä toimituksena.

Asiakirja on luovutettu luterilaisen kirkon arkkipiispalle, Kirkkojen maailmanneuvoston pääsihteerille ja Faith and Order -komission johtajalle sekä paavi Franciscukselle. Paavillisen kristittyjen ykseyden edistämisen neuvoston edustaja Monsignor Matthias Türk on seurannut työskentelyä läheltä ja tuonut omalta osaltaan dokumentin tuntemusta Luterilaisen maailmanliiton ja ykseysneuvoston tulevaa dialogityöskentelyä käsittelevään neuvonpitoon. Piispa Simo Peura on ollut mukaan tässä suunnittelutyöryhmässä, joka on pitänyt jo yhden kokouksen Genevessä. Kansainvälinen reseptio on etenemässä. Mm. dialogiryhmät USA:ssa ja Norjassa käsittelevät asiakirjaa, ja myös Roomassa järjestetään katolisia ja luterilaisia asiantuntijoita kokoava asiantuntijaseminaari yhteistyössä Pyhän ristin yliopiston ja *Centro pro Unionen* kanssa. LML:n Saksan kansalliskomitea ja Saksan katolinen piispainkokous sekä Amerikan luterilaiset ja katolilaiset antavat kevään aikana lausuntonsa asiakirjasta.

Arviointia

Yksi kysymysmerkki on ollut se, miten luterilais-katolisen dialogin suhteen varsin keskeisellä avainalueella eli Saksassa suhtaudutaan suomalaiseen dialogidokumenttiin. Piispa Simo Peura on kiinnittänyt huomiota Luterilaisen maailmanliiton Saksan kansalliskomitean lausuntoon amerikkalaisesta luterilais-katolisesta *Declaration on the Way* -asiakirjasta ja todennut, että lausunnossa esiin tuleva Leuenbergin konkordian ehtoollisopin vaikutus Saksan luterilaisten kannanottoon merkitsee sitä, että sen mukaan luterilaiset voivat kyllä opettaa reaalipreesensiä, mutta eivät käytännössä sitä noudata. Peura korostaa: ”Tämä vaikeus on kohdattava ja voitettava, kun luterilaiset ja katolilaiset pohtivat kansainvälisen dialoginsa tulevaisuutta.”[187]

Toivon merkkejä keskustelun etenemisestä Euroopan protestanttien vuosikymmeniä korostamasta jäykästä ”Perusta” (*Grund*) – ”ilmaus” (*Gestalt*) -kaavasta protestanttisen identiteetin ilmauksena myös konkreettisen ekklesiologian hahmottamiseen on kuitenkin havaittavissa. Euroopan protestanttisten kirkkojen yhteisö ja kristittyjen ykseyden edistämisen neuvosto ovat näet aloittamassa virallista teologista dialogia Baselin yleiskokouksen päätöksellä. Taustalla on yhteinen pohjapaperi *On Church and Church Communion* (2018). Siinä kiinnitetään huomiota siihen, miten Leuenbergin kirkkoyhteisön asiakirja *The Church of Jesus Christ* epäsuorasti viittaa Vatikaanin II kirkolliskokouksen asiakirjaan *Lumen gentium*. LG puolestaan oli itse saanut vaikutteita

187 Peura 2018, 130.

aiemmista teologisista dialogeista. Raportti haluaa tuoda esiin nämä liittymäkohdat ja näyttää, että jatkokeskustelu ekklesiologisista kysymyksistä voi tuoda hyviä tuloksia.[188]

Raportti ei ole myöskään aiempien Leuenberg-raporttien tavoin tiukasti sidoksissa konkordian metodiin, vaan soveltaa ”differentioivaa konsensusta” ja täydentää sitä reseptiivisen ekumenian menetelmällä. Asiakirjan johdanto painottaa: ”Siten tiestä kohti täyttä yhteyttä tulee itsetutkistelun, katumuksen ja toisiltamme oppimisen prosessi.”[189]

Kuten *Kasvavaa yhteyttä*, myös tämä asiakirja lähtee liikkeelle käsityksestä kirkosta kolmiyhteisen Jumalan kirkkona lähtökohtana kirkon elämälle ja muodolle. ”Tämä lähtökohta ja perusta määrittää *miten* kirkko elää (sen hahmo) ja *mitä tarkoitusta varten* (sen missio tai tarkoitus). Kirkon missio täytyy nähdä eskatologisen täyttymyksen taustaa vasten.”[190]

Huomionarvoista on, että lisäämällä kokonaisuuteen ”mission” käsite voidaan nyt ymmärtää läheisemmin ”perustan” ja ”ilmaisun” välinen suhde. Näin voidaan kuroa umpeen vastakkainasettelua ”tapahtuvan sanan” ja ”sakramenttien kirkon” välillä. Asiakirja toteaa: ”Kun distinktio perustan, ilmaisun ja mission välillä *ei* ala uskon kirkon ja näkyvän kirkon ymmärtämisestä kahtena erillisenä entiteettinä, se voidaan lukea implisiittisenä vastauksena konsiilin muotoiluun, joka osaltaan epäsuorasti käsittelee reformaation distinktiota näkyvän ja näkymättömän kirkon välillä. Erittely perustan, ilmauksen ja mission välillä voidaan jakaa yhdessä, jos on todellakin totta, että kirkko ei ole mielivaltainen muodoltaan, vaan läpinäkyvä perustansa suhteen, siten tunnistettavissa Jeesuksen Kristuksen kirkoksi ja viime kädessä tarkoituksensa valossa.”[191] Tärkeää on myös, että Jeesuksen Kristuksen kirkkoa ja roomalaiskatolista kirkkoa ei konsiilissa samasteta kattavasti toisiinsa. *The Church of Jesus Christ* puolestaan korostaa, ettei Jeesuksen Kristuksen kirkon rakenteita voida muovata mielivaltaisesti. Tulee olla uskollinen jumalalliselle perustalle.[192]

Tärkeää ja uutta keskieurooppalaisessa protestanttisessa keskustelussa on myös se, että todetaan: ”…tänään kirkko *creatura Verbi* ja kirkko ikään kuin sakramenttina voidaan tulkita suhteessa toisiinsa. Sakramentin käsite, erityisesti, esittää hellittämistä absoluuttisesta kirkon näkyvän puolen korostamisesta kohti tasapainoisempaa käsitystä kirkon perustan, muodon ja eskatologisen päämäärän välillä. Tästä yhteisestä näkökulmasta nähtynä kerran teologisesti kiistanalaiset luonnehdinnat menettävät kirkkoja jakavan tärkeytensä.”[193] Vielä mainittakoon vanhurskauttamisen ja kirkon kytkemisestä yhteen. Taustalla on se, että asiakirja hyödyntää kansainvälisen luterilaiskatolisen dialogin tuloksia:

188 *On Church and Church Communion*, s. 3.

189 *On Church and Church Communion,* s. 4.

190 ibid, s. 5.

191 Ibid, s. 8.

192 ibid, s. 9.

193 *On Church and Church Communion*, s. 16.

”42. Kirkko (mukaan lukien sakramentit ja palveluvirka) palvelee yksilön suoraa jumalallista yhteyttä ja kirkon sisäistä yhteyttä. Kirkko ja vanhurskauttaminen kuuluvat siksi erottamattomasti yhteen eivätkä millään muotoa ole kilpailuasetelmassa toisiinsa nähden. Tämä yhteys tulee esiin uskon ja kasteen korrelaatiossa.”[194]

Viran sanotaan kuuluvan kirkon olemukseen. Virkaan vihityillä on erityistehtävä evankeliumin julistuksessa. Siksi tällainen virka on yhteisen käsityksen mukaan välttämätön kirkon olemassaololle.[195] Vielä todetaan: ”Protestanttiset ja katoliset näkökulmat ovat yhtä mieltä, että evankeliumin julistuksen perustehtävät sanan ja sakramentin kautta, *episkopé* ja diakonia ovat välttämättömiä kirkon olemassaololle ja heijastuvat sen virkojen ja palvelutehtävien muodossa.”[196]

Toivoa siis on luterilais-katolisen ja luterilais-protestanttisen ekumenian etenemisestä, kunhan sakramentaalista lähestymistapaa ja luterilais-katolisen dialogin tuloksia voidaan soveltaa myös käsiteltäessä eukaristiaa avoimella mielellä ja ekumeenista konsensusta hakien. Myös Suomessa on syytä seurata prosessin etenemistä tarkasti. Se, että myös reformoidut hyväksyivät *Yhteisen julistuksen vanhurskauttamisopista* merkitsi käytännössä luopumista ainakin eksklusiivisesta *Leuenbergin konkordian* forenssisesta vanhurskauttamistapahtuman tulkinnasta. Yksi lintu ei vielä kesää tee, mutta ehkä useampi sitä jo valmistaa uskottavalla tavalla.

3.10. Suhteet Euroopan protestanttisten kirkkojen yhteisöön

Suomalainen luterilaisuus, reformoidut ja Leuenbergin konkordia

Meillä Suomessa ei historiallisesti ole ollut reformoituja omana kirkkokuntanaan, joten on syytä pohtia aluksi syitä tähän sekä toiseksi sitä, miten meillä on kommentoitu lähinnä keskieurooppalaista perua olevia ratkaisuja luterilaisten ja reformoitujen sekä laajemminkin reformaatiosta juontuvien kirkkojen kesken. Keskeiseksi tulee tällöin Leuenbergin konkordian ja sen pohjalta muodostetun Euroopan protestanttisten kirkkojen yhteisön analysointi. Käytän tässä pohjana asiasta laatimaani selvitystä, joka julkaistiin myös *Teologisessa aikakauskirjassa* 4/2009.

194 Ibid, s. 18–19.

195 Ibid, s. 27.

196 Ibid, s. 29.

Luterilaisuus Ruotsin valtiokirkoksi – kielletty reformoitu protestantismi

Ensin kuitenkin katsaus historiaan – miten Ruotsi-Suomesta tuli luterilainen ja miten reformoitu kristillisyys on rajautunut pitkään pois virallisesti hyväksytyistä kristillisistä kirkkokunnista – taustatekijä, joka edelleen täällä vaikuttaa. Upsalan kokouksen päätös v. 1593 vakiinnutti luterilaisuuden Ruotsi-Suomessa. Päätöksessä vedettiin rajaa niin katolisena pidettyyn Juhana-herttuan nk. punaiseen messukirjaan kuin reformaation vasempaan siipeen, reformoituihin ja anabaptisteihin päin. Suomessa Turun piispa Eerikki Sorolainen tosin oli pitänyt Juhana III:n liturgiaa evankelisen uskon mukaisena, mutta noudatti kuuliaisesti Upsalan päätöstä. Sorolainen jatkoi Mikael Agricolan ja Paavali Juustenin edustamaa konservatiivisen luterilaisen reformaation perinnettä, jonka merkit ovat edelleenkin suomalaisessa luterilaisuudessa nähtävissä. Upsalassa todettiin:

> ” Ensiksi me kaikki tahdomme yksimielisesti pysyä Jumalan puhtaassa ja autuaaksi tekevässä sanassa, joka on kirjoitettu pyhien profeettojen, evankelistojen ja apostolien kirjoituksissa…. Raamattu on oikea kristillisen opin perusta ja tukipylväs… Kenenkään ihmisen ei näet ole lupa tulkita Jumalan sanaa oman mielensä mukaan, eikä tässä ole katsottava eikä kunnioitettava kenenkään asemaa, korkea-arvoisuutta tai arvovaltaa, vaan yksin Raamattua. …
>
> Toiseksi ilmoitamme haluavamme täysin pitäytyä Apostoliseen uskontunnustukseen sekä Nikaian ja Athanasioksen tunnustuksiin, kuten myös siihen vanhimpaan, oikeaan ja muuttamattomaan Augsburgin tunnustukseen, jonka vaaliruhtinaat, ruhtinaat ja kaupungit ojensivat keisari Kaarle V:lle Augsburgin suurilla valtiopäivillä vuonna 1530 jälkeen Kristuksen syntymän. …
>
> Siitä liturgiasta, jonka eräät papit maassamme ovat ottaneet käyttöön, me olemme jyrkästi sanoutuneet irti. … tuo liturgia on taikauskoa ja pohjimmaltaan samanlainen kuin paavilainen messu, joka herättää pahennusta sekä kaventaa ja halventaa Kristuksen, meidän Vapahtajamme, ansiota. … Samoin me sanoudumme jyrkästi irti kaikista sakramentin halveksijoiden, zwingliläisten ja kalvinilaisten harhoista, kuten myös uudestikastajista ja kaikista muista harhaoppisista, minkä nimisiä lienevätkin. Heitä emme keskuudessamme hetkeäkään siedä emmekä hyväksy heidän oppejaan. … harhaoppisen ei ole lupa pitää julkisia kokouksia kodeissa tai muualla.”

Hyvä esimerkki suomalaisesta vielä ruotsalaistakin konservatiivisemmasta suhtautumisesta keskiaikaisen, omaksi muodostuneen uskonperinnön vaalimiseen Ruotsin kuninkaan painostuksesta huolimatta on, että vuonna 1599 Kaarle-herttua kehotti lähettä-

mään 50–60 ruotsalaista pappia Suomeen, koska täkäläiset papit olivat hänen mukaansa ”paavillisen hapatuksen vallassa” ja harjoittivat yhä ”taikauskoisia kirkonmenoja”[197].

Vuoden 1634 Ruotsin hallitusmuoto määräsi luterilaisuuden kaikille pakolliseksi valtakunnanuskonnoksi. Vuonna 1647 luterilaista identiteettiä vahvistettiin ja edettiin Ruotsi-Suomessa varhaisortodoksiasta kohti täysortodoksiaa, kun papisto hyväksyi Yksimielisyyden ohjeen. Taustalla oli se, että vuoden 1530 muuttamaton Augsburgin tunnustus ei enää riittänyt unionismin eli luterilaisen tunnustuksen ylittävän yleisprotestantismin torjumiseen. Kuitenkin vasta vuoden 1663 uskontoplakaatti, jonka nojalla Yksimielisyyden ohje hyväksyttiin virallisesti osaksi Ruotsi-Suomen luterilaisen kirkon tunnustusta toisen asteen tunnustuksena, oli täysortodoksian läpimurto.[198]

Seurauksena tästä kaikesta oli, että reformoitua kristillisyyttä ei Ruotsi-Suomessa kirkkolain pohjalta hyväksytty – olihan esimerkiksi reformoitu oppi ehtoollisesta tai kaksinkertaisesta predestinaatiosta torjuttu. Eroja oli myös kirkko-, virka- ja raamattukäsityksessä ja suhtautumisessa liturgiaan, kirkkotaiteeseen sekä valtion ja kirkon väliseen suhteeseen. Pohjimmiltaan oli ajattelumuotoon ja todellisuuskäsitykseen kytkeytyvänä peruserona luterilaisuuden sakramentaalinen, inkarnaation reaalisuutta korostava ajattelumalli, jonka mukaan ääretön mahtuu äärelliseen (*finitum est capax infiniti*) toisin kuin reformoidussa ajattelussa, jossa painottuu ajatus siitä, että ääretön ei mahdu äärelliseen, *finitum non est capax infiniti*-näkökulma. Tästä oli seurauksena kirkon funktionaalisen tapahtumaluonteen sekä Raamatun formaalisen inspiraation ja pyhityksen korostaminen verrattuna Lutherin enemmän Kristuksen läsnäoloa korostavaan ajatteluun.

Myöhempi uskonnonvapauslainsäädännön kehitys teki mahdolliseksi myös reformoiduille saada tilaa Ruotsin ja Suomen kontekstissa- vaikka varsinaista reformoitua kirkkoa ei Suomeen ole vieläkään vakiintunut. Reformoituun perinteeseen kuuluvia tunnustustekstejä julkaistiin ensimmäisen kerran laajemmin suomeksi STKS:n kirjassa *Reformaation tunnustukset* (2009).

Suomessa wittenbergiläinen luterilainen täysortodoksia oli voimissaan etenkin Enevaldus Svenoniuksen aikana. Kansanopetuksen isät, piispat Gezelius vanhempi ja nuorempi, sen sijaan olivat maltillisempia, ja Gezelius nuorempi oli 1600-luvun lopulla kirjeenvaihdossa Philipp Jakob Spenerin kanssa. Tätä kautta hän oli osaltaan rantauttamassa pietismin ja sitä kautta myös reformoidun teologian vaikutteita erityisesti Raamattu-käsitykseen ja uskovien seurakunnan korostamiseen vanhaluterilaisen Sanan ja sakramenttien painottamisen sijaan. Reformoitu teologia on vaikuttanut varhaisemmasta myöhempään pietismiin ja aina uuspietismiin asti 1960-luvulla. Reformoidun ajattelumallin vaikutteita kantautui myös filosofian kautta: olihan esimerkiksi Immanuel Kant taustaltaan kalvinisti – joskin myös luterilainen Leibniz

197 Laasonen 1991, 21.

198 Laasonen 1991, 105.

oli ireenikkona yhteydessä pietisteihin mutta myös katolisiin ja ortodokseihin päin pyrkien edistämään kristittyjen ja kirkon yhteyttä ja ykseyttä unioniajatusten kautta.

Autonomian ajan vaikutus, herätysliiketeologia ja uusprotestantismi

Nykyistä Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa ja sen identiteettiä ajatellen autonomian ajalla osana tsaarin ortodoksista Venäjää on ollut huomattava merkitys. Vuoden 1686 karoliinisen kirkkolain mukaan, joka säilyi aina vuoden 1869 Schaumannin kirkkolakiin asti, ”Oikeasta kristillisestä opista” määrättiin, että ”kaikkien on tunnustauduttava, ainoastaan ja yksinomaan siihen kristilliseen oppiin ja uskoon”, joka ”perustuu” (är grundad) Jumalan sanaan, on ”kirjoitettuna” (författad) kolmessa vanhakirkollisessa tunnustuksessa ja ”selitettynä” (förklarad) Sovintokirjassa. Yksimielisyyden ohje tuli siis kirkkolakiin vain toisen asteen tunnustuksena.

Kuningas käytti kirkkolain mukaan määräysvaltaansa kirkon ensimmäisenä jäsenenä sen sisältä päin. Kirkko ei ollut siis valtiokirkko, vaan kirkko ja valtio olivat yhtä. Kun kirkon ensimmäisenä jäsenenä ei enää Suomessa ollutkaan luterilainen kuningas vaan ortodoksinen tsaari, kirkon itsenäisyys korostui luontevasti, kun samalla suuriruhtinaskunnalle myönnettiin sisäinen autonomia. Vuoden 1869 Schaumannin kirkkolaissa sitten toteutui - kuten Mikko Juvan kirkkohistoriallinen tutkimus asian ilmaisee - kehitys valtiokirkosta kansankirkoksi.

1800-luvun kuluessa herätysliikkeet ja niiden teologia saivat vähitellen yhä enemmän jalansijaa kirkossamme – toisaalta pappien ja teologian opettajien myötä myös luterilainen tunnustus ja ajan teologiset virtaukset, kuten Raamattua korostava beckiläisyys ja välitysteologia, vaikuttivat epäilemättä vastavuoroisesti herätysliikkeisiin, niin että muodostui omintakeinen suomalainen synteesi, johon maltillisella luterilaisella reformaatiollamme ja siten katolisella taustalla oli oma vaikutuksensa, mutta ortodoksikontaktit olivat painaneet oman leimansa. Herätysliikkeiden ja luterilaisen tunnustuksen vaikutus näkyi kaiketi osaltaan siinä, että meillä suhtauduttiin usein melko kriittisesti uus- tai liberaaliprotestantismin uskon sisältöä ajan aatevirtauksiin sitoviin ajattelumalleihin. Herätysliikkeet pitivät osaltaan Lutheria esillä ja suomensivat hänen teoksiaan.

Kontakti ortodoksiseen Venäjään ja oma ortodoksinen vähemmistökirkkomme toisena virallisena kansankirkkona ovat jo historiallisesti vaikuttaneet suomalaiseen luterilaisuuteen Ruotsi- ja Saksa-kytkösten ja muiden eurooppalaisten ja sittemmin amerikkalaisten ja globaalien vaikutteiden tavoin. Vuonna 1970 virallisesti aloitettu Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon teologinen dialogi vaikutti osaltaan siihen, että korostettiin luterilaiseen tunnustukseen, etenkin Augsburgin tunnustukseen sisältyvää ajatusta, jonka mukaan luterilaisuus katsoo liittyvänsä jakamattoman kirkon katoliseen uskonperintöön Raamattu- ja Kristus-keskeisessä orientaatiossaan. Tarkoituksenahan ei ollut perustaa uutta kirkkoa vaan uudistaa sitä ja korjata epäkohtia.

Ekumeenisen Luther-tulkinnan kansallinen ja kansainvälinen relevanssi

Tuomo Mannermaa esitti ensimmäisen kerran teesinsä Lutherin teologialle kantavasta ”uskossa läsnäolevan Kristuksen” teemasta ortodoksisen jumalallistumisajattelun ja luterilaisen vanhurskauttamiskäsityksen leikkauspisteenä Kiovan neuvotteluissa v. 1977. Esitelmänsä perusidean hän laajensi sitten tutkimukseksi *In ipsa fide Christus adest*, joka ilmestyi vuonna 1979 ja inspiroi kokonaista Helsinkin Luther-tutkimuksen paradigmaa, joka on vaikuttanut paitsi luterilais-ortodoksisiin dialogeihin myös esimerkiksi Yhteiseen julistukseen vanhurskauttamisopista, Porvoon yhteiseen julkilausumaan, luterilais-metodistiseen dialogiraporttiin Kristuksesta osalliset sekä jota on hyödynnetty myös luterilais-helluntailaisessa dialogissa. Voipa mainita, että maailmalla tunnetuin suomalainen ekumeenikko lienee helluntailaistaustainen luterilainen professori Veli-Matti Kärkkäinen, joka väitteli Tuomo Mannermaan oppilaana ja on pitänyt esillä suomalaisen Luther-tutkimuksen antia myös Kaliforniassa Fullerin teologisessa seminaarissa, missä useampi helluntailaisten kirjoittama väitöskirja on syntynyt näiden ajatusten pohjalta.

Samanaikaisesti, kun Suomessa luterilainen identiteetti ja ymmärrys luterilaisuuden liittymisestä vanhan kirkon jakamattomaan uskonperintöön vahvistui etenkin neuvotteluissa ortodoksien kanssa allekirjoitettiin 16.3.1973 Keski-Euroopan luterilaisten ja reformoitujen sekä muutamien metodistien ja unioitujen kesken Leuenbergin konkordia, joka astui voimaan 1.10.1974. Sen tarkoituksena oli lopettaa reformaatioajalta polveutuvien kirkkokuntien erillisyys, ottaa lähtökohdakseen ”yhteinen käsitys evankeliumista”, joka ”avaa mahdollisuuden julistaa ja toteuttaa kirkollinen yhteys (*Kirchengemeinschaft*)”. Ehtoollis- ja saarnatuoliyhteyden luoneen sopimuksen allekirjoittajiin kuului alun perin luterilaisia, reformoituja ja unioituja kirkkoja sekä niiden esireformatoriset sisarkirkot valdolaiset ja Böömin veljien kirkko. Tämän jälkeen on mukaan liittynyt viisi eteläamerikkalaista, lähinnä saksalaisista maahanmuuttajakirkoista kehittynyttä protestanttista kirkkoa sekä seitsemän metodistista kirkkoa ”Yhteinen julistus kirkollisesta yhteydestä” – asiakirjan pohjalta. Kaiken kaikkiaan allekirjoittajakirkkoja on tällä hetkellä 105.[199]

Suomen evankelis-luterilainen kirkko ei ollut asiassa passiivinen vaan periaatteellisesti ekumeenisesti avoin. Se osallistui edustajiensa (piispa Erkki Kansanaho ja dosentti Fredric Cleve) välityksellä konkordian laatimiseen. Suomessa käynnistettiin myös perusteellinen selvitystyö ”konkordian sisällön ja käytännöllisten seuraamusten selventämiseksi”. Varhaisista selvityksistä mainittakoon Suomen evankelis-luterilaisen kirkon työryhmän muistio *Leuenbergin konkordialuonnoksen teologisia perusongelmia* (MESJ 22, 1973), työryhmän John Vikström, Fredric Cleve, Tuomo Mannermaa laatima *Mietintö Euroopan reformatoristen kirkkojen Leuenbergin konkordiasta* (1974) sekä mietinnön esittämään konkordian kokonaistulkintaan eriävän mielipiteen jättäneen

199 www.leuenberg.net.

Tuomo Mannermaan v. 1978 ilmestynyt tutkimus *Preussista Leuenbergiin. Leuenbergin konkordian teologinen metodi* (MESJ 29).

Kuten myös emeritusarkkipiispa John Vikström on todennut, luterilainen kirkkomme on historiallisten kontroverssien jättämien jälkien myötä suhtautunut varauksellisesti reformoituun kristillisyyteen. Siitä huolimatta reformoituja vaikutteita on maassamme ja kirkossamme ollut tiettyinä aikoina ja tietyissä ryhmissä. Viime vuosikymmeninä suomalaisen luterilaisuuden valtavirralla on ollut huomattavia vaikeuksia identifioitumisessa sellaiseen protestanttiseen asenteeseen, johon sisältyy peruskriittinen asenne vanhan kirkon oppeja ja traditioita kohtaan. Vikström toteaa: ”Koska pidämme kirkkoamme ei vain evankelis-luterilaisena vaan myös evankelis-katolisena, sekä Zwinglin Zürich että kalvinistinen Geneve aiheuttavat teologisia ongelmia meille”.[200] Vikström korostaakin, että kirkkomme on nimenomaan teologisista syistä kieltäytynyt allekirjoittamasta Leuenbergin konkordiaa.

Vuoden 1973 Leuenbergin konkordia ja sen torjuminen Suomessa 1977

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous toteaa päätöksessään vuodelta 1977, että ”…pyrkimykset konkordian sekä periaatteellisen että käytännöllisen sisällön selvittämiseksi eivät ole vielä johtaneet kirkossamme sellaiseen yksimielisyyteen konkordian tulkinnasta, että sen hyväksyminen allekirjoittamisen muodossa olisi mahdollista”. Lisäksi todettiin, että ”konkordialla ei ole käytännöllistä merkitystä tunnustustenvälisille suhteille Suomessa, minkä vuoksi ei ole olemassa välitöntä allekirjoittamisen tarvetta”.

Perustevaliokunta tähdensi lisäksi, että tilanteemme, jossa meillä ei ole Keski-Euroopan kaltaisia ongelmia reformaation kirkkojen kesken, ei kuitenkaan oikeuta välttämään vastuutamme. Meidän tulee tukea vaikeuksissa olevia sisarkirkkoja yhteisvastuullisesti. Tähän tukeen kuuluu paitsi myönteinen osallistuminen, tunnustukseemme sisältyvän ekumeenisen velvoitteen mukaisesti, oppikeskusteluihin myös konkordian tarvittaessa kriittinenkin arvioiminen. Kaikissa suhteissa ei voida luonnollisestikaan edetä vain luterilaisen tunnustuksen ehdoin, kun pyritään tasapuoliseen kohtaamiseen, mutta kysymys kuuluukin, onko saavutettu riittävässä määrin yksimielisyyttä luterilaisuuden kannalta keskeisistä opinkohdista.[201] Asiaa oli selvitelty perusteellisesti ennen kirkolliskokouksen päätöstä ja selvitystyö jatkui osin myös päätöksen jälkeen.

200 Vikström 2011, 19.

201 Perustevaliokunnan mietintö n:o 3/1977 piispainkokouksen esityksestä n:o 1/1976, joka koskee Euroopan reformatoristen kirkkojen konkordiaa (Leuenbergin konkordia), 5.

Konkordiaa kohtaan suunnattu teologinen kritiikki

Leuenbergin konkordiaan Suomessa, ja myös esimerkiksi Ruotsissa ja Saksassakin, kohdistettu kriittinen arviointi – filosofis-teologiseen problematiikkaan menemättä - voidaan tiivistää esimerkiksi seuraavasti (Forsberg 2003):

1. LK perustuu ”minimikonsensuksen” ajatukselle, jolloin se jää varsin monitulkintaiseksi

2. LK perustaa kirkollisen yhteyden erottelun ”perusta” (Grund) ja ”muoto” (Gestalt) varaan.

3. LK:n avainkäsite ”kirkollinen yhteys” (Kirchengemeinschaft) on liian epäselvä ja epämääräinen

4. LK:n sitovuusaste on epäselvä. Joissakin tapauksissa siitä ei ole ollut mitään seurauksia allekirjoittajakirkkojen elämälle.

5. LK:n luonne tunnustuskirjana ja sen suhde allekirjoittajakirkon tunnustuskirjoihin on hämärä. Virallinen tulkinta on, että LK ei korvaa jäsenkirkkojen tunnustuksia, vaan ne säilyvät voimassa.

6. Kaikkein vaikein LK:n yksittäinen ongelma on ehtoollisopin muotoilu. Se ei ole luterilaisen käsityksen mukaan tyydyttävä. (Vrt. LK 15 b: ”Ehtoollisessa ylösnoussut Jeesus Kristus lahjoittaa itsensä kaikkien puolesta annetussa ruumiissaan ja veressään lupauksen sanansa kautta leivän ja viinin kanssa”.)

Yleisesti ottaen konkordiaan kriittisesti suhtautuneiden luterilaisten, kuten arkkipiispa Martti Simojoen, huolena on ollut pelko luterilaisen identiteetin hämärtymisestä ja ”luterilaisen kirkollisen substanssin säilymisestä” sekä yleensä kristillisen uskon substanssin säilymisestä yhtäältä moralismin, toisaalta eksistentialistisen elämäntulkinnan paineessa.[202]

Konkordian hyväksymistä kannattivat esimerkiksi Mikko Juva ja Fredric Cleve. Piispakunnassammekin aluksi esiintyneet kannatusäänet konkordialle yleisesti ottaen hiljenivät yhtäältä Simojoen epäilysten, toisaalta Tuomo Mannermaan perusteellisen tutkimuksen *Preussista Leuenbergiin* myötä. Mannermaa osoitti, että konkordia perustuu myös lopullisessa muodossaan olennaisesti hampurilaisen professorin Wenzel

202 Toiviainen 2004, 113. Vrt. Piispainkokouksen pöytäkirja 10.–11.9.1974, 44 arkkipiispa Simojoen puheenvuoro.

Lohffin yhteyskonseptioon. Sen kantava ajatus on, että ”oppia koskeva yksimielisyys ei ole kirkollisen yhteyden edellytys, vaan sen toivottava seuraus”.[203]

Mannermaa analysoi tämän ”proleptisen”, yhteyden ennakointiin perustuvan ekumeenisen mallin taustalla olevan erottelun ”perustan” (*Grund*) ja ”ilmauksen” (*Ausdruck*) tai ”kvalitatiivisen” vanhurskauttamistapahtuman ja ”kvantitatiivisen” opin välillä. Distinktion taustalla on eksistentiaaliteologinen jatkokehittely (esim. Gerhard Ebeling) Immanuel Kantin filosofiaan palautuvasta transsendentaalifilosofisesta ajattelumallista, jonka mukaan emme voi tietää ”oliota sinänsä” (*Ding an sich*) vaan ainoastaan sen, mitä se on ”meille” (für uns). Johdonmukaisena teologis-opillisena seurauksena puhtaan kvalitatiivisesta mallista on aktuaalisen uskon luottamuksen (*fides qua*) ja uskon sisällöllisen kohteen (*fides quae*) irtoaminen toisistaan.[204] Uskon sisältö ei ole enää objektiivisesti identifioitavissa.

Mannermaan mukaan keskeinen ongelma on se, että konkordian metodi hajoaa, kun puhtaaksi viljellyn kvalitatiivisen tulkinnan rinnalla tehdään kvantitatiivista, opillista toimitustyötä eli muutetaan sanamuotoja aiempaa lähemmäksi vanhan kirkon dogmaa sekä reformaation omia, historiallisia ajattelumuotoja. Näin itse menetelmästä ja peruslähtökohdasta tulee epäselvän monitulkintainen; tie kohti yksiyttä hämärtyy. Lopullisessa konkordiassa ei siis kuitenkaan selväpiirteisesti eroteta Gerhard Ebelingin eksistentiaaliteologisen mallin mukaan *fides iustificans*- ja *fides dogmatica* -aspekteja toisistaan, vaan pyritään kytkemään ne yhteen kirkollisen yhteyden julistamista seuraavassa ”realisoimisvaiheessa”.[205] Kirkolliskokouksen perustevaliokunta tulkitsikin, ettei lopullisessa LK:ssa ole jälkiä vanhurskauttamisopin korvaamisesta epämääräisellä vanhurskauttamistapahtumalla. Sen sijaan luterilaisen tunnustuksen kannalta keskeisen evankeliumin yhteisen ymmärtämisen näkökulmasta valiokunta piti puutteellisena erityisesti sakramenttien, kasteen ja ehtoollisen, käsittelyä konkordiassa.[206]

Piispainkokous totesi kevään 1976 istunnossaan LK:n ongelmia olevan erityisesti seuraavat: 1) Sen suhde luterilaiseen tunnustukseen jää epäselväksi, samoin 2) käsitteen ”kirkollinen yhteys” sisältö; lisäksi 3) konkordian teologinen menetelmä on ongelmallinen. Tällöin mitä ilmeisimmin viitataan sekä edellä mainittuun proleptiseen ekumeeniseen menetelmään että aktualistiseen, nyt-hetkistä julistusta uskon sisällön kustannuksella painottavaan teologiaan. Yleisesti ottaen konkordian vastustajat jakoivat huolen ”luterilaisen identiteetin sulamisesta olemattomiin”.[207]

---

203 Toiviainen 2004, 114. Vaikka vuoden 1974 Mietinnössä Vikström ja Cleve esittivät Mannermaata suopeamman kokonaistulkinnan konkordiasta ja näkivät sen siirtyneen lopullisessa muodossa yksimielisyyden ennakoinnista totuuksien hierarkian menetelmään, nämä systemaatikot olivat yksimielisiä siitä, että ”konkordian esittämät tulkinnat laista, ehtoollisesta, virasta ja kristologiasta ovat jokseenkin yleisluonteisia ja epätäydellisiä luterilaiselta kannalta katsottuna” (Mietintö 1974, 59).

204 Ks. Mannermaa 1978, 48–49. Opin käsitteen muuttumisesta modernissa teologiassa ks. tarkemmin Martikainen 1987. Modernin teologian maisemassa liikkuvasta vastaavasta sananteologisesta *Confessio Augustanan* tulkinnasta ks. myös Martikainen 1985, 54–56.

205 Mannermaa 1978, 150.

206 Perustevaliokunnan mietintö n:o 3/1977, 6–7.

207 Toiviainen 2004, 114–115.

Kirkolliskokouksen päätös toukokuussa 1977 noudatteli sekä piispainkokouksen että kirkolliskokouksen perustevaliokunnan ehdotuksia. Perustelut lähtivät liikkeelle siitä, että konkordiassa ei ole kyse vain ajan myötä poistuvista käytännöllisistä ongelmista vaan sen omista sisäisistä teologisista ongelmista. Perustevaliokunta tähdensi piispainkokousta suoremmin, että asiakirjassa ei ollut riittävästi selvitetty sitä, miten sen edustama kirkollisen yhteyden malli vaikuttaa luterilaisen kirkon identiteettiin ja ekumeeniseen asemaan.[208]

Leuenbergin kirkkoyhteisön/EPKY:n myöhempi teologinen kehitys

Suomen evankelis-luterilainen kirkko on aktiivisesti toteuttanut kirkolliskokouksen toivetta (1977), jonka mukaan pidetään ”tärkeänä sitä, että kirkkomme antaa konkreettisen tukensa konkordiaan liittyville pyrkimyksille osallistumalla konkordian edellyttämiin oppikeskusteluihin”. Suomalaisia delegaatteja on osallistunut Leuenbergin kirkkoyhteisön (LKY) ja sittemmin Euroopan protestanttisten kirkkojen yhteisön teologiseen työskentelyyn ja tarkkailijoina yhteisön yleiskokouksiin.

Teologisesta jatkotyöskentelystä mainittakoon edustavana esimerkkinä Leuenbergin kirkkoyhteisön keskeisin kirkko-opillinen dokumentti *Die Kirche Jesu Christi* (1995). Konkordian peruserottelu ”perustan” ja ”ilmauksen” välillä on omaksuttu myös tähän asiakirjaan.[209] Kirkko-opillisesti ja ekumeenisesti ongelmallista on erottelun vaikutus ekumeenisessa liikkeen keskeisen tavoitteen eli ”näkyvän ykseyden” ajatuksen hämärtymiseen. Jos ja kun kirkko- ja virkaoppi eivät näet selkeästi kuulu ”perustaan”, kirkon ykseyden ajatuskin helposti ymmärretään hengelliseksi ykseydeksi, näkymättömäksi prinsiipiksi, ei niinkään empiirisessä todellisuudessa toteutettavaksi.[210] Tämän perustendenssin mukaisesti Die Kirche Jesu Christi -dokumentissa (=KJC) myös Sanan ja sakramenttien sekä Pyhän Hengen työn välinen yhteys jää epäselväksi. Näyttäisi siltä, että Sana ja sakramentit sekä Hengen työ erotetaan toisistaan Augsburgin tunnustuksen (= CA) linjauksen vastaisesti. Tämä johtaa kirkon teologisen ja historiallisen puolen irtautumiseen toisistaan, mikä puolestaan vaikeuttaa tai tekee mahdottomaksi ymmärtää näkyvä ykseys ekumenian tavoitteena. Tähän kyseisen asiakirjan ongelmaan on kiinnitetty huomiota myös anglikaanisessa kritiikissä.[211]

KJC kylläkin puhuu konkordiaa selvemmin kirkon virasta ja kirkko-opista, mutta näiden opinkohtien fundamentaaliteologinen perustelu voidaan edelleen nähdä ongelmallisena ”perusta” – ”ilmaus” -kaavion valossa. Vaikka opin sisällöllinen ymmärtäminen näin vahvistuu, kriitikot ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että virka- ja kirkko-

208 Repo 2008, 60.

209 Esimerkiksi Seville 2003, 13 pitää anglikaanisesta näkökulmasta ongelmallisena, jos erottelu ”perustan” ja ”ilmaisun” välillä systematisoidaan. Ruotsin kirkosta Ragnar Persenius (1996, 101) kritisoi sitä, että distinktiota “perusta” – “ilmaisu” ei työstetä selkeällä ja hyväksyttävällä tavalla.

210 Repo 2005, 164, 173.

211 Repo 2005, 177; *Seville* 2003, 16–17; anglikaanisesta kritiikistä Leuenbergin konkordiaa kohtaan yleensä ks. myös esim. Hill 1996, 108–113.

oppi voidaan KJC:n jälkeenkin edelleen tulkita vain historiallisesti määräytyneenä oppina, joka ei kuulu uskon ”perustaan”. KJC:ssä todetaan esimerkiksi: ”Koska kirkko on uskovien yhteisö, kirkon *muoto* saa erilaisia historiallisia ilmenemismuotoja”. Norjan ja Tanskan kirkot ovat viitanneet ko. dokumenttiin kirkollisen ja sakramentaalisen ymmärryksen syventäjänä, mikä on ollut keskeisenä taustatekijänä siinä prosessissa, joka on johtanut siihen, että nämä kirkot ovat vuonna 2000 (Norja) ja 2001 (Tanska) allekirjoittaneet konkordian.[212] Teologinen tutkimusdokumentti ei kuitenkaan ole luonteeltaan sitovaa konkordian jälkeistä opintulkintaa. Teologiset jatkokeskustelut ovat siis kylläkin olleet ilmeisen hyödyllisiä ja vahvistaneet konkordian kvantitatiivista tulkintamallia – ekklesiologia, virka, ykseyskäsitys –, mutta itse konkordiaa ja sen peruslähtökohtia ne eivät ole ainakaan sitovasti muuttaneet. Näyttäisi siten ollen siltä, että arvioivien johtopäätösten teko tulee yhtä kaikki perustaa muuttamattomana pysyneeseen LK:an.[213]

Kirkko-opilliseen keskusteluun liittyen konkordian ykseysmallin arvioinnin kannalta keskeisen käsitteen ”Kirchengemeinschaft” tulkinnasta on kuitenkin esitetty myös toisensuuntaisia arvioita. Esimerkiksi professori Risto Saarinen on esittänyt, että avainkäsite ”Kirchengemeinschaft” voitaisiin KJC:n tukevoittaman opillis-sisällöllisen argumentaation jälkeen tulkita ekumeenisessa liikkeessä sinänsä laajasti hyväksytyn ja alkuaan uusitestamentillisen ”koinonian” käsitteen avulla.[214]

Voidaan kuitenkin huomauttaa, että ”koinonian” käsite voidaan sekin tulkita monella tapaa – niin kuin ”raamatullis-patristinenkin”. Ainakaan toistaiseksi laajaa yhteisymmärrystä ei käsitteen käytöstä ole tässä mielessä saavutettu, vaikka ekumeenisessa keskustelussa ns. kommuunio-ekklesiologia onkin ollut varsin hyödyllinen. Esimerkiksi anglikaani Charles Hill myöntää, että KJC kylläkin avaa ovia ”kirkollisen yhteyden” käsitteen tulkinnalle ”koinonian” tai ”communion” käsitteen valossa. Kriittisenä havaintona hän kuitenkin tuo esille, että dokumentti ei systemaattisesti kytke näkyvää yhteisöä Sanan ja sakramenttien ymmärtämiseen kirkon konstitutiivisina tuntomerkkeinä, joita palvelee ordinoidun papiston kaitsenta (episcopé).[215]

Samalla tullaan saksalaisessa teologisessa keskustelussa esiintyvään painotukseen irrottaa CA 7 Augsburgin tunnustuksen kokonaisuudesta tavalla, joka ollut vierasta suomalaisella luterilaisuudelle ja johon on kirkossamme kiinnitetty huomiota mm. ottamalla kriittisesti kantaa VELKD:n ns. ”valtuuttamiskäytäntöön”, so. ei-ordinoidun henkilön valtuuttamiseen jakamaan sanaa ja sakramentteja rajoitetusti. VELKD:n asiakirjassa *Allgemeines Priestertum, Ordination und Beauftratung* (2006) argumentoidaan asiaa perusteltaessa tavalla, joka näyttää olevan seurausta CA 5:n (Kirkon virka) ja CA 14:n (Kirkollisesta järjestyksestä) irrottamisesta toisistaan tavalla, joka

212 Repo 2005, 162. Norjan kirkon ratkaisusta ks. http://www.kirken.no/english/engelsk.cfm?artid=5895 sekä Tanskan ratkaisusta http://interchurch.dk/dok/leuenberg-sign-eng.htm , katsottu 11.12.2008.

213 Ks. myös Persenius 1996, 105,107 ja Repo 2005, 163.

214 Saarinen 1996, 296–298; Saarinen 2002, 266.

215 Hill 1996, 112.

eroaa suomalaisesta CA:n lukutavasta ja joka pohjaa viran ymmärtämiseen olennaisesti juuri historiallisesti määräytyneeksi ilmenemismuodoksi. VELKD:n dokumentti on herättänyt Saksassa myös erityisesti katolisen kirkon puolelta ärtyneitä reaktioita.

Tärkeää puntaroitaessa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon mahdollista kannanoton uudelleenarviointia on liittää keskustelu myös Leuenberg-keskustelun jälkeisiin kirkkomme allekirjoittamiin ekumeenisiin asiakirjoihin ja niissä ilmenneeseen teologisesti puntaroituun ekumeeniseen linjanvetoon sekä Leuenbergin konkordian suhteeseen niihin.

Ekumeenisen metodologian kehitys ja Suomen kirkon opillisen ekumenian linja

Leuenbergin konkordian metodia kohtaan on Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa siis esitetty selkeän teologista kritiikkiä – joskin on ollut myös erimielisyyttä siitä, kuinka osuvaa arvostelu on ollut. Yhtä kaikki keskustelun taustalla ei ole ollut vain teoreettis-muodollisia vaan syvimmältään materiaalisia teologisia syitä: ekumeenisen metodologian valinnan taustalla on aina myös tietty käsitys opin ja tunnustuksen merkityksestä uskolle ja kirkolliselle yhteydelle. Jos lähtökohdat ovat monitulkintaiset, on vaikea sitoutua ja rakentaa luottamuksellisia suhteita. Vallitsevissa kannanotoissa on haluttu alleviivata riittävää opillista yksimielisyyttä ja portaittain etenemistä – ei vain minimikonsensusta – ennen kuin täysi kirkollinen yhteys voidaan toteuttaa. Luterilainen identiteetti ja ekumeeninen avoimuus on näin haluttu kytkeä yhteen.

Toisaalta Leuenbergin konkordian lopullisessa versiossa, kuten todettua, opillinen puoli painottuu vahvemmin kuin esikonkordioissa. Annettujen lausuntojen pohjalta tehdyssä toimitustyössä oli näet painetta siirtää tekstin painopistettä eksistentiaalisesti painottuneen metodologisen lähtökohdan mukaisesta versiosta kohti enemmän kristologis-opillisesti painottunutta tarkastelutapaa. Itse peruslähtökohta kuitenkin näyttää pysyneen entiselleen. Metodisesta perusideasta ei ole tehty ankaraan johdonmukaisuuteen tähtääviä johtopäätöksiä opin sisällöllisen puolen ymmärtämisen kannalta. Tekstin muotoiluja on kuitenkin muokattu lähemmäs historiallisia reformatorisia lähtökohtia. Uskonteologista painopistettä on siirretty opillisesti painottuneeseen suuntaan reflektoimatta kokonaisuuden johdonmukaisuutta.[216]

Valmiissa konkordiassa pyrittiin toisin sanoen noudattamaan ajatusta ”totuuksien hierarkiasta”, mutta epäselväksi jää, missä mielessä kirkollinen yhteys osana Jeesuksen Kristuksen kirkkoa toteutuu. Todetaan vain, että kirkollinen yhteys julistetaan ja sitä ”toteutetaan” todistuksessa ja palvelussa. Porvoon malli puolestaan rakentuu teologis-opillisen yhteisymmärryksen varaan. Opillisen keskustan ja periferian jännite jätetään

216 Mannermaa 1978, 125. Peura 2004, 177–179 kiinnittää Mannermaan tutkimuksen pohjalta huomiota konkordian metodiseen ambivalenssiin ja siihen, että ehtoollisopin kannalta on ongelmallista, että konkordia ei edusta sen enempää luterilaista reaalipreesens-ajatusta kuin spirituaalipreesens-ajatustakaan. Niinpä, kun opilliset lähtökohdat ovat epäselvät, herää kysymys, miten tämä oppikonsensus voi muodostaa pohjan kirkolliselle yhteydelle, kuten tarkoitus on.

voimaan eikä lähtökohdaksi oteta ei-objektivoitavissa olevaa uskonkokemusta. Yhteys rakentuu yksimielisyydelle kirkon opista ja kirkon sakramentaalisen olemuksen, ei kokemuksen ja siitä kumpuavan palvelun ja todistuksen varaan.[217]

Samantyyppistä menetelmää, so. portaittain etenevää sovitetun erilaisuuden mallia, joka ottaa lähtökohdaksi totuuksien hierarkian (*hierarchia veritatis*) ajatuksen, sovelletaan myös Luterilaisen maailmanliiton ja roomalaiskatolisen kirkon Yhteisessä julistuksessa vanhurskauttamisesta, jonka kirkolliskokous hyväksyi Porvoon julistuksen tavoin ”kirkkomme tunnustuksen pohjalta” toukokuussa 1998. Piispainkokous ja kirkolliskokouksen perustevaliokunta pitivät lausunnoissaan tärkeänä – LK:an viitaten –, että Yhteinen julistus ei tee eroa ”vanhurskauttamistapahtuman” ja sitä koskevan opillisen ilmauksen välillä.[218] Uskon luottamus (*fides qua*) ja uskon opillinen sisältö (*fides quae*) eivät tämän mukaisesti ole abstraktisti irrotettavissa toisistaan.

Korostettaessa vanhurskauttamisen trinitaaris-kristologista perustaa vanhurskauttamisoppia ei YJV:ssa siis eristetä muista opinkohdista, vaan ne asetetaan tasapainoiseen suhteeseen toisiinsa.[219] Näin samalla ollaan linjassa myös Lutherin opinkäsityksen kanssa, jonka keskuksessa on ajatus läsnä olevasta kolmiyhteisestä Jumalasta, joka on ilmoittanut itsensä erityisesti Kristuksessa ja että läsnä olevan Kristuksen kieltäminen yhdessä opinkohdassa olisi hänen kieltämistään myös muissa opinkohdissa.[220]

EKD:n ja SELK:n yhteistyösopimus (Vertrag) 2002 teologisen linjan ilmaisijana

Keskeinen syy käynnistää keskustelua Leuenbergin konkordian uudelleen arvioimisesta ovat olleet käytännön työskentelyolosuhteet esimerkiksi Saksan ulkosuomalaisten parissa. Saksan suomalaisten seurakuntatyössä oli jo pitkään ollut käytännössä saarnatuoli- ja ehtoollisyhteys EKD:n jäsenkirkkoihin tehtäessä työtä integraatioperiaatteella yhteistyössä paikallisten saksalaisseurakuntien kanssa. Tämä käytännön tilanne sai virallisen – myös teologisen – perustan, kun kirkolliskokous hyväksyi vuonna 2002 sopimuksen SELK:n ja EKD:n välillä.

Piispainkokouksessa käydyssä keskustelussa todettiin, että sopimus on luterilaisesta näkökulmasta Leuenbergiä parempi. Erityistä huomiota kiinnitettiin kolminaisuus- ja ehtoollisopin tyydyttävään muotoiluun.[221] Lopullisessa lausunnossaan piispainkokous totesi:

217 Repo 2008, 64.

218 Repo 2008, 66.

219 Peura 2004, 187; Persenius 1996, 103.

220 Vrt. Lutherin opin käsityksestä *Martikainen* 1987, 98.

221 Piispainkokouksen pöytäkirja 12.–13.2.2002, 28.

> Sopimusteksti on asiantuntevasti laadittu. Se sisältää kirkkomme oppiperustan keskeiset elementit. Sopimus ei sisällä kirkkomme omaksuman tunnustuksen kannalta ongelmallisia elementtejä. Tekstissä on lyhyesti ja ytimekkäästi vedottu keskeiseen yhteiseen oppiperustaan. Tämän pohjalta sopimuksessa mainittu saarnatuoli- ja ehtoollisyhteys sekä muu käytännöllinen yhteistyö kirkkojen välillä on mahdollista toteuttaa.[222]

Kirkolliskokouskäsittelyssä todettiin, että sopimuksen peruslähtökohdaksi oli otettu Porvoon asiakirja sekä Meissenin asiakirja, EKD:n ja Englannin kirkon yhteistyösopimus, joka tekee mahdolliseksi kirkkojen jäsenten vastavuoroisen osallistumisen ehtoolliselle. Näin ollen Leuenbergin konkordiaan nähden oli saatettu hyödyntää ekumeenisen kehityksen tuloksia ja kyetty muotoilemaan ”konsensusasiakirja, joka on sopusoinnussa niin kirkkomme perinteisen uskonkäsityksen kuin myös kirkkomme aikaisemmin solmimien sopimusten kanssa.” Erityisesti nostetaan esiin ehtoollisopin muotoileminen ”luterilaiselta kannalta tyydyttävällä tavalla”, eli reaalipreesens-ajatus tulee selvästi esiin, samoin kuin armonvälineen objektiivisuus.[223]

Sopimustekstissä ehtoollisesta lausutaan:

> Uskomme, että pyhän ehtoollisen vietto seurakunnissamme on Jeesuksen Kristuksen asettama uuden liiton juhla, jossa julistetaan Jumalan sanaa ja jossa ylösnoussut Jeesus Kristus on leivän ja viinin näkyvissä merkeissä itse läsnä. Tällä tavalla me otamme vastaan Kristuksen ruumiin ja veren ja näin Kristus antaa meille synnit anteeksi ja vapauttaa meidät uuteen elämään uskossa. Pyhän ehtoollisen vietossa koemme, että me olemme Jumalan armosta Kristuksen ruumiin jäseniä ja että meitä jatkuvasti vahvistetaan palvelemaan ihmisiä.[224]

Keskustelussa perustevaliokunnan puheenjohtaja piispa Ilkka Kantola totesi perustevaliokunnan kiinnittäneen huomiota ensinnäkin siihen, että tämä sopimus ei tarkoita sitä, että kirkkomme liittyisi Leuenbergin konkordiaan. Sen teologinen perusta ja metodi eivät näet rakennu konkordian vaan ennen muuta Porvoon julistuksen ja Meissenin sopimuksen varaan, kuten sopimuksessa myös eksplisiittisesti todetaan. Toiseksi Kantola kiinnitti huomiota siihen, että ehtoollisoppi oli voitu muotoilla molempia osapuolia tyydyttävällä tavalla.[225] Kirkkohallituksen esityksessä korostetaan samaan tapaan sitä, että asiakirjassa otetaan huomioon konkordian jälkeinen ekumeeninen kehitys ja että johdantoon ”on koottu klassisen kristinuskontulkinnan pääkohdat” ja että ehtoollisen

222 Piispainkokouksen pöytäkirja 12.–13.2.2002, 235.

223 Kirkolliskokouksen pöytäkirja, kevätistuntokausi 2002, perustevaliokunnan ko. mietintö, 2.

224 Kirkolliskokouksen pöytäkirja, kevätistuntokausi 2002, Luonnos sopimukseksi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Saksan evankelisen kirkon välillä, § 1 (2) f.

225 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous, keskustelupöytäkirja, kevätistuntokausi 2002, 218.

sakramenttia käsittelevä osio ”on saanut muotoilun, joka riittävän selkeästi ilmaisee luterilaisen opin mukaisen käsityksen Kristuksen todellisesta läsnäolosta ’leivän ja viinin näkyvissä merkeissä’.”[226]

Siten oli saavutettu oman teologisen linjan mukainen sopimus, joka mahdollisti omiin lähtökohtiin perustuvan alttarin ja saarnatuolin yhteyden EKD:n jäsenkirkkojen kanssa. Luterilaisesta identiteetistä ei tingitty, mutta toimittiin ekumeenisen velvoitteemme mukaisesti ottaen huomioon samalla käytännön tarpeet suomalaisten parissa Saksassa, sekä vastaavasti saksalaisten parissa Suomessa, tehtävässä seurakuntatyössä. Malli on hyvä pohja myös jatkotyöskentelylle ajatellen juuri esimerkiksi ulkosuomalaistyön tarpeita. Sitä on jo sovellettukin Itävallan luterilaisen kirkon kanssa solmitussa sopimuksessa, ja myös Ruotsin kirkko on hyödyntänyt SELK:n ja EKD:n sopimuksen teologista osiota EKD:n kanssa solmimassaan sopimuksessa.[227]

Johtopäätökset Leuenbergin konkordian käsittelystä Suomen ev.-lut. kirkossa

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ekumeeninen linja on viime vuosikymmeninä perustunut portaittain etenevän sovitetun erilaisuuden ykseysmalliin, jonka mukaisesti tulee ensin saavuttaa riittävä opillinen yhteisymmärrys ennen kuin voidaan kirkollista yhteyttä syventää ja solmia virallinen saarnatuoli- ja ehtoollisyhteys. Tällä tavoin on samanaikaisesti haluttu sekä olla uskollisia kirkkomme tunnustusperustan ilmaisemalle luterilaiselle identiteetille että olla ekumeenisesti avoimia.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko pyrkii olemaan uskollinen omille lähtökohdilleen, olemaan sama kirkko kaikkiin suuntiin. Niinpä yhteyksiä Euroopan protestanttisten kirkkojen yhteisöön on rakennettu samanaikaisen ekumeenisen avoimuuden ja suomalaisen luterilaisen identiteetin korostamisen hengessä. Työtä on tehty valitun teologisen linjan mukaisesti pitäen kiinni trinitaaris-kristologiseen uskoon ankkuroituvasta, reaalipreesens-ajatuksen keskeistä merkitystä luterilaisessa teologiassa korostavasta lähtökohdasta, niin että vanhurskauttamisoppi sijoitetaan tasapainoiseen suhteeseen muihin CA:n opinkohtiin.

---

226 Kirkkohallituksen esitys kirkolliskokoukselle nro 6/2002, 4.

227 Saarinen 1996, 293–294 toteaa Leuenbergin konkordian ekumeenisen uudelleenarvioinnin ongelmaksi sen, että konkordia on ollut ”ota tai jätä” -sopimus. Meissenin sopimusta sekä metodistisopimuksia lukuun ottamatta uusia sopimuksia ei ole haluttu tehdä. Tämän jälkeen tosin Norjan kirkko on omassa sopimuksessaan liittänyt omat tulkintaraaminsa LK:an ja korostanut tulkitsevansa sopimusta Porvoon sopimuksen läpi sekä sanoutuvansa irti ”protestanttisen blokin” rakentamisesta. Yhtä kaikki Saarinen pitää epärealistisena kaikkien Leuenberg-kirkkojen mukaan ottamisen uuden sopimuksen laadintaan ja pitää toisena vaihtoehtona Meissenin kanssa paralleelisen sopimuksen solmimista EKD:n kanssa ja sen katsomista, voisivatko muut Leuenberg-osapuolet sen allekirjoittaa. Tietyllä tapaahan Suomen 2002 sopimusta on tähän jälkimmäiseen tapaan siis käytettykin. Oppikirjaksi tarkoitetussa dokumenttikokoelmassa Ekumeeninen työkirja Saarinen (1998, 221) toteaa ”tietyn ekumeenisen johdonmukaisuuden” ilmeisesti edellyttävän, että ”Leuenberg-ryhmään ei kannata liittyä, ellei ryhmä pidä liittyjän muita sitoumuksia teologisesti oikeutettuina (vrt. *Leuenberg, Meissen and Porvoo*)”.

Leuenbergin konkordian lopullisessa versiossa on tosin annettu enemmän painoarvoa opilliselle ekumenialle kuin esikonkordioissa, mutta opin ja tunnustuksen sisällöllinen painoarvo jää etenkin luterilaisen identiteetin ja luterilaisuuden ekumeenisen aseman kannalta epäselväksi. Myös konkordian pääarkkitehteihin kuulunut Wenzel Lohff on myöntänyt, että on kyseenalaistettu, onko Leuenbergin konkordia protestanttisen erityisliittoutuman metodina riittävä esimerkiksi Kirkkojen maailmanneuvoston työskentelyn perustaksi.[228] Luterilaisen maailmanliiton ja Paavillisen kristittyjen ykseyden edistämisen neuvoston ykseyskomission entinen katolinen pj. ja entinen uskonopin kongregaation prefekti Gerhard kardinaali Müller toteaa varsin suorasanaisesti Leuenbergin konkordiasta kirjassaan *Einheit in der Wahrheit* (2011): ”Leuenbergin konkordia on sisäreformatorinen asia. Se tähtää alttarin ja saarnatuolin yhteyteen tunnustuksellisten kirkkojen yhteisössä. Katolinen kirkko ja ortodoksiset kirkot eivät voi ottaa sitä periaatteellisista syistä tarkasteluun.” Müllerin mukaan vaatimus tunnustaa evankelisen kirkon virat ilman että evankelinen kirkko tunnustaa katolisen vihkipappeuden merkitsee sitä, että oletetaan katolisen kirkon omaksuvan evankelisen uskonhermeneutiikan, mikä on sen itseymmärryksen vastaista.

Luterilais-katolista Yhteistä julistusta vanhurskauttamisopista on voitu todeta, että opillista minimikonsensusta parempi tie esimerkiksi roomalaiskatolisen kirkon suuntaan oli vanhurskauttamisopin yhteinen sisällöllinen ilmaiseminen, niin että jäljelle jääneet erot voitiin sovittaa keskenään. Se, että Leuenbergin kirkkoyhteisön/EPKY:n myöhemmässä teologisessa työskentelyssä on esimerkiksi virka- ja kirkko-oppia työstetty eteenpäin, ei vielä poista opin ja tunnustuksen epäselvää roolia itse konkordiassa. Lisäksi myös jatkotyöskentelyssä on tukeuduttu erotteluun ”perustan” (Grund) ja ”hahmon” (Gestalt) välillä, jonka tulkinnanvaraisuus on yksi keskeinen syy konkordian teologisiin ongelmiin.

Samaa lähtökohtaa kuin YJV:sta on mitä ilmeisimmin pyritty seuraamaan myös käytäessä Suomen evankelis-luterilaisen ja Suomen metodistikirkon ja Finlands svenska metodistkyrka’n välisiä oppikeskusteluja. Muistutettakoon myös, että jo kirkolliskokouksen päätöksessä konkordiasta vuonna 1977 todettiin: ”…kirkolliskokous harkitsee myös toimenpiteitä ehtoollisyhteyden aikaansaamiseksi niiden ei-luterilaisten kirkkojen kanssa, jotka ovat allekirjoittaneet tai jotka tulevat allekirjoittamaan konkordian.” Ulkosuomalaistyön käytännön ongelmia seurakuntatyön järjestämisessä esimerkiksi Sveitsissä voitaneenkin parhaiten lähteä hoitamaan samalta teologiselta pohjalta kuin Saksan evankelisen kirkon kanssa solmitussa sopimuksessa.

Näin menetellen noudatetaan myös kirkkomme ekumeenisen strategian (2009) mukaista linjaa. Strategian ensimmäisenä tavoitteena on ”kirkon näkyvän ykseyden” tavoitteleminen. Tämän tavoitteen toteuttamisen keinoista ja lähtökohdista kiinnitän huomiota erityisesti kolmeen strategiassa mainittuun alakohtaan:

228 Lohff 1991, 35.

- Pyrimme kristittyjen yhteyden toteutumiseen jumalanpalveluksessa ja yhteisessä ehtoollisessa

- Sitoudumme jakamattoman kristikunnan yhteiseen perintöön ja etsimme kristittyjen yhteyttä luterilaisen identiteettimme pohjalta

- Tavoittelemme yksimielisyyttä uskon perustotuuksista kaikkien kristittyjen kanssa

Suomen evankelis-luterilainen kirkko ei siis halua suinkaan hylätä yhteistyötä ja ekumeenisia pyrkimyksiä reformoitujen suuntaan. Tästä on osoituksena esimerkiksi Saksan evankelisen kirkon kanssa solmittu teologis-käytännöllinen yhteistyösopimus.

Luterilais-reformoidun ekumenian mahdollisuudet – pohdintaa

Historiallisiin reformoituihin tunnustuksiin vedettiin rajaa Ruotsi-Suomessa jo Upsalan tunnustuksessa, mutta luterilaisuudessa laajemmin ottaen erityisesti vuoden 1577 luterilaisessa *Yksimielisyyden ohjeessa*. Sen myötä torjuttiin reformoiduista tunnustuksista esimerkiksi Heidelbergin katekismus ja Myöhempi sveitsiläinen tunnustus. Erityisesti erimielisyys ehtoolliskysymyksessä muodostui ratkaisevaksi. Yksimielisyyden ohje toistaa muiden luterilaisten tunnustuskirjojen ja Lutherin ehtoolliskäsityksen, jota se pitää asetussanojen oikeana selityksenä. Kristus on todellisesti läsnä ehtoollisessa siten, että hänen ruumiinsa ja verensä on reaalisesti läsnä ehtoollisaineissa, leivässä ja viinissä, myös vastaanottajan uskosta riippumatta, objektiivisesti. Tämän lahjan ottaa usko vastaan pelastavalla tavalla. Vain reaalis-objektiivisen läsnäolon kautta voidaan saavuttaa luja varmuus syntien anteeksiantamuksesta sekä kaikki muut Kristuksen seuran lahjoittamat hyvyydet. Yksimielisyyden ohje korostaa, että toisin kuin filippistiprofessorit opettivat, sakramentti nautitaan sekä hengellisesti eli uskon kautta että suun kautta (*manducatio oralis*).[229]

Kyse ei siis ole vain yksittäisestä opista. Lutherin ehtoolliskäsitys kytkeytyy hänen teologiansa kokonaisrakenteeseen: triniteettioppiin, ristin teologiaan, agape-rakkauteen.[230] Järjen spekulaatiot johtavat Lutherin linjan mukaan kunnian teologiaan, ihmisen itsekeskeisen rakkauden mukaiseen ajatteluun ja siten väärään sakramenttioppiin. ”Reaalipreesenssi on ristiin, alennukseen ja häpeään kätkeytyvän jumalallisen rakkauden johdonmukainen seuraus. Kristus on sanan ja Hengen kautta läsnä yhtä todellisesti ehtoollisleivässä ja -viinissä kuin hän oli Marian kohdussa ja kalliohaudassa, vaikka olemisen tapa onkin erilainen. Toiseksi reaalipreesenssi on Lutherin mukaan myös välttämätön edellytys sille, että Kristuksen ristillä hankkima

229 Gassmann & Hendrix 2005, 145. Melanchthonista ks. myös esim. Pokki 2005, 288–289.

230 Ks. erityisesti Jari Jolkkosen väitöskirja *Uskon ja rakkauden sakramentti. Opin ja käytännön yhteys Martti Lutherin ehtoollisteologiassa* (2004).

kertakaikkinen sovitus voidaan ylipäänsä applikoida eli jakaa yhä uusille ihmisille."[231] Lutherin inkarnatorisella ja sakramentaalisella ajattelumuodolla on seurauksensa myös hengen ja materian suhteen ymmärtämiselle laajemmin – mikä näkyi esimerkiksi luterilaisten reformoituja huomattavasti myönteisempänä suhtautumisena musiikkiin ja kuvataiteisiin kirkkotaiteen ja julistuksen keinoina.

Toisaalta jo kristityn kutsumukseen lähtökohtaisesti kuuluu, että niin reformoitujen veljien ja sisarten kuin roomalaiskatolisten sisarien ja veljien kanssa pyrimme parempaan ja lopulta myös näkyvään ykseyteen, jos vain mahdollista. Peruslinjaus oli tosin jo Augsburgin 1530 tunnustuksesta alkaen, että ei kuitenkaan pyritä yleisprotestanttiseen liittoon, joka suuntautuisi roomalaiskatolisia vastaan. Tässä mielessä Leuenbergin konkordiaa voidaan pitää poikkeamana keskitien linjasta. Suomen evankelis-luterilainen kirkko on kirkolliskokouksen päätöksen mukaisesti jättäytynyt Euroopan protestanttisten kirkkojen yhteisön ulkopuolelle, mutta yhteyttä on luterilaisesta perinnöstä käsin rakennettu niin vanhoihin kirkkokuntiin kuin reformaation kirkkoihin ja myös vapaisiin suuntiin päin.

Keskusteltaessa luterilaisesta lähtökohdasta kirkkojen ekumeenisesta tiestä eteenpäin näyttäisi siltä, että edelleen varteenotettava vaihtoehto yhteyden luomiseen on Philipp Melanchthonin yhteistyössä etenkin Lutherin kanssa laatima muuttamaton Augsburgin tunnustus vuodelta 1530. Sillä voisi olla mahdollisuuksia tulla niin roomalaiskatolisten kuin reformoitujen hyväksymäksi kristillisen uskon ilmaukseksi.

Roomalaiskatolisella puolella esimerkiksi Josef Ratzinger, sittemmin Benedictus XVI, oli 1970-luvulla mukana projektissa, joka vakavasti tutki mahdollisuutta hyväksyä muuttamaton vuoden 1530 Augsburgin tunnustus katolisen uskon mukaiseksi tunnustukseksi.[232] Augustanan merkitystä luterilais- tai evankelis-roomalaiskatoliselle dialogille on painottanut myös arvostettu luterilainen teologi Wolfhart Pannenberg, joka seuraajansa Gunther Wenzin tavoin kritisoi protestanttisen identiteetin määrittämistä Roomasta erottautumisen kautta.[233]

Lisämateriaalia ekumeenisella tiellä saadaan Raamatun ja reformaatioajan tunnustusten ja yksittäisten teologien, kuten Lutherin, ekumeenisen lukemisen lisäksi patristisesta aineistosta sekä lukuisista eri kirkkokuntien välisistä moderneista dialogeista. Anglikaanien, luterilaisten, metodistien ja reformoitujen kanssa käytyjä keskusteluja kokoaa ansiokkaasti entisen Paavillisen kristittyjen ykseyden edistämisen neuvoston johtajan kardinaali Walter Kasperin *Harvesting the fruits*-kirja (2009), joka sekin painottaa reaalipreesens-opin yhteisen ymmärtämisen tärkeyttä ja näkee yhteisymmärrystä tästä jo saavutetun etenkin anglikaanien, luterilaisten ja metodistien kanssa. Merkittävä edistysaskel luterilaisten, katolisten, metodistien ja reformoitujen kesken oli se,

231 Jolkkonen 2004, 337–338.

232 Projektin tuloksena julkaistiin kirja *Confessio Augustana: Bekenntnis des einen Glaubens: gemeinsame Untersuchung lutherischer und katholischer Theologen*, jonka toimittivat Harding Meyer ja Heinz Schütte yhdessä muiden muassa Erwin Iserlohin kanssa.

233 *Pannenberg* 2000, 245–259 (alunperin 1976/77). Vrt. Pannenberg 2000, 295 (alunp. 1998).

että Reformoitu maailmankommuunio (WCRC) liittyi luterilaisten, roomalaiskatolisten ja metodistien seuraksi Yhteinen julistus vanhurskauttamisopista -dokumentin allekirjoittajiin 2017. He olivat mukana jo laatimassa ekumeenista dokumenttia *The Biblical Foundations of the Doctrine of Justification* (2011).

Luterilaisen maailmanliiton tasolla luterilaiset ja reformoidut ovat käyneet muutaman kierroksen verran keskusteluja. Viimeisimmän keskustelun aiheena oli kirkko kommuuniona. Yleinen tendenssi on se, että ekklesiologia eli kirkko-oppi ja siten kristinuskon yhteisöllinen, yksilön ja yhteisön tasapainoa alleviivaava näkemys on individualismia korostavana aikana saanut sijaa. Vain kun kirkko-opissa saavutetaan selkeyttä Raamatun ja tradition pohjalta, on pitkäjänteinen ekumeeninen työskentely vakaalla pohjalla.

Luterilais-reformoidussa eurooppalaisessa ja globaalissakin dialogissa Leuenbergin konkordialla on ollut merkittävä rooli. 1990-luvulle tultaessa oli kuitenkin käynyt selväksi, että kun Leuenbergin tyyppiset sopimukset yhtäältä edistivät ekumeenisia asenteita ja yhteyttä, niille samalla oli tyypillistä jumiintua. Niillä ei lopulta ollut juurikaan, tai vain harvoja, tosielämän seurauksia. Strasbourgin ekumeenisen instituutin ent. professori Sarah Hinlicky Wilson havainnollistaa: ”oli kuin kirkot olisivat sanoneet julkisesti: ’olette tosi kirkko, me hyväksymme teidät ja olemme teidän kanssamme samaa mieltä, hallelujaa,’ mutta yksityisesti olisivat edelleen ajatelleet: ’En usko teille lapsiani, oppilaitani tai rahojani!’.” Kriittisestä näkökulmasta voi viitata siihen, että konkordian ilmaisema minikonsensus on altis monitulkintaisuudelle ja tosiasiassa ei saavuta kestävää konsensusmuotoilua keskeisistä opeista, esimerkiksi juuri ehtoollisopista. Tämä on omiaan horjuttamaan myös keskinäistä luottamusta ja läheisen suhteen rakentamista.

Tässä tilanteessa globaali luterilais-reformoitu dialogi keskittyi 2000-luvun alussa ratkomaan tätä ongelmaa. Nähtiin, että nämä kaksi kirkkoperhettä tarvitsivat enemmän keskinäistä yhteyttä, enemmän yhteistä todistusta ja palvelua. Niinpä keskityttiin ekumeenisten dialogien ydinteemaan, joka jälleen on noussut teologisten keskustelujen ytimeen: kirkko-oppiin. Vanhoja historiallisia kirkkoja vähemmän ekklesiologista ajatteluaan kehittäneet reformatoriset kirkot ottivat dialogissa vakavasti sen perustavan kysymyksen, että niiltä puuttuu yhteisesti jaettu näkemys kirkosta. Jos sellainen saavutettaisiin, voitaisiin edetä antisipatorisen, julistuksellis-ennakoivan ekumenian mallista kohti ekumeenisen liikkeen suurta tavoitetta ylimmäispapillisen rukouksen hengessä: kohti näkyvää ykseyttä. Dialogin tulokset on koottu raporttiin *Communion: On Being the Church* (2010).

Saattaa hyvin olla, että Euroopan protestanttisten kirkkojen yhteisön teologinen dialogi roomalaiskatolisen kirkon kanssa parantaa luterilais-reformoidun dialogin reaalisen etenemisen mahdollisuuksia myös täkäläisen luterilaisuuden näkökulmasta. Ehkä Augsburgin tunnustuksen 500-vuotisjuhla vuonna 2030 kokoaa entistä enemmän eri kirkkoyhteisöjä lähemmäksi toisiaan ja vahvistaa näin Kristus-todistusta.

4. KÄYTÄNNÖN EKUMENIA JA SEN EDISTÄMINEN ERI TASOILLA

4.1. Yhteinen todistus evankeliumista ekumeenisena kutsuna[234]

Apostoli Paavali kirjoittaa Filippiläisille tunnetut, mutta edelleen ajankohtaiset ja rohkaisevat sekä inspiroivat sanat: ”*Jos kerran yhteys Kristukseen rohkaisee ja hänen rakkautensa suo lohdutusta, jos Henki meitä yhdistää ja jos tunnemme hellyyttä ja myötätuntoa toisiamme kohtaan, niin tehkää minun iloni täydelliseksi ja olkaa yksimielisiä. Liittäköön teitä toisiinne rakkaus, sopu ja sama mieli… minulla ei enää ole mitään omaa, lain noudattamiseen perustuvaa vanhurskautta, vaan se vanhurskaus, jonka perustana on usko Kristukseen ja jonka Jumala antaa sille, joka uskoo. Minä tahdon tuntea Kristuksen ja hänen ylösnousemisensa voiman ja tulla hänen kaltaisekseen osallistumalla hänen kärsimyksiinsä ja kuolemaansa. Ehkä silloin saan myös nousta kuolleista… Iloitkaa aina Herrassa! Sanon vielä kerran: iloitkaa! Tulkoon teidän lempeytenne kaikkien ihmisten tietoon. Herra on jo lähellä*.” (Fil. 2:1–2; 3:9–11; 4:4–5).

Nämä Filippiläiskirjeen sanat muodostavat oikeastaan taustan viidelle ekumeeniselle toimintaohjeelle, jotka konkretisoivat sitä, mitä asiakirjassa *Vastakkainasettelusta yhteyteen* on todettu viisi vuosikymmentä kestäneiden katolis-luterilaisten oppikeskustelujen päätuloksista ja jatkotyöstämistä edellyttäneistä kysymyksistä. Samalla apostolin viesti on tarkoitettu kaikille kristityille. Myös näitä viittä ekumeenista toimintaohjetta voi soveltaa ekumenian eri tasoilla ja eri kumppanien kesken niin paikallisesti, alueellisesti kuin maailmanlaajastikin. Ytimessä on hyvä sanomamme ja se, miten tehdyn työn pohjalta voisimme toteuttaa ekumenian taustalla olevaa perusnäkyä, joka kytkeytyy kirkon apostoliseen tehtävään eli Kristuksen kirkon tehtävään maailmassa pitää esillä evankeliumia sanoin ja teoin ”meidän ja meidän pelastuksemme tähden”. Jumalanpalvelus, todistus ja palvelu (*leiturgia, martyria, diakonia*) kuuluvat yhteen kuten myös palvelus, todistus ja ykseys (*koinonia*).

Isä lähetti Pojan maailmaan, jottei yksikään, joka häneen uskoo, joutuisi kadotukseen. Poika lähetti apostolit viestinviejikseen rakkaudessa elävänä yhteisönä julistamaan Kristusta maailman valona. Hän rukoili, että he olisivat yhtä, jotta maailma uskoisi eli he puhaltaisivat yhteen hiileen, jotta liekki palaisi lämpimämmin ja voimakkaammin. Kolmiyhteinen Jumala on persoonien rakkaudenykseys, ja kirkko on hänen kuvansa

234 Artikkeli on uudelleen muokattu versio alustuksesta SEN:n paikallisekumeenisessa foorumissa Lohjalla 6.10.2017.

Jumalan kansana, Kristuksen ruumiina ja Pyhän Hengen temppelinä. Armolahjoja on monia, mutta Henki on sama ja suurin niistä on rakkaus, koska se rakentaa seurakuntaa ja siten yhteyttä Kaiken hyvän antajaan. Riita raunioittaa ja valtakunta luhistuu, kun se torailee keskenään. Kirkon tulee tosin joskus kamppaillenkin löytää totuus koettelemusten keskellä, mutta yhteisen ilon ja voiman lähteen ei tule kadota sydämestä ja siten kirkon elämästä. Muuten hukka perii. Totuutta ja armoa ei tule irrottaa toisistaan tai molemmat hämärtyvät. Luterilaisesta perinteestä ammentava virsi sanoo tämän kauniisti, pääsiäisen ilosta myös hämmennyksen keskellä eläen: ”Murheen alla Siion veisaa heleimmin.”

On siis enemmän kuin tarpeen syventyä siihen, miten voisimme erilaisina kristittyinä ja erilaisine perinteinemme kaikin voimin pyrkiä entistä paremmin Hengen johdattamina toteuttamaan Kristuksen kutsua ja rukousta ykseydestä, jotta olisimme evankeliumin asialla entistä paremmin. Paavi Franciscus, ”nykypäivän reformaattori”, toteaa apostolisessa kehotuskirjeessään *Evangelii gaudium*, Evankeliumin ilo, edeltäjänsä Benedictus XVI:n saarnaan viitaten: ”*Kaikilla on oikeus evankeliumin vastaanottamiseen. Kristityillä on velvollisuus julistaa sitä sulkematta pois ketään, ei uusien velvoitteiden asettamisena vaan ilon jakamisena, kauniin näköalan avaamisena, ihanan juhla-aterian tarjoamisena. Kirkko ei kasva proselytismin vaan ’vetovoiman’ kautta.*”

Nykyisenä polarisaation ja kärjistyneiden näkemysten aikana on erityisen tarpeen noudattaa kaikessa ekumeenisessa ja kirkon sisäisessä kanssakäymisessä ja yhteistyössä Vastakkainasettelusta yhteyteen -raportin ensimmäistä ohjetta, jonka muunnan kevyesti kaikille soveltuvaksi:

Ensimmäinen ohje: Ekumeenisten kumppanien tulisi aina aloittaa ykseyden eikä jakautumisen näkökulmasta, jotta he vahvistaisivat sitä, mikä on yhteistä, vaikka erot olisivatkin helpommin nähtävissä ja koettavissa.

Hyvän keskinäisen suhteen ja yhteistyön edellytys on se, että opitaan riittävästi tuntemaan toista. Vuoropuhelussa myös aina opitaan uutta, joka voi korjata vanhoja käsityksiämme ja antaa virikkeitä uusille ajatuksille. Kun keskinäistä suhdetta varjostavat ennakkoluulot ja epäluottamus, on molempien syytä tarpeen tullen katua ja tehdä parannusta, uudistua, kun tavoitteena kuitenkin on olla saman Kristuksen oppilaita ja lähettiläitä. Entinen esimieheni korosti toistuvasti, että jokaiselta voi aina oppia jotakin. Tarvitaan tervettä nöyryyttä, jotta voidaan viisastua ja rakentaa keskinäistä yhteyttä. Tämä kuuluu keskinäiseen kunnioitukseen, joka perustuu jo jokaisen ihmisarvoon – saati sitten yhteiseen uskoon Kristukseen ja hänen työhönsä meissä. Joskus Herran kutsu parannukseen voi tulla toisen kirkon edustajan kautta. Kun pyritään kokosydämisesti antautuen kertomaan omasta uskosta ja sen syvistä perusteista toiselle ja kuuntelemaan aidosti toisen vastaavaa todistusta, opitaan uutta toisesta ja itsestä ja päästään näin lähemmäksi Kristusta, häntä, joka on myös ekumenian A ja O. Näin Jumala synnyttää uutta, uutta luovan, yhteyden ja rakkauden Hengen työn kautta.

Toinen ohje: Kristittyjen kanssakäymisessä täytyy suostua jatkuvaan muutokseen toisen kohtaamisen ja molemminpuolisen uskontodistuksen kautta.

Ajoittain ekumeniaa näyttää vaivaavan väsymys. Lisäksi ajankohtaiset haasteet kiinnittävät katseet muihin asioihin, usein vaikkapa uskontodialogin kysymyksiin, etenkin islamin kohtaamiseen tai kolmen uskonnon dialogiin. Tällöin on syytä muistaa, että toisten uskontojen kohtaaminen edellyttää myös kristillisen identiteetin ekumeenista työstämistä ja kristittyjen yhteistyötä, kun kohdataan toisin uskovia. Kaikki yhdessä voimme sitten pohtia vaikkapa yhteiskuntarauhan ja uskonnonvapauden kysymyksiä. Entistä enemmän tarvittaisiin kristittyjen ajankohtaista yhteistä näkyä vaikkapa Lähi-idän ja muiden uskonnonvapauden kriisialueiden kristittyjen ja muiden vähemmistöjen auttamiseksi. Samalla tarvitaan voimat kokoavaa vuoropuhelua niiden muiden abrahamilaisten uskontojen edustajien kanssa, jotka ovat huolissaan väkivallan kierteestä ja suoranaisista kansanmurhista – joiden kohteeksi joutuvat usein myös muut uskonnollis-etniset ryhmät, kuten Burma-Myanmarin rohingyat.

Näkyvä ykseys eli syvin mahdollinen yhteys yhteisessä ehtoollispöydässä, yhteisen apostolisen uskon pohjalta saavutetun keskinäisen yhteyden ilmauksena, on kestävin hengellinen side, jota ajatella saattaa. Kun tavoitteena on Kristuksen kirkon tehtävän hoitaminen parhaalla mahdollisella tavalla, tästä tavoitteesta emme saa luopua. Yksi askel tällä tiellä on suomalaisen luterilais-katolisen teologisen dialogin raportti *Kasvavaa yhteyttä. Julistus kirkosta, eukaristiasta ja virasta*, joka julkistettiin 30. lokakuuta 2017.

Kolmas ohje: Katolilaisten ja luterilaisten tulisi uudestaan sitoutua etsimään näkyvää ykseyttä ja työstämään yhdessä sitä, mitä tämä merkitsee konkreettisina askelina sekä pyrkimään yhä uudestaan tätä päämäärää kohti.

Sitten tulemme neljänteen ja viidenteen toimintaohjeeseen. Mitä ne konkreettisesti voisivat olla paikallistasolla seurakuntien yhteisessä ekumeenisessa työssä ja seurakuntien arjessa muuten? Taustoitukseksi neljännelle ohjeelle sanotaan *Vastakkainasettelusta yhteyteen* –raportissa: ”Katolilaisten ja luterilaisten tehtävä on ilmaista tuoreella tavalla yhteisöjensä jäsenille se, miten evankeliumi ja kristillinen usko sekä kirkon aikaisemmat traditiot ymmärretään. Heidän haastava tehtävänsä on estää tätä uudelleentulkintaa lankeamasta takaisin vanhoihin tunnustusten välisiin vastakohtaisuuksiin.” Itse **neljäs ohje: Luterilaisten ja katolilaisten tulisi yhdessä löytää uudelleen Jeesuksen Kristuksen evankeliumin voima omalle ajallemme.**

Merkittävä virstanpylväs evankeliumin yhteisen ymmärtämisen saralla on *Yhteinen julistus vanhurskauttamisopista* (1999). Siihen ovat luterilaisten ja katolilaisten lisäksi liittyneet sittemmin siis myös metodistit, anglikaanit ja reformoidut. Voisikin ajatella, että yksi lähtökohta tätä vieläkin laajemmalle kristillisen pelastusopin, vanhurskauttamisen tai jumalallistumisen yhteiselle ilmaisemiselle olisi tämä julistus – ainakin perusajatusten tasolla ehkä myös itäisessä kristillisyydessä, vaikka itäisessä traditiossa

ei käytetäkään termiä ”vanhurskauttaminen”. Vanhurskauttaminen korjaa Jumalan kuvan ihmisessä Kristuksen kautta ja vanhurskaaksi tekemisessä Kristuksen läsnäolo uskossa Hengen kautta muovaa kohti Jumalan kuvan kaltaisuutta, uutta ihmisyyttä Vapahtajan seurassa ja häntä seuraten. Jos ajatellaan, että Kristuksen läsnäolo uskossa vanhurskaaksi tekemisen tai pyhityksen perustana on rinnakkainen ortodoksisen jumalallistamisajatuksen kanssa, tällaiseen yhteiseen sanoittamiseen voisi olla hyviä edellytyksiä. Asioita tulisi sopivasti taustoittaa ja ilmaista asia vaikkapa yhteisen perustan eli Raamatun kanonisten kirjoitusten kautta.

Kun puhutaan evankeliumin voimasta, ei voida välttää puhumista pelastusopista. Siksi on hyvä, että meillä näyttää olevan kasvamassa oleva yhteinen pohja, oppisanalla sanottuna, *soteriologian* perusteiden ilmaisemiselle yhteisenä kristillisenä todistuksena. Tässä tullaankin kirkon julistustehtävään eli elämän sanan tarjolla pitämiseen sanoin ja teoin.

Perinteisesti on luterilaista kirkkoa kutsuttu ”sanan kirkoksi”, mutta nyttemmin ovat eri kristilliset perinteet entistä selvemmin huomanneet julistamisen ja opettamisen merkityksen kristillisen identiteetin syntymiselle ja kasvamiselle. Kirkon sakramentaalinen elämä kokonaisuudessaan ravitsee, mutta koska meillä ei ole laajalla rintamalla vielä keskinäistä ehtoollisyhteyttä, keskityn tässä julistuksen ulottuvuuteen ja Raamatun yhteiseen tutkimiseen.

Paavi Franciscus lienee tällä hetkellä merkittävin kirkonjohtaja ja julistaja, joka on pitänyt esillä uupumatta evankeliumin sanomaa armon ja laupeuden sanomana. Hyvänä kakkosena on ehkä Canterburyn arkkipiispa Justin Welby. Katson kristillisen veljeyden ja keskinäisen rakkauden hengessä hienoksi mahdollisuudeksi nostaa luterilaisena esiin ilahduttavia ajatuksia Rooman piispalta – etenkin, kun ajatellaan Lutherin valitettavia kovia sanoja paavista aikanaan, kun vastakkainasettelu oli kärjistynyt. Luulen, että paavin sanat ovat ilon ja rohkeuden lähde meille kaikille, kun pysähdymme kuuntelemaan. Kehotuskirjeensä *Evankeliumin ilo* aluksi hän esimerkiksi toteaa:

> *”Evankeliumin ilo täyttää Jeesuksen kohtaavien sydämen ja koko elämän. Ne, jotka suostuvat hänen pelastettavikseen, tulevat vapaiksi synnistä, surullisuudesta, sisäisestä tyhjyydestä, eristyneisyydestä. Jeesuksen kanssa ilo syntyy aina uudelleen. Tässä apostolisessa kehotuskirjeessä haluan osoittaa sanani uskoville kristityille ja kutsua heidät evankelioimisen uuteen vaiheeseen, jota leimaa tämä ilo, ja osoittaa kirkon tien suunnan tulevina vuosina… Jos sisäinen elämä sulkeutuu oman edun etsimiseen, ei ole enää tilaa toisille, ei välitetä köyhistä, ei kuunnella enää Jumalan ääntä eikä enää tunneta hänen rakkautensa suloista iloa. Ei ole intoa tehdä hyvää. Tämä on pysyvä vaara myös uskoville. Monet lankeavat siihen, tulevat katkeriksi ja tyytymättömiksi, heillä ei ole elämää. Tämä ei ole arvokkaan ja täyden elämän valitsemista, sitä, mitä Jumala meille toivoo, tämä ei ole elämä Hengessä, joka syntyy ylösnousseen Kristuksen sydämestä.”*

Esimerkiksi Britannian ekumeenisessa neuvostossa on tietääkseni varsin tarkasti yhdessä tutkittu Franciscuksen kirjaa ja sitä, mitä me yhdessä voimme siitä oppia ja minkälaisia ajatuksia se herättää, niin että voisimme vahvistaa yhteistä todistusta, kirkon ja seurakuntien missionaarisuutta ja missionaalista asennetta kunkin perinteen vahvuuksia hyväksi käyttäen. Näin toteutuisi kirkon katolisuus eli uskon täyteys ja universaalisuus jälleen paremmin.

Myös Suomessa olisi tilausta kirkon missionaalisuutta käsittelevän seminaarin järjestämiselle valtakunnallisella tasolla ja paikallisesti vaikkapa opintopiirien järjestämiselle, joissa kirkon missionaarisuuden ajanmukaista kehittämistä suunniteltaessa ja toteutettaessa voitaisiin virikkeenä käyttää myös olemassa olevia ekumeenisia materiaaleja. Uutta koostetta tarvittaisiin myös siitä, mitä kirkot ovat tavoittavassa ja identiteettiä vahvistavassa työssä menestyksellisesti tehneet eri puolilla maailmaa, etenkin maallistuneissa länsimaissa. Nostan esiin *Evangelii gaudium* -kehotuskirjeestä muutamia haastavia ja varmasti meille kaikille puhuvia otsikoita. Ensinnä vastauksena pastoraalityöntekijän haasteisiin: Kyllä missionaarisen spiritualiteetin haasteeseen, ei itsekästä laiskuutta, ei hedelmätöntä pessimismiä, kyllä Jeesuksen Kristuksen synnyttämille uusille suhteille, ei hengellistä maailmallisuutta, ei keskinäistä sotaa.

Evankeliumin julistamiseen liittyviä otsikoita puolestaan ovat: Koko Jumalan kansa julistaa evankeliumia – tässä liitytään ekumeeniseen koko kirkon apostolisuuden tai yhteisen/yleisen pappeuden ajatukseen. Jokainen Kristuksen ruumiin jäsen on hänen asiallaan. Lainaus kirjeestä: ”*Olla kirkko merkitsee olla Jumalan kansa Isän suuren rakkaudensuunnitelman mukaisesti. Tämä merkitsee Jumalan hapatteena olemista ihmiskunnan keskellä. Se merkitsee Jumalan pelastuksen julistamista ja tuomista tähän maailmaamme, joka usein eksyy, joka tarvitsee vastauksia, jotka rohkaisevat, antavat toivoa ja uutta voimaa matkalle. Kirkon on oltava ilmaisen armahtavaisuuden paikka, jossa kaikki voivat tuntea itsensä tervetulleiksi, rakastetuiksi, anteeksiannetuiksi ja rohkaistuiksi elämään evankeliumin hyvää elämää*.”

Koko kansa julistaa ihmiseltä ihmiselle ja armolahjat nähdään evankelioivan yhteyden palvelijoina. Lainaus: ”*Pyhä Henki rikastuttaa koko kirkkoa, joka julistaa evankeliumia myös erilaisten armolahjojen kautta. Ne ovat lahjoja kirkon uudistamiseksi ja rakentumiseksi*.” Tämän kirjeen pohjalta voisimme siis jatkaa myös laajapohjaista keskustelua seurakuntaa rakentavista armolahjoista ekumeenisessa kontekstissa.

Saarnan valmistelemiseenkin Franciscus antaa ohjeita, joita samaten voisimme tutkistella yhdessä vaikkapa kirkon julistusta tarkastelevassa ekumeenisessa seminaarissa. Aluksi huudetaan Pyhää Henkeä avuksi. Sitten tulee palvella totuutta eli ”kiinnittää koko huomionsa Raamatun tekstiin, jonka on oltava saarnan perusta.” Sana tulee henkilökohtaistaa – saarnaajan tulee elää sanasta, jotta voi puhua ihmiseltä ihmiselle. Raamattua tulee lukea hengellisesti, kuunnellen Herran puhetta. Myös kansaa tulee kuulla: ”On kyse Raamatun tekstin sanoman liittämisestä ihmisten tilanteeseen, jossa he elävät, kokemukseen, joka tarvitsee sanan valoa. Tämä huolenpito ei ole opportunistista tai diplomaattista asennetta, vaan syvästi uskonnollista ja pastoraalista. Pohjimmiltaan se on ’hengellistä tajua nähdä tapahtumissa Jumalan sanoma’.” Viimeksi

mainittu kiteytys oli peräisin paavi Paavali VI:lta. Franciscus korostaa myös pedagogisten välineiden hallintaa. Tulee sanoa vähällä paljon, kielikuvia käyttäen. Hyvässä saarnassa on ”ajatus, tunne ja kuva”.

Evankelioinnin sosiaalinen ulottuvuus merkitsee köyhien mukaan ottamista yhteiskunnassa. Otsikkoja: Jumalan yhteydessä kuulemme huudon, uskollisuus evankeliumille, jotta emme juokse turhaan, köyhien etusija Jumalan kansassa, huolenpito heikoista, ykseys on konfliktia tärkeämpi, todellisuus on ajatusta tärkeämpi, kokonaisuus on osaa tärkeämpi. Tarvitaan lisäksi uskon, järjen ja tieteen vuoropuhelua, ekumeenista vuoropuhelua, suhteita juutalaisuuteen, uskontojenvälistä vuoropuhelua sekä yhteiskunnallista vuoropuhelua uskonnonvapauden kontekstissa. Päätteeksi Franciscus vielä puhuu evankeliumin julistamisesta Hengessä ja mm. korostaa henkilökohtaista Jeesuksen pelastavan rakkauden kohtaamista sekä esirukouksen missionaarista voimaa.

Toinen esimerkki olemassa olevista hyvistä resurssikirjoista on Faith and Order -komission julkaisu *A Cloud of Witnesses. Opportunities for Ecumenical Commemoration*. Ekumenian pioneeri Nathan Söderblom määritteli pyhän sellaiseksi, joka on tehnyt toisille helpommaksi uskoa. Tästä näkökulmasta voisimme rikastua toistemme pyhien Jumalan ihmisten muistamisen perinteistä, joita meillä kaikilla tavalla tai toisella on, vaikka emme pyhimyksistä tai pyhistä puhuisikaan. Tähän yhteiseen uskon esikuvien muistamiseen ja heiltä inspiraation ammentamiseen voisi liittyä vaikkapa ekumeeninen kirkkovuoden esillä pitäminen entistä vahvemmin. Onhan kirkkovuoden ydinajatus muistuttaa ja ravita sitä näkyä ja uskoa, että Kristus on läsnä omiensa parissa ja vaeltaa keskellämme. Ekumeeninen resurssi Faith and Order -komissiolta on olemassa myös vaikkapa kirkkoisien annista keskustelua varten.

Tähän yhteiseen ekumeeniseen toistemme uskosta ja rukouksesta vahvistumisen tematiikkaan voisi liittää hyvänä ekumeenisena tapana ja suosituksena vaikkapa sen, että

esirukouksessa muistaisimme paitsi – etenkin luterilaisia ajatellen - oman hiippakunnan piispan myös rukoilla muiden kirkkojen piispojen ja kirkonjohtajien puolesta Suomessa.

Vielä viidennestä ohjeesta muutama ajatus, vaikka oikeastaan jo toinkin esiin tähän liittyviä ajatuksia. Ensin ohjeen taustoitus:

> ”Ekumeeninen sitoutuminen kirkon ykseyden edistämiseen ei palvele vain kirkkoa vaan myös maailmaa, niin että maailma uskoisi. Ekumenian lähetystehtävä tulee sitä tärkeämmäksi mitä pluralistisemmaksi yhteiskuntamme uskonnollisesti tulevat. Tässä on jälleen uudelleen ajattelun ja parannuksen teon paikka.”

Viides ohje: Katolilaisten ja luterilaisten tulee todistaa yhdessä Jumalan armosta julistamalla evankeliumia ja palvelemalla maailmaa.

Ekumeeniset rukoushetket, esitelmävierailut, jossain määrin yhteinen koulutus, kristittyjen ykseyden rukousviikon ja vastuuviikon ekumeeninen muistaminen kuuluvat vakiintuneisiin paikallisen ekumenian toteutustapoihin. Kirkolliskokouksen annettua

mahdollisuuden saarnavieraanvaraisuuden harjoittamiseen aiempaa laajemmin myös luterilaisissa jumalanpalveluksissa ehkä tähän mahdollisuuteen olisi hyvä tarttua. Ehkä voisimme myös kerätä vaikkapa ekumeenista saarnatietopankkia, johon voisi linkittää Kotimaan digitaalisen saarna-arkiston ja tallettaa siis muitakin kuin luterilaisten saarnoja – ymmärtääkseni niitä ei ainakaan kovin paljon ole luterilaisen lehden digiarkistossa.

”Ekumenian lähetystehtävä tulee sitä tärkeämmäksi mitä pluralistisemmaksi yhteiskuntamme uskonnollisesti tulevat.” Tässä voisi olla sellainen haaste, johon ei vain Suomen lähetysneuvoston vaan myös Suomen Ekumeenisen Neuvoston ja paikallisten toimijoiden tulisi entistä pontevammin paneutua. Mitä tämä tarkoittaa? Yhteistyössä seminaaria ja mahdollisia julkaisuja voisivat olla pohtimassa niin evankelis-luterilainen Kirkkohallitus kuin muut ekumeeniset kumppanit sekä SEN:n lisäksi Suomen lähetysneuvosto. Tällaisella pohdinnalle olisi polttavaa tarvetta, ja kaikki koordinaatio ja eteenpäin vievä viisaus sekä sydämen kärsivällinen into ja rakkaudellinen toivo olisivat tarpeen. Luterilaisina ja niin kutsuttuina sakramentaalisina kirkkokuntina olemme varmasti monet kokeneet, että meillä olisi paljon oppimista protestanttisten vähemmistökirkkojen lähetysnäystä – maailman mittakaavassahan me luterilaiset olemme pieni vähemmistö, mutta luterilaistenkin missionaarisuus näyttäisi kukoistavan etenkin Afrikan suurissa luterilaisissa kirkoissa Etiopiassa ja Tansaniassa.

4.2. Ohjeita ja suosituksia paikallisen seurakunnan ekumeenista toimintaa varten

Ekumeeninen jumalanpalveluselämä

Pyhän Hengen työ yhteyden ja ykseyden edistämiseksi Kristuksen kirkossa sekä yhteinen rukous ovat ekumeenisen työskentelyn peruslähtökohta. Onkin syytä lopuksi tarkastella myös yhteisen rukous- ja jumalanpalveluselämän toteuttamista. Vapaamuotoisia rukoushetkiä voidaan yleensä varsin ongelmattomasti suunnitella ja toteuttaa ekumeenisesti, mutta liturgisen jumalanpalveluselämän rikkaan perinteen ja kirkkojen käytäntöjen, erityisesti yhteisen ehtoollisen mahdollisuuksien huomioon ottamiseen on syytä paneutua tarkemmin. Esimerkiksi Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on ekumeeninen sopimus ehtoollisyhteydestä – ”alttarin ja saarnatuolin yhteys” – vain tiettyjen kirkkojen kanssa.

Kysymys saarna- ja ehtoollisyhteydestä sekä papin oikeus toimituksiin yksittäistapauksessa

Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on sopimus saarna- ja ehtoollisyhteydestä ensinnäkin Luterilaisen maailmanliiton (LML) jäsenkirkkojen kanssa, toiseksi Porvoon kirkkoyhteisön jäsenkirkkojen eli Pohjoismaiden ja Baltian luterilaisten kirkkojen sekä

Ison Britannian ja Irlannin anglikaanisten kirkkojen kanssa (www.porvoocommunion.org). Kirkkoyhteisöön kuuluvat nykyisin myös kaksi pientä luterilaista kirkkoa: Britannian luterilainen kirkko ja Latvian evankelis-luterilainen ulkomaankirkko sekä kaksi pientä anglikaanista kirkkoa Iberian niemimaalla: Lusitaaninen kirkko Portugalissa ja reformoitu episkopaalinen kirkko Espanjassa. Kolmanneksi meillä on ehtoollisyhteys Saksan evankelisen kirkon (EKD) jäsenkirkkojen kanssa osana yhteistyösopimusta ulkosuomalaistyöstä Saksassa. Neljänneksi meillä on ollut vuodesta 2010 ehtoollisyhteys myös Suomen metodistikirkon ja Finlands svenska metodistkyrkanin kanssa. Lisäksi jo 1950-luvulla hyväksyttiin sopimus ehtoollisyhteydestä (interkommuunio) Skotlannin kirkon kanssa.

Lisäksi saarnavieraanvaraisuutta on 2017 laajennettu, niin että kirkkojärjestyksen mukaan: ”Kirkkoherra voi yksittäistapauksessa kutsua kirkon konfirmoidun ja kristillisestä vakaumuksesta tunnetun jäsenen tai muun kristillisen kirkon tai siihen rinnastettavan yhteisön papin saarnaamaan jumalanpalveluksessa. (5.5.2017/395)” (KJ 2:6).

Edellä mainittujen sopimuskirkkojen papeilla, joilla on täydet pappisoikeudet kirkoissaan, on oikeus toimittaa yksittäistapauksissa jumalanpalveluksia ja kirkollisia toimituksia Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa.[235] On kuitenkin huomattava, että esimerkiksi avioliittoon vihkimistä ei ulkomaalainen pappi voi toimittaa Suomessa ilman erillislupaa. Läheisin ekumeeniseen sopimukseen pohjautuva yhteys on Porvoon kirkkoyhteisön jäsenkirkkojen kanssa, joiden jäseniä on sitouduttu pitämään ”oman kirkon jäseninä”. Kirkkojärjestyksessä todetaankin (KJ 1:4, 2. mom.) Porvoon kirkkoyhteisön saavuttaman yhteyden tasoa tarkoittaen: ”Muun kristillisen kirkon

---

235 Kirkon säädöskokoelma, Nro 86:

1 §

Toisen Luterilaisen maailmanliiton jäsenkirkon tai muun kristillisen uskontokunnan tai yhteisön pappi voi, sen mukaan kuin 2 §:ssä määrätään, Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa yksittäistapauksessa toimittaa jumalanpalvelukset sekä seuraavat kirkollisten toimitusten kirjan mukaiset kirkolliset toimitukset: kaste, konfirmaatio, yksityinen rippi, sairaan luona käynti, avioliiton siunaaminen, rukoushetkiä surussa, maahan kätkeminen ja kodin siunaaminen.

Siitä, milloin muukin pappi, joka ei ole Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappi, voi toimittaa kirkon jäsenen hautaan siunaaminen, on erikseen määrätty kirkkojärjestyksen 2 luvun 22 §:n 2 momentissa.

2 § (2 § muutettu v. 2012 Nro 111)

Pappi voi suorittaa tässä päätöksessä tarkoitetut jumalanpalvelukset ja kirkolliset toimitukset, jos hän on:
1) Luterilaisen maailmanliiton jäsenkirkon pappi;
2) Porvoon kirkkoyhteisön jäsenkirkon pappi;
3) Evangelische Kirche in Deutschland (EKD) -kirkkoyhteisön jäsenkirkon pappi;
4) Skotlannin kirkon (Church of Scotland) pappi;
5) Suomen metodistikirkon tai Finlands svenska metodistkyrka -kirkon vihitty pappi, jolla on täydet pappisoikeudet omassa kirkossaan.

3 §

Kirkollisen toimituksen suorittamisesta on sovittava asianomaisen kirkkoherran kanssa. Kirkkoherran tehtävänä on huolehtia, että toimituksen suorittava pappi saa riittävät tiedot toimituksen suorittamiseen liittyvästä Suomen lainsäädännöstä ja muista huomioon otettavista seikoista.

4 §

Pappi, joka ei ole Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappi, voi toimittaa tämän päätöksen tarkoittamat kirkolliset toimitukset käyttäen joko Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tai oman kirkkonsa käsikirjaa. Päiväjumalanpalvelus on toimitettava Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjan mukaan.

tai uskonnollisen yhdyskunnan jäsenellä on oikeus päästä osalliseksi kirkon pyhistä toimituksista ja seurakunnan muusta toiminnasta, toimia kummina sekä saarnata jumalanpalveluksessa ja avustaa ehtoollisen jakamisessa samoin perustein kuin kirkon jäsenellä, jos kirkolliskokous on hyväksynyt tuon kirkon tai uskonnollisen yhdyskunnan kanssa asiasta tehdyn sopimuksen. (11.5.2001/1558)."

Ekumeenisten näkökohtien huomioon ottamista pastoraalisella tavalla ohjataan piispainkokouksen hyväksymässä kirkollisten toimitusten oppaassa (2006)[236] näin: "Kristilliseen uskoon sitoutunut seurakunnan työntekijä arvostaa oman kirkkonsa perinnettä ja hengellistä identiteettiä. Samalla hän kuuntelee avoimesti toisten ihmisten tarpeita ja toiveita. Hänen tulee pyrkiä rakentamaan pastoraalisesti viisaalla tavalla eri toivomukset yhdistävä kokonaisuus, joka on samalla sopusoinnussa luterilaisen uskonkäsityksen ja kristillisen perinteen kanssa." Lisää virikkeitä ekumeenisen näkökulman huomioon ottamiseen saa esimerkiksi SEN:n julkaisuista *Ekumeeninen vihkipapin kirja ja Hyvä hautaan siunaamisen ekumeeninen käytäntö* sekä ottamalla yhteyttä siihen seurakuntaan, jonka jäseniä toimituksessa kohdataan. On hyvä huomata, että piispainkokous on julkaissut erikseen ohjeita *ei-kristillisten uskontojen kohtaamiseen kirkollisten toimitusten yhteydessä oppaassa Kohti pyhää* (2013).

Ekumeenisen jumalanpalveluksen toimittaminen

Jumalanpalveluksen opas *Palvelkaa Herraa iloiten* (2009)[237] korostaa: "Luterilainen jumalanpalvelus on ekumeeninen": "Suomen evankelis-luterilainen kirkko uskoo ja tunnustaa kuuluvansa Jeesuksen Kristuksen yhteen, pyhään, katoliseen ja apostoliseen kirkkoon. Kirkkomme on lännen katolisen kirkon perillinen ja sen työn jatkaja Suomessa. Uskollisina reformaation uudistuspyrkimyksille se korostaa Jumalan sanaa ja sakramentteja uskon ja pelastuksen perustana ja kirkon varsinaisina konstitutiivisina tekijöinä yhdessä sanan ja sakramenttien palveluviran kanssa. Tämä kirkon itseymmärrys on selvästi ilmaistu kirkkolain (KL 1:1) ja kirkkojärjestyksen (KJ 1:1) tunnustuspykälissä sekä niissä lupauksissa, jotka pappi antaa pappisvihkimyksessä piispalle ja seurakunnalle. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jumalanpalvelus on siten ekumeeninen. Se pohjautuu kirkon yhteiseen traditioon ja ilmaisee sitä Raamattuun perustuvaa uskoa, joka on ilmaistu ekumeenisissa uskontunnustuksissa ja luterilaisissa tunnustuskirjoissa."

Opas korostaa ekumenian hengellistä perusluonnetta ja kirkkomme sitoutumista ekumenian päämäärään: "Ykseys ei ole inhimillisten ponnistelujen tulos vaan syvimmillään Pyhän Hengen lahja. Ekumenia on mahdollista siellä, missä uskotaan Kristukseen, seurataan hänen tahtoaan ja turvaudutaan Pyhään Henkeen, joka synnyttää uskoa sanan ja sakramenttien välityksellä. Hengellinen elämä, usko ja rukous ovat

236 Sinä olet kanssani. Kirkollisten toimitusten opas 2006, Ekumeeniset ja monikulttuuriset tilanteet, s. 152.

237 *Palvelkaa Herraa iloiten*. Jumalanpalveluksen opas 3. uudistettu painos 2009, Ekumeeniset tilanteet, s. 120–124.

olennainen osa ekumeniaa ja kirkon uudistumista. Kirkkomme on työssään sitoutunut ekumeenisen liikkeen päämäärään, Kristuksen kirkon näkyvään ykseyteen. Näkyvä ykseys edellyttää yksimielisyyttä uskon perustotuuksista, tulee näkyväksi yhteisesti vietettävässä ehtoollisessa ja ilmenee konkreettisesti kristittyjen yhteisenä todistuksena ja pyyteettömänä palveluna."

Vaikka luterilaisella kirkollamme on teologisesti läheisimmät yhteydet niihin, jotka "edustavat ja kunnioittavat jakamattoman kristikunnan yhteistä perintöä ja joilla on klassinen kristinuskon tulkinta ja sakramentaalinen kirkkokäsitys", toimimme yhteistyössä kaikkien maassamme vaikuttavien kirkkojen ja kristillisten yhteisöjen kanssa. Jumalanpalveluksen opas jopa kehottaa ja rohkaisee ekumeeniseen yhteistyöhön: "Seurakuntien tulee toimia yhdessä toisten kirkkojen kanssa niissä asioissa, joissa se on mahdollista".

Ekumeenisen yhteistoiminnan merkitystä alleviivataan niin yhteisen todistuksen ja palvelun näkökulmasta kuin sielunhoidollisista syistä. Erityisesti nostetaan esiin ekumeeniset perheet, joiden jäsenet kuuluvat eri kirkkokuntiin. Heitä on "tuettava kaikin tavoin kasvamaan keskinäisessä yhteydessä".

Jumalanpalveluksen opas pitää vahvana todistuksena ekumeenisesta asenteesta kristittyjen rukousta oman paikkakunnan toisten kirkkojen ja kristittyjen puolesta. "Erityisen vahva todistus on silloin, kun paikkakunnan eri kristityt kokoontuvat yhteen kuulemaan Jumalan sanaa ja rukoilemaan yhdessä".

Piispainkokouksen selvityksessä *Saarna- ja ehtoollisvieraanvaraisuus* (2007)[238] todetaan, että "nykyisen jumalanpalveluksen rakenteesta voidaan löytää ekumeenisten toteutustapojen pohjaksi ainakin seuraavia mahdollisuuksia:

1. Johdantosanoihin voidaan liittää ekumeeninen tervehdys ja/tai kyrie-litania voidaan toteuttaa eri tavoin
2. Sanaosaan (lukukappaleet) voidaan liittää lyhyt tervehdys ja puheenvuoro
3. Yhteisessä esirukouksessa on mahdollisuuksia erilaisille toteutusmuodoille

   Myös musiikin eri toteutustavat (esimerkiksi rukouslaulut, psalmilaulu, virsien paikalla laulettavat laulut) tarjoavat sopivia keinoja ilmentää kristittyjen yhteyttä ja todistaa yhdessä".

Kuten ekumeniassa yleensäkin, on tärkeä pitää yhdessä rakkaus ja totuus. Muuten yhteinen rukous ei palvele yhteyden rakentamista vaan päinvastoin. Niinpä yhteisen rukouksen tulee noudattaa ekumenian hyviä tapoja toisen kirkkokunnan ja sen jäsenten opillisen vakaumuksen kunnioittamisesta. Toisen kirkon jäsenten "kalastelu" eli proselytismi ei missään tapauksessa ole sopivaa. Toisten kristittyjen hengellistä itseymmärrystä ei myöskään saa vähätellä eikä "painostaa toisia kirkkoja omaksumaan

238 http://kappeli.evl.fi/KKHAsha.nsf/fb61ff18981701fdc225740e0053afc9/75d7119bb3e53285c225745f00409168?OpenDocument

käytäntöjä, jotka ovat ristiriidassa niiden vakaumusten kanssa." On epätotuudellista ja kestämätöntä vaieta opillisista eroista ja pyrkiä näennäiseen yhdistymiseen piilottamalla oma identiteettinsä.

Jumalanpalveluksen opas hyödyntää Kirkkojen maailmanneuvoston käyttämää erottelua "tunnustuksellisen" (*confessional*) ja "tunnustustenvälisen" (*inter-confessional*) jumalanpalveluksen välillä. Tunnustuksellisen jumalanpalveluksen johtaa yhteisön pappi kirkkonsa jumalanpalvelusperinteen mukaisesti. Toisen kirkon jäsenet ovat vieraina ja osallistuvat sopivalla tavalla yhteiseen rukoukseen. Tunnustukselliseen jumalanpalvelukseen voidaan myös kutsua avustajiksi toisen kirkon edustajia, esimerkkinä valtiolliset ekumeeniset jumalanpalvelukset. Tunnustustenvälisellä (*inter-confessional*) rukouksella "tarkoitetaan palvelusta, jossa eri kirkkojen edustajat rukoilevat yhdessä ilman, että kyse olisi minkään tietyn tunnustuskunnan jumalanpalveluksesta."

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jumalanpalvelukset, jotka toteutetaan ekumeenisesti, ovat luonteeltaan tunnustuksellisia, eli niissä noudatetaan muutoinkin voimassa olevia periaatteita. Yksittäistapauksissa voidaan käyttää hyödyksi esimerkiksi muiden kirkkojen rukouksia ja muita tekstejä. Ehtoollisrukouksen lukeminen ja ehtoollisaineiden siunaaminen voidaan toimittaa yhdessä niiden edellä mainittujen kirkkojen pappien kanssa, joiden kanssa kirkollamme on saarna- ja ehtoollisyhteys. "Tällöin papit voivat lukea liturgin johdolla yhdessä asetussanat ja osia ehtoollisrukouksesta. Liturgisissa eleissä toimitaan yhtenäisesti."

Kun yksittäistapauksessa kirkollisen toimituksen tai jumalanpalveluksen toimittajana - siis saarnaajana ja/tai ehtoollisaineiden pyhittäjänä - on pappi niistä kirkoista, joiden kanssa kirkollamme on saarna- ja ehtoollisyhteys, on toimituksen suorittamisesta aina sovittava paikallisen kirkkoherran kanssa. Pääjumalanpalvelus on toimitettava Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjan mukaan. Jos avustava pappi ei kuulu kirkkoon, jonka kanssa on sovittu pappisviran vastavuoroisesta hyväksymisestä, on suositeltavaa kutsua hänet lukemaan Jumalan sanaa ja yhteisiä rukouksia tai lausumaan seurakunnalle tervehdys sopivassa kohdassa.

Ehtoollisen jakamisesta ja ehtoollisvieraanvaraisuudesta jumalanpalveluksen opas toteaa:

> "Ehtoollinen voidaan jakaa muun kristillisen kirkon jäsenelle, jos kirkolliskokous on hyväksynyt tuon kirkon kanssa asiasta tehdyn sopimuksen (KJ 1:4,2). Periaatteessa pappia ei voida estää käyttämästä yksittäistapauksessa pastoraalista harkintaa. Kansainvälisesti on pidettävä yleisenä esimerkiksi käytäntöä, jossa seka-avioliitossa perheen jäsenet voivat osallistua yhteiseen ehtoollispöytään. Koska käytännöt kuitenkin vaihtelevat, papin on tällaisissa tapauksissa selvitettävä huolellisesti myös toisen kirkon kanta. Toisen kirkon jäsenen kohdalla papilla ei ole oikeutta toimia vastoin kyseisen kirkon omille jäsenilleen antamia ohjeita. Silloin kun toisen kirkon jäsen ei voi osallistua ehtoolliselle, hänet voidaan siunata ehtoollispöydässä."

Piispainkokous on lisäksi antanut tarkennetun ohjeen ehtoollisvieraanvaraisuudesta 2017. Päätöksen mukaan ”muun kirkon jäsen” voi osallistua ehtoolliselle seuraavilla ehdoilla:

1§

Muun kuin kirkkojärjestyksen 1 luvun 4 §:n 2 momentissa tarkoitetun kristillisen kirkon kastettu jäsen voi osallistua yksittäistapauksessa ehtoolliseen, jos hänellä on omassa kirkossaan oikeus ehtoolliseen ja hän hyväksyy luterilaisen käsityksen ehtoollisesta Kristuksen todellisen läsnäolon ja syntien anteeksiantamisen ateriana.

2§

Papin tulee keskustelussa tai muulla tavalla huolehtia siitä, että ehtoolliselle aikova ymmärtää, mitä ehtoollinen on ja mitä siihen osallistuminen merkitsee.[239]

Jumalanpalveluksen opas myös painottaa, että jos ”kirkkomme pappia, työntekijää tai jäsentä pyydetään avustamaan toisen kirkon jumalanpalveluksessa, hänen tulee aidosti edustaa omaa kirkkoaan ja samalla rakentaa yhteen kokoontuvaa seurakuntaa”. Teologisesti ongelmallisena pidetään yhteiseen rukoukseen osallistumista sellaisissa yhteisöissä, jotka eivät tunnusta Kirkkojen maailmanneuvoston perusasiakirjan edellytyksiä: ”Kirkkojen maailmanneuvosto on niiden kirkkojen yhteys, jotka Raamatun mukaan tunnustavat Herran Jeesuksen Kristuksen Jumalaksi ja Vapahtajaksi ja jotka sen vuoksi pyrkivät yhdessä täyttämään yhteistä kutsumustaan yhden Jumalan, Isän, Pojan ja Pyhän Hengen kunniaksi.” Uskontojen välillä opas kyllä kehottaa tekemään yhteistyötä, mutta mainitsee yhteiseen rukoukseen liittyvän ”puolin ja toisin selvittämättömiä kysymyksiä”. Näitä kysymyksiä on tarkemmin käsitelty piispainkokouksen oppaassa *Kohti pyhää*.

Suomen Ekumeenisen Neuvoston hallitus julkaisi 8.6.2011 *Näkökohtia ekumeenisten jumalanpalvelusten toteuttamiseen.*[240] Julkaisusta saa suuntaa ja ohjeita tunnustustenvälisen ekumeenisen jumalanpalveluksen toteuttamiseen. Se antaa vinkkejä myös muista mahdollisuuksista yhteisiin ekumeenisiin toimituksiin. Luterilaisen kirkon jumalanpalveluksen oppaan tavoin myös tämä linjaus painottaa kirkkokuntien omien traditioiden merkitystä eikä pyri löytämään sellaista erityistä ekumeenista mallia, joka sivuuttaisi olemassa olevat perinteet. Yhteisen jumalanpalveluksen suunnittelun lähtökohtana voi olla esimerkiksi jonkin kristillisen kirkon hetkipalvelus tai sanaju-

239 https://evl.fi/documents/1327140/41251337/Ohje+ehtoollisvieraanvaraisuudesta/931fea34-2414-0493-abae-ff7ea027637e

240 SEN:n hallitus: näkökohtia ekumeenisten jumalanpalvelusten toimittamiseen: http://www.ekumenia.fi/sen_toimii/rukous_ja_jumalanpalvelus/ekumeeninen_jumalanpalvelus_-_nakokohtia/

malanpalvelus, jonka eri osuuksissa on toteuttajia eri kirkkokunnista. Voidaan myös koota eheä kokonaisuus eri kristillisiä perinteitä edustavista osista.

> ”Ekumeenisen jumalanpalveluksen tavoitteena on ilmaista sitä, mikä yhdistää kristittyjä ja iloita siitä. Se ei luo uutta ’ekumeenista traditiota’, vaan perustuu kunkin tunnustuksen omimpiin arvoihin. Ekumeeninen hartaus ei kilpaile seurakuntien omien jumalanpalvelusten kanssa, vaan saa voimansa niissä virtaavasta elämästä ja vahvistaa sitä. Ekumeeninen jumalanpalvelus kutsuu osallistumaan toisen kirkon hengellisiin aarteisiin, joiden kallisarvoisin ydin on yhteinen evankeliumi.
>
> Suomalaisen ekumenian vahvuus on paikallisten seurakuntien välinen yhteys. Se on käytännön yhteistyötä diakoniassa tai kirkkotilojen lainaamisessa, ja se on myös yhteistä rukousta. Erityisesti kristittyjen ykseyden ekumeeninen rukousviikko 18.–25.1. ja ekumeeninen vastuuviikko toisen rukouspäivän 24.10. ympärillä antavat mahdollisuuksia saman paikkakunnan seurakunnille viettää ekumeenista jumalanpalvelusta.”

Kun luterilaisessa seurakunnassa isännöidään ekumeenista jumalanpalvelusta tai osallistutaan toisen kirkkokunnan isännöimään ekumeeniseen jumalanpalvelukseen, sovelletaan edellä mainittuja linjauksia saarna- ja ehtoollisyhteydestä. Esimerkiksi Suomen Ekumeenisen Neuvoston kevät- ja syyskokouksen yhteydessä ei ekumeenisissa jumalanpalveluksissa vietetä ehtoollista jäsenkirkkojen puuttuvan ehtoollisyhteyden vuoksi.

On myös hyvä huomata, että piispainkokous antoi keväällä 2019 suosituksen Nikean uskontunnustuksen käytöstä ilman ”ja Pojasta” -lisäystä (filioque) ekumeenisissa tilaisuuksissa, jotka järjestetään yhdessä ortodoksien kanssa. Tämä vahvistaa osaltaan sanomaa yhteisen apostolisen uskon ja evankeliumin julistamisesta.[241]

Käytännön yhteyden ja yhteistyön eri muodot[242]

Yhteistyön syventämisen mahdollisuuksia on ainakin näillä osa-alueilla:

- ekumeeniset sanajumalanpalvelukset ainakin kerran vuodessa kristittyjen ykseyden ekumeenisella rukousviikolla toiminevat ainakin tietynkokoisilla paikkakunnilla

241 https://evl.fi/documents/1327140/36333501/Suositus+Nikean+uskontunnustuksen+ekumeenisen+sanamuodon+k%C3%A4yt%C3%B6st%C3%A4+29.5.2019.pdf/283f29c8-440b-6c6f-3547-560758cfa16b

242 Asiaan liittyviä, päivittyviä materiaaleja löytyy myös täältä: https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/ekumenia/asiakirjat-ja-materiaalia

- ekumeeninen vastuuviikko lokakuussa ja siihen liittyvä ekumeeninen hartauselämä
- hartaudet kouluissa, sairaaloissa, vankiloissa ja muissa laitoksissa
- esirukous paikkakunnan toisten kirkkojen ja kristillisten yhteisöjen puolesta seurakunnan yhteisessä jumalanpalveluksessa
- jokin yhteinen diakoninen projekti, jossa seurakunnat käytännön palvelutyön kautta rakentavat paikallista yhteisöä
- maahanmuuttaja- ja pakolaistyö
- katastrofisielunhoito
- seurakunnan työntekijöiden välinen yhteydenpito ja rukousyhteys
- yhteistyö evankeliumin julistamisessa erityisesti seurakunnista vieraantuneiden tavoittamiseksi
- tilojen ja muiden resurssien yhteiskäyttö

Edellytys vieraanvaraisuudelle ja paikallisekumenialle on:

- että seurakunnassa on vastuuhenkilö ekumeenista toimintaa varten
- että kokoonnutaan yhteen säännöllisesti rakentamaan suhteita, rukoilemaan ja keskustelemaan teologisista kysymyksistä
- toimiva organisaatio projektien järjestämistä varten
- että suunnittelu ja tiedotusmateriaali dokumentoidaan

Suomen Ekumeenisen Neuvoston julkaisu Ekumenian hyvät tavat on hyvä ottaa huomioon:

- järjestettäessä yhteisiä tapahtumia on tärkeä tietää, kuka on isäntä tai isäntäseurakunta
- tärkeätä suunnitella yhdessä ja ottaa huomioon myös talouden suunnittelu
- tärkeää on myös jälkiseuranta ja arviointi

Säännöllisen ekumeenisen yhteydenpidon muodot valtakunnallisesti ja paikallisesti

- Suomen Ekumeeninen Neuvosto
- Suomen evankelis-luterilaisen Kirkkohallituksen, Suomen vapaakristillisen neuvoston sekä Frikyrklig samverkan'in vuositapaaminen
- kirkonjohtajien tapaamiset kahdenvälisesti ja eri kokoonpanoilla
- paikalliset ekumeeniset työryhmät
- paikalliset pappien, työntekijöiden ja luottamushenkilöiden ekumeeniset tapaamiset

Kirjallisuus

Aejmelaeus, Anneli
2008 "A Finnish Perspective to 'The Church of Jesus Christ'." Lutheran-Reformed Joint Commission, Buenos Aires 6.10.2008. Painamaton esitelmä.

Apostolicity and Unity. Essays on the Porvoo Common Statement
2002 Toim. Ola Tjörhom. Geneva: WCC Publications.

Asendorf, Ulrich und Kuenneth Friedrich Wilhelm (toim.)
1974 *Leuenberg – Konkordie oder Diskordie. Ökumenische Kritik zur Konkordie reformatorischer Kirchen in Europa*.

Baptists and Lutherans in Conversation: a message to our churches
1990 Geneva: Lutheran World Federation.

Björklund, Leif-Göte
2005 Rikssvenska metodistpredikanters betydelse för metodistkyrkans framväxt och utveckling i Finland 1880–1923. Åbo Akademis förlag: Åbo.

2017 Metodistkyrkan – en internationell kyrka på finländsk mark, teoksessa: De många religionernas och åskådningarnas Finland. Red. Ruth Illman, Kimmo Ketola, Riitta Lavio & Jussi Sohlberg. S. 87–95.

Brodd, Sven-Erik
1988 Den Heliga Andens gåva till den universella kyrkan. Om biskopsämbetet i kyrko-ordningen 1571. Teoksessa: *Biskopsämbetet*. Rapport från den officiella samtalsgruppen mellan Svenska kyrkan och Stockholms katoliska stift. Stockholm: Verbum. S. 123–135.

1993 Episcopacy in Our Churches: Sweden. Teoksessa: *Together in Mission and Ministry*. The Porvoo Common Statement with Essays on Church and Ministry in Northern Europe. S. 59–69.

Cantell, Risto
2004 "Die Kontinuität der Kirche und ihres Amtes" *Unitas visibilis. Studia oecumenica in honorem Eero Huovinen episcopi Helsingiensis*. Hg. von / ed. by Jari Jolkkonen – Kari Kopperi – Simo Peura – Antti Raunio. Schriften der Luther-Agricola-Gesellschaft 57. Helsinki, 55–68.

Commentary on the Porvoo Declaration, Meeting of the Church Lawyers of the Porvoo Communion in Westminster, England 16–17 January 1998
2016 Teoksessa: *Towards Closer Unity: Communion of the Porvoo Churches 20 Years*. S. 384–387.

Communion in Growth. Declaration on the Church, Eucharist, and Ministry
2017 A Report from the Lutheran-Catholic Dialogue Commission for Finland.

Confessio Augustana: Bekenntnis des einen Glaubens: gemeinsame Untersuchung lutherischer und katholischer Theologen
1980 Toim. Meyer, Harding; Schütte, Heinz, Iserloh, Erwin et al. Paderborn: Bonifatius Druckerei.

Eckerdal, Erik
2017 *Apostolic Succession in the Porvoo Common Statement*. Väitöskirja Upsala.

Englannin ja Suomen kirkkojen välisten neuvottelujen pöytäkirja vv. 1933–1934
1936 Suomen kirkkohistoriallinen seura, eripainos vuosikirjasta XXIV, 1934.

Erilaistuva kirkko
2016 Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2012–2015. Katsaus kirkon työhön. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 47.

Evangelii gaudium
2014 Evankeliumin ilo. Paavi Franciscuksen apostolinen kehotuskirje 24.11.2013. Vantaa: katolinen tiedotuskeskus.

Forsberg, Juhani
2003 "'Yes' to the Porvoo Common Statement and 'No' to the Leuenberg Concord. The Reception of Ecumenical Agreements" Ner, 31.1.–2.2.2003, Stiftsgården Åkersberg, Höör, Sverige. Painamaton esitelmä.

Gassmann, Günther & Hendrix, Scott
2005 Johdatus luterilaiseen tunnustukseen. Suom. Tiina Ahonen ja Jaakko Rusama. Helsinki: Kirjapaja.

Hietamäki, Minna
2008 Agreeable Agreement: investigation into the ecumenical quest for a solid consensus in the light of bilateral doctrinal dialogues among Anglicans, Lutherans and roman catholics. Väitöskirja: Helsinki.

Hill, Christopher
1993 Existing Agreements between our Churches. Teoksessa: *Together in Mission and Ministry*. The Porvoo Common Statement with Essays on Church and Ministry in Northern Europe. S. 53–58.

1996 "Critical Questions from an Anglican Perspective" *Leuenberg, Meissen, Porvoo. Consultation between the Churches of the Leuenberg Church Fellowship and the Churches involved in the Meissen Agreement and the Porvoo Agreement.* Leuenberger Texte 4, 108–113.

Huovinen, Eero
1996 "The Porvoo Common Statement and the Expectations of the Nordic and Baltic Churches" *Leuenberg, Meissen, Porvoo. Consultation between the Churches of the Leuenberg Church Fellowship and the Churches involved in the Meissen Agreement and the Porvoo Agreement*. Leuenberger Texte 4,156–163.

Hurskainen, Heta
2013 Ecumenical Social Ethics as the World Changed. Socio-Ethical Discussion in the Ecumenical Dialogue between the Russian Orthodox Church and the Evangelical Lutheran Church of Finland 1970–2008. Schriften der Luther-Agricola-Gesellschaft 67. Helsinki.

Jolkkonen, Jari
2004 *Uskon ja rakkauden sakramentti.* Opin ja käytännön yhteys Martti Lutherin ehtoollisteologiassa. Helsinki: Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 242.

Juva, Mikko
1976 Kirkon parlamentti. Suomen kirkolliskokousten historia 1876–1976. Otava: Helsinki.

Kansanaho, Erkki
1954 Suomen evankelisluterilaisen kirkon itsehallinto. Kirkon lainsäädännön ja hallinnon kehitys Ruotsin vallan ajoista nykypäiviin. SKHS:n toimituksia 55. Helsinki.

Karttunen, Tomi
2009 Tarpeellista ja mahdollista? Suomen evankelis-luterilainen kirkko ja Euroopan protestanttisten kirkkojen yhteisön jäsenyys. Julkaisussa: TA 4/2009. S. 320–334

2010 The Porvoo Churches. Living in Communion in Finland 1996–2009. Julkaisussa: Reseptio 1/2010. S. 66–77.

2016 The Apostolic Church Living Faithfully in Christ. The Lima Document (BEM) as a Resource for the Porvoo Common Statement. Teoksessa: *Towards Closer Unity. Communion of the Porvoo Churches 20 Years*. Helsinki. S. 300–311.

2016 *Yhteistyötä ja yhteistä matkantekoa. Evankelis-luterilaisen kirkon ja vapaakirkkojen ekumeeninen vuorovaikutus Suomessa*. Toim. Tomi Karttunen. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 36. Kirkko ja toiminta.

2017 a Ekumenia Suomessa. Teoksessa: *Monien uskontojen ja katsomusten Suomi*. Toim. Ruth Illman, Kimmo Ketola, Riitta Latvio & Jussi Sohlberg. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 51. S. 236–246.

2017 b Ekumeenisten metodien mahdollisuudet ja rajoitukset: Porvoo, differentioitu konsensus ja ekumenian uudet tuulet? Julkaisussa: Reseptio 1/2017, s. 12–21.

Kasvavaa yhteyttä. Julistus kirkosta, eukaristiasta ja virasta
2017 Suomalaisen luterilais-katolisen dialogiryhmän raportti. Suom. Tiina Huhtanen, Ilmari Karimies, Tomi Karttunen. Helsinki: Suomen evankelis-luterilainen kirkko, Katolinen kirkko Suomessa.

Die Kirche Jesu Christi. Der reformatorische Beitrag zum ökumenischen Dialog über die Einheit der Kirche. Leuenberger Texte 1 1995

Kirkkohallituksen esitys 8/2009 sopimus Suomen evankelis-luterilaisen kirkon sekä Suomen metodistikirkon ja Finlands svenska metodistkyrkan välillä

Kirkko: yhteistä näkyä kohti
2013 Suomen Ekumeenisen Neuvoston julkaisuja CII. Faith and Order -asiakirja n:o 214. WCC Publications. Suomen Ekumeeninen Neuvosto.

Kirkolliskokouksen perustevaliokunnan mietintö n:o 3/1977 piispainkokouksen esityksestä n:o 1/1976, joka koskee Euroopan reformatoristen kirkkojen konkordiaa (Leuenbergin konkordia)

Kirkolliskokouksen perustevaliokunnan mietintö 1/2010 kirkkohallituksen esityksestä 8/2009 sopimuksesta Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomen metodistikirkon sekä Finlands svenska metodistkyrkan välillä

Kiviranta, Simo (toim.)
1973 *Leuenbergin konkordialuonnoksen teologisia perusongelmia*. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon työryhmän muistio. MESJ 22. Helsinki.

Kristuksesta osalliset
2010 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon, Suomen metodistikirkon ja Finlands svenska metodistkyrkan oppikeskustelut. Helsinki: Kirkkohallitus.

Laasonen, Pentti
1991 *Suomen kirkon historia 2*, vuodet 1593–1808. Porvoo: WSOY.

1998 *Luterilaisuus Rooman ja Geneven välissä*. SKHS 171. Jyväskylä: Gummerus.

Lauha, Aila
2002 Mikä jarrutti ekumeniaa 1920-luvun kirkossa? Teoksessa: Arkki ja arki. Arkkipiispa Jukka Paarman juhlakirja. Toim. Marketta Ruoppila-Martinsen. Pyhän Henrikin säätiön julkaisuja 3. Helsinki: Kirjapaja. S. 171–181.

Lindqvist, Martti
1973 Suunnittelu ja seurakunnan ainutlaatuisuus. Seurakuntasuunnittelun teologiset lähtökohdat. Kirkon tutkimuslaitos sarja B N:o 12.

Lohff, Wenzel
1991 ”Leuenberger Konkordie”, TRE 21.

Lutheran Identity
2017 Institute for Ecumenical Research in Strasbourg: https://www.strasbourginstitute.org/wp-content/uploads/2017/04/LutheranIdentity-ENG_fin.pdf.

Malkavaara, Mikko
2011 Tutkiva kirkko. Kirkon tutkimuskeskus kirkon tutkimuspolitiikan toteuttajana 1964–2009. Tampere: kirkon tutkimuskeskus.

Mannermaa, Tuomo
1978 *Preussista Leuenbergiin. Leuenbergin konkordian ekumeeninen metodi*. MESJ 29. Helsinki.

Martikainen, Eeva
1980 *Evankeliumin keskus. Hans Joachim Iwandin ekumeeninen metodi*. STKSJ 120. Helsinki.

1985 *Doctrina evangeli. Luterilainen oppikäsitys ja sen tulkinta*. STKSJ 143. Helsinki.

1987 *Oppi – metafysiikkaa vai teologiaa? Lutherin käsitys opista*. STKSJ 156. Helsinki.

2006 Theosis in the Theology of Martin Luther and the Russian Dialogue. Teoksessa: Jouko Martikaisen juhlakirja *Ego sum qui sum*. Festskrift till Jouko Martikaien, red. av Tuomas Martikainen. Studier i systematisk teologi vid Åbo Akademi. S. 379–395.

Meidän kirkko. Ykseyttä etsivä yhteisö
2009 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ekumeeninen strategia vuoteen 2015.

Metso, Pekka
2016 Suomen ortodoksisen kirkon ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon dialogi vuodesta 1989 nykyhetkeen. Ekumeeninen konteksti, dialogin arvio ja tulevaisuudennäkymät. Julkaisussa: Reseptio 2/2016, 69–90.

Meyer, Harding
1997 "'Koinonia/Communio' and the Notion of 'Kirchengemeinschaft/Church Fellowship' in Lutheranism, Particularly in the LWF. Historical and Theological Observations" *The Church as Communion. Lutheran Contributions to Ecclesiology*. Ed. by Heinrich Holze. LWF Documentation No. 42, 339–356.

Mietintö Euroopan reformatoristen kirkkojen Leuenbergin konkordiasta 1974

Murtorinne, Eino
1997 Viisi vuosikymmentä kirkon keskushallintoa. Kirkon keskushallinnon synty ja kehitys vuoteen 1994. Kirkkohallitus.

Nieminen, Heikki-Tapio
2008 Piispainkokous. Piispainkokouksen synty, tehtävät ja toiminta 1908–2008. Kirkkohallitus.

Pajunen, Mika KT
2008 "Towards 'a real reunion'?". Archbishop Aleksi Lehtonen's efforts for closer relations with the Church of England 1945–1951. Schriften der Luther-Agricola-Gesellschaft 62. Jyväskylä: Gummerus.

Palvelkaa Herraa iloiten. Jumalanpalveluksen opas
2009 3., uudistettu painos.

Pannenberg, Wolfhart
2000 Beiträge zur systematischen Theologie, Band 3: Kirche und Ökumene. Götteingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Persenius, Ragnar
1996 "The Common Understanding oft he Gospel as the Foundation" *Leuenberg, Meissen, Porvoo. Consultation between the Churches of the Leuenberg Church Fellowship and the Churches involved in the Meissen Agreement and the Porvoo Agreement*. Leuenberger Texte 4, 100–108.

Peura, Simo
1997 "The Church as a Spiritual Communion in Luther" *The Church as Communion. Lutheran Contributions to Ecclesiology*. Ed. by Heinrich Holze. LWF Documentation No. 42, 93–121.

2004 "Leuenberg und die ökumenische Methode der Gemeinsamen Erklärung zur Rechtfertigungslehre" *Studia oecumenica in honorem Eero Huovinen episcopi Helsingiensis*. Hg. von / ed. by Jari Jolkkonen – Kari Kopperi – Simo Peura – Antti Raunio. Helsinki: Schriften der Luther-Agricola-Gesellschaft 57. Helsinki, 174–194.

2018 Leuenbergin konkordia ja luterilais-katolinen ekumenia. Teoksessa: *Luterilaisuuden ytimessä*. Professori Antti Raunion 60-vuotisjuhlakirja. Toim. Matti Kotiranta. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 288. S. 117–131.

Pietilä, Antti J.
1930 *Kristillinen dogmatiikka I*. Valistus: Helsinki.

1932 *Kristillinen dogmatiikka III*. Valistus: Helsinki.

Pihkala, Juha
2008 *Piispa*. Tampereen hiippakunnan vuosikirja 2008. Helsinki/Jyväskylä.

2017 Uskon ja rakkauden tie. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon dialogin pohjalta hahmottuva yhteinen oppi. Kirjapaja: Helsinki.

Piispainkokouksen pöytäkirja 10.–11.9.1974.

Piispainkokouksen pöytäkirja 12.–13.2.2002.

Pirinen, Kauko
1991 *Suomen kirkon historia 1*. Keskiaika ja uskonpuhdistuksen aika. WSOY.

Pokki, Timo
2005 *Uskon empirismi: evankelikaalisen soteriologian tausta ja muotoutuminen*. Helsinki: Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 247.

Pädam, Tiit
2011 *Ordination of Deacons in the Churches of the Porvoo Communion. A Comparative Investigation in Ecclesiology*. Uppsala.

2016 Towards a Common Understanding of Diaconal Ministry? Recent Developments in the Diaconate among the Porvoo Churches. Teoksessa: *Towards Closer Unity: Communion of the Porvoo Churches 20 Years*. S. 151–171.

Päätösasiakirja. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomen helluntaiherätyksen viralliset oppineuvottelut 1987–1989: https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/ekumenia/oppikeskustelut/protestanttiset-vahemmistokirkot-suomessa/suomen-helluntaiheratys

Repo, Matti
2005 ”Die Kirche Jesu Christi: Ein Beitrag der Leuenberger Kirchengemeinschaft zur Diskussion über die reformatorische Ekklesiologie” Zum vollen Mass der Fülle Christi. Festschrift für Jaan Kiivit zum 65. Geburtstag. Tallin. S. 160–179.

2008 ”Oppi ja ykseys: Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ekumeeninen linja”. Julkaisussa: TA 1/2008, 54–69.

2017 Porvoon yhteisen julkilausuman merkitys. Julkaisussa: Reseptio 1/2017. S. 7–11.

Report on Church and Church Communion
2018 Community of Protestant Churches in Europe and Pontifical Council for Promoting Christian Unity.

Riikonen, Juha
2014 Kansallisuuskysymys Suomen ortodoksisessa kirkossa. Julkaisussa: Reseptio 2/2014. S. 79–84.

Ruohomäki, Jouko
2018 Muistojen parantaminen – Helluntailiike. Julkaisussa: Reseptio 2/2018. S. 28–39.

Rusama, Jaakko
1999 *Kohti ykseyttä. Suomen Ekumeenisen Neuvoston synty ja toiminta 1917–1997*. Kirkon tutkimuskeskus, sarja A Nro 75. Suomen ekumeenisen neuvoston julkaisuja LXI.

2009 Kirkkojen tunnustustekstit ekumeenisessa keskustelussa. Teoksessa: *Oppi ja maailmankuva*. Professori Eeva Martikaisen 60-vuotisjuhlakirja. Toim. Tomi Karttunen. Helsinki: STKSJ 261. S. 197–209.

Saarinen, Risto
1996 ”Voiko Pohjolan luterilaisuus edetä Porvoosta Leuenbergiin?”. Julkaisussa: TA 4/1996, 289-301.

1997 *Faith and Holiness. Lutheran-Orthodox Dialogue 1959–1994*. Veröffentlichungen des Konfessionskundlichen Instituts des Evangelischen Bundes. Vandenhoeck & Ruprecht Göttingen.

1998 *Ekumeeninen työkirja* (toim.). *Kirkkojen tekstejä 1973-1997*. MESJ 59: Helsinki.

2002 “The Porvoo Statement and the Leuenberg Concord – Are They Compatible?” *Apostolicity and Unity. Essays on the Porvoo Common Statement*. Ed. by Ola Tjørholm. WCC Publications, Geneva, 258–269.

2005 ”Weder sichtbare Einheit noch gemeinsames Verständnis? Grundsatzfragen im Umfeld des VELKD-Textes ‘Ökumene nach evangelisch-lutherischem Verständnis’” Theologische Literaturzeitung, Juni 2005, 591–607.

Schieffer, Elisabeth
1983 *Von Schauenburg nach Leuenberg: Entstehung und Bedeutung der Konkordie reformatorischer Kirchen in Europa*. Paderborn: Bonifatius.

Seville, Thomas
2003 “The Church of Jesus Christ: the contribution of the Reformation towards Ecumenical Dialogue on Church Unity: A response”. Painamaton esitelmä.

Silokallion raportti
2001 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon, Suomen Vapaakirkon ja Suomen helluntaiherätyksen yhteinen neuvottelukokous Silokalliossa 26.–27.11.2001: https://evl.fi/documents/1327140/40994086/Silokallion+raportti+2001Piennetty.pdf/95b6efb4-6391-0464-1e63-1e4859b5757e.

Sormunen, Eino
1952 *Dogmihistoria. Kristillisten oppien ja uskontotuuksien vaiheet*. Luterilaisen kirjallisuuden säätiön julkaisuja n:o 5. Helsinki: Kirjapaja.

Stewart, Quentin D.
2015 *Lutheran Patristic Catholicity. The Vincentian Canon and the Consensus Patrum in Lutheran Orthodoxy*. Arbeiten zur historischen und systematischen Theologie, Band 20. Wien/Zürich: LIT Verlag GmbH & Co. KG.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ekumeeninen strategia 2009

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous, pöytäkirja, kevätistuntokausi 1977

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous, pöytäkirja, kevätistuntokausi 2002

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous, keskustelupöytäkirja, kevätistuntokausi 2002

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomen ortodoksisen kirkon oppikeskustelujen tiedonannot vuosina 1989–2019: https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/ekumenia/oppikeskustelut/ortodoksinen-kirkko/suomen-ortodoksinen-kirkko.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon katekismus eli kristinoppi (1999): www.katekismus.fi.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjat: www.tunnustuskirjat.fi.

Suomen helluntaiseurakuntien Uskon pääkohdat
2014 Suomen helluntaikirkon julkaisuja 2.

Teinonen, Seppo A.

1972 Uudistuva kirkko. Johdatus ekumeniaan. Kirjaneliö Helsinki.

Together in Mission and Ministry. The Porvoo Common Statement with Essays on Church and
1993 Ministry in Northern Europe. Church House Publishing, London.

Toiviainen, Kalevi
2004 "Ekumeeniset kysymykset kirkolliskokouksessa 1976–2002" TA 2/2004, 112–125.

2016 Teologinen dialogi Suomen ortodoksisen Kirkon kanssa – tausta, lähtökohdat ja arviointi – Reseptio 1/2016, s. 7–9.

Towards Closer Unity: Communion of the Porvoo Churches 20 Years
2016 Toim. Beate Fagerli, Leslie Nathaniel ja Tomi Karttunen. Communion of Porvoo Churches.

Tunnustamme yhden uskon. Apostolisen uskon ekumeeninen selitys Nikean-Konstantinopolin uskontunnustuksen mukaan (381) mukaan
1998 Kirkkojen maailmanneuvoston Faith and Order -asiakirja n:o 153. Suomentanut ja toimittanut Kari Mikael Räntilä. Suomen ekumeenisen neuvoston opillisten kysymysten jaosto. Suomen ekumeenisen neuvoston julkaisuja LVI. Helsinki.

Turun arkkihiippakunnan hiippakuntavaltuusto, 2008–44, hiippakuntavaltuutettu Kalle Elonheimon aloite Euroopan protestanttisten kirkkojen yhteisöön liittymiseksi

Tustin, David
2002 The Background and Genesis of the Porvoo Common Statement. Teoksessa: *Apostolicity and Unity. Essays on the Porvoo Common Statement*. Editor Ola Tjörhom. Foreword by Archbishops K.G. Hammar and David Hope. Grand Rapids, Michigan/Cambrdige, U.K.: William B. Eerdmans Publishing Company. Geneva: WCC Publications. S. 3–14.

Työrinoja, Pirjo
1994 *Ad Veram Unitatem*. Luterilainen identiteetti Luterilaisen maailmanliiton ja roomalaiskatolisen kirkon välisissä oppikeskusteluissa 1967–1984. Studia missiologica et oecumenica fennica 58. Helsinki: Luther-Agricola-seura.

Vanhurskauttaminen kirkon elämässä
2010 Ruotsin ja Suomen luterilais-katolisen dialogiryhmän raportti. Helsinki: Kirkkohallitus.

Vastakkainasettelusta yhteyteen
2013 *Luterilaiset ja roomalaiskatolilaiset viettävät yhdessä reformaation muistoa 2017*. Luterilais-roomalaiskatolisen ykseyskomission raportti. Suom. Juhani -Forsberg. Kirkkohallitus/Luterilainen maailmanliitto/Katolinen tiedotuskeskus. Alkuperäisteos: *From Conflict to Communion. Lutheran-Catholic Common Commemoration of the Reformation in 2017*.

Vesalan raportti
1992 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon, Suomen Vapaakirkon ja Suomen helluntaiherätyksen yhteinen neuvottelukokous Vesalassa 5.–8.10.1992: https://evl.fi/documents/1327140/40994086/Vesalan+raportti+1992.pdf/869901c0-11f3-2bb4-3ee6-60a22daf80e1.

Vikström, John
2002 Kirkkomme ekumenia sotein jälkeisenä aikana. Teoksessa: *Arkki ja arki*. Arkkipiispa Jukka Paarman juhlakirja. Pyhän Henrikin säätiön julkaisuja 3. Helsinki: Kirjapaja. S. 182–193.

2011 Where are We Standing, Where are We Going? An Attempt at an Ecumenical Position and Setting a course for the Evangelical Lutheran Church in Finland. Julkaisussa: Reseptio 2/2011, s. 15–22.

Zizioulas, John D.
2008 *Lectures in Christian Dogmatics*. Ed. Douglas Knight. London/NY.

Yhteistyötä ja yhteistä matkantekoa. Evankelis-luterilaisen kirkon ja vapaakirkkojen ekumeeninen vuorovaikutus Suomessa.
2016 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon julkaisuja. Kirkko ja toiminta 36. Helsinki.

Österlin, Lars
1995 Churches of Northern Europe in Profile. A thousand years of Anglo-Nordic relations. Foreword by Bishop Stephen Sykes. Norwich: The Canterbury Press.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko on maailmallakin tunnettu aktiivisena ekumeenisena toimijana. Onpa entinen Helsingin metropoliitta Ambrosius luonnehtinut Suomea ”ekumenian mallimaaksi”. Aina ei näin kuitenkaan ole ollut, eikä kirkkojenvälisen yhteyden toimivuus ja askelien ottaminen eteenpäin kohti kirkon näkyvää ykseyttä ole itsestäänselvyys. Sen eteen on pitänyt tehdä ja tehdään eri tasoilla paljon työtä johtotähtenä Jeesuksen ylimmäispapillisen rukouksen pyyntö ”että he kaikki olisivat yhtä… jotta maailma uskoisi…” (Joh. 17:21).

Paitsi yleisesti ottaen hyvästä ekumeenisesta ilmapiiristä suomalaiset pyrkimykset kristittyjen yhteyden edistämiseksi ovat tunnettuja luterilaisen kirkon vuodesta 1970 lähtien järjestelmällisesti käymistä oppikeskusteluista eri kumppanien kanssa. Lutherin teologia on nähty meillä jakamattoman kirkon perinteeseen ankkuroituneena, Kristus-keskeisenä ekumenian opettajana. Oppikeskustelut, keskinäisen tuntemuksen ja luottamuksen vahvistaminen sekä yhteistyön opettelu eri tasoilla ovat ruokkineet toisiaan ja ulottaneet myönteisen vaikutuksensa myös seurakuntaelämän arkeen.

Tässä kokoomateoksessa käydään nyt ensimmäisen kerran läpi ekumeenisen toiminnan historia ja perusteet luterilaisesta näkökulmasta, ekumeenis-teologisen työskentelyn paikka osana Suomen evankelis-luterilaisen kirkon organisaatiota ja päätöksentekoa sekä kirkkomme käymien oppikeskustelujen vaiheet ja tulokset. Lopuksi annetaan virikkeitä ja ohjeita käytännön ekumenialle osana seurakuntaelämää.

KIRKKOHALLITUS

ISBN 978-951-789-667-2 (PDF, saavutettava)

SUOMEN EV. LUT. KIRKKO

evl.fi